

De providentia orationes decem

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΛΟΓΟΙ ΔΕΚΑ.

ΛΟΓΟΣ Α΄.

Ἀπόδειξις ἀπὸ οὐρανοῦ, καὶ ἡλίου, καὶ σε λήνης, καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων. Νόμος ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τῆς φύσεως κεί μενος, καὶ παῖδας πατέρων ἀδικουμένων ὑπερμα χεῖν, καὶ δεσποτῶν οἰκέτας, καὶ πόλεων πολεμουμένων πολίτας προκινδυνεύειν, καὶ ἀπαξαπλῶς τοὺς εὖ πεπονθότας εἰς δύναμιν τοὺς εὐεργέτας ἀμείβεσθαι. Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ βασιλέως ὀρθῶς καὶ δικαίως τοὺς ἀρχομένους ἰθύνοντος, καὶ ἡμερότητι κεραυνύντος τὴν ἐξουσίαν, ἀσπιδιφόρους καὶ δορυφόρους ἐν πο λέμοις προθύμως ὑπερασπίζοντας. Καὶ μή μοί τις εὐθύς ἀντιλεγέτω, καὶ ψεῦδος τοῦ λόγου κατηγορεῖτω, τοὺς πατραλοίας, καὶ μαστιγίας, καὶ προδότας, καὶ τυράννους εἰς μέσον παράγων. Περὶ γὰρ τῶν τοῦ νόμου φυλάκων ὁ λόγος, ἐκείνους δὲ ἀχαρίστους καὶ 83.557 παραβάτας προσαγορεύειν εἰώθαμεν· τίνουσι δὲ καὶ δίκας τῶν τολμημάτων ἀξίας. Εἰ δὲ καὶ παῖδας πατέρων, καὶ δεσποτῶν οἰκέτας, καὶ πόλεων πολίτας, καὶ βασιλέων δορυφόρους προκινδυνεύειν ἢ φύσις διαγο ρεύει, πολλῶ μᾶλλον ὀσιώτερόν τε καὶ δικαιότερον τοῦ Θεοῦ, τοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ γεγεννημένους καὶ σεσωσμένους μὴ λόγῳ μόνον ὑπερμαχεῖν, ἀλλὰ καὶ θάνατον αἰρεῖσθαι τὸν ἔσχατον. Καὶ γὰρ πατέρων ἡμῖν πλησιώτερος· δι' αὐτοῦ γὰρ κἀκεῖνοι πατέρες καλοῦνται· καὶ δεσποτῶν κυριώτερος· ἐνταῦθα γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ συμφορὰν, οἰκετῶν ἢ δεσποτείας· καὶ τείχους παντὸς ἀσφαλέστερος· τὸ μὲν γὰρ, κἂν ἀδαμάντινον ἦ, χειροποίητον ὅμως ἐστὶ, κἂν τῶν μηχανημάτων τὴν ἰσχὺν διαφύγη, τοῦ χρόνου τὰς χεῖρας οὐ διαφεύξεται· ὁ δὲ ἀΐδιός τέ ἐστὶ καὶ αἰώνιος, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρκῶν φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν, καὶ βασιλέων τοσοῦτῳ βασιλικώτε ρος, ὅσῳ τὸ αἰεὶ ὄν τῷ γενητῷ καὶ φθαρτῷ παραβαλ λόμενον, τὸ ἀμέτρητον τῆς ὑπερβολῆς ὑποδείκνυσιν. Ὁ μὲν γὰρ αἰεὶ τε ἔστι, καὶ αὐτῷ τῷ εἶναι συμπε φυκὸς ἔχει τὸ κράτος· ὁ δὲ παρ' ἐκείνου καὶ τὸ εἶναι λαβῶν ἔχει, καὶ τὸ κρατεῖν· καὶ τοῦτο πρὸς ὀλίγον καὶ ὀλίγων, οὐδὲ παρὰ πάντων τῶν τὴν αὐτὴν φύσιν εἰληχότων. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ πατέρων ἡμῖν οἰκειό τερος, καὶ δεσποτῶν κυριώτερος, καὶ πάντων εὐερ γετῶν προμηθέστερος, καὶ τείχους παντὸς ἀσφαλέ στερος, καὶ βασιλέων ἀπάντων ἀμέτρως βασιλικώτε ρος, δίκαιον ἡμᾶς, τοὺς καὶ τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ λαβόντας, καὶ τὸ εὖ εἶναι προσειληφότας, ταῖς βλασ φημεῖν αὐτὸν τολμῶσαις γλώτταις τὰς οἰκείας ἀντι τάξαι, καὶ λόγοις εὐσεβέσι τοὺς δυσσεβεῖς λόγους κατακοντίσαι· οὐχ ἵνα δεομένῳ τὴν παρ' ἡμῶν ἐπικουρίαν προσάξωμεν· ἀπροσδεῆς γὰρ ὁ τῶν ἀπάντων ποιητῆς, καὶ πηλίνης γλώττης εἰς ἐπικουρίαν οὐ δεῖται, ὕμνοῦσαν δὲ ἀποδέχεται, καὶ ὑπερμα χοῦσαν ἀμείβεται, καὶ τὸ ψεῦδος ἐλέγχουσαν στε φανοῖ· ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν περι αὐτὸν εὐνοίαν δεῖξωμεν, καὶ τῶν ὁμοδούλων τὸ θράσος, εἰ μὲν δυνατὸν, καταλύσωμεν· εἰ δὲ μὴ, διελέγξωμεν γοῦν, καὶ δῆλον τοῖς ἀγνοοῦσι ποιήσωμεν. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ παντοδαπὰ τῶν δυσσεβεῖν αἰρουμένων τὰ στίφη, καὶ διάφορα τῆς βλασφημίας τὰ βέλη· πολυσχιδῆς γὰρ καὶ ποικίλον τὸ ψεῦδος, ἀπλῆ δὲ τῆς ἀληθείας ἢ χάρις. Ἡ μὲν γὰρ ποιητικὴ φάλαγξ, εἰς πολλὰ τὸ Θεῖον τῷ λόγῳ καταμερί σασα, καὶ τὸ ψεῦδος τῷ τερπνῷ τοῦ μυθώδους κε ράσασα, καὶ οἷόν τινα κυκεῶνα κατασκευάσασα, τῆς πολυθέου πλάνης τὴν μέθην τοῖς ἀνθρώποις προσήνεγκεν. Ἡ δὲ ἐν τρίβωνι λευκῷ, καὶ πῶγωνι μακρῷ,

καὶ κόμη κεφαλῆς τὴν φιλοσοφίαν ὀριζομένη, τῆς ποιητικῆς θεολογίας τὸ καταγέλαστον ὄρωσα, ἐτέρας πλάνης ἐπενόησεν ἀτραπούς, εἰς αὐτὸ τὸ ποιητικὸν 83.560 ἐκεῖνο βάραθρον ἀπαγούσας. Οἱ μὲν γὰρ, τῇ κομψείᾳ τοῦ λόγου, καὶ τῇ τῶν ἐνθυμημάτων δεινότητι, τὴν ποιητικὴν περὶ τῶν θεῶν αἰσχρολογίαν ἐκάλυψαν. Οἱ δὲ, τοῖς πάθεσι τὴν θείαν προσηγορίαν ἀνέθεσαν, καὶ τὴν μὲν ἡδονὴν, Ἀφροδίτην ὠνόμασαν· Ἄρεα δὲ, τὸν θυμὸν· τὴν δὲ μέθη, Διόνυσον· Ἑρμῆν δὲ, τὴν κλοπὴν· τὴν δὲ φρόνησιν, Ἀθηνᾶν· καὶ τοιαῦτά τινα μετὰ ἀλαζονικῆς ὀφρῦος, καὶ τῆς Ἀττικῆς στωμυλίας τερατευόμενοι, τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων εἰς ἑτέραν εἶδους ἀπάτην μετήγαγον. Καὶ οἱ τὸ φιλοσοφεῖν ὑπισχνούμενοι, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σχήματος τιμὴν παρὰ πάντων δρεπόμενοι, καὶ τῶν παθῶν κρατεῖν ἐπαγγελλόμενοι, προσκυνεῖν τὰ πάθη τοὺς ἀνθρώπους ἐποίησαν, καὶ τὸν αὐτοκράτορα νοῦν τῶν παθῶν ἡνίοχον, θύειν ἐπιθυμία, καὶ θυμῶ, καὶ κλοπῇ, καὶ μέθῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις πάθεσιν ἀνοήτως πεπέικασιν. Ἄλλοι δὲ πάλιν, οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ὀρώμενα νοῆσαι δυνηθέντες, ἀλλὰ τοῖς αἰσθητοῖς τὸν νοῦν ἐγκαθεῖρξαντες, τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς θεωρίαν προκείμενα, θεοὺς προσηγόρευσαν. Καὶ τὸ σεπτὸν ὄνομα, φρίκην ἐμποιοῦν τοῖς ἀκούουσιν, οἱ μὲν τοῖς στοιχείοις, οἱ δὲ μέρεσι τούτων ἐπέθεσαν. Καὶ οἱ μὲν, ἀπὸ ταυτομάτου γεγενῆσθαι τὸν κόσμον· οἱ δὲ, πολλοὺς ἀνθ' ἑνὸς ἐφαντάσθησαν. Καὶ οἱ μὲν, μὴδὲ εἶναι παντελῶς τὸ θεῖον· οἱ δὲ, εἶναι μὲν, οὐδενὸς δὲ τῶν ὄντων ἐπιμελεῖσθαι· οἱ δὲ, ἐπιμελεῖσθαι μὲν ἔφασαν, σμικρολόγως δὲ τοῦτο ποιεῖν, καὶ τῇ σελήνῃ περιορίζειν τὴν πρόνοιαν, τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ κόσμου μέρος ὡς ἔτυχε φέρεσθαι, τῇ τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκῃ δουλεύειν ἠναγκασμένον. Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ καὶ Χριστιανῶν μὲν προσηγορίαν ἔχουσιν, ἀντικρυς δὲ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι πολεμοῦσιν. Οἱ μὲν γὰρ τὸ ἀγέννητον εἰς τρία τέμνουσι· καὶ τὸ μὲν καλοῦσιν ἀγαθόν· τὸ δὲ, κακόν· τὸ δὲ, δίκαιον. Οἱ δὲ δύο ἀρχὰς ἀγεννήτους ζωγραφοῦσι τῷ λόγῳ, ἀλλήλαις ἐναντίας ἐκ διαμέτρου. Ἄλλοι δὲ, τοῖς μὲν ἀσεβέσι τούτοις πολεμεῖν ἐπαγγέλλονται δόγμασιν, ἑτέραν δὲ δυσσεβείας ἐπινοοῦσιν ὁδόν. Τὸν γὰρ μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον ὁμολογοῦντες Υἱόν, ὡς ποίημα τῇ κτίσει συναριθμοῦσι, καὶ τὸν Κτίστην ἰστώσι μετὰ τῆς κτίσεως. Καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ δυσσεβεῖ λόγῳ τῆς θείας ἐξορίζουσι φύσεως. Ἄλλοι δὲ ἄλλως τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἀπολέσαντες, καὶ τοῖς τῶν προωδευκῶτων ἵχνεσιν ἀκολουθησάμενοι μὴ βουλευθέντες, πόρρω που τῆς ἀληθείας ἐγένοντο. Καὶ οἱ μὲν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένην οἱ κονομίαν παντελῶς ἀπηνήσαντο· οἱ δὲ ὁμολογοῦσι μὲν ἐνανθρωπήσασθαι τὸν Θεὸν Λόγον, σῶμα δὲ μόνον ἀνειληφέναι. Οἱ δὲ, ἔμψυχον μὲν καλοῦσι τὴν ληφθεῖσαν σάρκα, οὐ τὴν λογικὴν δὲ καὶ νοερὰν ἐν ταύτῃ γεγενῆσθαι ψυχὴν· ἴσως τὴν οἰκείαν ἄνοιαν τούτου τεκμήριον ἔχοντες. Ἡμεῖς δὲ ἀνθρώπου ψυχὴν οὐδεμίαν ἴσμεν ἑτέραν, ἢ τὴν λογικὴν καὶ ἀθάνατον. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας ἐπὶ τοῦ παρὸντος καταλίπωμεν· οὐ γὰρ δύναται κατὰ πάντων ὁ λόγος κατὰ ταῦτὸν ἀφιέναι τῶν ἐλέγχων τὰ βέλη ὡς ἐν παρατάξει. Τοιγαροῦν τὰ μὲν ἄλλα πάντα στίφη τῶν δυσσεβῶν ἡσυχίαν ἀγέτω, τῶν δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ 83.561 προνοίᾳ πολεμουμένων εἰς μέσον ἀγαγόντες τὴν φάλαγγα, ῥήξωμέν τε αὐτὴν τοῖς ἐλέγχοις, καὶ διασπάσωμεν, καὶ τὴν πυκνότητα διαλύσωμεν, καὶ δορυαλώτους ἀγάγωμεν, καὶ ἐλκυσώμεν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ λοιπὸς τῶν δυσσεβῶν τῶν ὁμιλος, θεωρῶν τάξιν ἐχέτω, καὶ τὸν ἀγῶνα θεασάσθω. Εἰκὸς γὰρ κάκεινων ἕκαστον τῶν ταγμάτων τῶν συμπλοκῆς ἰδίας μὴ δεηθῆναι, ἀλλ' αὐτομολῆσαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν τούτων ἦταν θεασαμένους, καὶ λογισαμένους τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν. Ἀλλὰ γὰρ ἴσως μέλλων ὁ λόγος, καὶ σχολαιότερον ὀδεύων, ἀποκναίσει καὶ τοὺς νῦν ἀκρωμένους, καὶ τοὺς ὕστερον ἐντευζομένους. Περιθέμενοι τοιγαροῦν τὴν πανοπλίαν τοῦ πνεύματος, τὸν θώρακα

τῆς δικαιοσύνης, τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου, καὶ περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ἐν ἄλῃ θεΐᾳ, καὶ ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ, τῶν ἀγώνων ἐφαψώμεθα, καὶ ὑπηχίτω μὲν ἡ θεΐα σάλπιγξ, τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν ὑπερίδουσα. Ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς βαλβίδος τῶν ἀντιπάλων πυθώμεθα, τί δὴποτε τῷ τῆς προνοίας ἀντιλέγουσι λόγῳ, καὶ ταῦτα ποιητὴν αὐτῶν εἶναι φάσκοντες. Πρὸς γὰρ τούτους ἡμῖν ὁ λόγος ἐπὶ τοῦ παρόντος γινέσθω. Πόθεν ἐπὶ ταύτην ὠρμήθητε τὴν ἀσέβειαν; Τί τῶν ὀρωμένων ὑμῖν ἄκοσμον διαφαίνεται; Τί τῶν γενομένων ἄτακτον καθορᾶται; Ποῖον τῆς κτίσεως μέρος ἐνδεὲς ἀρμονίας; Ποῖον κάλλος, ἢ μεγέθος προσδεῖται; Ποῖον οὐκ εὐαρμόστως κινούμενον ταύτην ἐν ἡμῖν ἐγέννησε τὴν ἀσέβειαν; Ἐπισκέψασθε νῦν γοῦν, εἰ καὶ μὴ πρότερον, τῶν ὀρωμένων τὴν φύσιν, τὴν θέσιν, τὴν τάξιν, τὴν στάσιν, τὴν κίνησιν, τὸν ῥυθμὸν, τὴν ἀρμονίαν, τὴν ὥραν, τὸ κάλλος, τὸ μέγεθος, τὴν χρείαν, τὴν τέρψιν, τὴν ποικιλίαν, τὴν ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν ἐπάνοδον, τὴν ἐν φθαρτοῖς διαμονήν. Βλέπετε αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, δι' ἐκάστου μορίου τῆς κτίσεως διακύπτουσαν, καὶ φαινομένην, καὶ φθειρομένην, καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων μονονουχὶ βοῶσαν, καὶ τὰ ἀθύρωτα ὑμῶν ἐπιστομίζουσαν στόματα, καὶ τὰς ἀχαλινώτους ὑμῶν χαλινούσαν γλώττας. Βλέπετε αὐτὴν ἐν οὐρανῷ, καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν φωστῆρσιν, ἡλίῳ, φημὶ, καὶ σελήνῃ, καὶ ἀστρασιν· ἐν ἀέρι, καὶ ἐν νέφεσιν, ἐν γῆν, καὶ ἐν θαλάσῃ, καὶ τοῖς περὶ τὴν γῆν ἅπασιν· ἐν φυτοῖς καὶ βοτάναις, καὶ σπέρμασιν· ἐν ζώοις λογικοῖς καὶ ἀλόγοις, πεζοῖς καὶ πτηνοῖς, καὶ νηκτοῖς, καὶ ἐρπετοῖς, καὶ ἀμφιβίοις, ἡμέροις τε καὶ ἀγρίοις, χειροήθεσί τε καὶ ἀτιθασσεύτοις. Σκοπήσατε παρ' 83.564 ὑμῖν αὐτοῖς, τίς ὁ συνέχων τὰς οὐρανίους ἀψίδας· πῶς ἐν τοσαύταις ἐτῶν χιλιάσιν ἀγήρως ἔμεινεν ὁ οὐρανὸς, οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐκ τοῦ χρόνου δεξάμενος, καὶ ταῦτα παθητὴν ἔχων τὴν φύσιν, ὡς ὁ μακάριος διδάσκει Δαβὶδ· «Αὐτοὶ (οὐρανοὶ) φησὶν, ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἄλλα γήσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν.» Ἄλλ' ὅμως καὶ παθητὴν ἔχων καὶ φθαρτὴν τὴν οὐσίαν, ἔμεινεν οἴος περὶ ἧν, τῷ τοῦ πεποιηκότος κατεχόμενος λόγῳ. Ὁ γὰρ δημιουργήσας αὐτὸν λόγος, συνέχει καὶ κατέχει, καὶ τὸ σταθερὸν αὐτῷ καὶ ἐδραῖον μέχρις ἂν ἐθέλῃ χαρίζεται. Τούτου χάριν, τοσούτου περὶ αὐτὸν πυρὸς ὀχουμένου, ἡλίου φημὶ, καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἄλλων φωστήρων, ἐν τοσούτοις ἐνιαυτῶν κύκλοις οὐ τήκεται, οὐ ξηραίνεται, οὐκ ἐμπίπραται· ταύτας γὰρ τοῦ πυρὸς ἢ φύσις τὰς ἐνεργείας ὑπὸ τοῦ πεποιηκότος ἐδέξατο. Χρυσὸν μὲν γὰρ, καὶ ἄργυρον, καὶ σίδηρον, καὶ χαλκόν, καὶ μόλι βδον, καὶ κασσίτερον, καὶ κηρὸν, καὶ πίσσαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τήκει καὶ διαλύει, καὶ εἰς τὴν ῥοώδη μεταφέρει φύσιν· πηλὸν δὲ, καὶ τὰ τελματώδη τῶν ὑδάτων, ξηραίνει, τὸ ὑγρὸν δαπανῶσα. Λίθους δὲ ἔψει, καὶ τὸ στερέμιον αὐτῶν ἀφαιρεῖται, καὶ τὴν στερρότατην φύσιν ἀποδείκνυσι κόνιν· ξύλα δὲ, καὶ χόρτον, καὶ καλάμην μάλα ῥαδίως ἐμπίπρησιν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ὁ οὐρανὸς ὑπομένει. Οὐ τήκει γὰρ αὐτοῦ τὸ κρυσταλλῶδες τοσαύτη οὐσα τοῦ πυρὸς ἢ οὐσία, οὐδὲ λυμαίνεται τῇ λειότητι, οὐδὲ χαλαρὸν ποιεῖ τὸ σφαιροειδὲς αὐτοῦ σχῆμα· ἄλλ' ἦν ἐξ ἀρχῆς ἔλαχε στάσιν, ταύτην εἰς τέλος διαφυλάττει. Ὁ γὰρ στήσας αὐτὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνὴν κατοικεῖσθαι, τὰς ἐναντίας φύσεις εἰς φιλίαν συνήγαγε. Καὶ οὔτε τοῦ πυρὸς ἢ φύσις ὑπὸ τοῦ πλήθους σβέννυται τῶν ὑδάτων, οὔτε τὸ κρυσταλλῶδες, ἢ ἀερῶδες, ἢ νεφελῶδες οὐράνιον σῶμα, τῇ τοῦ πυρὸς οὐσίᾳ πλειοψηφῶσα τήκεται καὶ φθείρεται· ἄλλ' ἐκ γειτόνων ἀλλήλοισιν οἰκοῦντες, τὰς πολεμίας

κρύπτουσιν ἐνεργείας, καὶ τῷ τοῦ πεπονηκότος λόγῳ πεισθέντες, τὴν δι' αἰῶνος φιλίαν ἐσπέισαντο, καὶ ταῦτα ἄψυχα ὄντα, καὶ νοῦν κυβερνήτην οὐκ ἔχοντα, ἀλλ' ὅμως μένει τὸν ἐξ ἀρχῆς ὄρον φυλάττοντα. Κυβερνᾷ γὰρ τὴν κτίσιν ὁ Ποιητής, καὶ οὐ κατέλιπεν ἀκυβέρνητον ὃ πεποίηκε σκάφος, ἀλλ' αὐτὸς ὢν καὶ ναυπηγὸς, καὶ τῆς ὕλης φυτουργὸς, καὶ κατὰ ταῦτόν τὴν τε ὕλην δημιουργήσας, καὶ τὸ σκάφος ὑφάνας, κατέχων διατελεῖ τὰ πηδάλια. Καὶ μαρτυρεῖ τῶν τοσοῦτων ἔνιαυ τῶν ὁ κύκλος, καὶ ὁ μακρότατος χρόνος, μὴ διαφθείρας τὸ σκάφος, σῶον δὲ αὐτὸ, καὶ ἀκραιφνές, οὐ μόνον τοῖς πρώτοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀψιγόνους ἐπιδεικνύς. Ἐπειδὴ τοίνυν εἶδες, ὦ φίλος, ἐν οὐρανῷ τὴν τοῦ 83.565 Θεοῦ πρόνοιαν φαινομένην, φέρε σε ξεναγήσωμεν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τῆς κτίσεως μέρη· καὶ καθάπερ τὰ βρέφη τὸ πρῶτον τοῦ βαδίζειν ἀρξάμενα, τῆς δεξιᾶς σου λαβόμενοι, κατὰ βραχὺ τὴν κτίσιν περινοστήσαι παρασκευάσωμεν. Κατάβηθι τοίνυν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, οἷον εἰς τινα βαθμὸν πρῶτον τὸν ἥλιον, καὶ μὴ δείσης τὸν ἔμπρησμον, ἀλλ' ἐπίβηθι καὶ περὶ σκόπησον· οὐ γὰρ ἔμπρησει σε εὐγνωμόνως περὶ τὸν Ποιητὴν διακειμένον, ἀλλ' ὑποδείξει σοὶ τὸν Δημιουργόν, ἐναντίως κεχρησθαι τῇ τῆς φύσεως ἐνεργείᾳ κελεύοντα. Φιλεῖ μὲν γὰρ τὸ πῦρ κατὰ φύσιν τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω φορὰν, ὥσπερ τὸ ὕδωρ τὸν ἐπὶ τὸ πρᾶνές δρόμον. Καὶ οὔτε τοῦτο ἐξ ὑπέρβιας εἰς ἀκρόρειαν ἀνάγειν δυνατόν, οὔτε ἐκεῖνο πείσαι κάτω πέμψαι τὴν φλόγα· ἀλλὰ κἂν μυριάκις τις φιλονεικήσει, λαμπάδα κατέχων, ἢ δᾶδα, κάτω ταύτην μετ' ἐνεγκεῖν τῇ χειρὶ, ἢ φλόξ ἐπὶ τὰ ἄνω πάλιν χωρεῖ, καὶ κατὰ τῆς κατεχούσης ἄττει χειρὸς, καὶ ἦν ἔλα χεν ἐξ ἀρχῆς ὄρμην οὐκ ἔξ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς φύσεως ἔστηκε. Τῷ δὲ Ποιητῇ πάντα ῥάδια. Τὸ γὰρ τῇ σῆ μὴ πειθόμενον δεξιᾶ, τοῖς τοῦ Δημιουργοῦ νεύμασιν εἴκει. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὸν τῶν ἀστέρων χορὸν, τῷ μὲν οὐρανῷ τὰ νῶτα διδόντας, κάτω δὲ τὰς ἀκτῖνας ἀφιέντας· δοῦλα γὰρ ἔστι τοῦ κεκτικότος, καὶ φύσις αὐτοῖς ὁ τοῦ ποιῆσαντος ὄρος. Σοὶ μὲν γὰρ οὐ πείθεται τοῦ πυρὸς ἢ φύσις, οὐδὲ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἐξίσταται· ὁμόδουλος γὰρ ὑπάρχει· τοῖς δὲ τοῦ Ποιητοῦ νεύμασι πειθόμενη, μεταρρυθμίζεται, καὶ κατωφερῆς ἢ ἀνωφερῆς γίνεταί φύσις. Οὕτω τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν, ῥοώδη τε καὶ χαύνην οὔσαν, ἄγει καὶ φέρει μετέωρον, καὶ κάτωθεν ἀνέλκων, μέσην οὐρανοῦ καὶ γῆς ἴστησιν, ἐπ' οὐδενὸς ἐρηρυσμένην, ἀλλὰ λόγῳ μόνῳ ἠωρημένην καὶ κρεμαμένην. Ἀλλὰ τέως περὶ τῶν νεφῶν μηδὲν ἀκοῦσαι ποθῆσης, μηδὲ δρα μείν ἐθελήσης, οὐδέπω βαδίζειν μεμαθηκώς, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ τὴν κτίσιν ὁδεύων, μάθε τῆς εὐσεβείας τὸν δρόμον. Βλέπε τοιγαροῦν κἀνταῦθα τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, ἐφεστῶσαν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τοῖς ἄλλοις φωστῆρσι, καὶ οἷόν τι φωνῇ παρακελευομένην δαδουχεῖν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ οὐχ ἀπλῶς δαδουχεῖν, ἀλλὰ κατὰ χρόνου διανομήν. Ἀνίσχων μὲν γὰρ ὁ ἥλιος τὴν ἡμέραν ποιεῖ, δυόμενος δὲ καὶ οἰονεῖ κρυπτόμενος, παραχωρεῖ τῇ νυκτὶ, ἣς τὸ ζοφῶδες διὰ σελήνης καὶ ἀστέρων ὁ Δημιουργὸς κεράννυσι. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν οἷόν τινας ἀδελφὰς, τὴν ἡμέραν φημι καὶ τὴν νύκτα, παρ' ἀλλήλων δανειζόμενας εἰς χρεῖαν τῶν ἀνθρώπων τὸν χρόνον, καὶ πάλιν εὐγνωμόνως ἀποδιδούσας. Τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος λήγοντος, καὶ τοῦ ἔαρος ὑπολάμποντος, ἠνίκα πλείους τῶν ἀνθρώπων οἱ περὶ τὴν ἐργασίαν πόνοι, ὁδοιπορίαι τε καὶ ἐκδημίαι, καὶ ἀπὸ λιμένων ἀναγωγαί, καὶ θάλαττα ἐστορεσμένη, καὶ τῆς χειμερινῆς ἀπηλλαγμένη τραχύτης, καὶ ἡ γῆ τοῖς ληΐοις κομῶσα τὸν γηπόνον εἰς ἐπιμέλειαν καλεῖ, καὶ τὰ φυτὰ τὸν φυτουργὸν εἰς τομὴν καὶ κάθαρσιν καὶ ἀρδείαν, καὶ 83.568 τὴν διὰ σκαπάνης ἐπιμέλειαν, τῆνικαῦτα δανεῖζεται παρὰ τῆς νυκτὸς ἢ ἡμέρας, αὐξοῦσα τοῖς ἀνθρώποις τὸν τῆς ἐργασίας καιρόν· κατὰ βραχὺ δὲ κομίζεται, ἵνα μὴ τῷ ἀθρώπῳ τοῖς χρωμένοις λυμῆνηται. Πλείων γὰρ ἐξαίφνης ὁ πόνος γιγνόμενος, λωβᾶται λίαν τοῖς ἀργοῖς ἐπὶ πλείστον διαμείνασι σώμασι. Τούτου χάριν κατὰ βραχὺ

προσλαμβάνει τὴν αὐξησιν. Τοῦ δὲ θέρους ἤδη μεσοῦντος, παύεται μὲν δανειζομένη, παραυτίκα δὲ τῆς ἐκτίσεως ἄπτεται, οὐδὲ μίαν ἡμέραν ἀναβαλλομένη τὴν ἔκτισιν. Κατὰ βραχὺ δὲ ὅμως, καθάπερ ἔλαβεν, ἀποδίδωσιν ὅπερ ἔλαβεν. Εἶτα κατὰ τὸ μετόπωρον ἰσόμετρος γιγνομένη, οὐκ αἰσχύνεται μειουμένη, οὐδὲ πλεονεκτεῖν ἀνέχεται τὴν ὁμόζυγα, ἀλλ' ἕως ἂν ἅπαν ἐκτίσῃ τὸ ὄφλημα, οὐ παύεται λήγουσα, καὶ τοῖς ἀνθρώποις μακρὰν πραγματευομένη τὴν θεραπείαν. Οἴκοι γὰρ μένειν κρυμοῦ χάριν, καὶ ὑετοῦ, καὶ πηλοῦ, καὶ τελμάτων ἀναγκαζόμενοι, θυμηρεστέραν ἔχομεν τῆς ἡμέρας τὴν νύκτα. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ μακρᾶς οὕτω τῆς νυκτὸς γιγνομένης, τῆς ἀναπαύλης οὐ λαμβάνουσι κόρον, ἀλλὰ τὸν ὄρθρον βλέποντες ὑπολάμποντα, δυσχεραίνουσιν. Οὕτω πάλιν ἢ νύξ ἀπολαβοῦσα τὸ χρέος, οὐ παραιτεῖται τὸ δάνεισμα. Οὕτως ἅπας ἡμῶν ὁ βίος διὰ τούτων ὁδεύει, καὶ χρεῖαν οὐκ ἐλάττω τῆς ἡμέρας ἢ νύξ τοῖς ἀνθρώποις παρέχει. Πρῶτον μὲν γὰρ τοῦ σκοτὸς καὶ τοῦ φωτὸς τὸ διάφορον τερπνότερον ἡμῖν καὶ χαριέστερον τὸ φῶς ὑποδείκνυσι· διὸ ποθεινότερος ἡμῖν τῆς μεσημβρίας ὁ ὄρθρος. Κόρον γὰρ τοῦ φωτὸς μεθ' ἡμέραν λαμβάνοντες, τῆς νυκτερινῆς ἀναπαύλης δεόμεθα· εἶτα ταύτης τυχόντες, τὸν μὲν κόρον ἀποτιθέμεθα, ἐπέραστον δὲ ἡμῖν αὐθις γίνεται τὸ φῶς. Οὕτω καὶ τῶν πόνων κορεννύμενοι μεθ' ἡμέραν, καὶ κοπούμενον τὸ σῶμα νύκτωρ διαναπαύομεν· καὶ κλίνῃ, καὶ ὕπνῳ, καὶ ἡσυχίᾳ τοῦτο καλῶς θεραπεύσαντες, αὐθις αὐτὸ νέον τοῖς ἔργοις ὑπὸ τὴν ἕω προσφέρομεν. Τοσαύτην ἡμῖν καὶ τοιαύτην ἢ νύξ παρέχει τὴν χρεῖαν. Διὰ ταύτην μισθωτὸς ἀναπαύεται, καὶ οἰκέτης παῦλαν λαμβάνει τῶν πόνων. Παύει γὰρ καὶ τοὺς λίαν φιλοπονῶν τάτους τῆς ἐργασίας τῆς νυκτὸς τὸ ζοφῶδες. Ταύτην ἠδέσθησαν πολλάκις καὶ πολεμοῦντες ἄνθρωποι, καὶ νικῶντες, καὶ τοὺς ἀντιπάλους διώκοντες· καὶ θεὰ σάμενοι παραγενομένην, τοῦ μὲν διώκειν ἐπαύσαντο, σχολαιότερον δὲ φεύγειν τοὺς δραπετεύοντας εἶασαν. Αὕτη τοὺς μὲν ἀνθρώπους οἴκαδε συνάγει, καὶ γλυκύν αὐτοῖς ἐπιφέρει τὸν ὕπνον, ἐξάγει δὲ πρὸς νομὴν τὰ θηρία, καὶ παρρησίαν αὐτοῖς τοῦ νέμεσθαι δίδωσιν. Ἐπὶ τούτοις ὕμνων τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, ὁ μέγας ἐβόα Δαβίδ· «Ἐποίησε σελήνην εἰς καιροῦς, ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ. Ἔθου σκοτός, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, σκύμνοι ὠρυόμενοι τοῦ ἀρπάσαι, καὶ, ζητήσαι παρὰ τῷ Θεῷ βρῶσιν αὐτοῖς. Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ συνήχθησαν, καὶ εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν κοίτασθήσονται. Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας.» Ὡστε καὶ ταύτην παρέχει τὴν χρεῖαν ἢ νύξ, καὶ 83.569 τοὺς ἀνθρώπους διαναπαύουσα, ἀδεῶς τὴν τροφήν παρέχει τοῖς θηρίοις πορίζεσθαι. Καὶ ἴσως ἂν τις εἴποι τῶν τὴν πρόνοιαν ἀρνούμενων· Τί δήποτε γὰρ ἐδημιουργήθη τὰ θηρία; Ποίαν δὲ τοῖς ἀνθρώποις χρεῖαν πληροῖ; Ἀλλὰ τὴν περὶ τούτων ἀπολογίαν ἐν τῷ περὶ τῶν θηρίων ἀναμενέτω λόγῳ· τέως δὲ ὁ λόγος ὁδῶ βαδιζέτω. Ὅτι τοίνυν ἀναγκαῖα, καὶ λίαν τοῖς ἀνθρώποις ὠφέλιμος τῆς νυκτὸς ἢ χρεῖα, ἀπόχρη μὲν, ὡς οἴμαι, καὶ τὰ εἰρημένα διδάξει. Προσθήσει δὲ ὅμως ὁ λόγος ἕτερα, τοῖς προτέροις συμμαρτυροῦντα. Ἐπειδὴ γὰρ θνητὴν εἶχομεν τὴν φύσιν, καὶ περιωρισμένην ζῶμεν ζωὴν, ἐχρῆν ἡμᾶς μαθεῖν καὶ τοῦ χρόνου τὰ μέτρα. Ἡ νύξ τοι γαροῦν, μέση τῶν ἡμερῶν γιγνομένη, μετρεῖσθαι τὸν χρόνον ποιεῖ. Εἰ γὰρ ἀδιάδοχον ἐμεμενήκει τὸ φῶς, οὐκ ἂν ἐνιαυτῶν ἐμεμαθήκειμεν κύκλους, οὐκ ἂν μηνῶν ἐδιδάχθημεν ἀριθμὸν, μίαν δ' ἂν ἔδοξεν ἡμέρα παντὸς εἶναι τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ μέτρον, ὅπερ ἔξιν τὸν προσδοκώμενον αἰῶνα πιστεύομεν· ἀνέσπερον γὰρ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ παντελῶς ἀδιάδοχον ἔσεσθαι δεδιδάγμεθα. Τοιοῦτος γὰρ τοῖς ἀθανάτοις ἐσομένοις καὶ ὁ αἰὼν ἀρμόττει. Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος πολλῶν ἐνδεεῖς ὄντας διὰ τὸ τῆς φύσεως θνητὸν καὶ ἐπικηρον, ἔδει τοῦ χρόνου τὰ μέτρα γινώσκειν, ἵνα παραρρέοντα τοῦτον ἡμᾶς ὀρῶντες,

ἡμῶν αὐτῶν ἐπιμελώμεθα, καὶ πρὸς τὴν ἀποδημίαν ἐτοίμους παρέχωμεν. Διαδεχομένη τοιγαρ οὖν ἡ νύξ τὴν ἡμέραν, μέτρον γίνεται τοῦ χρόνου, καὶ τοῦτο ἐπτάκις γιγνόμενον τὴν ἑβδομάδα ποιεῖ. Τοῦ δὲ μηνὸς ἐκ τῆς σελήνης τὸ μέτρον λαμβάνομεν· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τῆς προσηγορίας μετέλαχε· μῆνην γὰρ ὀνομάζουσι τὴν σελήνην. Αὕτη γὰρ αὐξουμένη καὶ φθίνουσα, καὶ μηνοειδὴς γιγνομένη, καὶ διχότομος, ἀμφίκυρτος τε καὶ πλησιφαῆς, καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀμφίκυρτον μεταβαίνουσα σχῆμα, εἶτα ἐκεῖθεν εἰς τὸ διχότομον, καὶ εἰς τὸ μηνοειδὲς, αὐθις τὸν τῶν τριάκοντα ἡμερῶν ὀλίγων ὠρῶν δεόμενον ἀριθμὸν πληροῖ. Τὸν ἐνιαύσιον δὲ κύκλον, οὐκ ἐκ τῶν μηνῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἡμερῶν διδασκόμεθα. Ἔαρος γὰρ ὑπολάμποντος, μέσον τὸν οὐρανὸν ὀδεύων ὁ ἥλιος, ἡμέρα καὶ νυκτὶ τὴν ἰσότηταπραγματεύεται. Ἐκεῖθεν τὰ βορειότερα τῶν ἐφῶν καταλαμβάνων, κάκειθεν ἀνίσχων, σμικρύνει μὲν τὰς νύκτας, αὖξει δὲ τὰς ἡμέρας· θερμότερος δὲ τῇ γῆ προσβάλλων, τοὺς ταύτης πεπαίνει καρπούς. Μέχρι δὲ τῶν εἰωθῶτων ὄρων ὀδεύσας, ἐπάνεισιν ἀπὸ τῶν ἀρκτῶν ἐπὶ τὰ νότια, καὶ πάλιν ἐν τῷ μετοπώρῳ νυκτὶ καὶ ἡμέρα τὴν ἰσότηταπραγματεύσας, νοτιώτερος γίνεται, καὶ ταῖς μὲν νυξίν ἀποδίδωσιν, ἄπερ αὐτῶν λαβῶν δέδωκε ταῖς ἡμέραις· παραχωρεῖ δὲ τῷ ἀέρι πυκνοῦσθαι, καὶ νεφῶν πληροῦσθαι, καὶ πᾶσαν ἄρδεν τὴν ἥπειρον. Ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν ἰσημερινὴν ἐπανιών τροπὴν, πληροῖ τὸν ἐνιαύσιον κύκλον. Ἐπειδὴ τοίνυν εἶδες ἡλίου καὶ σελήνης τὴν χρεῖαν, καὶ νυκτὸς καὶ 83.572 ἡμέρας τὰς ἰσομέτρους διαδοχὰς, καὶ τὴν ἐντεῦθεν τοῖς ἀνθρώποις προσφερομένην ὠφέλειαν, βλέπει μοι καὶ τῶν ὠρῶν τοῦ ἔτους τὴν τερπνοτάτην καὶ χρεῖωδεστάτην χορείαν. Οὔτε γὰρ διχῆ τὸν ἐνιαύσιον κύκλον ἐμέρισεν ὁ Ποιητὴς, οὔτε θέρος ἡμῖν ἀπλῶς δέδωκε καὶ χειμῶνα, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἄκρων ἀμέσως ἐπὶ τὰ ἄκρα μεταβαίνομεν, ἀλλὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ μετόπωρον μέσην λαχόντα τὴν κρᾶσιν, τοῦ κρυμοῦ καὶ τοῦ φλογμοῦ μέσα γίγνεται. Καὶ τὸν ἄκρως ὑγρὸν καὶ ψυχρὸν χειμῶνα, οὐ τὸ ἄκρως ξηρὸν καὶ θερμὸν διαδέχεται θέρος, ἀλλὰ τὸ ἔαρ, ὃ καὶ τῆς τούτου μετέχον θερμότητος, καὶ τῆς ἐκείνου ψυχρότητος, μίξιν ἀρίστην τῶν ἀφεστηκότων ἐργάζεται, καὶ οἶόν τισι χερσὶ τῶν ἐναντίων ἐπειλημμένον, τῇ μὲν ψυχρότητι τοῦ χειμῶνος, τῇ δὲ θερμότητι τοῦ θέρους, εἰς σύμβασιν ἄγει καὶ φιλίαν τὰ κομιδῆ πολέμια. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ χειμῶνος ἐπὶ τὸ θέρος ὀδεύοντες, ἀλύπως ὀδεύομεν. Κατὰ βραχὺ γὰρ τῆς τούτου ψυχρότητος ἀφιστάμενοι, καὶ τῇ ἐκείνου θερμότητι πλησιάζοντες, οὐδεμίαν βλάβην ἐκ τῆς ἀθρόας μεταβολῆς ὑφιστάμεθα. Οὕτως ἀπὸ τοῦ θέρους ἐπὶ τὸν χειμῶνα μεταβαίνομεν, μέσου πάλιν τοῦ μετοπώρου γιγνομένου, καὶ οὐκ ἐὼντος ἡμᾶς εὐθὺς τοῖς ἄκρως πάλιν ἐναντίοις προσψαῦσαι, ἀλλὰ κεραυνύντος τὴν ἄκραν θερμότητα τῇ ἄκρῳ ψυχρότητι, καὶ κρᾶσιν ἑτέραν ἐργαζομένου, καὶ κατὰ σμικρὸν ἡμᾶς ἐπ' ἐκεῖνο ξεναγωγούντος τὸ ἄκρον. Τοσαύτη περὶ ἡμᾶς ἡ τοῦ πεποιηκότος κηδεμονία. Οὕτω καὶ ἐν ταῖς τῶν ὠρῶν μεταβολαῖς, οὐ μόνον ἡμῖν τὸ ἄλυπον, ἀλλὰ καὶ τὸ τερπνὸν πραγματεύεται. Καὶ ἴσως ἂν τις τῶν ἀχαρίστων τοῖς εὔ καὶ καλῶς γεγεννημένοις, καὶ σοφῶς καὶ συμφερόντως οἰκονομουμένοις ἐπιμεμφόμενος εἴποι· Τί δήποτε αἱ τροπαὶ γίνονται; Ποίαν δὲ χρεῖαν ἡμῖν αἱ τῶν ὠρῶν μεταβάσεις ποιοῦσι; ποίων δὲ ἀγαθῶν, ὧ σοφώτατε καὶ δεινότητε τῆς Προνοίας κατήγορε, οὐ διὰ τούτων τυγχάνομεν; Ἀρχομένου μὲν γὰρ χειμῶνος, σπέρματα καταβάλλομεν, ὃ δὲ ταύτην ἡμᾶς διδάξας τὴν τέχνην, τρέφει ταῦτα, ὕων ἐκ νεφῶν, καὶ τὸ θαλάττιον ὕδωρ ἀνέλκων τῷ λόγῳ, καὶ μετέωρον ἄγων, καὶ τὴν ἀλμυρὰν ἐκείνην εἰς γλυκεῖαν μεταβάλλων ποιότητα, καὶ τὰς ψεκᾶδας διακρίνων, καὶ νῦν μὲν σμικρὰς ἀφιεῖς, νῦν δὲ μεγάλας καὶ κρουνηδὸν φερομένας, καὶ οἶόν τιτι κοσκίνῳ διαιρῶν τῶν νεφῶν τὰς ὠδῖνας. Διὰ τοῦτο ἡ χειμέριος ὥρα, ἵνα σε τὸν ἀχάριστον διαθρέψῃ, ἵνα σοι τῷ ἀγνώμονι παράσχῃ

τῶν ἀναγκαίων τὴν χρεῖαν. Ἔαρος δὲ πάλιν ἀρχομένου, οἱ μὲν τῶν γηπόνων τέμνουσι τὰς ἀμπέλους, οἱ δὲ ἑτέρας φυτεύουσι, χαννούμενα δὲ τῇ τοῦ ἀέρος θερ 83.573 μότηι τὰ κλήματα, πρὸς ὠδῖνας ἐπείγεται. Τοῦ δὲ θέρους ἀκμάζοντος, καὶ τοῦ ἡλίου σφόδρα τὸν ἀέρα θερμαίνοντος, ὁ μὲν σῖτος εἰς ἀμητὸν τὸν γηπόνον καλεῖ, περκῶσι δὲ σταφυλαί, βρίθουσι δὲ ἐλαῖαι τοῦ καρποῦ τρεφομένου, πεπαίνεται δὲ τῶν ὀπωρῶν τὰ γένη. Εἶτα τὸ μετόπωρον ἐπιγενόμενον, ταῦτα τελείως πέποννα τοῖς φυτουργοῖς παραδίδωσιν· οἱ δὲ τὴν σὺλ λογὴν ποιησάμενοι, πάλιν ἄπτονται τῶν σπερμάτων. Παῦσαι τοίνυν ἀχαριστῶν, καὶ τοῖς τῆς Προνοίας δώροις τὴν Πρόνοιαν διαβάλλειν ἐπιχειρῶν, καὶ τοῖς δοθεῖσιν ἀγαθοῖς τὸν τούτων δοτῆρα τοξεύων. Ἐν ἅπασι τοῖς εἰρημένοις τὴν τοῦ Θεοῦ κατάμαθε πρό νοιαν, ἰθύνουσάν σε καὶ κυβερνώσαν, καὶ πάντων σοι τῶν ἀγαθῶν πραγματευομένην τὴν ἀφθο νίαν. Βλέπε καὶ τῶν ἀστέρων τὴν φύσιν, τὴν θέσιν, τὴν τάξιν, τῶν σχημάτων τὴν ποικιλίαν, τὴν τέρψιν, τὴν χρεῖαν, τὴν χορείαν, τὰς ἐπιτολάς, τὰς δύσεις· τούτους ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς πεποίηκεν, οὐχ ἵνα μόνον τὸ ζοφῶδες τῆς νυκτὸς φωτίζωσι, καὶ ἐν ἀσελήνῳ νυκτὶ τοῦ φωτὸς τοῖς ἀνθρώποις τὴν χρεῖαν παρέχωσιν, ἀλλ' ἵνα καὶ ὀδίτην παραπέμπω σι, καὶ τοὺς πλείοντας ξεναγῶσιν. Εἰς γὰρ τούτους ἀφορῶντες οἱ ναυτιλλόμενοι, τὴν ἀτριβῆ τρίβον ὀδεύουσι, καὶ τῇ τούτων θέσει προσέχοντες, τὸ σκάφος ἰθύνουσι, καὶ πρὸς οὓς ἂν ἐθέλωσιν ἀπευθύνουσι λιμένας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ δέχεται τῶν ὑδάτων ἢ φύ σις ἵππων, καὶ ὄνων, καὶ ἡμιόνων, καὶ ὀδοιπόρων ἴχνη, καὶ ἀμαξῶν καὶ ὀχημάτων γραμμὰς, οἷς οἱ ὀδῖται προσέχοντες, ἀναμφιβόλως τὴν πορείαν ποιοῦνται, δέδωκε τῶν ὄλων ὁ Δεσπότης τοῖς τὰ μα κρά πελάγη διαπερῶσιν, οἷον ἴχνη τινὰ τῶν θαλαττίων τριβῶν, τῶν ἀστέρων τὴν θέσιν. Ὡς τῆς ἀρρή του φιλανθρωπίας! Ὡς τῆς ἀφράστου σοφίας! Τίς ἂν ἀξίως θαυμάσειε τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας τὸ ἀγαθόν, τὸ δυνατόν, τὸ ἐν ἀπόροις εὐπορον, τὸ ἐν ἀμηχάνοις εὐμήχανον, τὴν μεγαουργίαν, τὴν εὐπορίαν; Ἀληθῶς «ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν,» βοῶ κἀγώ. Εἰ δὲ ἐμοὶ πείθιο, ταύτην σὺν ἐμοὶ καὶ σὺ τὴν φωνὴν ἀφήσεις, καὶ τὸν εὐεργέτην εἰς δύναμιν ὑμνήσεις, καὶ μυριοῖς ἔργοις εὐεργετούμενος, λόγους εὐγνώ μονας ἀποδώσεις. Ἴνα δέ σε νῦν τοῦ βαδίζειν ἀρξά μενον, μὴ μακρὰν ὁδὸν ὀδεῦσαι παρασκευάσαντες, πόνον σοι προξενήσωμεν, ἐνταῦθά σε τέως διὰ παύσομεν, καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ, καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν φωστῆρσι, πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ φαινομένην θεωρεῖν καταλείψομεν. Εἰκὸς γὰρ σε ποδηγηθέντα, καὶ καθ' ἑαυτὸν τὴν θεωρίαν ἀυξῆσαι, καὶ τὰ συντομίας χάριν ὑπὸ τοῦ λόγου καταλειφθέντα, ἐκ τῶν εἰρημένων εὐρεῖν, καὶ μετὰ τοῦ Προφήτου βοῆσαι· «Ὡς ἐμε γαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.» Σοὶ δόξα, καὶ τιμὴ, καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. 83.576 ΛΟΓΟΣ Β΄. Ἀπόδειξις ἀπὸ ἀέρος, καὶ γῆς, καὶ θαλάττης, καὶ ποταμῶν, καὶ πηγῶν. Οἱ ταῖς τῆς Προνοίας ἡνίας ἀπιστοῦντες, καὶ τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς κόσμον ἡνιόχου δίχα μετὰ τοσαύτης ἀρμονίας καὶ τάξεως φέρεσθαι λίαν ἀνοήτως ἰσχυρὶ ζόμενοι, εὐοικεῖν μοι δοκοῦσιν, ὥσπερ ἂν τις ἐν νηϊ καθήμενος, καὶ τὸ πέλαγος διαπεραιούμενος, καὶ τὸν κυβερνήτην ὀρῶν τῶν οἰάκων ἐπιλημμένον, καὶ τὰ πηδάλια πρὸς τὴν χρεῖαν κινοῦντα, καὶ νῦν μὲν τὸ δεξιὸν φέροντα, νῦν δὲ τὸ εὐώνυμον μεταφέροντα, καὶ τὸ σκάφος πρὸς οὓς ἂν ἐθέλη λιμένας ἰθύνοντα, ἀρνοῖτο, προφανῶς οὕτω ψευδόμενος, καὶ ἄντικρυς τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενος, μήτε κυβερνήτην ἐπὶ τῆς πρύμνης ἐστάναι, μήτε πηδάλια τὸ σκάφος ἔχειν, μήτε τῇ κινήσει τῶν οἰάκων ἰθύνεσθαι, ἀλλ' αὐτόματον φέρεσθαι, καὶ τῆς τῶν κυμάτων οὕτω περιγίνεσθαι ῥύμης, καὶ τῇ τῶν πνευμάτων ἐμβολῇ διαμάχεσθαι, καὶ μήτε ναυτῶν ἐπικούρων δεῖσθαι, μήτε κυβερνήτου τὸ κοινῇ συμφέρον τοῖς ἐρέταις προστάττοντος. Ἐναργῶς γὰρ καὶ οὕτοι,

καὶ λίαν προφανῶς, τὸν ἀπάντων Δεσπότην ὀρῶντες ἦν ἐποίη σεν ἰθύνοντα κτίσιν, καὶ πάντα ἐν ῥυθμῷ καὶ τάξει ἄγοντά τε καὶ φέροντα, καὶ τὴν ἄρμονίαν ἐκά στω τῶν γινομένων ἐμπρέπουσαν, κάλλος ὁμοῦ καὶ χρεῖαν ἐν ἀπάσῃ θεωροῦντες τῇ κτίσει, καὶ ἐν ἐκά στω δὲ μορίῳ ταύτης ἄμφω ταῦτα διαλάμποντα, ἐκόντες τυφλώττουσι, μᾶλλον δὲ ὀρῶντες ἀναισχυν τοῦσι, καὶ τὰ δῶρα τῆς Προνοίας λαμβάνοντες, οἷς λαμβάνουσι λοιδοροῦνται, καὶ δι' ὧν ἀπολαύουσι, τῷ Κηδεμόνι πολεμοῦσιν. Ἦρκει μὲν οὖν, εἴπερ ἤθελον εὐγνωμόνως ἀκούειν, καὶ τὰ χθῆς ἡμῖν εἰρημέ να περι οὐρανοῦ, καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἄλλων φωστήρων, πείσαι αὐτοὺς σωφρονεῖν, καὶ τὸν εὐεργέτην ὑμνεῖν. Ἴνα δὲ μὴ τις τῶν τὴν σελήνην ὄρον τῇ Προνοία τεθεικότων, καὶ μέχρι ταύ της αὐτὴν διήκειν εἰρηκότων, καὶ λίαν αὐτὴν σμι κρολόγον ἀποφνηναμένων, ἐφόδιον εἰς βλασφημίαν λάβῃ τῶν λόγων τὴν συμμετρίαν, δεῦρο δὴ σε πάλιν, ὧ φιλότης, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ ἀέρος ἐπὶ τὴν γῆν κατα βιβάσωμεν, καὶ κατὰ βραχὺ σε πάλιν καθάπερ τῇ προτεραία ποδηγήσαντες, ὑποδείξωμεν καὶ ἐν τοῖς βραχυτάτοις τῆς κτίσεως μορίοις φαινομένην ταύτην καὶ δεικνυμένην τοῖς προσέχειν ἐθέλουσι, καὶ ἀπα ξαπλῶς τοῖς γεννητὴν λαχοῦσι φύσιν, κοινῇ καὶ ἰδίᾳ συμπαραμοαρτοῦσαν ἀεὶ. Ὅδῳ τοίνυν βαδίζοντες, ἐξετάσωμεν τοῦ ἀέρος τὴν φύσιν, πῶς λεπτοτάτη μὲν ἐστὶ, καὶ διολισθαί νουσα, καὶ ῥαδίως διαφεύγουσα, καὶ τῶν συνεχόντων 83.577 δεομένη· Διὸ τῶν ὄλων ὁ Ποιητῆς, οὐρανὸν καὶ γῆν δημιουργήσας, ἐν μέσῳ τοῦτον διέχεε, καὶ τοῦ τῷ τεῖχος ἀρραγῆς διὰ τῶν δύο τούτων σωμάτων μηχανησάμενος, καὶ αὐτὸν τοῖς ἐν μέσῳ τούτων ἐμ ψύχοις σώμασι ζωῆς συνεργὸν ἀποφήνας. Τοῦτον γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀναπνέοντες ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τῶν ἀλόγων δὲ ζῶων ὅσα πτηνὰ, καὶ ἔρπετὰ, καὶ ἀμφί βια, τοῦτον ἔχει τῆς ζωῆς συνεργόν. Οὗτος κινούμε νος, τῶν ἀνέμων ἡμῖν παρέχει τὰς αὔρας· οὗτος πυκνούμενος, τὴν ἀπὸ τῶν νεφῶν ἀρδείαν παραπέμ πει τῇ γῆ· τούτῳ τὸ φῶς ὀχήματι κεχημένον, ἐστὶ τῶν ὀρώντων τὰς ὄψεις· οὗτος ἡλίῳ καὶ γῆ μεσι τεύων, τὸ σφοδρὸν τῆς ἀκτίνος κεράννουσι, καὶ τῇ οἰκείᾳ ὑγρότητι καὶ ψυχρότητι, τὴν ἐκείνου κατα πραῦνων ξηρότητα καὶ θερμότητα, ἄλυπον ἡμῖν πραγματεύεται τοῦ φωτὸς τὴν ἀπόλαυσιν. Ἴνα δὲ μὴ νομίσης αἴτιον τουτωνὶ τῶν ἀγαθῶν τὸν ἀέρα, μάθε ὡς καὶ τούτου τὴν ἀμετρίαν ἢ τοῦ ἡλίου κοι μίζει θερμότης. Ἀκραιφνῆ γὰρ οὐδεὶς ἂν ἦνεγκε τὴν τοῦ ἀέρος ψυχρότητα· καὶ μάρτυς ἢ χειμέριος ὥρα· ἐν ταύτῃ γὰρ ἐπὶ τὰ νοτιώτερα τοῦ πόλου διατρέχων ὁ ἥλιος, καὶ τὰ βορειώτερα καὶ τὰ μέσα καταλιμπάνων, ἄδειαν δίδωσι τῷ ἀερί κεχηθῆσαι τῇ φύσει· οὗ χάριν, μηκέτι ὁμοίως δαπανώμενος ὑπὸ τῆς τοῦ ἡλίου θερμότητος, πυκνούμενος δὲ καὶ συχνὸς γινόμενος, καὶ ὑετὸν ἀφήσει λαῦρον, καὶ τῇ σφοδροτέρᾳ τῶν ἀνέμων προσβολῇ τοῦτον ἐξαφρίζων, εἰς νιφετὸν μεταπήγνουσι καὶ χάλαζαν, καὶ τὴν ἐν ταῖς καθαφαῖς αἰθρίαις ἀποστάζουσιν δρόσον τῇ αὔρα πηγνὺς, ψυχρότητι τὴν πάχνην ἐργάζεται· καὶ ταῦτα εἰ καὶ πόρρωθεν, ἀλλ' ὅμως τῷ ἡλίῳ θερμαινόμενος ἀπο βάλλει. Ἔστι δὲ καὶ ἐντεῦθεν ἀκριβῶς καταμαθεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν προμήθειαν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὴ καὶ μεγάλη τῶν στοιχείων ἢ χρεῖα, καὶ πρὸς τῇ χρεῖα, πολὺ τὸ κάλλος, καὶ ἄρρητος ἢ ὥρα, τὰ δοκοῦντα λυπηρὰ γίνεσθαι διὰ τούτων ὁ πάνσοφος ὠκονόμησεν, ἵνα μὴ θεοῦς, ἀλλὰ Θεοῦ ποιήματα ταῦτα εἶναι πὶ στεῦωμεν, ἰθύνόμενά τε καὶ κυβερνώμενα ἢ ἂν ἐκεῖ νος ἰθύνῃ. Τούτου χάριν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν συνεργὸς ἀἦρ, ὃν ἀναπνέοντες διαζῶμεν ἅπαντες, ὁ κοινὸς οὗτος θησαυρὸς, καὶ πενομένων καὶ ἐπὶ πλούτῳ βρενθυομένων, οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν, ἰδιωτῶν καὶ βασιλέων, ὃν οὐ μᾶλλον τοῦ πένητος ἀναπνέουσιν οἱ τῇ ἀλουργίδι κοσμούμενοι, ἀλλὰ τῇ ἰσομοιρία κατὰ τὴν τούτου χρεῖαν ἅπασα τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις τετίμηται, οὐ μόνον ἡμᾶς εὐφραίνει ταῖς ἀναπνοαῖς, καὶ ταῖς αὔραις, καὶ τῇ τοῦ ὑετοῦ χορηγία, ἀλλὰ καὶ

ἀνιᾶ τῷ κρυμῷ, διδάσκων ἡμᾶς, ὡς οὐκ ἄρκεῖ μόνος εἰς ζωογονίαν, καὶ τῶν ζώντων τὴν θερά πείαν. Οὕτως ὁ ἥλιος οὐ μόνον εὐφραίνει τῇ προσβολῇ τῶν ἀκτίνων ἡμᾶς, καὶ τὴν διαφορὰν ἡμᾶς τῶν ὀρωμένων διδάσκει σωμάτων, ὄγκων τε καὶ χρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀνιᾶ τῇ θερμοτέρᾳ προσβολῇ τῶν ἀκτίνων· κἂν μὴ τὸν ἀέρα κινήσας ὁ τοῦ 83.580 παντὸς ἠνίοχος αὔρας ἡμῖν ψυχρὰς προσενέγκῃ, ὁ προσκυνηθεὶς οὗτος ὑπὸ τῶν ἀνοιγμάτων ἥλιος ἄρδην ἐμπύρησιν ἅπαντα, καὶ τὸ ζῆν ἀφαιρεῖται τῶν προσκυνοῦντων. Οὐδὲν τοιγαροῦν τῶν στοιχείων αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τῆς ζωῆς τυγχάνει παρεκτικόν, οὔτε μὴν ἅπαντα κοινῇ κεραυνύμενα, δίχα τῆς τὰ πάντα κυβερνώσης δυνάμεως, ἀγαθοῦ τινος αἴτια γίνεται. Ἔστι γὰρ πάλιν ἰδεῖν, εἰς εὐκρατον μὲν τὸν ἀέρα γεγεννημένον, ἐπὶ καιρὸν δὲ τὸν ὑετὸν παρασχεθέντα τῇ γῆ, ἀλύπως τὸν ἥλιον ταῖς ἀκτῖσι χρησάμενον, τὰς τῶν ἀνέμων αὔρας κινήσας ἐν τάξει, τοὺς γηπόνους ἐπιμελῶς τὴν γῆν γεωργήσαντας, συνήθως καταβαλόντας τὰ σπέρματα, καὶ οὔτε τὴν γῆν εὐγνωμόνως ἐκτίσασαν τοὺς καρποὺς, οὔτε τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν ἄνοσον διαμείνασαν. Ταῦτα δὲ ποιεῖ τῶν ὄλων ὁ πρῦτανις, πείθων ἡμᾶς μὴ τῇ κτίσει θαρρῆναι, μηδ' εἰς αὐτὴν ἀναφέρειν τῶν ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ τῷ ταύτης Δημιουργῷ πιστεύειν. Ἐπειδὴ τοίνυν εἶδες, καὶ τὸν ἀέρα τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπολαύοντα προμηθείας, καὶ δι' ἐκεῖνον τοσαύταις ἐτῶν χιλιάσιν ἀρκέσαντα, καὶ μήτε ὑπὸ τῶν ἀναπνεόντων ζῶων δαπανηθέντα, μήτε ἐκτὸς τῶν συνεχόντων αὐτὸν σωμάτων ἐκρέυσαντα, δεῦρό σε πρὸς τὴν γῆν ἀγάγωμεν, τὴν κοινὴν τροφὸν, καὶ μητέρα, καὶ τάφον· ἐξ ἧς σου τὸ σῶμα τὸ πῆλινον, καὶ τὸ στόμα τὸ κατὰ τοῦ Πλάστου λαλοῦν μέγαλα, κατὰ τὴν τοῦ Δανιὴλ ὀπτασίαν. Βλέπε τοιγαροῦν ταύτης πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὴν θέσιν, καὶ τῶν σχημάτων τὴν ποικιλίαν. Οὔτε γὰρ ὑπτία πᾶσα, οὔτε προσάντης, ἀλλ' εἰς ὄρη, καὶ νάπας, καὶ πεδία διήρηται. Ἴδοι δ' ἂν τις πεδίων ἐν μέσῳ μεγάλων λόφους εἰς ὕψος ἐγγεγεμένους, καὶ μεταξύ τῶν ὄρων, πρηνεῖς τινὰς τόπους καὶ λείους, ἐν κόλπῳ τινῶν θαλαττίων σχήματι. Καὶ τὰ ὄρη δὲ αὐτὰ πρὸς τὴν χρεῖαν τῶν ἀνθρώπων διεῖλεν ὁ Ποιητὴς, καὶ εἰς κρημνοὺς διαστήσας βαθεῖς, τοῖς χειμερίοις ὕδασι τὰς πορείας ἐμηχανήσατο, καὶ τοῖς ἀνθρώποις εὐπόρους ἐν ταῖς δυσχωρίαις τὰς ὁδοὺς ἐτεκτήνατο. Καὶ τὰ μὲν ὄρη παρέχει τῇ τῶν οἰκοδόμων τέχνῃ τὰς ὕλας, τὰ δὲ πεδία τοῖς ἐν τοῖς ὄρεσι δαιτωμένοις ἀντιδίδωσι τῶν πυρῶν τὴν ἀφθονίαν. Καὶ τὸ ποικίλον τῆς θέσεως οὐ τρέφει μόνον, ἀλλὰ καὶ τέρπει τῶν ἀνθρώπων τὰς ὄψεις· φιλεῖ γὰρ τὰ μονοειδῆ ταχὺν ἐπάγειν τὸν κόρον. Εἰπέ μοι, τίς ὁ ταῦθ' οὕτω διακοσμήσας; τίς ὁ τοσούτῃ αὐτοῖς ἐναποθέμενος δύναμις, ὥστε τοσούτους ἐνιαυτῶν κύκλους μὴ δαπανῆσαι τὸν θησαυρόν; τίς ὁ τὰ ὄντα διαφυλάττων ἀκίνητα; τίς ἐπέειπε τῶν ποταμῶν τὰ ρεύματα; τίς ὠθεῖ τῶν πηγῶν τὰς ὠδῖνας; Βλέπε ταύτας ὧδε μὲν, ἐν ταῖς τῶν ὄρων κορυφαῖς ἀναβλυσούσας, καὶ ἄνωθεν κάτω προχεοῦσας τὰ ρεύματα· ἐκεῖ δὲ, οὐδ' ἐν ταῖς 83.581 ὑπωρεῖαις φαινομένης, ἀλλ' ἐκ βαθυτάτων φρεάτων παρεχοῦσας τοῖς ἀνθρώποις τὰ νάματα. Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης αὐτόματον ἄττειν ἄνω τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν, διδάσκει σε ὁ Ποιητὴς διὰ τῶν πραγμάτων, ὡς τῷ θεῷ λόγῳ πειθόμενον τὸ ὕδωρ, καὶ τὰς ἀκρωρεῖας ἀπόνως καταλαμβάνον, οὐδὲ βιαζόμενον ὑπὸ τῆς σῆς τέχνης, εἰς τὴν τῶν πεδίων ἄνευσιν ἐπιφάγειαν· ἀλλ' ὀρύττεις μὲν καὶ βαθύνεις τὰ φρέατα, ἀπολαύεις δὲ τῶν ὑδάτων κάτωθεν ἀνιμώμενος· ὁμόδουλος γὰρ, ἀλλ' οὐ ποιητὴς τῶν στοιχείων ὑπάρχεις. Τῷ δὲ Ποιητῇ ῥάδιον, οὐκ εἰς ἀκρόρειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀέρα μέσον ἀνασπᾶσαι τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν, καὶ τὴν πικρὰν γλυκᾶναι, καὶ πῆξαι τὴν λελυμένην, καὶ λῦσαι τὴν δεδεμένην, καὶ τὴν συνεχῆ διακρῖναι, καὶ τὴν ῥοώδη στήσαι, καὶ τὴν κάτω φέρεσθαι πεφυκυῖαν ἀνατρέχουσαν δεῖξαι, καὶ τὴν ψυχρὰν δίχα πυρὸς θερμῆναι. Καὶ ταῦτα ποιεῖ διὰ σὲ τὸν ἀχάριστον, ἵν' ἔχῃς ἀπολαύειν καὶ θερμῶν ἀχειροποιήτων, ἵνα τὰ τοῦ σώ

ματος θεραπείσης παθήματα. Καὶ ταῦτα δὲ πάλιν ποικίλα σοι προὔθηκεν καὶ εἰς ἐναντίας χρείας ἀρμόζοντα. Τὰ μὲν γὰρ χαννοῖ τὰ τεταμένα τῶν νεύρων· τὰ δὲ σφίγγει καὶ τονοῖ τὰ λελυμένα· καὶ τὰ μὲν φλέγματι πολεμεῖ, τὰ δὲ μελαίνῃ χολῆ· τὰ δὲ ἔλκη ξηραίνει. Τοσαύτην καὶ ἐν τοῖς θερμοῖς ὕδασι χρείαν ὁ κηδεμών σοι προτέθεικε· σὲ δὲ οὐδὲν πείθει μὴ βλασφημεῖν, ἀλλὰ μένεις ἀχαριστῶν, καὶ λοιδορούμενος, καὶ τὰ Μανιχαίου νοσῶν, ὃς σιτίων καὶ ποτῶν ἀπολαύων, λοιδορεῖται τοῖς χορηγοῦσι, καὶ θερισταῖς ὁμοῦ καὶ ἀρτοποιοῖς, καὶ τοῖς τὸν ἄρτον διχῆ τέμνουσιν ἐπαρᾶται, αὐτὸς τέμνειν μὲν οὐκ ἀνεχόμενος, ἐσθίων δὲ τὸ τεμνόμενον. Οὕτω καὶ σὺ, μυρίων ὄσων ἀγαθῶν ἀπολαύων, ὧν ὁ Δημιουργός σοι προσφέρει καθεκάστην ἡμέραν διὰ τῆς κτίσεως, ἀχαριστεῖς τῷ προσφέροντι, καὶ λοιδορῆ, καὶ βλασφημεῖς, λέγων αὐτὸν μὴ προνοεῖν ὧν πεποίηκεν. Ὅρα δὲ πόσην ἀδικίαν αὐτοῦ καταψηφίζῃ, τοιαῦτα συκοφαντῶν. Τί δήποτε γὰρ καὶ πεποίηκε, τούτων ἐπιμελεῖσθαι μὴ θέλων; Τίνος δὲ χάριν οὐ κήδεται; ὡς δυνάμενος μὲν, οὐ βουλόμενος δέ; ἢ βούλεται μὲν, οὐ δύναται δέ; Ἄλλ' ὅτι μὲν δύναται, μαρτυρεῖ τὰ γεγονότα. Πῶς γὰρ ἂν ἐποίησε τῶν ὀρωμένων τὰ μεγέθη, τὰ κάλλη, τὴν ἀρμονίαν, δύναμιν οὐκ ἔχων ἀρκοῦσαν τῇ γνώμῃ; Πῶς δ' ἂν εἰς κοινωνίαν καὶ σχέσιν τὰ διεστῶτα συνήγαγεν, ὕδωρ καὶ πῦρ, ἡμέραν καὶ νύκτα, καὶ μίαν ἐκ πάντων ἀρμονίαν καὶ συμφωνίαν εἰργάσατο, ὁ προνοεῖν οὐ δύναμενος; Μείζον γὰρ πολλῷ τῷ μέτρῳ, τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν, τοῦ τῶν ὄντων προνοεῖν. Ἄλλ' ὅτι μὲν δύναται, μάρτυς ἡ κτίσις· ὅτι δὲ καὶ βούλεται, πάλιν αὐτὴ μαρτυρεῖ. Οὐ γὰρ ἄλλου τινὸς ἀναγκάζοντος ἐπὶ τὴν δημιουργίαν ἐλήλυθεν, οὔτε μὴν ὡς δεόμενος τὴν κτίσιν παρήγαγεν· ἀλλὰ ἀγαθὸς ὢν, καὶ ἀγαθότητα 83.584 ἔχων μέτρου παντὸς μείζονα, ἠθέλησε καὶ τοῖς μὴ οὔσι τὸ εἶναι δωρήσασθαι. Ὁ δὲ τοσαύτην περὶ τὰ μὴ ὄντα χρησάμενος ἀγαθότητι, πῶς ἂν γεγονότων ἀμελήσειεν; Οὔτε γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, ὡς ἐφθόνησε γεγονόσιν· ἄφθονον γὰρ ἔχει τὴν φύσιν, καὶ πάθους παντὸς ἐλευθέραν. Ἴνα δὲ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος γυμνώσωμεν τὴν τῆς ἀσεβείας ἀσθένειαν, σμικρὸν τι αὐτοὺς προσερωτήσωμεν. Τί δήποτε γὰρ, εἶπατε, τῇ τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ λαβούσῃ ἐφθόνησε κτίσει; Διὰ τὸ μέγεθος; Ἄλλ' αὐτὸς ἄκτιστός ἐστι καὶ ἀόριστος, οὔτε ἀρχὴν ἐσχηκώς, οὔτε τέλος δεξάμενος πώποτε, πάντα περιέχων, ὑπὸ οὐδενὸς δὲ περιγραφόμενος· ἐν τῇ χειρὶ γὰρ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ αὐτὸς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί. Ἀλλὰ διὰ τὸ κάλλος; Ἄλλ' ὑπὸ αὐτοῦ γεγένηται. Οὐδεὶς δὲ, οὐδὲ τῶν ἄγαν φθονερωτάτων ἀνθρώπων, οἰκίαν εὐπρεπῆ καὶ λαμπρὰν δειμάμενος, ἐφθόνησε ταύτην πώποτε, ἀλλ' ἐναβρύνεται, καὶ σεμνύνεται, καὶ οὕτως τε γὰρ νυταί, καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ὑποδείκνυσιν. Ὅσον δὲ τὸ τῆς κτίσεως κάλλος τοῦ νοεροῦ φωτὸς τοῦ πεποιηκότος ἀφέστηκε, τίς ἂν μετρήσειε λόγος; Ὅρατε τοὶ γαροῦν ποῦ τὰ τῆς ἀσεβείας κεχώρηκε. Τῶν γὰρ πονηροτάτων ἀνθρώπων, οὐ μόνον οὐ φθονούτων ταῖς ὑπὸ αὐτῶν οἰκοδομουμέναις οἰκίαις, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπὶ αὐταῖς λαμπρυνόμενων, τὴν τῆς ἀγαθότητος πηγὴν, καὶ ὑπὸ οὐδενὸς πάθους θολοῦσθαι πεφυκυῖαν, φθόνῳ βάλλεσθαι λέγειν, ποίας ἀσεβείας ὑπερβολὴν καταλείπει; Εἰ τοίνυν καὶ δύναται κατ' ἔχειν τοὺς τῆς κτίσεως οἴακας, καὶ βούλεται αὐτὴν πάντων ἀγαθῶν ἀπολαύειν, δῆλον ὅτι καὶ κήδεται, καὶ ἀφέστηκε, καὶ τῶν ἡνίων ἐπειλημμένος, τὴν γενετήν ἅπασαν φύσιν ἡνιοχεῖ, καὶ οὐδὲν ἀτημέλητον καταλείπει. Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, μετὰβηθὶ πάλιν ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ βλέπε ταύτης τὰ κύματα, τὰ μεγέθη, τὴν εἰς πελάγη διαίρεσιν, τὰς ἀκτὰς, τοὺς ὄρμους, τὰς ἐν μέσῳ νήσους, τῶν ἰχθύων τὰ γένη, τὰ εἶδη, τὰ σχήματα, τὴν ποικιλίαν, τὴν πρὸς τὴν χέρσον φιλίαν, τὰ τῶν κυμάτων σκιρτήματα, τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς τῆς προνοίας

χαλινόν, δι' ὃν τὴν ἡπειρον ἐπικλύζειν οὐ δύναται, ἀλλ' ὀρμῶντα κατὰ τῆς ψάμμου φοβεῖται τοὺς ὄρους, καὶ τὸν θεῖον ἐκεῖ νόμον γεγραμμένον ὀρῶντα, οἷόν τις γαῦρος ἵππος ἀγχόμενος ὑπὸ πωλοδάμνου, ἀνακλᾷ τὸν ἀρχένα, καὶ εἰς τοῦπίσω χωρεῖ, ὥσπερ μεταμελόμενα ὅτι καὶ τῇ ψάμμῳ προσέψαυσε. Διὰ ταύτης ἔστιν ἰδεῖν τὰς μεμερισμένας ἡπεύρους, καὶ πόρρωθεν ἀλλήλων καθημένας, εἰς φιλίαν συναγομένας. Ὀμόνοϊαν γὰρ 83.585 ἐνθεῖναι τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὁ Ποιητὴς ἐθέλησας, ταῖς χρεῖαις αὐτοὺς ἀλλήλοις συνέδησε. Διὰ ταύτης τὰς μακρὰς ἀποδημίας ποιούμεθα, καὶ τὰς χρεῖαις παρ' ἀλλήλων ἐρανίζόμεθα, καὶ τῶν ἀναγκαιῶν τὰς ὕλας ἀντιδιδόαμεν. Οὔτε γὰρ εἶασεν ὁ κηδεμῶν ἕκαστον τμήμα τῆς γῆς ἅπασαν τοῖς ἀνθρώποις φέρειν τὴν χρεῖαν, ἵνα μὴ τὸ ἀνεὺς δεῆς τῇ φιλίᾳ λυμῆνηται. Ὑβριστὴς γὰρ ὁ κόρος, καὶ ἀταξίας πατήρ. Πρόκειται τοιγαροῦν ἡ θάλασσα μέση τῆς οἰκουμένης, εἰς κόλπους μυρίους διηρημένη, οἷόν τις πόλεως μεγίστης ἀγορὰ, πᾶσαν τῶν ἀναγκαῶν τὴν ἀφθονίαν παρέχουσα, καὶ πολλοὺς πρατῆρας καὶ ὠνητὰς δεχομένη, καὶ τοὺς τε ἐντεῦθεν ἐκεῖσε παραπέμπουσα, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἄγουσα τῆδε. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπίπονος ἡ διὰ τῆς ἡπείρου πορεία, οὐκ ἐπίπονον δὲ μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον, διὰ ταύτης πᾶσαν ἀναπληρῶσαι τὴν ἔνδειαν, πρόκειται τῆς θαλάττης τὰ νῶτα, σκάφη καὶ σμικρὰ καὶ μεγάλα δεχόμενα, καὶ φόρτον πολὺν καὶ ἀναγκαῖον τοῖς δεομένοις κομίζοντα. Ἔστι γὰρ ἰδεῖν μιᾶς ὀλκάδος φορτία πολλὰς κτηνῶν χιλιάδας ἀχθοφορούσας. Ἴνα δὲ μὴ δυσχεραίνωσιν οἱ ταύτης ὁδοῖται, οἷόν τινας σταθμοὺς κατέπηξε τὰς νήσους ὁ Ποιητὴς, ἐν αἷς καταγόμενοι, καὶ διαναπαυόμενοι, καὶ τὰς χρεῖαις ὠνούμενοι, πάλιν ἀπαίρουν ἐνθα ἂν τὴν ὀρμὴν ἔχωσιν. Αἰσχύνθητι τοιγαροῦν τῶν εὐεργεσιῶν τὸ πλῆθος, εἶπεν ἡ θάλασσα. Ἄρ μόνττει σοι γὰρ μᾶλλον, ἢ τῇ Σιδῶνι, τοῦ προφήτου τὰ ῥήματα. Ἡ μὲν γὰρ ἀγνοοῦσα τὸν Ποιητὴν, εἰς πολλοὺς τὸ θεῖον διῆρει θεοὺς, καὶ τὴν μίαν προσκύνησιν κατατέμνουσα, τοῖς μὴ οὔσι ταύτην προσέφερον, οὐκ ἀρνούμενη τὴν Πρόνοϊαν, ἀλλὰ τούτοις αὐτὴν προσάπτουσα. Οὐ γὰρ ἂν ἔθυσεν οἷς ἐνόμιζε θεοῖς, εἰ μὴ λίαν ἑαυτὴν ἔπειθεν, ὡς καὶ ὠφέλειαν πορίζουσι, καὶ βλάβην ἀποτρέπουσι. Σὺ δὲ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπηλλαγμένος καὶ πάντα τὰ ὀρώμενα ὁμολογῶν εἶναι ποιήματα, καὶ τὸν τούτων Ποιητὴν προσκυνῶν, ἐκβάλλεις αὐτὸν ὧν ἐποίησε, καὶ πόρρω που καθίζεις τῆς κτίσεως, καὶ τὸν τοσοῦτον κόσμον ἀκυβέρνητον εἶναι λέγεις, καὶ οἷόν τι σκάφος ἀνερμάτιστον ὡς ἔτυχε φέρεσθαι. Αἰσχύνθητι τοιγαροῦν τὰς διὰ θαλάττης εὐεργεσίας, τὰς ἐκ γῆς, τὰς ἐξ ἀέρος, τὰς ἐξ ἡλίου, οὐρανὸν τὸν ἐπικείμενον ὄροφον. Αἰδέσθητι τὸν δασμὸν, ὃν λαμβάνεις παρὰ τῆς κτίσεως· δασμοφορεῖ γὰρ σοι τῶν εἰρημένων ἕκαστον, καὶ οἷόν τινα φόρον προσφέρει τὴν χρεῖαν· ἡλῖος μὲν φωτίζει, θερμαίνει, τοὺς ἐκ γῆς πεπαίνει καρπούς· σελήνη δαδουχεῖ σοι νύκτωρ· ἀστέρες, ἐπὶ γῆς μένοντί σοι τὸν νυκτερινὸν δηλοῦσι καιρὸν, καὶ τῶν ὠρῶν τὰς μεταβολὰς προσημαίνουσι, θαλαττῶν δὲ γινομένῳ ποδηγοὶ γίνονται πρὸς τὴν ἡπειρον· ἄηρ, ἀναπνεόμενος μὲν, τὴν ἔμφυτον σου καταψύχει θερμότητα· ὕδωρ δὲ, τοὺς τῆς γεωργίας ἐκτρέφει καρπούς· κρυμὸν ἐργαζόμενος, παύει μὲν τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω βλάστην, καὶ φυτῶν, καὶ σπερμάτων 83.588 τῶν, εἰς δὲ τὰς ρίζας ἐκπέμπει τὴν ἀυξητικὴν δύναμιν, καὶ οἷόν τι μᾶστιγι τῶν κρυμῶν, τὴν ἄνω φερομένην ἐπὶ τὰ κάτω διώκει. Διαφθείρει τῶν ἐρπετῶν τὰ σώματα, καὶ φυτοῖς καὶ σπέρμασι λυμαινόμενα· χορηγεῖ σοι τῶν τροφίμων ὀρνίθων τὰ γένη. Καὶ τί δεῖ λέγειν τοὺς ἀπὸ γῆς καρπούς, τοὺς ἐκ πηγῶν, τοὺς ἐκ ποταμῶν, τοὺς ἐκ θαλάττης; Τούτων ἀπολαύων ἀμνημονεῖς τοῦ δοτῆρος; Καὶ τὴν κτίσιν τρυγῶν, κατὰ τοῦ Κτίστου λυττᾶς, καὶ μέμνησας, καὶ παραπαίεις; Καὶ οὐκ αἰσθάνη τῶν δωρεῶν, ταύτας ἐν ταῖς χερσὶ περιφέρων, ἀλλ' ὡδί νεις τὴν ἀντίρρῃσιν; Οἶδα γὰρ σοι τὰς ἀντιθέσεις, ἐγὼ δὲ οὔτε ταύτας τῶδε τῶ λόγῳ προσθήσω, οὔτε τὰς

λύσεις προσαρμόσω. Ἐτερον δὲ λόγον συνεργὸν ἔχων, τὴν ὑπὸ σοῦ πολεμουμένην προμήθειαν ὑφῆναι διὰ τούτων βεβούλευμαι. Ἐν ταῦθά σε τοίνυν καταλιπὼν, καὶ τῆ τῶν εἰρημένων ἐντρυφῆσαι θεωρία παρακαλέσας, καὶ πανταχόθεν ἐλκῦσαι τὴν ὠφέλειαν, τὸν τοῦ παντὸς Κυβερνήτην ὑμνήσω· ᾧ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ΄.

Ἀπόδειξις ἀπὸ τῆς τοῦ ἀνθρωπέου σώματος κατασκευῆς. Οἱ μὲν εὖ μάλα πως τὸ σῶμα διακείμενοι, τῆς ἀπὸ τῶν ἰατρῶν θεραπείας οὐ δέονται· ἀκραιφνῆς γὰρ ὑγεία τῆς τῶν φαρμάκων ἐπικουρίας οὐκ ἐνδεής· οἱ δ' ὑπὸ νόσου πολεμούμενοι, καλεῖν εἰώθασιν τοὺς ἰατροὺς εἰς βοήθειαν, καὶ τοῖς ὄπλοις τῆς τέχνης κατὰ τῶν παθῶν χρώμενοι συνεργοῖς, ὥσπερ τινὰς πολεμίους ἐκ τῶν σωμάτων διώκειν ἐπιχειροῦσιν. Ἱατρικὴ γὰρ τέχνη σωμάτων ἐπίκουρος, καὶ παθῶν ἐπίβουλος. Καὶ τὰς ψυχὰς τοίνυν οἱ μὲν ἐβρωμένας ἔχοντες, καὶ τῆ τῆς εὐσεβείας ὑγεία λαμπруνομένας, τῶν διδασκαλικῶν φαρμάκων οὐ χρήζουσιν· οἱ δὲ προλήψει πονηρᾶ κατεχόμενοι, καὶ τῶν βδελυρῶν δογμάτων τὴν νόσον δεξάμενοι, καὶ τῷ χρόνῳ τὴν διάθεσιν ἔξιν ἐργασάμενοι, πολλῶν μὲν δέονται κα θαρτηρίων, τὴν μοχθηρὰν ἐκείνην ὕλην ἀναμοχλεῦσαι δυναμένων, καὶ τὰς ψυχὰς καθαρὰς ἀποφῆναι· πολὺ δὲ φαρμάκων, τοὺς γεννητικούς ἐκείνης πόρους τῷ δραστηρίῳ κλώντων τε καὶ φραττόντων, καὶ τὰς πονηρὰς ὠδῖνας παυόντων. Ἐπειδὴ τοίνυν παγχά λεπος καὶ δυστράπελος τῶν τὴν κτίσιν προνοίας ἀποστερεῖν ἐπιχειρούντων ἢ νόσος, δύο μὲν αὐτοῖς ἤδη φάρμακα προηγάκαμεν, ἐκ τῶν τῆς κτίσεως μορίων ταῦτα κέρασαντες· ἵνα δὲ πρόρριζον ἀνα σπάσωμεν τὴν νόσον, καὶ τέλος ἀυτοῦ τῆς χαλεπῆς ἀπαλλάξωμεν ἀρρώστιας, καὶ τρίτον αὐτοῖς κατασκευάσαι τε καὶ προσενεγκεῖν πειρασόμεθα. Τῆς δὲ κατασκευῆς τὰς ὕλας οὐκ ἔξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάττης, οὐδ' ἔξ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἄλλων φωστήρων, οὐδ' ἔξ ἀέρος, καὶ νεφῶν, καὶ πνευμάτων, οὐδ' ἐκ ποταμῶν, καὶ πηγῶν, καὶ φρεάτων, 83.589 ἄλλ' ἔξ αὐτῶν τῶν βλασφημεῖν ἐπιχειρούντων ληψόμεθα. Στόμα γὰρ εἰληφότες παρὰ τοῦ κτίσαντος, ἴν' ὑπὲρ ὧν ἀπολαύουσιν ἀγαθῶν τῷ δοτῆρι τὸν ὕμνον προσφέρωσιν, οὐ μόνον ὑμνεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ἀλλὰ καὶ βλασφημίαις τὴν γλῶσσαν μαινοῦσι, καὶ τὸ λογικὸν ἀτιμάζουσιν ὄργανον. Ἀρκεῖ δὲ καὶ τοῦτο μόνον τὸ μόριον δεῖξαι τοῦ πεποιηκότος, οὐ τὴν σοφίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἅπλητον φιλανθρωπίαν. Ὁργάνῳ γὰρ ἔοικεν ἀπὸ χαλκῶν συγκειμένῳ καλάμῳ, καὶ ὑπ' ἀσκῶν ἐκφυσομένῳ, καὶ κινουμένῳ ὑπὸ τῶν τοῦ τεχνίτου δακτύλων, καὶ ἀποτελοῦντι τὴν ἐναρμόνιον ἐκείνην ἠχὴν. Ἄλλ' οὐχ ἡ φύσις παρὰ τῆς τέχνης, ἡ τέχνη δὲ παρὰ τῆς φύσεως ἐδιδάχθη τῆς τερπνῆς ἐκείνης ἠχῆς τὸ μηχανήμα· ἀρχέτυπον γὰρ τῆς τέχνης ἡ φύσις, ἵνδαμα δὲ τῆς φύσεως ἡ τέχνη. Ἄθρει τοιγαροῦν ὁ λόγος μὲν τετυχηκῶς, ἀτιμάζων δὲ τῆ τιμῆ τὸν τιμήσαντα, πῶς ὑπόκειται μὲν ὁ πνεύμων δίκην ἀσκοῦ, ἀποθλίβουσι δὲ αὐτὸν, οὐ πόδες ἀνθρώπου, ἀλλ' οἱ περικείμενοι τῷ θώρακι μῦες, συστέλλοντες αὐτὸν καὶ διαστέλλοντες. Ἄνα πέμπει δὲ οὕτω διὰ τῆς τραχείας ἀρτηρίας τὸ πνεῦμα, τὸ δὲ συνωθούμενον, ἀνοίγει μὲν τὴν ἐπιγλωττίδα, φέρεται δὲ διὰ τοῦ φάρυγγος ἐπὶ τὸ στόμα. Ὁ δὲ λόγος, τῆς γλώττης οἷόν τινος δεξιᾶς ἐπειλημμένος, ταύτην τοῖς ὁδοῦσι καθάπερ τοῖς χαλκοῖς ἐκείνοις προσφέρει καλάμοις, καὶ ἄνω καὶ κάτω διαθέειν καὶ διολισθαίνειν εὐπετῶς καὶ μάλα ῥαδίως κατασκευάζει· συνεργεῖ δὲ αὐτῇ πρὸς τὴν εὐκολίαν τοῦ δρόμου, ὁ ὑποκείμενος ἀδὴν, οἷόν τις λιβάς ἀναβλύζων νοτίδα. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὴν ὁ συχνὸς καταξηραίνει δρόμος, ἐδεῖτο μετρίας ὑγρότητος, τεγγούσης αὐτὴν καὶ λειαινούσης, καὶ

τήν κίνησιν ῥάστην ἐργαζομένης. Οὕτω τοιγαροῦν διὰ τῆς γλώττης τοῖς ὁδοῦσι τοῦ λόγου προσομιλοῦντος, καὶ τοῦ πνεύματος, ὡς ἔφην, φερομένου, καὶ τῶν χειλέων πτυσσομένων, καὶ τοῦ ἀέρος τῆς φορᾶς τοῦ πνεύματος ἐναρμονίως πληττομένου, ἢ ἔναρθρος ἀποτελεῖται φωνή, καὶ γίνεται ὄχημα τοῦ λόγου τὸ ἐνδοθεν ἐκ φερόμενον πνεῦμα, καὶ ὡς περιττὸν ἀπωθεῖται τὸ λιγνυῶδες ἢ φύσις. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ πηγὴν τὴν καρδίαν ὁ Πλάστης πεποίηκε, καὶ ἐκ τοῦδε τοῦ μορίου πᾶν τὸ σῶμα τῆς θερμῆς μεταλαμβάνει ποιότητος, ἐδεῖτο δὲ καὶ μικρᾶς τινος ἀναψύξεως πολλῶν τῶν θερμῶν συνεχομένη, καταπνεῖσθαι αὐτὴν διὰ τοῦ πνεύματος πεποίηκεν ὁ τῆς φύσεως Ποιητής. Οὗτος γὰρ διὰ μὲν τῆς τραχείας ἀρτηρίας τὸ καθαρὸν ἔξωθεν δέχεται πνεῦμα, διὰ δὲ τῆς λείας τοῦτο παραπέμπει τῆς εὐωνύμῳ τῆς καρδίας κοιλίᾳ· ἐκεῖθεν γὰρ, ὡς φασιν οἱ τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς ἱστορήσαντες, αὕτη τὴν ἔκφυσιν ἔχει. Παραπέμπων δὲ οὗτος ὁ πνεῦμων τὸ καθαρὸν πνεῦμα, τὸ λιγνυῶδες ἀντιλαμβάνει, καὶ τοῦτο ὡς περιττὸν διὰ τῆς τραχείας ἀρτηρίας ἐπὶ τὰ ἔξω πάλιν ὠθεῖ, καὶ γίνεται τὸ περιττὸν καὶ ἄχρηστον παντελῶς, τοῦ νοῦ βουληθέντος, καὶ τὴν γλώτταν ἐν ῥυθμῶν καὶ ἀρμονίᾳ κινήσαντος, 83.592 ὄχημα τοῦ λόγου· καὶ τὸ ὡς βλαβερὸν ὑπὸ τῆς καρδίας ἐκφορούμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ὠθούμενον, τῆς ἐνάρθρου φωνῆς γίνεται συνεργόν. Ἀληθῶς· «Ὡ βᾶθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ!» ἀληθῶς· «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;» Ἀληθῶς· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.» Ποῖος ἀπόχρητος λόγος εἰς ὑμνωδίαν τοῦ Κτίσαντος; Ποῖος ἀρκεῖ λόγος εἰς τὴν τῆς οἰκείας δημιουργίας διήγησιν; Τίς ἰκανὸς ἐρμηνεῦσαι λόγος τοῦ λόγου τὰ ὄργανα; Τίς εἰς τοσοῦτον σοφίας ἀφίκετο, ὡς τοῦ Πλάστου τὴν σοφίαν ἀκριβῶς θεωρῆσαι; Σὺ δὲ ταῦτα βλέπων, καὶ τούτων ἀπολαύων, οὐδ' ὑμνεῖν ἐθέλεις τὸν τούτων αἰτίον σοι γεγεννημένον, ἀλλ' ἀμέλειαν κατηγορεῖς τοῦ πᾶσαν ἐπιμέλειαν ὧν πεποίηκε ποιουμένου. Καὶ μὴν ἤρκει τοῦτο μόνον τὸ μόριον δεῖξαι τοῦ Ποιητοῦ τὴν περὶ τὸ ζῶον κηδεμονίαν. Λογικὸν γὰρ ἐργασάμενος, πεποίηκε πρόσφορα τῶν λόγων τὰ ὄργανα. Ἐν τεῦθεν ἡ τέχνη τὴν μίμησιν ἐρανισαμένη, καὶ αὐλοὺς ἐτεκτήνατο, καὶ λύρας καὶ κιθάρας συνέθηκε· καὶ ἀντὶ μὲν τῶν ὀδόντων, διέτεινε τὰς χορδὰς, ἀντὶ δὲ τῶν χειλέων ἐνέθηκε τὸν χαλκόν· γλώττα δὲ ταῖς χορδαῖς γίνεται τὸ πληκτρον· ἡ δὲ διὰ τῆς χειρὸς ἐπὶ τὴν ὀξεῖαν καὶ βαρεῖαν διάβασις, μιμεῖται τὸν λόγον, ἄνω καὶ κάτω διατρέχει τὴν γλώτταν παρὰ σκευάζοντα. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοσαύτης ἀκριβείας ἐν τῇ τέχνῃ φαινομένης, τὸν μὲν ῥυθμὸν καὶ τὴν ἀρμονίαν τοῦ μέλους θαυμάζουσιν οἱ ἀκούοντες, ἐνάρθρων δὲ τῶν λόγων οὐκ ἐπακούουσι· μίμημα γὰρ τῆς φύσεως ἢ τέχνης, ἢ δὲ φύσις ἔναρθρον ἀποτελεῖ τὴν φωνήν. Θεοῦ γὰρ αὕτη ποίημα, τοῦ τῶν ἀπάντων Δημιουργοῦ. Καὶ καθάπερ ἡ τέχνη μιμεῖται τὸ ζῶον, καὶ τὸν χαλκὸν ἢ τὸν λίθον εἰς ἀνθρωπείαν ἐντυποῖ μορφήν, καὶ ὀφθαλμοὺς, καὶ ῥῖνα, καὶ στόμα, καὶ ἀκοὰς, τράχηλόν τε καὶ χεῖρας, καὶ στήθη καὶ κοιλίαν, μηρούς τε καὶ σκέλη καὶ πόδας περιτίθησιν, αἴσθησιν δὲ καὶ λογισμὸν, καὶ τὴν ἐκούσιον κίνησιν οὐκέτι ἰσχύει χαρίσασθαι· οὕτω λύρα καὶ κιθάρα, καὶ τὸ ἐκ τῶν χαλκῶν καλάμων ὄργανον, ἐναρμόνιον μὲν ἡχὴν καὶ ῥυθμὸν διὰ τῶν ἐμφυσημάτων ἢ κρουσμάτων ἀποτελεῖ, ἔναρθρον δὲ φωνήν μόνον ἀποτελεῖ τὸ ἀρχέτυπον ὄργανον. Τοῦτο μὲν γὰρ αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ ποίημα, ἐκεῖνα δὲ πάντα τῆς τοῦ Δημιουργοῦ εἰκόνας. Ὡς Ποιητοῦ γὰρ εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος, τὸν Ποιητὴν μιμεῖσθαι φιλονεικεῖ. Καὶ ἔοικε τὰ γινόμενα σκιαῖς πρὸς ἀλήθειαν ἀμιλλωμέναις, αἱ τὸν μὲν τύπον ἔχουσι, τῆς δὲ ἐνεργείας ἐστέρηται. Τοσαύτην τοιγαροῦν ὁρῶν ἐν τοῖς ὀργάνοις τοῦ Δημιουργοῦ τὴν πρόνοιαν, παῦσαι ταύτην ῥαθυμίαν ἐγκαλῶν. Ἴνα δὲ μάθῃς καὶ ἐκ τῶν ἄλλων μελῶν τὴν

περὶ ἡμᾶς τοῦ πεποιηκότος κηδεμονίαν, δεῦρο, πάλιν πρὸς αὐτήν σε τὴν καρδίαν ἀγάγωμεν. 83.593 Ταύτην τοίνυν κυριώτατον οὖσαν μόριον, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ σώματος πεπιστευμένην, καθάπερ τινὰ βασιλέα πάντοθεν περιφράττει, καὶ περίβολον αὐτῇ ἰσχυρὸν τὸν θώρακα περιτίθεισιν, ἵνα μηδὲν αὐτὴν ῥαδίως τῶν ἕξωθεν προσπιπτόντων λυπῇ. Ἐπειδὴ δὲ διηνεκῶς κινεῖται (ἀρτηριῶν γὰρ αὕτη πηγὴ), κάτωθεν μὲν ὑπέστρωσεν αὐτῇ οἷόν τινα στρωμνὴν μαλακὴν, τὸ μανὸν καὶ σπογγοειδὲς καὶ πολυπόρον καὶ ἀρτηριῶδες τοῦ πνεύμονος σῶμα· ἄνωθεν δὲ, τό τε κωνοειδὲς αὐτῆς ἰσχυρὸν ἀπειργάσατο, καὶ χιτῶνα ὑμενώδη μὲν, στεγανὸν δὲ καὶ ἰσχυρὸν περιτέθεικεν. Ὑλὴν δὲ τροφῆς αὐτῇ χορῆ γεῖ, οὐ τὸ πνεῦμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα· ἔλκει δὲ τοῦτο, οἷον διὰ τινος ὀλοκοῦ τῆς κοίλης φλεβὸς, ἀπὸ τῶν τοῦ ἥπατος μορίων. Τὸ δὲ ἥπαρ ἐκ τῆς γαστρὸς ταύτην ἀνιμάται τὴν ὕλην. Ἡ δὲ γαστήρ, διὰ τοῦ στομάχου τὴν ὑπὸ τῶν ὀδόντων τευνομένην, καὶ ὑπὸ τῶν μυλῶν λεπτυνομένην τε καὶ λεινομένην ἔλκει τροφήν· ἔλκουσα δὲ, πρότερον κατ' ἔχει καὶ χυλοῖ, καὶ ἀλλοιοῖ, καὶ μεταβάλλει, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ὁμοιοῖ· εἶτα διαπεφθεῖσαν καλῶς καὶ ἀλλοιωθῆσαν, ἀποκρίνει δικαίως, καὶ παραχωρεῖ μὲν τῷ ἥπατι διηθεῖν καὶ ἔλκειν ταύτης τὸ καθαρὸν, τὸ δὲ περιττὸν ἀπωθεῖται, καὶ τοῖς ἐντέροις παραπέμπει, τῇ προωστικῇ δυνάμει συνεργῶ κεχηρημένη. Οὕτω τὸ ἥπαρ τὸ καθαρὸν τῆς τροφῆς ὑποδεξάμενον, οὐκ ἀρκεῖται τῇ γενομένη καθάρσει καὶ διακρίσει, ἀλλ' οἷόν τισι πάλιν ἡθμοῖς, ταύτην διαιρεῖ καὶ καθαίρει, καὶ τὴν μὲν οἷον ὑποστάθμην καὶ παχυτάτην τρύγα, διὰ τινῶν αἰτιῶν ἔλκων ὁ σπλήν, ταύτην ποιεῖται τροφήν· τὸ δὲ πέρα τοῦ μέτρου πεφθὲν, καὶ τὴν χολώδη μεταλαβὼν ποιότητα, καὶ εἰς τὸ ὠχρὸν μεταπεσὼν σῶμα, λαμβάνει τὸ χοληδόχον ἀγ. γεῖον· τὸ δὲ ῥοῶδες καὶ λίαν λεπτὸν, καὶ τροφῆς ἄμοιρον, εἰς τὸ τῶν ὑγρῶν περιττωμάτων δοχεῖον χωρεῖ. Οὕτως ἀκραιφνῶς καθαρὰν τὴν τροφήν ἐκεῖ νην γενομένην, καὶ ὁμοιωθεῖσαν τῷ ἥπατι, καὶ εἰς αἵματος μεταβάσσαν φύσιν, ἢ κοίλη παραλαβοῦσα φλέψ, χορηγεῖ μὲν τῇ καρδίᾳ τὴν χρεῖαν, ἄνεισι δὲ ἄνω, καὶ εἰς πολλὰς διασχιζομένη φλέβας, τρέφει μὲν τὸν θώρακα, τρέφει δὲ ὤμους, καὶ χεῖρας, ἀφ' ἰκνεῖται δὲ μέχρις ὀνύχων, περιπλέκεται τῷ τραχήλῳ, καταλαμβάνει τὴν κεφαλὴν, κάτεισιν εἰς γλουτοὺς, καὶ μηροὺς, καὶ γόνατα, καὶ σκέλη, καὶ πόδας, καὶ ἀπαξαπλῶς, ἅπαν τὸ τοῦ σώματος περινοστεῖ μόριον, καὶ οὐδὲν τῶν ζώντων μελῶν ταύτης ἀποστερεῖ τῆς ἀρδεΐας. Ὀλοκοῖς γὰρ τισι καὶ ὀχετοῖς ἐοικασιν αἱ φλέβες, ἀρδεῖν τὸ σῶμα πεπιστευμένα· διὸ καὶ λεπτὸν καὶ μανὸν ἔχουσι τὸν χιτῶνα, ὥστε ῥαδίως τὰ παρακείμενα μόρια τὴν τροφήν ἐκεῖθεν ἀρῦεσθαι· αἱ δ' ἀρτηρίαι, οὐ στεγανούς μόνον, ἀλλὰ καὶ διπλοῦς ἔχουσι τοὺς χιτῶνας· πνεύματος γὰρ, ἀλλ' οὐχ αἵματος εἰσι δοχεῖα· λεπτομερῶς δὲ καὶ ῥαδίως ἐκρέει τὸ πνεῦμα. Βλέπε τοιγαροῦν κἀνταῦθα τοῦ Ποιητοῦ τὴν προμήθειαν. Τὰς μὲν γὰρ φλέβας, ἅτε δὴ αἷμα τοῖς μορίοις τοῦ σώματος κομιζούσας, ἀπὸ λεπτῶν ὑμένων πεποίηκε, καὶ οἷον ἀραιὰ τινα τῇ 83.596 τρυμαλιᾷ αὐτῇ περιβόλαια περιτέθεικε. Παχυμερὲς γὰρ τὸ αἷμα, καὶ μεγάλων εἰς ἔκκρισιν δεόμενον πόρων. Ἴνα τοίνυν καὶ μὴ ἅπαν ἐκρέη, καὶ οἷόν τινα νοτίδα τοῖς παρακειμένοις παρέχη μορίοις, τοιαύτην τοῖς ἀγγείοις τὴν φύσιν πεποίηκε. Τὰς δὲ ἀρτηρίας τὸ πνεῦμα πανταχοῦ κομιζούσας (λεπτομερὲς δὲ τοῦτο, καὶ ῥαδίως φρουδὸν γινόμενον), καὶ διὰ τῶν σμικροτάτων μερῶν εὐπετῶς ἐκκρινόμενον· οὐ κέθ' ὁμοίως ὁ Πλάστης ἐξύφηνεν, οὐδὲ ἐξ ἑνὸς αὐτὰς μόνου χιτῶνος ἐποίησεν, ἀλλ' ἐκ δύο στεγανῶν καὶ λίαν συχνῶν. Παρέθηκε δὲ ταῖς φλεψὶ τὰς ἀρτηρίας, ἵνα τῇ κινήσει τοῦ θερμοῦ πνεύματος τὸ αἷμα νυττό μενον, πανταχοῦ διατρέχη. Οἶδε γὰρ ἡ στάσις τὴν πῆξιν ἐργάσασθαι. Τούτου χάριν ἔν τισι μορίοις ἐν ἐφυσε ταύτας ἀλλήλαις διὰ σμικροτάτων τινῶν πόρων, ὅπως καὶ τὸ αἷμα βραχέος τινὸς μεταλαμβάνη πνεύματος,

ώθουντος αὐτὸ καὶ κινεῖσθαι βιαζομένου, καὶ τὸ πνεῦμα νοτίδος ἀπολαύη, τέγγοντος αὐτὸ καὶ ὑγραίνοντος, καὶ ξηραίνεσθαι αὐτὸ παντελῶς οὐκ ἔωντος. Τίς τῶν φιλοτίμων πώποτε, καὶ λίαν εὐπόρων, οἰκίαν δειμάμενος, οὕτως ὀλκῶν ὑδραγωγῶν προμηθεῖται, καὶ κρουνοῖς ἀφθονίαν ἐπινοεῖ, καὶ κρήνας καὶ ληνοὺς εἰς τέρψιν παρασκευάζει, ὡς ὁ Δημιουργὸς τῶν ὄλων τὴν λογικὴν ταύτην οἰκίαν τε κτηνάμενος, τοσοῦτοις αὐτὴν καὶ τηλικούτοις περιεστοίχισεν ἀγγείοις χορηγοῦσι τὴν χρείαν; Τίς δὲ οὕτως ἀρχιτέκτων ὢν, ζεφύρου πνοαῖς καταπνεῖσθαι τὰς οἰκίας μηχανώμενος, εὐρύνει τὰς εἰσόδους τοῦ πνεύματος, ὡς ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς, καὶ τὸ καπνῶδες καὶ λιγνυῶδες ἐκ τοῦ σώματος ἐξιέναι πνεῦμα, καὶ τὸ καθαρὸν εἰσερεῖν καὶ διατρέχειν εἰς ἀπάσας τὰς ἀρτηρίας ἐμηχανήσατο; Τίς δὲ φυτουργῶν οὕτως ὀχετηγεῖ τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν, καὶ ταῖς ῥίζαις τῶν φυτῶν τὴν ἀρδεῖαν προσφέρει, ὡς ὁ τὸ ζῶον τοῦτο φυτεύσας, καὶ τὴν κτίσιν ἅπασαν δημιουργήσας, ἀρρήτως ἐπιφέρει διὰ τῶν φλεβῶν τὴν ἀρδεῖαν τοῖς τοῦ σώματος μέλεσιν; Τῶν γὰρ ἀψύχων δένδρων οὐδὲν κατὰ τὴν τροφήν οἱ ἄνθρωποι διαφέροντες ὁμοίως γὰρ ἐκείνοις ταύτης ὑπάρχομεν ἐνδεεῖς. Τό τε γὰρ δένδρον μὴ τρεφόμενον αὐτὸν γίνεται καὶ ξηρὸν, καὶ ὁ ἄνθρωπος λιμῶν πιεζόμενος, ὡσαύτως πᾶν τὸ ὑγρὸν ἀποτίθεται, καὶ τῷ θανάτῳ παραπέμπεται. Καθάπερ τοίνυν τὰ δένδρα, ἢ τὸν ἐκ νεφῶν ὑετὸν, ἢ τὰ ἐκ ποταμῶν καὶ πηγῶν δεχόμενα νάματα, ἔλκει μὲν διὰ τῶν ῥιζῶν τὴν νοτίδα, τρέφει δὲ τοὺς κλάδους, καὶ τὸν φλοιὸν, καὶ τὴν ἐντεριώνην, τίκτει τε φύλλα, καὶ ἄνθος φύει, καὶ πεπαίνει καρπούς· οὕτω τόδε τὸ ζῶον δέχεται μὲν ἐν τῷ στόματι τὴν τροφήν, καὶ γίνεται τοῦτο πηγὴ, ὀλκὸν δὲ ὁ οἰσοφάγος μιμεῖται, ὃν στόμαχον ὀνομάζουσιν εἰώθα μὲν· ἢ δὲ γαστήρ, οἷόν τις ῥίζα, ταύτην ὑποδεχομένη, καθάπερ τινὶ τῶν κλάδων ὑποβάθρα, παραπέμπει τῷ ἥπατι. Τὸ δὲ, οὐκ ἀνέχεται μόνον τῆς χρείας ἀπολαύειν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς μορίοις τοῦ σώματος 83.597 τοῖς ταύτην διὰ τῶν φλεβῶν τὴν ἀρδεῖαν προσφέρει. Οὕτω τὸ σῶμα τρεφόμενον, ἐν μὲν τοῖς βρέφεσιν αὐξεται, καὶ μηκύνεται, καὶ εὐρύνεται, καὶ πρόσφορον κατὰ βραχὺ προσλαμβάνει τὸν ὄγκον· ὅταν δὲ εἰς τὸ ὠρισμένον ἀφίκηται μέτρον, τῆνικαῦτα τῆς μὲν αὐξήσεως παύεται, τρέφεται δὲ μόνον· οὕτως ὁ τῶν ἀπάντων Ποιητὴς τῆς ἡμετέρας φύσεως προμηθεῖται, καὶ οὐ διαπλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ διατρέφων διατελεῖ, καὶ οὐ διατρέφει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἡμῶν κηδεμονίαν ποιεῖται. Ἀλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πῶς ὑμνήσω τὸν Ποιητὴν· νικᾷ γὰρ τὴν διάνοιαν τῆς περὶ ἡμᾶς προνοίας ἢ ποικιλίας, παραχωρεῖ πᾶς λόγος τῇ τῆς δημιουργίας σοφίᾳ, οὐδεὶς ἐξικνεῖται διαγνῶναι τὴν τῶν σωμάτων κατασκευὴν. Ἀπόχρησός σοι καὶ τοῦτο μόνον εἰς ὑμνωδίαν τοῦ κτίσαντος. Οὐκ εἰς γῆν διακύπτεις τοῖς ἀλόγοις παραπλησίως, οὐδ' εἰς γαστέρα διανεύεις κατὰ τοὺς χοίρους· ἀνάβλεψον μόνον, καὶ βλέπε τὴν πρόνοιαν. Ὅρθιον σέ μόνον τῶν ζῶων ἐδημιούργησεν, ἐπὶ δύο ποδῶν ὀχούμενον, καὶ τούτων δὲ ἕκαστον, οὐκ ἐξ ἑνὸς πεποίηκε κώλου, ἀλλ' ἐκ τριῶν συνέθηκε, καὶ εἰς τρεῖς ἀρμονίας ἐνέδησε· καὶ τὴν μὲν τῷ ἰσχύῳ συνήρμοσε, τὴν δὲ τοῖς γόνασι συνέφυσε, τὴν ἑτέραν δὲ τοῖς ἀστραγάλοις ἐπίστευσε. Καὶ νεύροις ἰσχυροῖς τὰς ἀρμονίας συνέσφιγξε, καὶ μυσὶ τὰς ἐκουσίους κινήσεις ἐνέφυσε· καὶ οὔτε χαλαρὰ λίαν, οὔτε πάλιν κομιδῇ τεταμένα πεποίηκε τὰ δεσμά· τὰ μὲν γὰρ, παντάπασιν ἀφῆρεῖτο τὴν κίνησιν, τὰ δὲ, διαφεύγειν καὶ διολισθαίνειν ἀλλήλων ἐποίει τὰ ἄρθρα. Διὰ ταῦτα τὴν αὐτοῦ τὴν προμήθειαν, καὶ βαδίζεις, καὶ τρέχεις ὅταν θέλῃς, καὶ στάσεως καὶ καθέδρας τὴν ἐξουσίαν ἔχεις. Ὅρα δὲ καὶ ἕτερον κηδεμονίας εἶδος. Ἴνα γὰρ μὴ δυσχεραίνῃς ἐπὶ γυμνῶν τῶν ἄρθρων καθήμενος, ἀλλ' ἐπ' ἐδάφους καὶ λίθου τὴν καθέδραν ποιούμενος ἄλυπος διαμένης, οἷόν τινά σοι στρωμνὴν αὐτοφυῆ τὸ τῶν γλουτῶν περιτέθεικε σῶμα· σὺ δὲ ὁμοίως ἀχαριστεῖς. Οὐ

γὰρ αἰσθάνη τῶν δωρεῶν, ἀλλὰ μέμνηας καὶ λυττᾶς κατὰ τῆς οὕτω προμηθευ μένης σου σοφίας. Καὶ ὁ μὲν κύων ἐπιγινώσκει τὸν τρέφοντα, καὶ παρόντι προσεδρεύει, καὶ ἀπόντα ποθεῖ, καὶ ἐπανιόντι δείκνυσι τὴν ἡδονὴν, χαλῶν τὰ ὦτα, καὶ τὴν κέρκον σειῶν, καὶ τὴν ὑποταγὴν ση μαίνων, καὶ τὴν δουλείαν ὁμολογῶν, καὶ τὴν εὐερ γεσίαν παραδηλῶν, καὶ ταῦτα ἀλογίᾳ δουλεύων, καὶ λόγου παντὸς ἐστερημένος, τῷ δὲ χρόνῳ, καὶ τῷ ἔθει, καὶ συχναῖς εὐεργεσίαις, ἀγνώτος καὶ γνωρίμου, καὶ φίλου καὶ ἐπιβούλου τὸ διάφορον μανθάνων. Σὺ δὲ, λόγου μετέχων, καὶ νοῦν ἡγεμόνα λαβὼν, τὸν ὑπόπτερον, τὸν καὶ τῶν ὀρωμένων ἀπάντων ὀξύτερον. Ἥλιος μὲν γὰρ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τῆς οἰκουμένης διατρέχει τὸν διάυλον, ὁ δὲ, ἅμα τε νεύει καὶ τὴν οἰκουμένην περινοστεῖ, καὶ τῶν οὐρανῶν ἐφ' ἰκνεῖται τῇ φαντασίᾳ, καὶ τούτους ὑπερβαίνει, καὶ θεὸν ὡς δύναται κατοπτρίζεται, καὶ τῶν ἀγγέλων τὰς ἀπείρους θεωρεῖ μυριάδας, καὶ τῶν ἀρχαγγέλων 83.600 τὰς χιλιάδας, πολυπραγμονεῖ τὰ ὑπὸ γῆν, ἐπέκεινα τούτων ὑπερβαίνειν φιλονεικεῖ μὲν, οὐ δύναται δέ' ὄρον γὰρ ἔχει τῆς φαντασίας ἃ μεμάθηκεν εἶναι. Τοῦτον ἔχων ἡγεμόνα, καὶ κυβερνήτην, καὶ ἡνίοχον, τῶν θείων δωρεῶν οὐκ αἰσθάνη· οὐ λογίζη τῶν εὐερ γεσιῶν τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐπιμένεις ἀχαριστῶν· καὶ τοσοῦτων σοι διδασκάλων προκειμένων, μαθεῖν οὐκ ἐθέλεις τὰ τῆς Προνοίας στοιχεῖα. Ὅρα μὴ σε παντελῶς ἀτημέλητον καταλίπη, καὶ τῇ πείρᾳ μάθης προνοίας, καὶ κηδεμονίας, καὶ ἐρημίας διαφορὰν. Δεῦρο τοιγαροῦν, ὦ φιλότης, ἐφ' ἕτερόν σε μεταγάγωμεν τοῦ σώματος μέρος. Βλέπε δὴ μοι τὴν ράχιν, ἀπὸ μὲν τοῦ πλατέος ὀστοῦ τοῖς γλουτοῖς ἐπικειμένου τὴν ἀρχὴν ἔχουσαν, μέχρι δὲ τραχήλου διήκουσαν, καὶ κίονι παραπλησίως στεγανῶ, καὶ ἐκ σπονδύλων πολλῶν συγκειμένῳ, τὴν τε κοιλίαν φέρουσαν, καὶ ὠμούς, καὶ χεῖρας, καὶ ἀυχένα, καὶ κεφαλὴν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἕξωθεν ὀστοῦν ὁ Ποιητὴς τῇ κοιλίᾳ περιτέθεικεν, ἵνα τὴν τροφὴν ὑποδεχομένη εὐρύνηται ῥαδίως, καὶ τὸν ἀρκοῦντα τοῖς σιτίοις ὄγκον ἐργάζεται, ὀπισθεν αὐτὴν ἢ ῥάχιν ὑπερείδει. Ἐκ πλειόνων δὲ αὐτὴν ὀστέων ὁ Ποιητὴς συνέθηκεν, ὅπως καὶ κάμπηται ῥαδίως, κύπτειν τοῦ ζώου βουλομένου, καὶ τῇ κάμψει μὴ θρύπηται. Τρέφει δὲ ταύτην ὁ νωτιαῖος μυελός, πηγὴν τὸν ἐγκέφαλον ἔχων. Τί με δεῖ λέγειν περὶ χειρῶν, ὧν τὴν χρεῖαν αἱ παντοδαπαὶ κηρύττουσι τέχναι; Ἄλλ' ἐκείνων τὴν μνήμην ἐν τῷ μετὰ ταῦτα ποιησόμεθα λόγῳ· οὐκοῦν καὶ τῆς τῶν χειρῶν χρεῖας τὴν ἐξήγησιν ἐκείνῳ φυλάξωμεν. Ἀνάβηθι τοίνυν ἐπὶ τὸν τράχηλον, καὶ θεώρησον τὴν τούτου διάπλασιν· καὶ ἀναμνήσθητί μοι τῶν κίωνων, τῶν κάτωθεν ἄνω διατετρημένων, καὶ πολλὰς τοιαύτας διατρήσεις ἔχόντων, καὶ μίαν μέσην μεγίστην, δι' ἧς οἱ τῶν ὑδάτων ὀχετοὶ πλεῖστον μὲν ἀνάγουσιν ὕδωρ, διανέμοντες δὲ τοῦτο, κατιέναι διὰ τῶν ἄλλων παρακελεύονται, καὶ τὸ μὲν εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς πόλεως παραπέμπουσι, τὸ δὲ εἰς τὸ ἐξῶν, ἄλλο δὲ εἰς τὸ ἐσπέριον, ἕτερον δὲ εἰς τὸ βόρειον. Ταύτην ὁ τράχηλος τὴν χρεῖαν παρέχει τῷ σώματι. Μιμεῖται γὰρ, ὡς ἔφην ἤδη, τὴν φύσιν ἢ τέχνην, καὶ ἐξομοιοῖ τὰ οἰκεία μηχανήματα τοῖς ἐκείνης ποιήμασιν. Ὁ τράχηλος τοιγαροῦν ἔχει μὲν τοῦ στομάχου τὸ στόμα, παραπέμπει δὲ τῇ γαστρὶ τὰ σιτία καὶ ποτά. ἔχει δὲ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν ἀπὸ τοῦ πνεύμονος μέχρι τοῦ λάρυγγος ἀφικνουμένην· ἔχει δὲ καὶ τὰς φλέβας, καὶ τὰς λείας ἀρτηρίας, δι' ὧν ὁ ἐγκέφαλος δέχεται μὲν αἷμα καὶ πνεῦμα· τρεφόμενος δὲ καὶ αὐξόμενος, διὰ τῶν συμπεφυκότων ὀστέων τὸν νωτιαῖον μυελὸν παραπέμπει τῇ ράχει· ἀφ' οὗ τρέφεται μὲν ἅπαντα 83.601 τῶν ὀστέων ἢ φύσις, ἀποφύεται δὲ νεῦρα τὰ ἰσχυρότατα, τὰ τε παχέα καὶ τὰ λεπτά, τὰ τε πλατέα καὶ τὰ στρογγύλα, δι' ὧν τὰ τε ἄρθρα δεσμεῖται, καὶ οἱ μύες τὴν κινητικὴν ἐνέργειαν δέχονται. Ἐπειδὴ δὲ εἰς αὐτὴν ἤκομεν τὴν κεφαλὴν, βλέπε αὐτὴν ὡσπερ ἀκρόπολιν τινὰ τῆς τοῦ σώματος πόλεως ἐν ὕψει

καθημένην, καὶ οἷόν τινα πλοῦτον καὶ θησαυρὸν ἐν ἰσχυροτάτῳ φρουρίῳ φυλάττουσαν τὸν ἐγκέφαλον. Τὸ γὰρ κρανίον οἷον ἕρκος καὶ κράνος· ἐπὶ ὠνυμον γὰρ τούτου τὸ κράνος, πρὸς τὴν τούτου μίμησιν κατεσκευασμένον· τῷ ἐγκεφάλῳ περικείμενον, τὴν ἕξωθεν ἐπερχομένην βλάβην εἰς δύναμιν ἀπείργει. Ἴνα δὲ μὴ ὑπὸ τῶν ὀστέων, σκληρῶν ὄντων καὶ ἀντιτύπων, μαλακὸς ὢν λίαν οὗτος, καὶ κομιδῇ χαῦνος, λώβην τινὰ νυττόμενος δέξεται, δύο αὐτῷ περιέθηκε χιτῶνας, ἃς μήνιγγας ἰατρῶν ὀνομάζουσι παῖδες. Ἀλλὰ τὴν μὲν λεπτοτάτην καὶ χοροειδῆ καλουμένην, συνέφυσεν αὐτῷ, καὶ λίαν αὐτῷ προσψαύειν πεποίηκε, καὶ συνέχειν αὐτὸν δυναμένην, καὶ πληκτικὴν οὐκ ἔχουσαν δύναμιν διὰ τὴν ἄγαν λεπτότητα· τὴν δὲ ἑτέραν στεγανὴν μὲν καὶ ἰσχυρὰν ἐποίησεν, ἐγκεφάλου δὲ αὕτη καὶ κρανίου τὴν μέσην ἀπεκλήρωσε χώραν, ἵνα μήτε λυπῆ τὸν ἐγκέφαλον σκληροτέραν ἔχουσα τὴν οὐσίαν, μήτε ὑπὸ τῶν ὀστέων λυπῆται, μαλακωτέραν ἐκείνων ἔχουσα φύσιν. Ὁ μὲν οὖν ἐγκέφαλος, οἷόν τις πλοῦτος, ὡς ἔφη, ἐν τῇ κεφαλῇ καθάπερ ἐν ἀκροπόλει φυλάττεται. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει τῷ φρουράρχῳ νῶ καὶ κατασκόπων, τὰ τε πολεμικά καὶ τὰ φίλια προορώντων, δέδωκε καὶ τούτους ὁ Ποιητής, καὶ οὐχ ἐνὶ ταύτῃ τὴν περιωπὴν ἐνεχείρισεν, ἀλλὰ δύο φύλακας ἔστησε, καὶ τῷ μὲν τὰ δεξιὰ, τῷ δὲ τὰ εὐώνυμα παραδοκεῖν καὶ περισκοπεῖν ἐνομοθέτησεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτοι φυλάκων ἐδέοντο, καὶ ἐπάλλεων, καὶ προμαχῶνων καὶ χαρακώματος, οὐδὲ τούτων ὁ τῆς πόλεως ταύτης ἠμέλησε Ποιητής· ἀλλ' ἐπέθηκε τοῖς ὀφθαλμοῖς, οἷς τὴν ὀπτικὴν ἐν χειρὶσιν αἴσθησιν, οἷόν τινας ἐπάλλεις καὶ προμαχῶνας, τῶν ὀφρύων τὰς προβολὰς, ὑφ' ἃς κρυπτόμενοι περισκοπεῖν ἀσφαλῶς τὰ πόρρωθεν δύνανται. Ταύταις δὲ ταῖς ἐπάλλεσιν, οἷόν τινα ὄροφον τῶν ἄνωθεν ἐπιπεμπομένων ὑετῶν, ἐνέφυσε τρίχας τινας λεπτὰς, καὶ ἐπὶ τὸ ἕξω τοῦ προσώπου νενευκυίας, τὸν ἐκ τοῦ μετώπου καταρρέομενον ἰδρῶτα δεχομένης, ἀλλήλαις δὲ παραπεμπούσας, καὶ διὰ τῶν κροτάφων ἀποσταζούσας, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ταύτης ἐλευθερούσας τῆς λώβης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πανοπλίαις οἱ φύλακες ἐδέοντο, περιτίθησι μὲν αὐτοῖς τοὺς τῶν βλεφάρων χιτῶνας, καθάπερ δὲ δόρατα καὶ βέλη τὰς βλεφαρίδας συντίθησι, οὐκέτι ὁμοίως ταῖς ὀφρύσι κεκλιμένης, ἵνα μὴ ἀντιπρομαχῶν ἐπίβουλοι γίνωνται· οὔτε μὴν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν τεταμένης, ἵνα μὴ ἀλλήλαις ἐν τῇ μύσει τῶν βλεφάρων προστρίβωνται, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἕξω βραχὺ τι νενευκυίας, ἵνα τῶν λεπτοτάτων σωμάτων ἀποθῶνται τὴν βλάβην. Ἀνέμου γὰρ σφοδρότερον πνεῦμα, καὶ κόνις οὐ λεπτή μόνον, ἀλλὰ καὶ παχυτέρα 83.604 κινεῖται, καὶ κάρφη, καὶ ἕτερα τοιαῦτα· ἐπίασι δὲ καὶ κώνωπες, καὶ ὅσα τοιαῦτα ζωῦφια, καὶ τὰς βλεφαρίδας ὀρώντα καθάπερ σκόλοπας, δραπετεύει. Οὕτω καὶ τοὺς ἀστάχους καθώπλισεν ὁ τῶν ἀπάντων Δημιουργός· ταῖς γὰρ θήκαις τῶν πυρῶν ἐπιθεῖς τοὺς ἀνθήρικας, οὐκ ἔῃ τὰ σπερμολόγα τῶν ὀρνίθων σφόδρα λυμαίνεσθαι τῷ καρπῷ· ἀλλ' οἷόν τισιν αἰχμαῖς δοράτων δεδίττεται, καὶ δραπετεύειν ποιεῖ. Ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποις ἀχαριστίαν νοσῶν· τί τοίνυν μοι πλέον τῶν ἀσταχῶν κεχάρισται; Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσταχῶν τὴν φύσιν, ἐμβρόντητε, διὰ τὴν σὴν χρεῖαν πεποίηκε. τί τοίνυν ἀχαριστεῖς, εἰ καὶ τὰ σὰ διὰ σέ τοῖς σοῖς ὄπλοις καθώπλισε; Σὺ σπεῖρεις τοὺς πυρροὺς, ἀχαριστότατε· αὐτὸς ἄρδει καὶ θερμαίνει καὶ τρέφει καὶ φρουρεῖ καὶ φυλάττει, καὶ πέπονά σοι προτίθησι. Σὺ δὲ ἀμήσας, καὶ τῇ ἄλλω παρὰ δούρας, καὶ τεμῶν τῇ τέχνῃ, καὶ τῶν ἀχύρων ἀποκρίνας, καὶ μύλην λεπτύννας, καὶ τῶν πιτύρων χωρῖσας, καὶ ταῖς χερσὶ μάξας, καὶ κλιβάνῳ ἢ ἰπνῷ παραδούς, ἐντρυφᾶς τοῖς ἄρτοις, καὶ τὸν χορηγὸν ἀγνοεῖς. Ἀλλ' ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἐπανέλθωμεν. Κατανόησον αὐτοῦ τὴν φύσιν· βλέπε πόσους ἔχει χιτῶνας· βλέπε τὴν ἕξωθεν εὐμορφίαν· βλέπε τὴν τῆς κόρης λεπτότητα, τὴν περικείμενην ἴριν, ἣν στεφάνην ὀνομάζομεν, τὸν κερατοειδῆ κύκλον, τὸν ῥαγοειδῆ χιτῶνα, τὴν

κρυσταλλοειδῆ σφαῖραν τὴν ὑπὸ τούτῳ κειμένην, καὶ διὰ μέσου διακύπτουσαν, τὸ περι-
ταύ την διακεχυμένον ὑελοειδὲς ὑγρὸν, τὸ ἀμφιβλη στροειδὲς περιβόλαιον, τὴν
ἀδενώδη ἔδραν, ἐφ' ἧς ἅπας ἐρήρειαται, τὴν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου δι' ἀγγείου λεπτοτάτου
χορηγουμένην τροφήν, τὴν διὰ τῶν καν θῶν τοῦ περιττώματος ἐκροήν. Σκόπησον εἰς
πόσα τὸ αἷμα μετασχηματίζεται χρώματα. Τοῦτο πρῶτον μὲν ἦν σιτίον· τοῖς ὁδοῦσι δὲ
λεπτυνθὲν, τῇ γαστρὶ παρεπέμφθη· ἐκείνη πρὸς τὴν οἰκείαν χροάν τοῦτο μετέβαλε, καὶ
λευκὸν ἀπειργάσατο· τοῦτο τὸ ἦπαρ δεξάμενον, πάλιν εἰς τὸ οἰκεῖον μετατίθησι χρῶμα.
Οὕτω γενομένη τοῦ αἵματος ἡ φύσις, εἰς ἐγκέφαλον χωροῦσα, πάλιν λευκαίνεται, καὶ
εἰς ὅσα μεταπῆ γνυται, καὶ εἰς νεῦρα στεγανὰ μὲν, εὐκαμπῆ δὲ με τατίθεται. Ἄλλὰ γὰρ
ἴσως ὁμοιον ποιῶ τοῖς τὴν ψάμμον ἀριθμεῖν πειρωμένοις, τὴν ἐν τῷ σώματι
φαινομένην τοῦ Ποιητοῦ προμήθειαν ἐρευνῆσαι φιλο νεικῶν. Κατὰ σαυτὸν τοιγαροῦν
πάσας τῇ θεωρίᾳ περινόστησον τὰς αἰσθήσεις, τὴν γεῦσιν, τὴν ὄσφρη σιν, τὴν ἀκοήν·
ὅπως ἡ μὲν τῶν ὁσμῶν τὴν ἀντίλη ψιν ἔχει, καὶ τὸ μὲν ἡδὺ προσίεται, τὸ δὲ δυσῶδες
ἀπωθεῖται, καὶ τῶν τῆς κεφαλῆς περιττωμάτων τὰς ἐκκρίσεις πεπίστευται. Ἐπειδὴ γὰρ
τοὺς κάτωθεν ἅπαντας ἀναπεμπομένους ἀτμοὺς ὡς ὑπερκειμένη 83.605 τοῦ σώματος
ὑποδέχεται, ἡ δὲ τούτων πλημμύρα πολλὴν ἂν εἰργάσατο τῷ κυριωτάτῳ μορίῳ, φημί δὴ
τῷ ἐγκεφάλῳ, τὴν λώβην, οὐδὲ τούτου κατημέλησεν ὁ τῶν ὄλων Ποιητῆς, ἀλλὰ πόρους
τινάς ἐν αὐτοῖς ἐργασάμενος, καὶ σπογοειδεῖς καὶ σηραγγοειδεῖς πεποικῶς, τὰ ὑγρά
καὶ τὰ παχέα τῶν περιττωμάτων ἐπὶ τὴν ὑπερῶαν καὶ τοὺς μυκτῆρας ὠδήγησε, καὶ δύο
τούτοις ἐκκρίσεων ἀπένειμε μόρια, ἵνα συντό μως τὸ βλαβερὸν ἐκφορῆται· τὸ δὲ
ἀτμῶδες καὶ λι γνυῶδες περίττωμα ἄνωθεν διὰ τῶν τοῦ κρανίου ῥα φῶν διαφορεῖσθαι
καὶ διεξωθεῖσθαι πεποίηκε. Θεῶ ρησον δὲ καὶ τῆς ἀκοῆς τὴν ἐνέργειαν· βλέπε πῶς
μυρίας δεχομένη φωνὰς οὐ κορέννυται, οὐ πληροῦ ται, οὐκ ἴσως ἅπαντα δέχεται, ἀλλ'
οἶδεν ὀξείας καὶ βαρείας φωνῆς τὸ διάφορον· εὐφωνία τέρπεται, καὶ κακοφωνίαν
ἀποστρέφεται. Διὰ ταύτης τῶν θείων ἐπαῖομεν λογίων, διὰ ταύτης πᾶσαν ἀνθρωπείαν ἡ
φύσις παιδεύεται παίδευσιν, γραμματικὴν, ῥητο ρικὴν, σοφιστικὴν, ἀριθμητικὴν,
ιατρικὴν, μηχανικὴν, καὶ εἴ τινα ἐτέραν τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἐξεῦρε. Ταύτην ὑπόθεσις
τοῖς ἡμετέροις λόγοις τὴν ἀκοήν, δέξει φάρμακον τὴν ψυχὴν καθαῖρον, καὶ τῆς
πονηρᾶς αὐτὴν βλασφημίας ἐλευθεροῦν· ἐπί θεσις ταύτη πύλας, τὸν λόγον, καὶ πυλωρὸν,
τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τῶν προσφερομένων σοι λόγων γίνου κριτῆς, καὶ τοῖς μὲν
εὐσεβέσιν ὁ πυλωρὸς ἀνοι γέτω τὰς πύλας, τοὺς δὲ βλασφήμους καὶ βδελυροὺς καὶ
θεομισεῖς ἀποπεμπέτω, καὶ τὰς πύλας κλείε τω, καὶ οἶόν τινα μοχλὸν ἀρῥαγῆ, τὸ
στερῆρὸν ἐπιτιθέτω τῆς πίστεως. Οὕτω γὰρ δυνατὸν, τῶν τε πολεμίων ἀπαλλάττεσθαι,
καὶ τοὺς φίλους καὶ εὐερ γέτας τῶν λόγων ἐπακούοντας, τὰς ψυχὰς ὑγιαί νειν· οὐ
κνηθομένους, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, τὴν ἀκοήν, οὐδὲ τοῖς τέρπουσι μὲν, βλάπτουσι δὲ
τὸ λο γικὸν λόγοις ταύτην ὑποτιθέντας· ἀλλὰ κριτὰς ὁρ θοὺς καὶ δικαίους τῶν
λεγομένων γιγνομένους, καὶ τοὺς ὄνησιν φέροντας ἐκλεγομένους, καὶ τὸν Θεὸν, κατὰ
τὸν προφήτην, διὰ παντὸς προορωμένους, καὶ νύ κτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ βαδίζοντας
καὶ καθημέ νους, καὶ πᾶν ὀτιοῦν ἢ δρῶντας ἢ πάσχοντας. Αὐτῷ ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ
προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ΄.

Ἐπίδειξις ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀνθρωπείων καὶ τῶν ἐφευρεθεισῶν τεχνῶν.
Ἦκουσα τῆς προφητικῆς φωνῆς ἀδούσης καὶ βοῶ σης· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν
Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.» Ἄλλὰ φω νῆς μὲν ἐκείθεν

φερομένης, ἦν ποιεῖ πνεῦμα διὰ τῆς ἀρτηρίας ὠθούμενον ἐπὶ τὸ στόμα, καὶ λόγος γλῶτταν ἑναρμονίως τοῖς ὁδοῦσι προσφέρων, καὶ χεῖλη πτυσσόμενα, καὶ ἀήρ πλησσομένος, καὶ τὴν ἀντιτυ 83.608 πῖαν ἐργαζόμενος, οὐδεὶς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀκήκοε πώποτε ἀνθρώπων. Φαινόμενος δὲ καὶ τό τε μέγεθος, τό τε κάλλος ὑποδεικνύς, καὶ τῆς ὀροφῆς τοῖς ἀνθρώποις παρέχων τὴν χρεῖαν, σιγῶν κηρύττει τὸν Ποιητὴν, καὶ τὰς ἀπάντων γλώττας εἰς ὑμνωδίαν κινεῖ· καὶ καθάπερ οἰκίαν ὀρῶντες τεχνικῶς μάλα γεγενημένην, καὶ ἐπὶ στερῶν κρηπίδος ἐρηρησμένην, καὶ γωνίαις εὐθείαις συνηρμοσμένην, εὐρὸς τε καὶ μῆκος ἔχουσαν, καὶ ὕψος, τὴν πρὸς ταῦτα διασῶζον ἀναλογίαν, καὶ φωταγωγούς ἐν ῥυθμῶ καὶ τάξει γεγενημένας, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τὰς τοιαύτας οἰκίας λαμπρύνειν φιλεῖ, εὐθύς τὸν τεχνίτην θαυμάζομεν, καὶ τὸν οὐ παρόντα ζωγραφοῦμεν τῇ διανοίᾳ, καὶ εἰς τὴν ἐκείνου τέχνην πᾶσαν ἐκείνης τῆς εὐπρεπείας ἀναφέρομεν τὴν εὐμορφίαν· οὕτως οὐρανὸν ὀρῶντες, καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν φωστήρων τὴν χρεῖαν χορεύοντες, οὐ ταῦτα προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τὸν τούτων Ποιητὴν ταῖς δυναταῖς ὑμνωδίαις γεραίρομεν, καὶ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως τὸν Γενεσιουργὸν θεωροῦμεν. Λογίζομεθα γὰρ ὀρθῶς καὶ δικαίως· Εἰ τηλικούτων τῶν ποιημάτων τὸ μέγεθος, πηλίκος ὁ Ποιητής; καὶ εἰ τοιαύτη τῶν γενητῶν ἡ ὥρα, οἷον τοῦ ἀριστοτέχνου καὶ Ποιητοῦ τῶν ὄλων τὸ κάλλος; Οὕτως, «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα·» οὕτως, «Ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἐρεῦγεται ῥῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν·» οὐ φωνὴν ἀφιέσαι, οὐδὲ διὰ γλώττης φθεγγόμεναι, ἀλλὰ διηλεκτῶς ἀλλήλας διαδεχόμεναι, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων χρεῖαν ὑπ' ἀλλήλων πλεονεκτούμεναι· καὶ τοσοῦτόν πως ἐκβοῶσιν, ὡς ἀπάντων ἀνθρώπων τὸ γένος τῆς τοῦτων ἐπαίειν φωνῆς. «Οὐκ εἰσὶ γὰρ, φησὶ, λαλιαὶ, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν.» Ἄπαν γὰρ ἔθνος, καὶ ἅπαντα γλῶσσα τῶν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς κηρυγμάτων ἀκούει. Αἱ μὲν γὰρ γλῶτται τὸ διάφορον ἔχουσι, μία δὲ φύσις τὴν αὐτὴν παρὰ τούτων δρέπεται χρεῖαν. Οὕτω πάλιν ὁ ταῦτα εἰρηκῶς, ἐν ἑτέρῳ ψαλμῶ τὸν Δημιουργὸν ἀνυμνῶν, ἔλεγεν· «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν.» Εἰς ἑμαυτὸν γὰρ, φησὶ, στραφεὶς, καὶ ἐν ἑμαυτῷ γενόμενος, καὶ τῶν ἔξωθεν ἀπάντων θορύβων ἀπαλ λαγεῖς, ἐν θεωρίᾳ τῆς ἑμαυτοῦ γενέσθαι φύσεως ἠβουλήθη, καὶ τὴν λογικὴν τῆς ψυχῆς ἀκριβῶς δὴ νᾶμιν κατιδεῖν, τὰς ἐπιστήμας, ὧν ἔστι δεκτικὴ, τὰς τέχνας, ὧν τὸν βίον ἐπέπλησε, δι' ὧν ἴδιον καὶ θυμηρέστερον βιοτεύει, ὧν ὠδίνει λόγων τὸ πλῆθος, ὧν δέχεται τὴν ἀμετρίαν· πῶς ἀποτίθεται ταῦτα, καὶ διακεκριμένως φυλάττει· πῶς προφέρει ῥαδίως τῶν ἀποκειμένων ὃ βούλεται· πῶς ἰθύνει τὸ σῶμα, καὶ ὀφθαλμοῖς μὲν, ὄγκων καὶ χρωμάτων ἐγχειρίζει διάκρισιν· γλῶττη δὲ, χυμούς δικάζειν ἐπίστευσε, καὶ διάκονον τῶν οἰκείων ὠδίνων ἐχειροτόνησεν, ὁσμῶν δὲ κριτήριον ἀπέφηνε τὰς ῥίνας, καὶ λόγοις ἔξωθεν φερομένοις τὰς ἀκοὰς ἀνεπέ 83.609 τασε· τῷ δὲ λοιπῷ σώματι τὴν ἀπτήν ἐνεχείρισε δύναμιν· καὶ παρέχει μὲν τούτοις τὴν αἰσθητικὴν ἐνέργειαν, ἀντιλαμβάνει δὲ παρὰ τούτων καὶ λύπην καὶ εὐφροσύνην· ταῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτά φησι λογίζομενος, καὶ ὀρῶν τὴν τῶν ἐναντίων τούτων συνδρομὴν εἰς ἑνὸς ζώου κατασκευὴν, καὶ τοῦ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου συμφυῖαν καὶ συζυγίαν, νικῶμαι τῷ θαύματι, καὶ τῆς θεωρίας οὐκ ἐφικνούμενος, τὴν ἥτταν ὁμολογῶ, καὶ τῆς τοῦ Δημιουργοῦ σοφίας ἀνακηρύττων τὴν νίκην, καὶ τὸν Ποιητὴν ἀνυμνῶν, βοῶ· «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν.» Καὶ ταῦτα καὶ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρμόττει τὰ ῥήματα, τὴν φαινομένην ἐν τοῖς τοῦ ἀνθρωπείου σώματος μορίοις σοφίαν κατιδεῖν ἐθέλησασιν μὲν, τῇ δὲ πείρᾳ τὴν ἀσθένειαν διδαχθεῖσιν. Οὐ μικρὰ δὲ ὅμως ἐκ τῆς ἀμυδρᾶς κεκερδήκαμεν θεωρίας·

ἐθεασάμεθα γὰρ καὶ ἐν τῷ βραχυτάτῳ μορίῳ τοῦ σώματος τὴν τοῦ Θεοῦ διαλάμπουσαν προμῆθειαν. Τί γὰρ τριχῶν εὐτελέστερον; τί δὲ οὕτως ἐν τοῖς τοῦ σώματος μορίοις αἰσθήσεως ἄμοιρον; Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτων τὴν χρεῖαν ἀναγκαίαν ἔδειξεν ὁ λόγος· καὶ μαρτυροῦσιν ὀφρῦες καὶ βλεφαρίδες, μαρτυροῦσι δὲ καὶ αἱ τὴν κεφαλὴν κοσμοῦσαί τε ὄμοῦ καὶ καλύπτουσαι· καὶ γὰρ καὶ τούτων τὴν χρεῖαν οἱ τούτων ἐπιλωμένοι διδάσκουσι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐρυθριῶσιν ὡς κάλλους ἐστερημένοι· ἔπειτα δὲ καὶ ἕτερα ἄττα ἐπινοοῦσι καὶ λύματα, τὴν ἐκείνων χρεῖαν ἀποπληροῦντα. Καὶ ὡς ἔοικε, τούτου χάριν καὶ γυμνωθῆναι τούτων ἐνίας κεφαλᾶς ὁ Δημιουργὸς συνεχώρησεν, ἵνα μάθωμεν ὅπως καὶ τούτων προμηθεύμενος ὁ Ποιητὴς, οὕτω τὸ ζῶον διέπλεσεν. Οὕτω τοὺς εἰς ἄνδρας λοιπὸν τελοῦντας, καὶ τὴν μεираκιώδη ὑπερβαίνοντας ἡλικίαν, τῷ γενεῖῳ κατακοσμεῖ, καὶ μοῖραν τινα τῶν παρειῶν σὺν τῷ ἀνθερεῶνι. Πρότερον μὲν γὰρ ἴουλος ἀνθεῖ, μετὰ δὲ ταῦτα κόμη μετρία καλύπτει, ἵνα τῇ προσθήκῃ διδάξῃ τῶν ἡλικιῶν τὸ διάφορον, καὶ πείσῃ διὰ τοῦ σχήματος, τῶν παιδικῶν μὲν ἀθυρμάτων ἀπέχεσθαι, τὰ δὲ σπουδαῖα τῶν ἔργων προσέεισθαι. Ἐπειδὴ δὲ γυναιξὶν αἱ ὠδίνες εἰς τοιαύτην διδασκαλίαν ἀρκοῦσι, μόνων οὕτω τὰς τῶν ἀνδρῶν παρειᾶς ἐστεφάνωσεν. Εἰ δὲ τις μόνον ἀντιλέγειν τῇ ἀληθείᾳ δεδιδασμένος, τὰς ἐν ἄλλοις μορίοις τοῦ σώματος τῶν τριχῶν ἐκφύσεις προβάλλοιτο, μανθανέτω καὶ περὶ τούτων μάτην ἀχαριστῶν. Αὐτοφυῆς γὰρ ἢ φύσις περιτέθεικε κάλυμμα, οἷς τὰ χειροποίητα περιτιθέναι σπουδάζομεν. Διὰ τοῦτο, οἷς μὲν τὸ λογικὸν οὐδέπω διακρίνειν ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐπίσταται, οὐ περιτέθεικεν ἢ φύσις τὸ ἐκ τριχῶν περιβόλαιον· τοὺς δὲ ἤδη τῆς γνώσεως ἀρξάμενους, καὶ τῶν μελῶν ἐκάστου τὴν χρεῖαν δεδιδασμένους, εὐμάλῃ καὶ λίαν καλῶς τούτῳ τῷ διαζώματι κατεκόσμησεν, ὥσπερ ἐρυθριῶντας ἐφ' οἷς οὐκ ἔδει καλύπτουσα· ταύτην γὰρ οὐκ εἶχεν ἐν τῷ παραδείσῳ τὴν αἰσχύνην ὁ γενάρχης Ἀδάμ. «Ἦσαν γὰρ, φησὶ 83.612 σὶν, οἱ δύο γυμνοὶ, ὃ τε Ἀδὰρ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠσχύνοντο.» Μετὰ δὲ τὴν τοῦ νόμου παράβασιν, εἰς αἴσθησιν ἐλθόντες τῶν ἐπταισμένων, καὶ τῆς θείας φωνῆς ἀκούσαντες, ἔρραψαν φύλλα συκῆς, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα. Ἄθρει τοι γαροῦν, ὦ πικρὴ τῆς δημιουργίας ὄμοῦ καὶ τῆς προνοίας κατηγορε, καὶ ἐν τούτοις τοῖς μέλεσι τὴν τοῦ Ποιητοῦ κηδεμονίαν. Περὶ ὧν σὺ μὲν καὶ ἀκούων ἐρυθριᾶς, ὁ δὲ Δημιουργὸς καὶ διαπλάττων ἀγάλλεται· «Εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν» καὶ, «Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν.» Καὶ πρώτη εὐλογία Θεοῦ· «Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς.» Ἐπειδὴ δ' ὁ λόγος εἰς τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, ἀτιμότερα ὑπάρχειν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξελεθῆν ἐβίασθη, βλέπε πάλιν τὴν ἀρρήτον τοῦ Ποιητοῦ φιλανθρωπίαν. Τὸ μὲν γὰρ στόμα, καὶ λόγῳ διακονεῖν, καὶ τροφὴν ὑποδέχεσθαι, καὶ παραπέμπειν τῇ γαστρὶ πεπιστευμένον, πλησίον ἔθηκε τῶν ὀμμάτων· τὸν δὲ τῶν ἐκκρίσεων πόρον, ἀποκναίειν τὰς ὕψεις δυνάμενον, καὶ τροφῆς ἀποτρέπειν, καὶ βδελυγμίας ἀναπιμπλάειν, οὐ μόνον πόρρω τοῦ τῶν πεποιήκεν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀφανῆ τούτοις κατέστησεν, εἰς τούπισω τὸ ἀπευθυμένον ἔντερον ἀποκλίνας, μεταξὺ δὲ τῶν γλουτῶν τὸν πόρον ἀνοίξας, καὶ τῇ τούτων προβολῇ πάλιν αὐτοφυῆς αὐτῷ μηχανησάμενος κάλυμμα. Αἰσχύντητι τοιγαροῦν τῆς θείας φιλανθρωπίας τὴν ἀμετρίαν· φρίζον αὐτῆς τὴν ἀρρήτον κηδεμονίαν, ὁρῶν αὐτὴν δημιουργοῦσαν, ἃ σὺ λέγειν αἰσχύνῃ, ὁρῶν αὐτὴν προμηθεύμενην, ὧν καὶ τὴν μνήμην ἐρυθριᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ θνητὸν ἐστὶ τὸ ὀρώμενον τοῦ ζώου, καὶ τροφῆς ἄτε δὴ θνητὸν ἐνδεδῆς, ἀναγκαίως αὐτῷ καὶ στόμα ἐνέφυσε, καὶ πόρους ἐκκρίσεων, καὶ κύκλους ἐντέρων πολυελίκτους ἐδημιούργησε, τὸ ἰλυῶδες, τῆς τροφῆς ὑποδεχομένων, καὶ οὐκ

εὐθὺς προΐεμένων, ὅπως μὴ συνεχῶς ἡμῖν ἡ χρεία τῶν σιτίων παρενοχλῆ, τῆς κενώσεως ἀεὶ τὴν πλήρωσιν ἀπαιτούσης. Καὶ τί δεῖ πάντα καταλέγειν τὰ τῆς φύσεως θαύματα; Καιρὸς γὰρ ἤδη λοιπὸν ἐπὶ τὰς χεῖρας ἔλθεῖν, ὧν τὴν μνήμην τῆ προτεραία παραλιπόντες, ὑπεσχόμεθα σήμερον τούτων ἐρμηνεῦσαι τὴν χρείαν. Βλέπε τοίνυν αὐτὰς, οὔτε πέρα τῆς χρείας ἐκτεταμένας, ἵνα μὴ φορτίον περιττὸν τῷ λοιπῷ γένωνται σώματι, οὔτε αὖ πάλιν ἐνδεέστερον ἢ ἔδει τὸ μὴ κοῦς ἐχούσας, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις ὧν χάριν ἐγένοντο ἀναλογοῦν δεξαμένας τὸ μέτρον. Τούτου χάριν αὖ 83.613 τὰς καὶ τριχῆ διεῖλεν ὁ Πλάστης, καὶ τὴν μὲν πρῶτην ἀρμονίαν τοῖς ὤμοις ἐντέθεικεν, ἀγκῶνι δὲ βραχίονα καὶ πῆχυν συνήρμοσε, τῷ δὲ καρπῷ τὴν ἐτέραν τοῦ πήχεως συναρθρώσας ἀρχὴν, καὶ τούτῳ τὸ μετακάρπιον ἐπιθείς, τοὺς πέντε τούτῳ δακτύλους ἐνέφυσε. Καὶ ἕκαστον δὲ τούτων ἐκ τριῶν σκυταλίδων συνέθηκε· καὶ τῶν μὲν τὰς ἀρχὰς κοιλάνας, τῶν δὲ σφαιροειδεῖς τεκτηνάμενος, καὶ τῷ κοίλῳ τὸ σφαιροειδὲς ἐμβαλὼν, νεύροις τε ἐνέδησε στεγανοῖς, καὶ μυσὶ τὴν ἐκούσιον κίνησιν ἐγχειρίσας, μαλακῷ ἡμῖν φέισε δέρματι, ἵνα συναγομένοις ἐμποδῶν ἢ σκληρὸ τῆς μὴ γίγνηται. Καὶ τὰ ἄκρα δὲ τῶν δακτύλων ἐνδοθεν χαῦνα δημιουργήσας, ἔξωθεν τῆς ἀσφαλείας ἐφρόντισεν. Ὀνυχας γὰρ αὐτοῖς λεπτοὺς καὶ πλατεῖς ἐπέθηκε, περιφερεῖς ἔξωθεν τὰς προβολὰς ἔχοντας· καὶ λεπτοὺς μὲν πεποίηκεν, ἵνα μὴ τὴν μαλακὴν τῶν ἄκρων βαρῶσι σάρκα, περιττὸν φορτίον γινόμενοι· πλατεῖς δὲ, ὅπως ἐν ταῖς ἐπιπόνοις ἐργασίαις ἀντέχωσιν, ἔξωθεν τὸ χαῦνον τῆς ἔξω κειμένης σαρκὸς ὑπερείδοντες· περιφερεῖς δὲ τούτων τὰς προβολὰς ἐτεκτήνατο, τὸ δυσπαθὲς αὐτοῖς διὰ τοῦδε τοῦ σχήματος μηχανώμενος. Εὐθραυστοι γὰρ τῶν τριγώνων καὶ τετραγώνων σχημάτων ἐν τοῖς λεπτοῖς σώμασιν αἱ γωνίαι. Λέουσι μὲν γὰρ, καὶ ἄρκτοις, καὶ παρδάλεσι, καὶ τοῖς ἄλλοις θηρίοις, ὄξεις καὶ παχεῖς καὶ μακροὺς καὶ μάλα ἰσχυροὺς ἐνέφυσεν ὁ Ποιητὴς ὄνυχας, καὶ φυσικὴν αὐτοῖς περιτέθεικε πανοπλίαν, ἐπειδὴ τῆς τεχνικῆς αὐτοὺς μεταλαχεῖν βοηθείας ἢ ἀλογία κωλύει. Τὸν δὲ ἂν θρωπον λογικὸν δημιουργήσας, καὶ νοῦν αὐτῷ μυρίων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν εὐρετὴν ἐμφύσας, γυναικὸν τῆς φυσικῆς πανοπλίας ἐδημιούργησε· καὶ οὔτε ὄνυχας αὐτῷ θηριώδεις ἔδωκεν, οὔτε ὄπλαϊς ἢ χηλαῖς τοὺς τούτου πόδας ἐκάλυψε· πῶς γὰρ ἂν ἐπέβη κλιμάκων; πῶς δὲ ἂν ἐπὶ τοίχων ἔστη λεπτῶν, λίθους ἢ πλίνθους ὑφαίνων, καὶ οἰκίαν κατασκευάζων; πῶς δ' ἂν ἐπ' ἄκρων ἔστη δωμάτων ὄπλαϊς ἢ χηλαῖς κεκρημένος; Νῦν δὲ τὸ μαλακὸν καὶ πρόμηκες τῶν ποδῶν, καὶ τῶν δακτύλων τὸ εὐκαμπές, ῥαδίαν αὐτῷ τὴν κίνησιν, καὶ ἀσφαλῆ τὴν στάσιν ποιεῖ. Καὶ γυναικὶ μὲν τοῖς ποσὶ κεκρημένος, εὐπετῶς μάλα καὶ ἐπὶ ξύλων βαδίζει, καὶ λεπτῶν κλιμάκων κατατολμᾷ, καὶ μυρία ἄττα δρᾷ μετὰ πολλῆς εὐκολίας. Τὴν δὲ τῶν ὀπλῶν ἢ τῶν χηλῶν χρείαν ἐπέισακτον ἔχει. Ἐκ γὰρ τῶν ὑπηκόων θρεμμάτων δέρμα λαβὼν, βυρσοδεψικὴ καὶ σκυτοτομικὴ τέχνη χρησάμενος συνεργῶ, μιμεῖται τῶν ποδῶν καὶ θέσιν καὶ ὄγκον, μῆκός τε καὶ εὐρος, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἀμφιέννυσιν, ὡς ἂν καὶ τῶν ἀντιτύπων σωμάτων ἐν τῷ βαδίζειν τὴν βλάβην ἀπείργωσι, καὶ τῶν κρυμῶν ἀμβλύνωσι τὴν ἀκμὴν. Τούτου χάριν ὁ Ποιητὴς μόνῳ τῷδε τῷ ζῷ τὰ τῶν χειρῶν ἐχαρίσατο μόρια, οἷον ὄργανά τινα λογικῶς πρέποντα. Διὰ τούτων γὰρ οἱ ἄνθρωποι καὶ γῆν ἀρουσι, καὶ αὐλακας τέμνουσι, καὶ σπέρμα τὰ καταβάλλουσι, καὶ σκαπάνην ἢ δίκελλαν μετὰ χειριζόμενοι, βόθρους ὀρύττουσι, καὶ δένδρα φυτεύουσι, καὶ δρέπανα θήγοντες, νῦν τὰς ἀμπέλους πρὸς 83.616 ὠδῖνας ἐπειγομένας ὀρῶντες τέμνουσι, καὶ τῶν περὶ τῶν ἀπαλλάττουσι· νῦν δὲ τὰ λήϊα κείρουσι, καὶ δρέπονται τῶν πόνων τὰ ἐπίχειρα χερσὶ χρώμενοι, ἀμαλλοδετῆρες δεσμοῦσι, καὶ εἰς τὰς ἄλλως τὰ φορτία κομίζουσι, καὶ τῶν ἀχύρων τοὺς πυροὺς ἀποκρίνουσι. Καὶ τὸ μὲν, ταῖς ἀχυρμαῖς παραπέμπουσι, τοὺς δὲ, τοῖς δοχείοις ἐναποτίθενται,

χερσὶ χρώμε νοι συνεργοῖς. Καὶ ἄμπελον τρυγῶσι, καὶ ἐλαίαν συλλέγουσι, καὶ οἶνον ἀποθλίβουσι, καὶ λαχάνων γένη παντοδαπὰ γεωργοῦσι, καὶ ὀπωρῶν εἶδη μυρία ταῖς φιλοτεχνίαις ἐπινοοῦντες, δρέπονται τε καὶ προσφέρουσι τοῖς ἀπολαύειν ἐθέλουσι. Διὰ χειρῶν ὁ ἀνθρώπος πειρὸς νοῦς οὐ μόνον τὴν ἡπειρον εὐανθέσι λειμῶσι, καὶ κυμαίνουσι ληΐοις, καὶ ἀμφιλαφῆσιν ἄλσεσι καλλωπίζει, ἀλλὰ καὶ τὴν θάλασσαν πολλαῖς ὁδοῖς κατεκόσμησε, καὶ τὴν πᾶσιν ἄβατον τοῖς φύσιν λαχοῦσι πεζὴν, πολλοὺς ἔχειν ὁδίτας ἐμηχανήσατο· τῇ γὰρ θεοσδότῳ σοφίᾳ τὴν ναυπηγικὴν εὐράμενος τέχνην, παρὰ τῆς χαλκευτικῆς, ἦν πρὸ ταύτης ἐμηχανήσατο πέλεκυν λαβῶν, πρίονά τε, καὶ σκέπαρνον, καὶ ὅσα τεκτονικῆς ὄργανα, καὶ παρὰ τῆς πρεσβυτέρας αὐτῆς ἀδελφῆς τῆς γεωργίας τῶν ξύλων τὰ ἄκαρπα τοῖς ὀργανοῖς ἐκείνοις τεμῶν, καὶ τὴν μὲν τρόπιν οἶόν τινα θεμέλιον ὑποθεῖς, εἶτα ἐπὶ ταύτης καθάπερ τινὰς τοίχους τὰς σανίδας ὑφήνας, καὶ τοῖς γόμοις ἄριστα συναρμόσας, τῇ δὲ τῆς πίσεως ἀλοιφῇ καταχρίσας, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῖς ὕδασι τὴν εἰσορὴν ἀποτειχίσας, ὄχημα θαλάττιον τὸ σκάφος ἀπέφηνε. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει καὶ ἵππων καὶ ἡμιόνων τῷδε τῷ ζεύγῳ, φέρειν δὲ τούτους οὐκ ἴσχυεν ἡ ῥώδης οὐσία, μηχανᾶται καὶ τοῦτο σοφῶς, ταῖς χερσὶ πάλιν χρησάμενος ὑπουργοῖς, ὁ τοῦ πλοίου κυβερνήτης· ἀντὶ ῥυμοῦ γὰρ τὸν ἴσθον ἀνορθώσας, καὶ τὰ ἰστία ζυγοῦ δίκην αὐτῷ συνάψας, ταῖς τῶν ἀνέμων αὔραις προσβαλλούσας, ἀντὶ ἵππων καὶ ἡμιόνων κέχρηται, καὶ ταύτας ὡσπερ τινὰς πώλους ὑπάγει ταῖς ζεύγλαις. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει καὶ ἡνίας ἔχειν τὸ σκάφος, τὰ πηδάλια ταύτας μιμεῖται, καὶ τῶν οἰάκων ἐπειλημμένος ὁ κυβερνήτης, οἷά τις ἡνίοχος, καθάπερ ἵπτον ἄρματος τὴν πρύμναν ἔχων, μεταφέρει ῥαδίως τῆδε κάκεισε τὸ σκάφος· καὶ οὐ μόνον φιλίου πνεύματος ῥέοντος οἶδεν ἐπιστημόνως ἰθύνειν, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀνέμων ἀτάκτους προσβολὰς διαλύειν, καὶ οἶόν τινας πώλους ἀδαμάστους καὶ δυσηγίους ἀνέχειν τῷ χαλινῷ, καὶ ταῦτα ὁ ἀνθρώπος νοῦς μηχανᾶται, χερσὶ διακόνοις χρώμενος. Διὰ τούτων καὶ ναύτης ἐρέττει, καὶ κυβερνήτης ἰθύνει, καὶ ἔμπορος ὃν ἐπρίατο ἀποτίθεται φόρτον, καὶ πᾶς ἀλιευτῆς ἀγρεύει, καὶ τὴν μὴ φαινομένην θήραν τῇ εὐμηχανῶ τῶν δικτύων θηρεύει πλοκῇ. Ἄλλὰ δεῦρο, καταχθῶμεν ἀπὸ τῆς θαλάττης εἰς τὴν ἡπειρον. Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ ὁ χρόνος εἰς ἀκριβῆ τέχνης ἐκάστης διήγησιν. Βλέπε τοίνυν τὰς τέχνας ἀπάσας παρ' ἀλλήλων 83.617 ἐραυνοζομένας τὸ χρήσιμον· οἰκοδομικὴν μὲν, παρὰ τῆς χαλκευτικῆς τὰ ὄργανα· χαλκευτικὴν δὲ, παρὰ τῆς οἰκοδομικῆς τὴν οἰκίαν· ἀμφοτέρας δὲ, παρὰ τῆς γεωργικῆς τὴν τροφήν. Καὶ τὴν γεωργικὴν αὖ, παρὰ τούτων τὴν τε τῶν οἰκιῶν κατασκευὴν, καὶ τὰ συνεργεῖν εἰς γεωργίαν δυνάμενα. Μᾶλλον δὲ σκόπησον ἐξ ἀρχῆς πῶς ὑπέδειξεν ὁ Ποιητῆς τῷδε τῷ ζῶντι τὰς ἀναγκαίας χρείας. Πόθεν γὰρ ἔγνω μεταλλεύειν σίδηρον καὶ χαλκὸν καὶ μόλυβδον καὶ καττίτερον; Τίς δὲ αὐτῷ τὰ ἀργυρίτιδας ὑπέδειξε φλέβας; Τίς δὲ τὴν χρυσίτιν γῆν ὀρύττειν ἐδίδαξε, καὶ τὰ μικρὰ ψήγματα τοῦ χρυσοῦ συλλέγειν ὑπέδειξε; Πόθεν ἔμαθε φύσιν ὑέλου; Τίς αὐτὸν τῆς ψάμμου τὴν διαφορὰν ἐπαίδευσεν; Τίς αὐτὸν ἐδίδαξε τὴν τοιάνδε ψάμμον τῷ πυρὶ παραδίδοσθαι, καὶ ὅπως, καὶ ἐπὶ πόσον; καὶ τὴν συνεχῆ μὲν χωρίζειν, τὴν χωριστὴν δὲ εἰς συνεχῆ ἀχώριστον μεταβάλλειν; Πῶς ἔγνω διαπλάττειν ἐκ ταύτης, πυρὶ καὶ πνεύματι συνεργῶ κεχημένος, ἐκπωμα τῶν εἶδη μυρία, φιάλας, καὶ κύλικας, καὶ βομβύλους, καὶ ἀμφορίσκους, καὶ ἔπιπλα, καὶ ἕτερα σκεύη πρὸς πᾶσαν χρείαν βρωτῶν καὶ ποτῶν ἐπὶ τήδεια; Δῆλον τοιγαροῦν, ὡς τούτων ἀπάντων τὴν γνῶσιν παρὰ τοῦ πεποικηκότος ἐδέξατο, καὶ τῶν ἐπὶ νοιῶν τὰς δυνάμεις, καὶ τῶν τεχνῶν τὰς εὐρέσεις, τῇ φύσει ὁ δημιουργήσας ἐγκατεβάλετο. Διὸ καὶ τῷ μεγάλῳ Ἰῶβ προσδιαλεγόμενος ἔλεγε· «Τίς ἔδωκε γυναῖξιν ὑφάσματος σοφίαν, καὶ ποικιλτικὴν ἐπὶ στήμην; Θεόσδοτον γὰρ τῷ ὄντι καὶ τοῦτο τῆς τέχνης τὸ χρῶμα. Τῷ

χρόνω μὲν γὰρ εὐκαταφρόνητον γέγονε, καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἐργασίας ἀφήρηται τῶν εὐρηκότεων τὴν εὐφημίαν. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἕκαστον σκοπήσῃ θελήσειε, σφόδρα ἂν καὶ ταύτην τὴν τέχνην θαυμάσειεν. Τὰ γὰρ ἔρια κειρόμενα, καὶ τοῖς ὕδασι καθαιρόμενα, διαξαίνεται μὲν πρῶτον, καὶ εἰς λεπτὰ διαιρεῖται, εἶτα τὸ κάταγμα μήρυμα γίνεται· ἔπειτα, ἡ ταλασιουργία λαβοῦσα, τὸ μὲν ἀκραιφνὲς καὶ οἶονεὶ εὐθείας ἔχον τὰς ἴνας, τῶν λοιπῶν ἀποκρίνει· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ συντιθεῖσα, κρόκην κατασκευάζει τῷ στήμονι. Εἶτα γυναικῶν χεῖρες λαβοῦσαι, τὰ λεπτὰ νήθουσι νήματα, καὶ ταῦτα πρότερον, οἷόν τινας χορδὰς, κατὰ τάξιν ἐν τοῖς ἰστοῖς διατείνασαι, ἐμβάλλουσι μὲν τὴν κρόκην, ταῖς δὲ κερκίσι τοὺς στήμονας διακρίναςαι, καὶ τῶν ἐμβεβλημένων μηρίνων, τὰς μὲν χαλῶσαι, τὰς δὲ τείνουσαι, εἶτα τοῖς εἰς τοῦτο συντεθημένοις ὀργάνοις οἷον ὠθοῦσαι καὶ πιλοῦσαι τὴν κρόκην, οὕτως ἀποτελοῦσι τὸ ὕφασμα. Τίς ἂν πρὸς ἀξίαν τὴν δοθεῖσαν σοφίαν τῷ ζῳῷ θαυμάσειε; Πῶς ἐνὶ χρώματι τῶν ὑποκειμένων, ἐρίων ἢ σηρικῶν νημάτων, παντοδαπῶν ζῶων ἐνυφαίνονται τύποι, καὶ ἀνθρώπων ἰνδάλματα, τῶν μὲν θηρευόντων, τῶν δὲ προσευχομένων, καὶ δένδρων εἰκόνες, καὶ ἕτερα ἄλλα μυρία. Ἄλη 83.620 θῶς αἰνεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔθνη, τὰ τοσαύτης ἀξιωθέντα σοφίας, τὰ τοσοῦτοις ἀγαθοῖς ἐν τρυφῶντα. Τίς τὸν θαλάττιον ἰχθὺν βαφὴν τοῖς ἐρίοις ἀπέφηνε; τίς πάλιν ταύτης τῆς τέχνης εὐρετὴς ἐγένετο, καὶ εἰς μυρία χρωμάτων εἶδη μεταμφιένουσι τῶν ἐρίων τὸ εἶδος; Ἄλλ' ἴσως ἀχαριστίαν νοσῶν φήσεις, λεπτότερα νήθειν τῶν ἀνθρώπων καὶ σκώληκας νήματα. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο τῆς θείας ἔργον κηδεμονίας. Ἴνα γὰρ μὴ μεγαλοφρονῆς ἐπὶ τῇ τῶν παντοδαπῶν τεχνῶν σοφίᾳ, μηδὲ νεανιεύῃ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου, διὰ σκολήκων ὁ κηδεμῶν σε παιδεύει, ὡς οὐ τῆς σῆς ἐστὶ ταῦτα δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς θείας φιλανθρωπίας τὰ δῶρα. Οὕτω δὲ σε παιδ αγωγῶν, παραμυθεῖται πάλιν, ἵνα μὴ ἀλγῆς ὑπ' ἐκείνων νικώμενος, σοὶ προσφέρων ἐκεῖνα τὰ νήματα, καὶ τοῖς σοῖς ὑποτάττων ζυγοῖς τὸν ἐκείνων ἐργάτην. Σὺ μόνος ἐξ ἀπάντων τῶν ζῶων πόλεις εἰς κάλλος ὠκοδόμησας, καὶ πύργοις, καὶ περιβόλοις ὠχύρωσας, καταγωγῶν δὲ καὶ οἰκητηρίων ἔδο μῆσω κάλλη, καὶ τοῖς λιμέσι θάλατταν τῇ ἠπείρῳ συνέζευξας. Ἐπειδὴ δὲ θνητὸν ὁ Ποιητὴς σε κατὰ τὸν παρὸν ταβίον πεποικηκώς, ἤδει σε καὶ ἀρρώστιας περιπεσόμενον (τὸ γὰρ θνητὸν πάθει συγκεκλήρωται), ἐδίδαξέ σε καὶ τέχνην ἰατρικὴν, καὶ τήνδε τὴν ἐπὶ στήμην τοῖς πάθεισιν ἀντεστράτευσεν. Ἐντεῦθεν μεμάθηκας τῶν μὴ φαινομένων παθημάτων εἰδέναι διαφορὰν, καὶ τῇ κινήσει τῶν σφυγμῶν, πυρετῶν ἐπιτάσεις καὶ ἀνέσεις γνωρίζειν, καὶ εἰσβολῆς, καὶ ἀκμῆς, καὶ παρακμῆς ἐπιγινώσκειν καιρὸν, καὶ θανάτου προορᾶν γνωρίσματα, καὶ τῆς ἐνοχλοῦσης ὕλης τὸ εἶδος γνωρίζειν, καὶ ταύτη προσφέρειν τὰ πολεμεῖν πεφυκότα, καὶ τὴν μὲν ὑγρὰν ξηραίνειν, τὴν δὲ θερμὴν καταψύχειν, ἐκπυροῦν δὲ καὶ ἐκθερμαίνειν τὴν ἐψυγμένην, ἐκφορεῖν δὲ τὴν πλημμυροῦσαν, ἢ ἐμετικοῖς, ἢ προωστικοῖς φαρμάκοις, ἢ τῇ τομῇ τῶν φλεβῶν. Καὶ τίς ἂν ἐφίκοιτο λόγος, ἢ τοῦ πλήθους τῶν παθημάτων, ἢ τοῦ πλήθους τῶν ἰαμάτων; Πολλὰ μὲν γὰρ τὰ τῇ φύσει τοῦ σώματος πολεμοῦντα, πολλαπλάσια δὲ τὰ τούτων ἀλεξιφάρμακα. Πολλὰ γὰρ ἐφεῦρεν ἡ τέχνη ἐκάστῳ πάθει πολεμεῖν πεφυκότα. Τούτου χάριν ὁ Ποιητὴς, καὶ βοτάνας πολλὰς, οὐκ ἐδωδίμους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀχρήστους εἰς ἐδωδὴν, τῇ γῆ βλαστήσαι προσέταξεν, ἐπειδήπερ οὐ μόνος τροφῆς, ἀλλὰ καὶ θεραπείας ἐνδεεῖς ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι. Τούτων τοιγαροῦν τὰς μὲν ἡμεῖς ὀψοποιούμεθα, τὰς δὲ τῶν ἀλόγων ἐσθίει τὰ ποηφάγα, τὰς δὲ ἰατρῶν συλλέγοντες παῖδες, τὰ ἀλεξικάκα κατασκευάζουσι φάρμακα, καὶ τὸ εἰς ἐδωδὴν ὀλέθριον, ἀλεξικάκον γίνεται φάρμακον. Μηδὲ ταῦτα σε τοιγαροῦν εἰς κατηγορίαν τῆς Προνοίας κινεῖτω. Τούτων γὰρ ἕκαστον εἰς εὐφημίαν τῶν εὐγνωμόνων τὴν γλῶτταν

καλεῖ. Ἄλλα 83.621 γὰρ ἔοικα τοῖς ἐν πελάγει νηχομένοις, καὶ παντα χόθεν περικλυζομένοις τοῖς κύμασι, καὶ τὴν ἡπειρον καταλαβεῖν ἐπιθυμοῦσι, τοῦ πελάγους τῆς τῶν τε χνῶν σοφίας κατατολμήσας, φιλονεικῶν μὲν διαφυγεῖν τῶν ἐπιόντων ἐνθυμημάτων οἷόν τινων κυμὰ των τὴν προσβολὴν, ἐπὶ δὲ τὸ τέλος δραμεῖν, καὶ ὡς ἀκτὴν θαλαττίαν καταλαβεῖν. Τὰς ἄλλας τοίνυν ἀπάσας καταλιπὼν, ἐπὶ τὴν γραμματικὴν βαδιοῦμαι τέχνην τῷ λόγῳ, ἢ τῶν ἄλλων ἐστὶ λογικώτερα, καὶ ἐμπρέπουσα τῷ ζῶν τῷ λογικῷ. Αὕτη τοίνυν ἐξεῦρε μὲν στοιχεῖα, καὶ ἀριθμῶν περιώρισε, συνέζευξε δὲ ταῦτα πρὸς ἄλληλα, καὶ συλλαβῶν συζυγίας εἰργάσατο· εἶτα δύο καὶ τρεῖς κατὰ ταυτὸν συνάψασα συλλαβάς, τῶν ὀνομάτων ἐδίδαξε τὴν ἀνάγνωσιν· συνθεῖσα δὲ ταῦτα καὶ ἐξυφύνασα, μίαν τοῦ λόγου τὴν ἀρμονίαν εἰργάσατο. Ἐντεῦθεν βίβλοι μυρίαὶ λόγων ἀρχαίων ἐπλήσθησαν· αἱ μὲν, ἱερῶν καὶ θείων καὶ μυστικῶν, αἱ δὲ, τῆς ἕξωθεν παιδείας· ἢ ποικιλία μέτρων, καὶ ὀνομάτων κάλλει, καὶ συνθήκης ἀρμονία τὸ μυθῶδες συγκαλύπτουσα, τέρπει μὲν τὴν ἀκοήν, ὄπλον δὲ τοῖς εὐσεβέσι κατὰ τῶν τῆς ἀσεβείας γίνεται τροφίμων. Διὰ ταύτης τῆς ἐπιστήμης ἀπόντες ὁμιλοῦμεν ἀλλήλοισι, καὶ οἱ πολλῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀφεστηκότες, καὶ πολλοὺς σταθμοὺς ἐν μέσῳ διατειχίζοντας ἔχοντες, πέμπομεν ἀλλήλοισι διὰ χειρῶν τὰ τῆς ἐννοίας κηρύματα. Καὶ ἀργεῖ μὲν ἢ γλῶττα, τὸ πρῶτον ὄργανον τοῦ λόγου, ὑπουργεῖ δὲ τῷ λόγῳ ἢ δεξιὰ, καὶ μεταχειριζομένη τὸν κάλαμον, ἐγχαράττει τῷ χάρτη τὴν πρὸς τὸν φίλον διάλεξιν· καὶ γίνεται ὄχημα τοῦ λόγου, οὐκέτι γλῶττα καὶ στόμα, ἀλλὰ χεὶρ ἀσκήσασα τῷ χρόνῳ τὴν τέχνην, καὶ τῶν στοιχείων τὴν συνθήκην ἀκριβῶς ἐκμαθοῦσα. Τούτου χάριν ὁ Ποιητὴς τοιαύτας ἡμῖν ἐτεκμήνατο τὰς χεῖρας, εἰς πέντε δακτύλους διεσχισμένας, ἀντέταξε δὲ τοῖς τέτρασι τὸν μέγαν. Οὔτε γὰρ οἷόν τε ἦν ἐν ἴσοις διακειμένοις δακτύλοις, παντοδαπὴν ἐνέργειαν ἐνεργεῖσθαι. Νῦν δὲ τοῦ μεγάλου τοῖς ἄλλοις ἀντικειμένον, καὶ γραφίδα μάλα ῥαδίως κατέχομεν, καὶ σκαπάνην, καὶ δίκηλλαν, πρίονά τε, καὶ σκέπαρνον, καὶ σφύραν, καὶ πυράγραν, καὶ πάντα ὅσα τέχνης ἐστὶν ὄργανα. Θεωρήσας τοιγαροῦν διὰ τοῦ λόγου, ὅσης περὶ τὴν δημιουργίαν τῆς προνοίας ἀπήλαυσας, ὅπως σοι τέχνας καὶ ἐπιστήμας οὐ μόνον εἰς τὸ ζῆν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εὖ ζῆν ἐδωρήσατο, πολλῆ φιλοτιμία περὶ τὴν σὴν χρησάμενος θεραπείαν, ὅσην σοι κεχάρισται φορὰν ἀγαθῶν, ὅπως θυμήρη σοι τὸν βίον ταῖς ἀπὸ τῶν τε χνῶν πραγματεύηται χρείαις, ὅτι σοι οὐ μόνον τὴν χρείαν, ἀλλὰ καὶ τὰ πέρα τῆς χρείας ἐπιρρεῖν πανταχόθεν ἐμηχανήσατο, ἔκβαλε τὴν ἀχαριστίαν τῆς γλώττης, δίδαξον αὐτὴν εὐφημεῖν, ὑποτάγηθι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἰκέτευσον αὐτόν. Μάθε βοᾶν μετὰ τοῦ Προφήτου· «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἔμου, 83.624 ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν.» Αὐτῷ ἢ δόξα νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

Ἀπόδειξις ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ὑποταγῆς. Ὅση τοῦ Ποιητοῦ τῶν ὄλων ἡ περὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν κηδεμονία, ὑμεῖς μὲν ἴστε σαφῶς, ὡς φίλοι καὶ θιασῶται, καὶ τῆς τῶν λόγων διδασκαλίας οὐ δεῖσθε. Τὰς γὰρ πηγὰς τῶν εὐεργεσιῶν διηνεκῶς ἐκεῖθεν δεχόμενοι, εἰς δύνανται τῷ χορηγῷ τὸν ὕμνον προσφέρετε. Ἐπειδὴ δὲ τινες πολλὴν ἀναλγησίαν νοσοῦντες, τῶν θείων οὐκ ἐπαισθάνονται δωρεῶν, ἀλλὰ τοῖς θεοσδότοις ἀγαθοῖς ἐντροφῶντες, ἀχαρίστους κατὰ τοῦ πεποιηκότος φωνὰς ἐρυγγά νουσιν, ἀναγκαίως ὁ λόγος, καὶ τὴν κτίσιν σὺν τῇ χειρὶ πολλῶν περιουσιῶν, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἀνθρώπου πείαν εἰς μέσον παραγαγὼν, ὑπέδειξε ἐν ἐκάστῳ μορίῳ, καὶ τῆς κτίσεως, καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως, τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν ἐναργῶς μάλα προφαινομένην. Καὶ

τεχνῶν δὲ ὀλίγων τὴν σοφίαν ὁμοῦ καὶ τὴν χρεῖαν δῆλην πεποίηκεν, ὧν ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπιος εὐρετὴς ἐγένετο. Τὰς δὲ, φιλοτι μίας ἔνεκεν καὶ τρυφῆς εὐρημένης, ζωγραφικὴν φημι, καὶ πλαστικὴν, ἀγαλατουργικὴν τε καὶ χρυ σοχοϊκὴν, ὄψαρτυτικὴν τε καὶ ποπάνων μυρίων εὐρήματα, ἐκὼν παραλέλοιπε· πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τὰς πέρα τοῦ μέτρου πολυπραγμοσύνας, ἀστρονομίην κὴν λέγω, καὶ γεωμετρικὴν, ἀριθμητικὴν τε καὶ μουσικὴν, ἧς ἔργον κατακληῖν τὴν ἀκοὴν καὶ μεταφέρειν, καὶ τὰς τῆς ψυχῆς διαθέσεις πρὸς ὃ βούλεται μεταβάλλειν, καὶ τὴν μὲν ἀθυμοῦσαν εἰς θυμηδίαν χαλᾶν, τὴν δὲ κεχαλασμένην, σύντονον καὶ ἀνδρείαν ἐργάζεσθαι· ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας ἐκὼν ὁ λόγος παρέλιπε, καὶ τὸ μῆκος φεύγων, καὶ συντομίας φροντίζων, καὶ τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκουόντων τὴν τέχνης ἐκάστης θεωρίαν ἐπιτρέπων. Ῥάδιον γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων ἀφορμὰς εἰς κατανόησιν τῶν παραλειφθέντων παραλαβεῖν. Ἄλλ' ἴσως ἂν εἴποιεν οἱ τὸν εὐεργέτην ὑμνεῖν οὐκ εἰδότες, συκοφαντεῖν δὲ μεμαθηκότες, ὡς οὐ μόνον τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τῶν τεχνῶν τὴν εὐρεσιν ὁ Ποιητὴς ἐδωρήσατο· ἔστι γὰρ ἰδεῖν καὶ τῶν πτηνῶν τὸ σμικρότατον γένος, τὰς μελίττας, πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν αἰρουμένας βίον, διὰ δὲ τὴν ἀσθένειαν τῷ κέντρῳ καθωπλισμένας, ἀμοιβαδὸν δὲ καὶ κατὰ τάξιν ἐκ τῶν σίμβλων ἀπαιρούσας, καὶ τὸν ἀέρα διαπερώσας, καὶ ἄλση καὶ λειμῶνας καὶ λήια περιπετομένας, καὶ ἄνθεσι, καὶ φύλλοις, καὶ καρποῖς ἐφιζανούσας, καὶ τὸ χνοῶδες καὶ χρεῖῶδες συλλεγουσας, καὶ σφᾶς αὐτὰς φορτιζούσας, καὶ ταῖς τε 83.625 ἀγκύλαις τῷ τε αὐχένι τὰ φορτία περιπιθείσας, καὶ οὕτως εἰς τοὺς σίμβλους ἐπανιούσας· εἶτα οἰκοδομοῦσας τὰ κηρία, μήτε κανόνος μήτε γνώμονος δεομένας, καὶ τὰς τε γωνίας ἴσας ἀλλήλαις ὑπὲρ πᾶσαν γραμμικὴν ἐπιστήμην ἐργάζεσθαι, τὰ τε τῶν τοίχων ὑφάσματα, καὶ τὰ τοῦ μέλιτος διαφράγματα, λεπτὰ μάλα καὶ ἡτρία καὶ ὑμενώδη δομεῖσθαι, καὶ τὴν ὑγρὰν τοῦ μέλιτος φύσιν τοῖς λεπτοῖς τούτοις καὶ συχνοῖς διατειχίσμασιν εὖ μάλα συνέχειν, εἴθ' οὕτω τῶν γλυκέων τοῦ μέλιτος ναμάτων τὰ δοχεῖα ἀνά πλεα ποιεῖν. Τί τοιοῦτον, φασίν, ἐτεχνάσατο τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις, εἰς φοιτητὰς καὶ διδασκάλους διηρημένη, καὶ πόνῳ πολλῷ καὶ χρόνῳ κατορθοῦσα τὴν τέχνην, οἷα τῶν μελιττῶν τὸ φιλόπονον καὶ φιλόκαλον γένος, οὐκ εἰς διδασκάλους καὶ φοιτητὰς μεμερισμένον, οὐδὲ ἱμάσι καὶ ράβδοις τὴν τέχνην δεδίδαγμένον, ἀλλ' ἔμφυτον ἔχον καὶ αὐτοδίδακτον τὴν ἀμήχανον ἐργασίαν, ὑφαίνει τε τὰ κηρία, καὶ πληροῖ τὰ δοχεῖα, οὐ μέτρων, οὐ κέντρων, οὐ γωνιῶν δεομένη; Καὶ τὰ δοχεῖα πληροῖ, οὐκ ἀποθλίβουσα βότρυας, οὐδ' ἐτέρῳ καρπῷ λυμαιομένη, ἀλλὰ τῆς δρόσου τὸ λεπτὸν ἀρυομένη, καὶ τοῦ μέλιτος φιλοτεχνούσα τὴν φύσιν. Φέρε τοίνυν, ἐξ αὐτῆς τῆς κατηγορίας τὴν ἀπολογίαν ὑφαίνωμεν· κομιδῆ γὰρ εὐπετῶς ὑφ' ἑαυτῆς λυθήσεται. Αἱ γὰρ μελιτταὶ τὸν πολὺν ἐκεῖνον καὶ εὐφυῆ πόνον, καὶ τὸν ἄριστον δὲ καὶ ἡδιστον τοῦ πόνου καρπὸν, τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων προσφέρουσι· καὶ οἷόν τινες οἰκέται ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς δεσποτείας ἀναγκαζόμενοι, καὶ τῶν οἰκήσεων ἐξίασι, καὶ τὸ χρεῖῶδες συλλέγουσι, καὶ ἀχθοφοροῦσαι διατελοῦσι, καὶ σπουδαίως οἰκοδομοῦσι, καὶ τοῦ μέλιτος ἐνιῆσαι τὰνάματα, ὡς περ τινὶ θησαυρῷ σήμαντρα καὶ σφραγίδας ἐπιβάλλουσι, καὶ οἷόν τινα δασμὸν καὶ φόρον, ὡς βασιλεῦσι διηνεκῶς τοῖς ἀνθρώποις χορηγοῦσι. Τί οὖν, ὦ ταλαίπωρε, συκοφαντεῖς, καὶ τὸν φόρον καρπούμενος, τοῦ φόρου τὸν πράκτορα βλασφημεῖς, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις πόνοις ἐπεντρυφῶν, τὸν τούτων χορηγὸν λόγοις ἀχαρίστοις κατατοξεύεις; Οὐ μόνον δὲ τοὺς τῆς φιλοπονίας αὐτῶν δρέπη καρπούς, ἀλλὰ καὶ ἐτέραν ὠφέλειαν ἐντεῦθεν τρυγᾶς. Πρῶτον μὲν γὰρ μανθάνεις, ὅσων ἀγαθῶν ἢ ὁμόνοια πρόξενος, καὶ ἡλικίων καρπῶν τυγχάνει δημιουργός. Πολιτικὸν γὰρ βίον μιμεῖται τὰ σμήνη τῶν μελιττῶν· οὐδὲν παρ' ἐκείναις ἴδιον, ἀλλὰ κοινὸς ὁ πλοῦτος, ἀμέριστος ἢ κτήσις. Οὐκ ἔχουσι δίκας,

οὔτε δικαστήρια· οὐδὲ γὰρ ἀδικοῦσιν ἀλλήλας, οὐκ ἐφίενται τοῦ πλείονος, πρὸς μόνην ἐπιμόνως διάκεινται τὴν ἐργασίαν· διὸ καὶ τοὺς κη φῆνας ἔξω τῶν πυλῶν ἀπελαύνουσιν, ὡς πονεῖν οὐκ ἀνεχομένους, ἀργῶς δὲ τὸν ἀλλότριον ἀναλίσκοντας πόνον. Μισοῦσι πολυαρχίαν καὶ δημοκρατίαν· ἓνα ἔχουσιν ἡγεμόνα, ἐκείνῳ πείθεσθαι φίλον αὐταῖς. Καὶ τούτων ἕκαστον ἢ δρῶσιν ἢ πάσχουσιν, οὐ λόγων ἐπαΐουσαι, οὐδὲ νόμους ἀναγινώσκουσαι, οὐδὲ πρὸς διδασκάλους φοιτῶσαι· οὐδεμία γὰρ παρ' ἐκείναις σοφωτέρα τῆς ἐτέρας, οὐδὲ πλείονα οἶδε τῆς νεωτέρας ἢ πρεσβυτέρα· πᾶσαι δὲ ὁμοίως ἕκαστα τῶν εἰρημένων μετίασιν, οὐκ ἐν λογικῇ γνώσει, 83.628 ἀλλ' ἐν τῇ φύσει λαβοῦσαι παρὰ τοῦ Ποιητοῦ τῶν ὄλων τὴν φιλόπονον ἐκείνην καὶ φιλόκαλον ἐργασίαν. Σοὶ δὲ τούτων ἕκαστον ὠφελείας ὑπόθεσις. Μανθάνεις γὰρ παρὰ τῶν ἀλόγων ὁ λογικὸς, τὸν μὲν ἀργὸν ὡς βλαβερὸν βδελύττεσθαι βίον, τοὺς δὲ τῆς ἀρετῆς πόνους προθύμως μεταδιώκειν, καὶ πανταχόθεν τὴν ταύτης ἐρανίζεσθαι κτήσιν· ἀρχὴν, τὴν μὲν οὐ προσήκουσαν, ἤκιστα ζητεῖν, τὴν δὲ προσγινομένην, ὀρθῶς καὶ δικαίως οἱ κονομεῖν, κοινὰ τὰ ὄντα νομίζουσιν, προτιθέμενοι τοῖς δεομένοις τὴν τούτων ἀπόλαυσιν. Τοῖς μὲν γὰρ εὖ φρονοῦσι, καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς φύσεως ἀκήρατον διασώζουσι, ἀρκεῖ πρὸς διδασκαλίαν ὁ ἔμφυτος λόγος, τοῖς δὲ τοῦτον διαφθείρουσι, καὶ θηριώδη βίον προελομένοις, τὸν ἀρπακτικὸν τε καὶ ὠμοβόρον, ἔλεγχος ἀληθῆς πρόκειται τῶν ἀλόγων ἢ εὐτακτος πολιτεία. Τῆς σῆς τοιγαροῦν προμηθούμενος ὠφελείας ὁ Ποιητής, φυσικοῖς τισι πλεονεκτήμασι διεκόσμησε τῶν ἀλόγων τὰ γένη, ἵν' ἔχῃς κἀντεῦθεν τὴν ὠφέλειαν καρποῦσθαι. Καὶ τούτου μάρτυς ὁ Σολομὼν, παρακελευόμενός σοι καὶ λέγων· «Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὃ ὀκνηρὸν, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.» Ἡ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλιτταν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστὶ, τὴν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ποιεῖται· ἥς τοὺς πόνους βασιλεῖς τε καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγίειαν προσφέρονται. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεός, διὰ τοῦ Προφήτου λέγων· «Τρυγῶν καὶ τέττιξ καὶ χελιδὼν, ἀγροῦ στρουθία, ἔγνωσαν καὶ ροὺς εἰσόδων αὐτῶν· ὁ δὲ λαὸς μου οὐκ ἔγνω τὰ κρίματα Κυρίου.» Καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου· «Ἔγνων βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς μου ἐμὲ οὐ συνῆκε.» Κατηγορεῖ τοίνυν τῶν λόγῳ τετιμημένων τὰ φυσικὰ τῶν ἀλόγων πλεονεκτήματα. Τούτου χάριν ὀλοφυρόμενος ὁ Προφήτης, καὶ τραγωδῶν τῶν ἀνθρώπων τὴν εἰς ἀλογίαν μετάπτωσιν, ἐβόα· «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς.» Διὰ τοῦτο τοὺς μὲν, λύκους οἱ προφήται προσαγορεύουσι, τοὺς δὲ, λέοντας ἐνεδρεύοντας, τοὺς δὲ, κύνας τοῦ τροφῆως καθυλακτοῦντας, τοὺς δὲ, δαμάλεις παροιστρῶσας, τοὺς δὲ, ὄφεις καὶ ἐχιδνῶν γεννήματα, τοὺς δὲ, ἀσπίδας βυούσας τὰ ὦτα, καὶ ἐπὶ ὠδῶν οὐκ ἀκούουσας. Ὡσπερ δὲ τοῖς πονηροῖς ἦθεσι τὰς τῶν θηρίων προσηγορίας ἐπέθεσαν, οὕτω ταῖς ἀπλαῖς καὶ ἀκακοήθεσι ψυχαῖς ἐκ τῶν ἐπαινουμένων ζώων τὰς προσηγορίας τεθείκασιν. Ἔστι γὰρ εὐρεῖν καὶ περιστεράν καὶ τρυγὸνα τῆ ἀπλότητι πίστεως κεκοσμημένην προσαγορεύειν ψυχὴν. Τούτῳ τῷ προσρήματι καὶ τὴν Ἐκ κλησίαν ὁ νυμφίος ἐν τῷ μυστικῷ τῶν ἁσμάτων 83.629 προσαγορεύει βιβλίῳ, καὶ πρόβατα δὲ τὰς εὐπειθεῖς καὶ τοῦ ποιμένου ἐρώσας ὀνομάζει ψυχὰς. «Τὰ πρόβατα γὰρ, φησὶ, τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν.» Καὶ πάλιν· «Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.» Καὶ ἐτέρωθι· «Στήσει τοὺς ἀμνοὺς ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ ἐρίφους ἐξ ἐκωνύμων.» Καὶ ἀετοὺς δὲ πάλιν τοὺς ὑψιπέτερες, καὶ τῶν γηίνων ἀπηλλαγμένους, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα καθαρὸν κεκτημένους, καὶ τοῦ μυστικοῦ σώματος ἐφιεμένους, ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὠνόμασε. Περὶ γὰρ τῶν κατὰ τὸν τῆς

ἀναστάσεως καιρὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀρπαζο μένων ἀγίων διαλεγόμενος, ἐπήγαγε λέγων· «Ὅπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἄετοί.» Εὐδηλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς ἡμῶν χάριν ὁ Ποιητὴς καὶ ταῖς μελίτταις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις ἅπασι, φυσικά τινα πλεονεκτήματα δέδωκε καὶ διένειμεν, ὡς ἂν ἡμεῖς πανταχόθεν τὴν ὠφέλειαν συλλέγωμεν. Αὐτίκα τοίνυν παρὰ τῶν μελιττῶν καὶ ἕτερον δρεπόμεθα κέρδος. Διδασκόμεθα γὰρ τῇ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν εὐρέσει μὴ νεανιεύεσθαι, μηδὲ μέγα φρονεῖν, μηδὲ τὴν φύσιν ἀγνοεῖν· ἀλλὰ γινώσκειν τὸν Ποιητὴν, καὶ εἰς ἐκεῖνον ἀναφέρειν τῶν ἀγαθῶν τὰς αἰτίας. Ἴνα δὲ μὴ ἀλύωμεν καὶ δυσχεραίνωμεν, ὡς κοινωνοὺς ἔχοντες τῆς τέχνης, καὶ μηδὲν τῶν ἀλόγων διαφέροντες, ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Ποιητὴς τὸν τῆς μελιττουργικῆς φιλοπονίας καρπὸν· ἴν' ἅμα καὶ τὸν γαῦρον ἡμῶν αὐχένα τῇ κοινωνίᾳ ταπεινώσῃ τῆς τέχνης, καὶ τῇ τῶν κοινωνῶν δουλείᾳ ψυχαγωγήσας, ἀποσκευάσῃ τὸ λυποῦν. Τί τοίνυν ἀλγεῖς, ἄνθρωπε, τὰς μελίττας φιλοτεχνούσας ὀρών; Ὁ γὰρ ἐκείνων πόνος, σὸς ὑπάρχει καρπός· καὶ αἱ μὲν πονοῦσι, σὺ δὲ τῆς ἀπὸ τῶν πόνων ἀπολαύεις χλιδῆς. Καὶ ἀράχνη δὲ τῶν λεπτῶν ἐκείνων καὶ ἀφανῶν νημάτων ἐνέφυσε τὴν τέχνην ὁ Ποιητὴς, ἵνα σε διδάξῃ πῶς δεῖ θηρεύειν τῶν ὀρνίθων τὰ γένη. Καὶ ἐκεῖνος μὲν γὰρ πλέκει τὰ θήρατρα, οὐχ ὑπὸ λόγου τὴν τέχνην δεδιδασγμένος, ἀλλὰ τὴν φύσιν ἔχων διδάσκαλον. Σὺ δὲ λόγον ἔνοικον ἔχων, καὶ τὸ παράδειγμα προκείμενον θεωρῶν, εἶδη μυρία δικτύων ἐμηχανήσω. Καὶ κωλύει μὲν σου τὸν τύφον καὶ τὴν ἀλαζονείαν τὸ σμικρότατον ἐκεῖνο ζωῦφιον, λόγου δίχα σοὶ παρεσχηκὸς τὴν τοῦ παραδείγματος χρεῖαν. Ψυχαγωγεῖ δὲ σε πάλιν τὸ τῶν θηράτρων ποικίλον· τὸ μὲν γὰρ ἀρχέτυπον ἔν, μυρία δὲ τὰ μιμήματα. Πτηνοῖς μὲν γὰρ νεφελώδη τινὰ καὶ ἀερώδη ἐμηχανήσω, καὶ ταῦτα ἐν ἀμφιλαφείᾳ χωρίοις πηγνύς, τῇ πρὸς τὸν ἀέρα τῶν θηράτρων ὁμοιώσει κλέπτεις τῶν ὀρνίθων τὴν 83.632 αἴσθησιν. Λαμβάνεις δὲ συνεργὸν εἰς ἄγραν τὸν τῆς διώξεως φόβον· ἐξελαυνόμενα γὰρ τὰ θηρευόμενα τῶν ὀρνίθων, καὶ ἐντεῦθεν κάκειθεν εἰς τὰ θήρατρα συνωθούμενα, δειμαίνοντα τοὺς διώκοντας, κατιδεῖν ἀκριβῶς οὐκ ἰσχύει τὰ πρόσω· εἶτα τοῖς ἀφα νῶς τεταμένους ἐφιπτάμενα δικτύοις, περιπίπτει τοῖς βρόχοις. Καὶ ταῦτα μὲν ἀερί κρεμαννύς, θηρεύεις τοὺς ὀρνίθους. Ἔτερα δὲ σοὶ τούτων πάλιν στεγανώτερα μεμηχάνηται πρὸς τὴν αὐτὴν τούτων τῶν ζώων ἄγραν, ἃ τῇ γῆ μὲν ἐφαπλοῖς, βόθρον δὲ ὀρύττων, ὕδατος τοῦτον πληροῖς, χειροήθεις δὲ ὀρνίθους ἐφιστᾶς τοῖς δικτύοις, ἵνα τῇ ὄψει καὶ τῇ φωνῇ τοὺς ὁμογενεῖς ἐφελκύσωνται. Εἶτα τοῦ μὲν ὕδατος ὀρωμένου, τοῦ δὲ ὀρνίθου φθειγγομένου τε καὶ φαινομένου, οἱ μὲν ἐφίπτανται, σὺ δὲ τῇ τέχνῃ χρώμενος, ἐντὸς αὐτοῦ τῶν δικτύων ποιεῖς. Ἔτερα σοὶ πάλιν ἐξεύρηται μηχανὴ πρὸς τετραπόδων θήραν. Ἀρπεδόνα μὲν γὰρ, καὶ ποδάγραι καὶ ποδοστράβαι, τοὺς ἐλάφους θηρεύουσιν· ἄρκυες δὲ, σάγρους, καὶ δορκάδας, καὶ λαγμούς· βάραθρα δὲ, καὶ τὰ τοιαῦτα μηχανήματα, τῶν θηρίων τὰ ἀγριώτατα. Οὐκ ἤρκεσε δὲ σοὶ τῶν πετεινῶν καὶ κτηνῶν ἢ φύσις εἰς θήραν, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν θαλαττίων κατετόλμησας ζώων, καὶ κύρτους, καὶ πάναγρα, καὶ ἀμφίβληστρα, καὶ σαγήνας, καὶ ὅσα τοιαῦτα κατασκευάσας, τὴν νηκτὴν φύσιν ἀγρεύεις, καὶ τὴν ὑποβρύχιον τῇ τέχνῃ μετέωρον φέρεις, καὶ τοὺς τῶν ὑδάτων τροφίμους θηρεύεις, καὶ χερσαῖος ὦν ἀνάγεις παρὰ σαυτὸν τοὺς τὸν βυθὸν ἔχοντας ἐν διαίτημα· καὶ τὰ μυρία τῶν ἰχθύων γένη σοὶ πρόκειται εἰς ἀπόλαυσιν, τῆς ἀλιευτικῆς σοὶ τέχνης τούτων παρεχούσης τὴν χρεῖαν. Μὴ τοίνυν δυσχεραίνῃς ἰδὼν ἀράχνην τὰ λεπτὰ ὑφαίνοντα νήματα· κερδαίνεις μὲν γὰρ παρ' ἐκείνου, τὸ μὴ μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ τὸν κοινὸν Δημιουργὸν ἂν υμνεῖν. Ψυχαγωγῆ δὲ πάλιν, ὀρών μὲν ἐκεῖνον ἐμπίδας καὶ κώνωπας ἀγρεύοντα, καὶ τὰ τοιαῦτα ζωῦφια, σεαυτὸν δὲ καὶ πτηνῶν τῶν ὄξυτάτων τῇ

σοφία πε ριγενόμενον, καὶ τὴν νηκτὴν καὶ ὑποβρύχιον φύσιν τοῖς σοῖς μηχανήμασιν εἴκειν ἠναγκασμένην, καὶ τῶν πεζῶν τὰ γένη τοῖς σοῖς νόμοις πειθόμενα. Μὴ τοίνυν δυσχεραίνης, ὡς περῶν ἔστερημένος· εἴληχας γὰρ σοφίαν ὑποχείριόν σοι τὴν ὑπόπτερον φύσιν ἔργα ζομένην. Ἐχεις δὲ καὶ νοῦν, πτηνῶν ἀπάντων, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀνέμων ὀξύτερον· ἔνθα γὰρ ἂν νεύσῃ, ἐκεῖσε παραχρῆμα γίνεται· καὶ ἐν τῷ σώματι καθειργμένος, καὶ τῇ γῆ προσδεδεμένος, οὐρανόν τε περιπολεῖ, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ κάλλη, καὶ τὸν οὐρανὸν ὑπερβαίνει, καὶ τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνον φαντάζεται, καὶ τὴν οἰκουμένην περινοστεῖ, καὶ ἔθνεσι μυρίοις συγγίνεται, καὶ τοῖς πόρρωθεν οὔσι τῶν φίλων προσδιαλέγεται. Τί τοίνυν ἀλγύνει σε καὶ ἀνιᾶ τῶν ὀρωμένων περῶν ἢ στέρησις, τοιαῦτα περὰ νοητὰ κεκτημένον 83.633 οὕτω ῥαδίως τῶν ὑποπτέρων περιγινόμενα; Οὐ περωτὸν ἔχεις τὸ σῶμα, ἀλλὰ τοὺς ἀεροπόρους ὄρνιθας τῇ σοφίᾳ θηρεύεις· ταύτη συνεργῶ κεκρημένος, ταῦρον ἰσχύϊ καὶ κέρασιν ὀπλισμένον ὑπὸ ζυγὸν ἄγεις, καὶ δουλεύειν ἀναγκάζεις, καὶ πόνοις διηνεκέσιν ὑποβάλλεις, ἄρουραν τέμνειν, ἄμαξαν σύρειν, τὰ τοῖς ἀχθοφοροῦσι τῶν κτηνῶν ἀδύνατα μεταφέρειν, οἰκοδόμοις μετακομίζειν τὰς ὕλας. Καὶ σὺ μὲν κελεύεις, ὁ δὲ τὸν ζυγὸν ὑπέρχεται, καὶ τῆς ζεύγλης ἀνέχεται, καὶ τῆς τῶν κεράτων ἐπιλανθάνεται χρείας, καὶ τὴν σὴν δειμαίνει φωνῆν, καὶ τῆς ἰσχύος τὸ διάφορον οὐκ ἐπίσταται, ἀλλὰ τῷ λίαν ἀσθενεστέρῳ ζῶν δουλεύειν ἀνέχεται. Τοσοῦτον ῥώμης σωματῶν ἀμείνων ὁ λόγος. Οὗτος καὶ ὄνον καὶ ἡμίονον καὶ κάμηλον ἀχθοφορεῖν κελεύει, καὶ κάθηται μὲν ἐπιτρεπόμενον τῶν εἰρημένων ἕκαστον, ἀνίσταται δὲ κελευόμενον καὶ τοῖς φορτίοις βαρυνόμενον· καὶ ταῖς μακραις ὁδοιπορίαις τρυχόμενον, ἀνέχεται τῶν ἀλγυνόντων, καὶ τοῖς βαρύνουσι πείθεται, καὶ προσφερόμενον μὲν δέχεται τὸν χιλὸν, λιμῷ δὲ πιεζόμενον, οὐ καταβοᾷ τῶν κεκτημένων. Τίς γὰρ ὁ τῆς δουλείας ὄρος, παρὰ τῆς φύσεως ἔμαθε. Διὰ τοῦτο καὶ μόνη τῶν κηδεμόνων ἢ φωνῆ καὶ τὰ λίαν ἰσχυρὰ τῶν ζῶων δεδίττεται. Σὺ δὲ τοῦ τῆς κτίσεως ἀπάσης Δεσπότητος καταφρονεῖς, καὶ λαμβάνων ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων εἰκόνας ἀφορμὴν ὠφελείας, οὐδὲ θέλεις ὑποτάττεσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἴκε τεύειν αὐτὸν, οὐδὲ φέρεις εὐτάκτως τῆς ἀρετῆς τὰ φορτία (ταῦτα γὰρ σοὶ ὁ Δεσπότης ἐπέθηκεν)· ἀλλὰ σκιρτᾷς, καὶ τυραννεῖς, καὶ φεύγεις τὸν ζυγὸν ὡς ἀπειρόζυγος μόσχος, καὶ οὐκ ἀνέχη τῶν χαλινῶν, ἀλλὰ τούτους ἀπορρήγνυς, δραπετεύεις καὶ φέρη κατὰ κρημνῶν, καὶ τὸν ἔμφυτον ἠνίοχον κατασύρεις. Ὅσοι δὲ τὴν καλὴν ταύτην δουλείαν ἠγάπησαν, καὶ τῷ δεσποτικῷ θερμῶς καὶ γενναίως ἐτρώθησαν ἔρωτι, πολλὴν καὶ ἀπὸ τῶν ἀλόγων εἴλκυσαν τὴν ὠφέλειαν. Διὸ καὶ ἐν Ψαλμοῖς δι' ἑνὸς βοῶσιν ἅπαντες· «Κτηνώδης ἐγενόμην παρὰ σοί, κἀγὼ διὰ παντὸς μετὰ σοῦ.» Τῷ γὰρ κτήνει παραπλησίως ἠγουμένῳ σοι, φησὶν, ἔπομαι, οὐ πολυπραγμονῶν εἰς ποίαν ἄγεις ὁδὸν, οὐδὲ περιεργαζόμενος ταύτης τὸ βραχὺ καὶ μακρὸν καὶ ἐπίπονον, οὐδὲ δυσχεραίνω ταύτης τὸ στενὸν καὶ πρόσαντες καὶ ἀμφίκρινον. Πέπεικα γὰρ ἑμαυτὸν, ὡς ἀγαθὸς ὢν, ἀγαθῶς ὀδηγήσεις. Τούτου χάριν ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπαντες ἐξεταστικός τίς εἰμι καὶ λογικός, καὶ κρίνειν τὸ δέον ἐπίσταμαι, καὶ φεύγειν τὸ λυποῦν οἶδα σαφῶς· σοῦ δὲ ἄγοντος, ἐρρώσθαι φράσας ἐκείνῳ τῷ λογικῷ, τοῦ κτήνους μιμοῦμαι τὸ εὐπειθές, καὶ τοῖς ἄλλοις ὢν λογικός, κτηνώδης γίνομαι παρὰ σοί. Διὰ τοῦτο τῆς σῆς οὐ χωρίζομαι συνουσίας, ἀλλὰ διαπαντός εἰμι μετὰ σοῦ· ἐπειδὴ τοῖς σοῖς ἔχουσιν ἔπομαι, καὶ τῷ χαλινῷ πείθομαι, καὶ ὡς ἂν ἄγης ἄγο 83.636 μαι, ἦν διὰ λείας, ἦν διὰ τραχείας, ἦν διὰ στενῆς, ἦν διὰ πλατείας μεξεναγῆς. Θάρρῳ γὰρ σου τῇ σοφίᾳ, πιστεύω τῇ ἀγαθότητι. Οἶδα γὰρ τῷ ὄντι τοῦτο καλὸν τε καὶ ἀγαθόν, ὅπερ ἂν αὐτὸς ἐθελήσῃς. Τοσαύτην οἱ κερδαίνειν εἰδότες καὶ ἐκ τῆς ἀλόγου φύσεως ἔχουσιν ὠφέλειαν. Ὅρων καὶ σὺ τοιγαροῦν πειθόμενά σοι τῶν ἀλόγων τὰ γένη, πείθου τῷ

δοῦλά σοι ταῦτα πεποηκότι. Αὐτός σοι τῶν ἵππων ὑπέταξε τὰς ἀγέλας, καὶ γαυριῶντα τὸν ἵππον λαμβάνων, καὶ φέρειν ἐπιβάτην οὐκ ἐπιστάμενον, τῇ τέχνῃ μεταρρυθμίζεις, τοῦ τε θράσους ἐλευθεροῖς, τὰ τε σκιρτήματα παύεις, καὶ τὸν εἰς ὕψος τεταμένον ἀχένα, καμπυλοειδῶς ἐπικάμπεις, καὶ κάτω νεύειν παρασκευάζεις τὸ πρόσωπον, καὶ ῥυθμὸν διδάσκεις βαδίσματος, καὶ ὀπλῶν μετάθεσιν εὐτακτον, καὶ δρόμον ὄξυν ὅταν δέῃ, καὶ χειροήθη τὸν ἀγελαῖον ποιεῖς, καὶ τῆς σῆς ἀνέχεσθαι φωνῆς καὶ χειρὸς ἀναπείθεις. Ἄν ἔχεταί σου καὶ μαστίγων ὁ πολλῶ σου κρείττων καὶ ῥώμη καὶ τάχει. Φέρει σου τὰς ἀπειλάς, καὶ δέδιε, καὶ δι' ὧν δρᾷ τὴν δουλείαν ὁμολογεῖ. Οὗτός σοι καὶ θηρῶντι συνθηρεύει, καὶ πολεμοῦντι συναγωνίζεται, καὶ κατὰ τῶν ἀντιπάλων μετὰ ῥύμης χωρεῖ. Κἂν φεύγειν ἐθελήσης, δειλιῶν μεταβάλλει τὸ θράσος, καὶ τρέπεται, καὶ φεύγει, καὶ σὺν τάχει φερόμενος, τῶν διωκόντων ἐλευθεροῖ. Καὶ οὔτε κατὰ μετώπου φάλαγγος ὀρμᾶν κελευόμενος ἀπειθεῖ, οὔτε δραπε τεύειν ἐπιταττόμενος ἀντιλέγει· ἀλλ' ἓνα οἶδεν ὄρον σωτηρίας, τοῦ ἐπιβάτου τὸν νόμον. Καὶ τί λέγω ἵππον, καὶ ὄνον, καὶ κάμηλον; Ἦδη γάρ σοι καὶ ἑλέφας, τῶν χερσαίων ζώων τὸ μέγιστον, ὑπακούειν ἐθέλει, ὁ καὶ τὰ μέγιστα τῶν δένδρων ἀνασπᾶσαι πρόρριζα τῇ προνομαίᾳ δυνάμενος, καὶ οὐ λογιζεται τὴν ἰσχύν, οὐκ ἐνθυμεῖται τὴν ῥώμην, οὐχ ὄρᾳ τὸν ὄγκον τοῦ σώματος, ὃς γηλόφους τινὰς τῷ μεγέθει μιμεῖται· ἀλλὰ τῆς σῆς δεσποτείας ἀνέχεται. Καὶ σὺ μὲν καθημένος ἐπιτάττεις (σὲ γὰρ καλῶ τὴν φύσιν), ὁ δὲ ποιεῖ τὸ κελευόμενον· κἂν τὸν μισθὸν δὲ τῆς θεωρίας παρὰ τῶν θεωρούντων δέξεται, σοὶ τοῦτον τῇ προνομαίᾳ οἶόν τινι λαβίδι κεχηρημένος ὀρέγει. Τοῦτό σοι καὶ πολεμοῦντι συναγωνίζεται, καὶ πολλοὺς τοξότας ἐπὶ τοῦ νώτου δεχόμενον, οἷον ἀπὸ τινος πύργου βάλλειν τοὺς ἐναντίους παρασκευάζει, καὶ ταῖς φάλαγγιν ἐπιόν, δεδίττεται καὶ ῥῆ γνυσι ῥαδίως, καὶ τοὺς ὀπλίτας σκεδάννυσι. Μὴ τοί νυν δυσχεραίνης μικρὸν ἔχων τὸ σῶμα, ἀλλὰ σκόπη σὸν ἡλίκα τούτῳ ζῶα δουλεύειν ἀνέχεται, καὶ τὸν ὑποτάξαντα προθύμως ἀνύμνησον, καὶ δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο χάριν ὁμολόγησον τῷ Ποιητῇ. Τῆς γὰρ ψυχῆς σου προμηθεύμενος σωτηρίας, μέγα σοι λίαν οὐ περιτέθεικε σῶμα, ἵνα μὴ κατ' ἄμφω πλεονεκτῶν, εἰς τὴν διαβολικὴν ἀλαζονείαν ἐκπέσης. Εἰ γὰρ καὶ 83.637 μικροῦ σου τοῦ σώματος ὄντος, μέμηνας καὶ λυττᾶς κατὰ τοῦ κτίσαντος, τί οὐκ ἂν ἔδρασας, εἰ καὶ τοῦτο τὸ μέγεθος ἔλαβες; Νῦν δὲ, ἡ μὲν βραχύτης διδάσκει σε σωφρονεῖν, καὶ γνωρίζειν τὸν Ποιητὴν· τοῦ δὲ λόγου τὸ δῶρον, τὸ βραχὺ παραμυθεῖται τοῦ σώματος· διὰ τούτου γὰρ ἄγεις καὶ φέρεις τῶν ἀλόγων τὴν φύσιν, τὰ ποίμνια, τὰ αἰπόλια, τὰ συφόρβια, τῶν ἵππων τὰς ἀγέλας, καμήλους νομάδας ἀχθοφορούσας, τὴν μικτὴν τῶν ὀρνέων καὶ ἡμιόνων φύσιν. Καὶ τὰ μὲν εἰς θοίνην σοι πρόκειται, καὶ πολυτελῆ σοι ποιεῖ τὴν τράπεζαν, καὶ παντοδαπὴν σοι πραγ ματεύεται τὴν χλιδὴν, καὶ παντοίων ἐσθημάτων χορηγεῖ σοι τὰς ὕλας· τὰ δὲ, σιτηγεῖ καὶ ξυλο φορεῖ, καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων μετακομίζει τὰς χρεῖας. Κύνες οἱ μὲν συνθηρῶσιν, οἱ δὲ συμποιμαῖ νουσιν, οἱ δὲ φύλακες γίνονται τῆς οἰκίας· τῇ τούτων ἀγρυπνίᾳ θάρροῦντες οἱ ποιμένες, ὕπνου μεταλαγχά νουσι· τούτους ἔχοντες συνεργοὺς, ὀλίγοι πολλὰ νέ μιν ἀνέχονται πρόβατα· προκινδυνεύειν γὰρ, οὐ μόνον τῶν δεσποτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν προβάτων ἂν ἔχονται, καὶ τῶν ποιμένων ὑπερμαχοῦσι, καὶ τοῖς λύκοις διαμάχονται προθύμως, καὶ τιτρωσκόμενοι φεύγειν ἀγεννῶς οὐκ ἀνέχονται, τῇ δὲ ὕλακῃ τοὺς ποιμένας εἰς ἐπικουρίαν καλοῦσι. Καὶ ταῦτα ὁ κύων δρᾷ, οὐκ ἔχων λόγον διδάσκαλον, ἀλλὰ φυσικῇ τινι πλεονεξίᾳ κεκοσμημένος. Οὗτος ἰχνεῦσαι θήραν ὑπὸ τοῦ κυνηγέτου κελευόμενος, καὶ τῶν ὀσμῶν ἀντιλαμ βάνεται, καὶ ταύταις οἷον ἴχνεσι τισι κατ' ἀκρίβειαν ἐπόμενος, οὐ πρότερον ἀφίσταται, ἕως οὐ εὔρη τὸ θήραμα· εὐρών δὲ, καὶ τοῖς ὀδοῦσι καὶ τοῖς ὄνουσι δήσας, οὐ μεταλαμβάνει τῆς θήρας,

ἀλλὰ σῶον φυ λάττει τῷ πέμψαντι, καὶ ἀλογία δουλεύων, γνωρίζει τὴν δεσποτείαν, καὶ οὐκ ἀνέχεται συνδιανείμασθαι τῷ κεκτημένῳ τὸ θήραμα. Εἰ δὲ καὶ μεῖζον εὖροι θηρίον, καὶ τὴν οἰκείαν ὑπερβαῖνον ἰσχὺν, οἷον σύαγρον, ἢ ἄρκτον, ἢ τι τῶν τοιούτων, φυλάττεται μὲν τῶν χαυλιοδόντων τὴν προσβολὴν, μάχεται δὲ καρτερῶς· κατὰ δὲ τῶν νώτων συνεχῶς μεταβαίνων, πειρᾶται κατέχειν σὺν ἀσφαλείᾳ τὸ θήραμα, καὶ τῇ σφοδρᾷ διαμάχῃ φεύγειν οὐκ ἔῃ· τῇ γὰρ συνεχεῖ προσβολῇ μεταστρέφεσθαι συνεχῶς τὸ θηρίον ἀναγκά ζων, μένειν κατὰ χώραν ποιεῖ, καὶ τὸν θηρευτὴν ἀναμένειν. Εἶτα ἐκεῖνος ἐπελθὼν, τοῖς ἀπὸ τῆς τέχνης ὄπλοις συνεργοῖς κεχρημένος, εὐπετῶς μάλα καὶ ραδίως λαμβάνει τὴν θήραν. Καὶ μὴ μοί τις τῶν εὐκόλων εἰς ἀντιλογίας, τοὺς λυττῶντας κύνας ἐνταῦθ' εἰς μέσον ἀγαγέτω, καὶ τοὺς λακτίζοντας ὄνους, καὶ τὰς δακνούσας καμήλους, καὶ τοὺς κερατίζοντας ταύρους· ὀλίγα γὰρ ἐκ πολλῶν τούτοις περιπίπτει τοῖς πάθει, καὶ λίαν ἀναγκαίως· γνωρίζεις γὰρ διὰ τούτου, ὡς οὐκ αὐτόματός σοι ἢ τούτων ὑπόκειται φύσις, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Ποιητοῦ νεύμασι πειθομένη. Καὶ μαρτυρεῖ τὰ τῆς σῆς ἡγεμονίας ἀφηνιῶντα, κάμηλος δάκνουσα, καὶ ταῦρος κερατῶν, καὶ 83.640 ὅσα τοιαῦτα. Πάντα γὰρ ἂν ὁμοίως τὴν σὴν διέφυγε δεσποτείαν, εἰ μὴ ὁ θεῖος ἐκώλυε νόμος. Ὡστε ἢ τούτων ἀταξία εὐταξίας σοι γίνεται πρόξενος, καὶ τὰ τούτων σκιρτήματα, τὰ σὰ παύει σκιρτήματα, καὶ τυραννόμενος ὑπὸ τούτων, μανθάνεις μὴ τυραννεῖν, ἀλλὰ τὸν Δεσπότην γνωρίζειν. Τούτου χάριν καὶ θήρας ἀγρίους, καὶ ἐρπετῶν ὁ Ποιητὴς ἐδημιούργησε γένη, ὅπως σου τὸ νεανικὸν καὶ θρασὺ παιδαγωγῆσθαι πρὸς ἀρετὴν, καὶ τῷ φόβῳ τῶν θηρίων, εἰς χρεῖαν σε καταστήσῃ τῆς θείας ἐπικουρίας. Τὸ γὰρ τούτων δέος ἐπικείμενον, καὶ νύττον σε διηνεκῶς, καὶ κεντοῦν, εἰς προσευχὴν διεγείρει, καὶ καλεῖν εἰς συμμαχίαν τὸν ἐπίκουρον ἀναγκάζει. Αἰτεῖν δὲ τὴν ἐπικουρίαν ὑπὸ τῆς χρεῖας κελεύομενος, θεραπεύειν σπουδάζεις τὸν ἐπαμῦναι δυνάμενον· προσεδρεύειν ἀναγκάζῃ, ἵνα τῶν ἐπιβούλων διαφύγῃ τὴν λώβην. Ἀνανεύεις γὰρ, καὶ ζητεῖς τὸν κηδεμόνα, τῶν λυπούντων τὴν ἀπαλλαγὴν ἐπιποθῶν. Καὶ γίνεται σοι οὗτος ὁ φόβος ποδηγὸς πρὸς Θεόν. Ἴνα δὲ μὴ διηνεκῶς τῷ δέει τούτῳ βαλλόμενος, λυπηρὰν βίωσιν ζῶν, πόρρω σου ταῦτα κατώκισε. Τῶν μὲν γὰρ ἰοβόλων τὴν φύσιν χηραμοῖς τισιν ἐγκατέκρυψε, καὶ ταῖς ὑπὸ γῆν καταδύσεσιν ἐνδία τᾶσθαι πεποίηκεν, οὐκ ἐπιτρέψας αὐτοῖς ἀδεῶς κατὰ τῶν ἀνθρώπων χωρεῖν, ἀλλὰ κρύπτεσθαι μὲν αἰεὶ, φαίνεσθαι δὲ ὀλιγάκις κελεύσας, καὶ φαινόμενα φεύγειν τῶν ἀνθρώπων τὴν θέαν, καθάπερ τινῶν δεσποτῶν, νομοθετήσας, λωβᾶσθαι δὲ μάλα ὀλίγους καὶ ὀλιγάκις, οὐκ ἄρχοντα μάχης, ἀλλ' ἀμυνόμενα. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐδείσαμεν, εἰ παντελῶς ἀπείραστος αὐτῶν ἢ ἡμετέρα φύσις μεμενήκει. Τῶν δὲ τετραπόδων θηρίων τὰ γένη λόχμας οἰκεῖν, καὶ ραχίας, καὶ χώρους ἀνθρώδεις, καὶ παντελῶς ἀνθρώπων ἐρήμους, ὁ τοῦ παντὸς προσέταξε κηδεμῶν· εἰς νομὴν δὲ αὐτοῖς καιρὸν ἀπένειμε τὴν νύκτα. «Ἔθου γὰρ, φησὶ, σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσεται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ. Σκύμνοι ὠρύομενοι τοῦ ἀρπάσαι, καὶ ζητῆσαι παρὰ τῷ Θεῷ βρωῖσιν αὐτοῖς. Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ συνήχθησαν, καὶ εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν κοιτασθήσονται. Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας.» Εἶτα θαυμάσας τὴν θεῖαν οἰκονομίαν ὁ Προφήτης βοᾷ· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.» Ὅτι δὲ μετὰ τὴν τῆς ἀμαρτίας παρείδουσιν, καὶ ταῦτα τὴν τῶν ἀνθρώπων ἡρνήσαντο δεσποτείαν, πάλαι δὲ ὑπέκειτο, καὶ τὴν δουλείαν ἠπίστατο, μαρτυρεῖ μὲν Ἀδὰμ ὁ γενεάρχης, ἅπασιν τὰς προσηγο 83.641 ρίας θέμενος, καὶ μήτε δείσας, μήτε φυγῶν, μήτε βλάβην τινὰ παρὰ τούτων δεξάμενος. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ δεῦτερος τῶν ἀνθρώπων φύλαρχος, ὁ παντὸς τοῦ γένους σπινθήρ, ὁ μακάριος Νῶε, οὐ μόνον τῶν ἡμέρων ζώων, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν

ἀγριωτάτων νο μὲς ἐν τῇ κιβωτῷ γενόμενος, καὶ ἐνιαυτὸν ὅλον καὶ ταῦτα κάκεῖνα κατὰ ταυτὸ ποιμάνας, καὶ τὰ σαρκοφάγα ποηφαγεῖν ἀναγκάσας. Καὶ μαρτυρεῖ σῶος καὶ ἄρτιος φυλαχθεὶς ὁ τῶν καθαρῶν ἀρι θμός. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ μέγας Δανιήλ, λέουσι μὲν θοῖνη παραδοθεὶς, καταπλήξας δὲ αὐτοὺς τῇ τῆς ἀρετῆς ἀστραπῇ, καὶ τῷ τῆς θείας εἰκόνας χαρα κτῆρι λίαν ἐκδειματώσας· ἐπειδὴ γὰρ εἶδον ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ ἀρχετύπου τὸ μίμημα λίαν ἀκραιφνὲς καὶ πεφυλαγμένον, ὠμολόγησαν τὴν δουλείαν, καὶ τὴν θηριωδίαν ἀπέθεντο, καὶ τὸν Ἄδὰμ ἐκείνον ὄρᾱν ὑπελάμβανον, τὸν πρὸ τῆς ἀμαρτίας τὰς προσ ηγορίας ἐπιτιθέντα. Οὕτω τοῦ μακαρίου Παύ λου τῶν ξύλων τὸν φάκελον τροφήν προσφέροντος τῇ πυρᾷ, καὶ τὸ τοῦ ἀέρος κρυμῶδες κεραυνύντος τῇ τοῦ πυρὸς ἐπικουρία, ὁ τοῖς ξύλοις ἐγκεκρυμμένος ἔχισ ἔφυγε μὲν τὸ πῦρ ὡς ὀλέθριον, ἤψατο δὲ τῆς ἀποστολικῆς χειρὸς, ὡς περ ἀμυνόμενος ὑπὲρ ὧν ἔμελλε πείσεσθαι· οὐχ εὐρῶν δὲ τῆς ἀμαρτίας τὸ χαλαρὸν καὶ ὑπεῖκον, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς τὸ στεγανὸν ὄπλον καὶ ἀρράγες, ἀπεπήδησε μὲν παραυτικά, οἷόν τι βέλος κατ' ἀντιτύπων ἀκοντισθὲν, καὶ πρὸς τὸν ἀκοντίσαντα πάλιν ἐπανελθὸν, ἐχώρησε δὲ κάτω τῆς πυρᾶς, ὡς περ δίκας τῆς τόλμης ἑαυτὸν εἰσπραττό μενος, ὅτι κατὰ δεσποτικῆς χειρὸς ἐχρήσατο τῷ θυμῷ. Τῶν θηρίων τοιγαροῦν τὰ γένη, ἱμάσι καὶ ράβδοις καὶ παιδαγωγικαῖς ἔοικε παιδείαις. Αὐταὶ δὲ τοῖς μὲν ἤδη τελειωθεῖσι, καὶ τὴν παιδικὴν ὑπεξελθοῦσιν ἡλικίαν, λίαν εἰσὶν εὐκαταφρόνητοι· τοῖς δὲ νηπίοις ἔτι τὰς φρένας, ἄγαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι. Καὶ καθάπερ δικαίω νόμος οὐ κεῖται, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἀμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατραλοῖαις, καὶ τοῖς τοιούτοις· οὕτω καὶ τῶν θηρίων ἢ φύσις οἷόν τις παιδεία πρόκειται τοῖς ἀνθρώποις, τοὺς μὲν εὐκόλους πρὸς ἀμαρτίαν ἐκδειματοῦσα καὶ δεδιττο μένη, ὑπὸ δὲ τῶν τῆς ἀρετῆς τροφίμων, καθάπερ τις παιδιὰ καταφρονεῖται. Κάντεῦθεν τοιγαροῦν τὴν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν εὐρῶν, καὶ τὴν παντοδαπὴν αὐτοῦ προμήθειαν καταμαθῶν, παῦσαι μὲν, ὦ φίλος, συ κοφαντῶν, ὕμνοις δὲ τὸν εὐεργέτην ἀμείβου. Πῶς μὲν γὰρ οὐκ ἄτοπον, τὸν μὲν γραμματιστὴν ἐπαινεῖν, εἰς καιρὸν μαστιγοῦντα τοὺς παῖδας, καὶ τῇ ράβδῳ τὴν ραθυμίαν ἐξελαύνοντα, καὶ τῷ ἱμάντι παγίαν τῶν στοιχείων ἐντιθέντα τὴν μνήμην, καὶ ἱατρῷ δὲ χάριν ὁμολογεῖν, οὐ μόνον ὅταν σιτία καὶ ποτὰ προσ φέρῃ τῷ κάμνοντι, ἀλλ' ἡνίκα ἂν τέμνη καὶ καίῃ, καὶ πολεμῇ τῇ νόσῳ, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ πρόσω φορὰν ἐπέχη· τὸν δὲ Θεὸν βλασφημεῖν, μετὰ πλείονος σοφίας 83.644 καὶ μείζονος ἐπιμελείας τῶν ψυχῶν προμηθούμενον, καὶ τῇ χορηγίᾳ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῷ δέει τῶν μαστί γων, τὰ τε στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς ἐκπαιδεύοντα, καὶ τὴν νόσον τῆς κακίας πρόρριζον ἀνασπῶντα, καὶ ἀκραιφνῆ τῆς ψυχῆς τὴν ὑγίαν πραγματευόμενον; «Παῦσον τοίνυν τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλη σου τοῦ μὴ λαλήσαι βλασφημίαν. Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν.» Βλέπε τὴν περὶ σὲ κηδεμονίαν, καὶ τὸν προμηθούμενον ὕμνησον, ἵνα σου τὸ εὐγνωμον περὶ τὰς χάριτας θεασάμενος, καὶ νῦν ἐπικλύση σε ταῖς εὐεργεσίαις, καὶ τῶν ἐπηγγελ μένων ἀγαθῶν ἀξιώση· ὧν καὶ ἡμεῖς τύχοιμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ζ΄.

Ὅτι καὶ πλοῦτος καὶ πενία τῷ βίῳ χρήσιμοι. Πολλάκις μὲν ἤδη μετὰ τοῦ Προφήτου τοῖς παρα νομοῦσιν εἶπον· «Μὴ παρανομεῖτε, καὶ τοῖς ἀμαρ τάνουσι· Μὴ ὑψοῦτε κέρασ, μὴ ἐπαίρετε εἰς ὕψος τὸ κέρασ ὑμῶν, καὶ μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν,» ἀκυβέρνητον καταλιπεῖν αὐτὸν φάσκοντες ἦν πεποίη κε κτίσιν. Ἀλλὰ τοὺς λίαν ἀγνώμονας, οὔτε οὐ ρανοὶ πείθουσι διηγούμενοι, κατὰ τὸν Προφήτην, τὴν δόξαν

τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἥλιος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ ὡς νυμφίος, καὶ τῶν τερμάτων ἐφ' ἰκνούμενος καὶ λαμπρότητι καὶ θερμότητι· οὔτε σε λήνη ἀλλοιουμένη, καὶ τὰ μέτρα τοῦ χρόνου τεκται νομένη· οὔτε ἀστέρες ἀνίσχοντες καὶ δυόμενοι, καὶ τοὺς μὲν τῆς θαλάττης ξεναγοῦντες ὀδίτας, τοὺς δὲ γηπόνους διεγείροντες εἰς ἀμητὸν καὶ σπερμάτων καταβολήν· οὐχ ὠρῶν διαδοχαί, οὐ τροπῶν με ταβολαί, οὐ νεφῶν ὠδῖνες εὐκαιροὶ καὶ κατάλληλοι, οὐ γῆς καὶ θαλάττης ὁμόνοια, οὐ ποταμῶν ῥεύματα, οὐ πηγῶν νάματα, οὐ καρπῶν ἀφθονία, οὐ ζῶων ποικιλία καὶ χρεία, οὐ σώματος δημιουργία λογικῶ πρέπουσα, οὐ ψυχῆς ἀθανασία καὶ σοφία τὸ σῶμα κυβερνώσα, οὐ τέχναι παντοδαπαὶ καὶ μυρία, οὐ τὰ ἀναγκαῖα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ πέρα τῆς χρείας πορίζουσαι, οὔτ' ἄλλα ὅσα ὁ μεγαλόδωρος τῆ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὀσημέραι προσφέρει. Ἀλλὰ καὶ τοῦ των ἀπάντων ἀπολαύοντες, λυττώσι καὶ μεμήνασι, καὶ τὴν πολλὴν ἐπιμέλειαν ἀμέλειαν ὀνομάζουσι, καὶ τὸν πλοῦτον ἡμῖν καὶ τὴν πενίαν εἰς μέσον προβάλλονται, καὶ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ βίου κατηγοροῦσι. Φέρε τοίνυν, τὸν σοφῶς ἰθύνοντα τῆς οἰκουμένης τὸ σκάφος ἐπίκουρον τοῦ λόγου λαβόντες, τοῖς τε προβλήμασιν ἀπαντήσωμεν, καὶ τὰς ἀντιθέσεις δια λύσωμεν, καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν πλεομένην κατηγορίαν, ἰστὸν ἀράχνης ἀποφῆνωμεν. Τί δήποτε, φασί, πλουτοῦσι μὲν τῶν ἀνθρώπων οἱ πονηρότατοι, καὶ μυρίοις πάντοθεν ἀγαθοῖς πε 83.645 ριῤῥέονται, καὶ ἐξ οὐρίων τὸν βίον ὀδεύουσι, καὶ λαμβάνουσιν ἀδικίας ἐφόδιον τοῦ πλοῦτου τὰ ρεύματα; Ὑλὴ γὰρ ἢ εὐπορία γίνεται τῆ τῆς πλεονεξίας φλογί, καὶ συνεργὸν τὸν πλοῦτον ἢ πονηρία λαμβάνουσα, μέγιστον ἀνάπτει πυρσὸν, καὶ ἡ δύναμις τῆ βουλήσει προσγινομένη, ἀφόρητον ποιεῖ τὸ κακόν· οἱ δὲ τῆς ἀρετῆς φροντισταί, πενία συζῶσι, καὶ ἐν δυσκληρίαις ταλαιπωροῦσι, καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων σπανίζουσιν, ἀυχμῶσι, ῥυπῶσιν, εἰς γῆν κεκύ φασί, παροινοῦνται, προπηλακίζονται, μυρία ὅσα ὑπομένουσιν ἀλγεινά. Οὐκοῦν πρῶτον αὐτοὺς ἔρω τῆσωμεν, τίνα ὄρον εὐδαιμονίας εἶναι φασί. Καὶ εἰ μὲν τὸν πλοῦτον φαῖεν, παραυτίκα τὸ ψεῦδος αὐτῶν διελέγξομεν. Πῶς γὰρ εὐδαιμονίας δημιουργὸς ὁ τῆς ἀδικίας, ὡς ἔφασαν, συνεργός; Εἰ γὰρ διὰ τοῦ του οἱ πονηρία συζῶντες τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶσι, καὶ τὰς γνάθους φυσῶσι, καὶ ἐφ' ἵππων καὶ ὀχημάτων φερόμενοι, σοβοῦσι τὴν ἀγορὰν, τοσοῦτον τοὺς ἄλλους ὑπερφρονοῦντες, ὅσον αὐτοὺς ὑπερορᾶσθαι προσήκει, ἀδικοῦσι, πλεονεκτοῦσι, τὰ ἀλλότρια σφετερίζονται, τῶν οὐ προσηκόντων ἐφίενται, τὰ τοῦ πέλας ἀφαιροῦνται, τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς ἐντρυφῶσι, τὰς τῶν πενήτων ἐμπορεύονται συμφορὰς, καὶ ταῦτα δρῶσι, τῆ δυνάμει τοῦ πλοῦτου χρώμενοι συνεργῶ, πῶς ὁ πλοῦτος ὄρος εὐδαιμονίας, καὶ εὐκκληρίας ὑπόθεσις; εἰ δὲ τὴν ἀρετὴν φαῖεν τῶν ἀγαθῶν τὸ κάλλιστον, καὶ τὸν ταύτης θερμὸν ἔραστην, καὶ σπουδαῖον ἐργάτην, ἐν τῆ ἀκροτάτῃ τῶν ἀγαθῶν εἶναι λέγουσι κορυφῆ, τί δήποτε πρὸς τὸν πλοῦτον ἀποβλέπουσι, καὶ τοὺς πλουτοῦντας ζηλωτοὺς ἀποκαλοῦσιν; Ἐναντία γὰρ ἐκ διαμέτρου χρημάτων εὐπορία, καὶ ἀρετῆς κατορθωμάτων περιουσία. Ἐξετάσωμεν δὲ, κοινήν ποιούμενοι ζήτησιν, ἐπίκουρον λαβόντες τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, ὅποια τῆς ἀρετῆς τὰ εἶδη, καὶ πῶς ἂν τινι ῥαδίως ἢ τούτων κτῆσις προσ γένοιτο. Οὐκοῦν ἀρετὴν μὲν ὀρίζομεθα, φρόνησιν, σωφροσύνην, ἀνδρίαν, δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ των γεννώμενα, ἢ ἐν τούτοις περιεχόμενα τῆς φιλοσοφίας μόρια. Ἐξετάσωμεν τοιγαροῦν, τί δηλοῖ τῶν εἰρημένων ἕκαστον, καὶ ὁποῖαν ἔχει διάνοιαν, ἢ ἐρμηνείαν, ἢ δύναμιν. Οὐκοῦν φρόνησις μὲν ἔστι τοῦ ἐν ἡμῖν λογικοῦ ἢ ἐγρήγορις, ὡσπερ ἀμέλει παραφροσύνη καὶ ἀφροσύνη πάλιν, ἢ τούτου μέθη ἐκ τῶν παθῶν τικτομένη, καὶ οἷόν τις νεφέλη γενομένη, καὶ πυκνουμένη, καὶ ἐπιπροσθοῦσα, καὶ συνορᾶν αὐτὸν οὐκ ἔωσα τὸ δέον. Τοῦ λογικοῦ τοιγαροῦν ἢ ὑγεία φρόνησις ὀνομάζεται. Καὶ σωφροσύνην δὲ

πάλιν προσαγορεύομεν, τὴν τῶν παθῶν ἔλευθερίαν. Σῶον γὰρ πάλιν καὶ ἄρτιον τοῦ λογικοῦ τὸ φρόνημα κεκτημένου, χαλᾷ μὲν τὰ πάθη, καὶ ὑπορρέει, καὶ σκεδάννυται, καὶ τὸ φλεγμαῖνον αὐτῶν διαλύεται, φέρεται δὲ εὐτάκτως ἐπὶ τῶν ἵππων ὁ ἠνίοχος νοῦς. Τὴν τῶν παθῶν τοίνυν εὐταξίαν, καὶ τοῦ ἠνιόχου τὴν ὑγείαν, σωφροσύνην 83.648 ὀνομάζομεν. Ἀνδρίαν δὲ καλοῦμεν, τὴν δικαίαν τοῦ θυμοειδοῦς κίνησιν· ὡσπερ αὖ πάλιν θρασύτητα, τὴν ἄδικόν τε καὶ ἄτακτον. Δικαιοσύνην δὲ, τὴν ὀρθὴν τῆς ψυχῆς ἡγεμονίαν, καὶ τῶν ὑπηκόων παθῶν τὴν συμμετρίαν. Τοῦ γὰρ ἐπιθυμητικοῦ καὶ θυμοειδοῦς ἢ πρὸς τὸ λογικὸν εὐαρμοσσία, καὶ ἢ πρὸς ἄλληλα εὐκρασία, τὴν τῆς δικαιοσύνης ἡμῖν πραγματεύεται κτῆσιν. Ἐπειδὴ τοίνυν τίνα τε τὰ τῆς ἀρετῆς μόρια μεμαθήκαμεν, καὶ ποῖαν ἕκαστον ἔνοιαν ἔχει καὶ δύναμιν, φέρε πάλιν ζητήσωμεν, πῶς ταῦτα τὸν βουλόμενον δυνατὸν κατορθῶσαι, πλούτῳ χρώμενον συνεργῶ, ἢ τὴν πενίαν ἐπίκουρον εἰς τὴν κτῆσιν λαμβάνοντα. Ἄλλ' ὁ μὲν πλοῦτος, πολλοὺς ἔχων θορύβους, καὶ φροντίδας παντοδαπὰς, καὶ τρικυμιῶν εἶδη μυρία, ἐπίβουλός ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἐπίκουρος ἀρετῆς. Πῶς γὰρ ἂν τις κατορθώσῃ σωφροσύνην διηνεκῶς γαστριζόμενος, καὶ συμποσίοις προστετηκῶς, καὶ συσσίτια κατασκευάζων, καὶ σιβάσι καὶ τραπέζαις ἐνασχολούμενος, καὶ σιτοποιούς, καὶ ὀψοποιούς, καὶ ποπάνων δημιουργούς, καὶ οἴνους ἀνθοσμίας, καὶ φιάλας, καὶ κύλικας, καὶ ἐκπωμάτων εἶδη παντοδαπὰ, καὶ ὄψων ποικιλίαν ἐν τῇ διανοίᾳ περιφέρων, καὶ χανδὸν τὸν ἄκρατον πίνων, καὶ πέρα τοῦ μέτρου τὴν γαστέρα φορτίζων, καὶ τοῦ μὲν λογικοῦ τὸν σπινθῆρα κατασβεννύς, αὐξων δὲ τῇ ὕλῃ τῶν παθῶν τὴν πυρᾶν, καὶ τὴν μὲν ἀκόλαστον ἡδονὴν ἐπὶ πλεῖστον ἐξάπτων, τὸν δὲ θυμὸν κατὰ τῶν διακονούντων εἰς ἀκμὴν παραθήγων, καὶ δοῦλον τῶν παθῶν τὸν ἡγεμόνα ποιῶν, καὶ τῆς γαστρὸς ὑπηρετὴν τὸν Δεσπότην ἐργαζόμενος, καὶ εἰς ἀνδραποδώδεις κατασύρων ἐπὶ θυμίας τὸν τοῦ ζώου τὴν ἡγεμονίαν παρὰ τοῦ πεποιηκότος δεξάμενον, καὶ αἰχμάλωτον παραδιδούς τοῖς ὑπηκόοις τὸν ἄρχοντα, καὶ κατασύρεσθαι τὸν ἠνίοχον παρὰ τῶν ἵππων παρασκευάζων, καὶ τὸν κυβερνήτην τῶν οἰάκων οὐκ ἔτι ἔχεσθαι, καὶ ἅπαν τὸ σκάφος ἰθύνειν, ἀλλὰ ταῖς τῶν παθῶν τρικυμίαις ἐνδιδόναι βαπτίζουσαις τὸ σκάφος, καὶ αὐτὸ ὑποβρῦ χιον ἐργαζομέναις; Οὐκοῦν ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον φρονήσεως ἄμοιρος, ἀλλὰ καὶ παντοδαπαῖς ἀκολασίαις προσκείμενος, οὐ μόνον ἀνδρείας γεγυμνωμένος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων παθῶν ἐξηνδραποδισμένος. Περὶ γὰρ δικαιοσύνης τί δεῖ καὶ λέγειν, καὶ αὐτῶν τῶν ἀντιλεγόντων συνομολογούντων, ὡς ὁ τῆς πλείονος ἐφιέμενος κτήσεως, ἀδίκου καὶ δικαίας διαφορὰν οὐκ ἐθέλει γνωρίζειν, ἀλλὰ τοῖς τοιούτοις, ἄτακτα, ἀόριστα, ἀδιάκριτα πάντα; Ὅτι μὲν οὖν οὐ ῥάδιον πλούτῳ συνεργῶ κεχηρημένους κατορθῶσαι τὴν ἀρετὴν, καὶ τοῖς λίαν ἐριστικοῖς ῥάδιον ἐκ τῶν εἰρημένων καταμαθεῖν· ὅτι δὲ ἡ πενία φιλοσοφίας ἐστὶ συνεργός, καὶ οὐδ' ἂν ἄλλως τις τὴν τελεωτάτην κατορθώσῃεν ἀρετὴν, αὐτίκα μαθησόμεθα. Πρῶτον μὲν γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἢ σπάνις ὑποκατακλίεσθαι τῷ λογικῷ τὰ πάθη καταναγκάζει, 83.649 καὶ φλεγμαίνειν οὐκ ἔα, καὶ κατὰ τοῦ ἠνιόχου σκιρτᾶν, ὃ τοῖς τρυφῶσι καὶ γαστριζομένοις συμβαίνει. Ἐπειτα, ἡ ψυχὴ τῶν περιττῶν φορτίων ἀπαλλαττομένη, καὶ τῶν ἔξωθεν θορύβων ἔλευθέρα τυγχάνουσα, καὶ ἡσυχίας ἀπάσης καὶ γαλήνης ἀπολαύουσα, εἰς ἑαυτὴν νενευκυῖα, τότε τοῦ οἰκεῖον ἀξίωμα καθορᾷ, καὶ τῶν ὑπηκόων παθῶν τὴν δουλείαν γνωρίζει· καὶ τῆς ἡγεμονίας ἐχομένη, νομοθετεῖ τοῖς ὑπηκόοις τὴν εὐταξίαν, καὶ κολάζει δι' ἀλλήλων ἀμφοτέρων τὴν ἀταξίαν. Καὶ νῦν μὲν ἐπανίστησι τὴν ἐπὶ θυμίαν φλεγμαίνοντι τῷ θυμῷ, καὶ τὸ τούτου σύντονον τῇ ταύτης μαλακότητι διαλύει· νῦν δὲ μετατίθησι κατὰ ταύτης τὴν τῆς τιμωρίας οἰκονομίαν, καὶ τῇ μάστιγι τοῦ θυμοῦ συστέλλει ταύτης τὴν

ἐπὶ τὸ πρόσω φοράν. Συνεργοῦσι δὲ πάλιν τῷ λογικῷ πρὸς τὴν τῶν παθῶν εὐταξίαν οἱ πόνοι· ἢ γὰρ τῆς ἐνδείας ἀνάγκη πρὸς φιλοπονίαν ἐγείρει, καὶ τῶν μὲν ἀναγ καίων ἢ σπάνις προσφέρει τοὺς πόνους, ἢ δὲ τῶν πό νων ταλαιπωρία, τὰ πάθη μαραίνουσα, φλεγμαίνειν οὐκ ἔα, δαπανῶσα τὰς ὕλας. Τί τοίνυν ἀχαριστεῖς τοῖς δικαίοις τὴν πενίαν συνεζευγμένην ὄρων, καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ὄργανον διαβάλλεις, ὅμοιον ποιῶν, ὥσπερ ἂν εἴ τις θρόνους μὲν ἐπαινοίη, καὶ βάθρα, καὶ κλίνας, καὶ θύρας, καὶ οἰκοδομημάτων κάλλη, τὰ δὲ τοῦ οἰκοδόμου καὶ τέκτονος ὄργανα σκώπτοι, καὶ μέμφοιτο τῷ σκεπάρνῳ, καὶ τῷ τερέτρῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις, δι' ὧν ἐκείνων ἕκαστον γίνεται; Ὅτι δὲ ῥᾶον διὰ πενίας μᾶλλον, ἢ πλούτου, τὴν ἀρετὴν κατ' ὀρθῶσαι, μαρτυροῦσι μὲν τῆς ἀσεβείας οἱ τρόφιμοι, μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ παρ' Ἑλλησι σοφίας ἐρασθέντες, καὶ τῷ τῆς φύσεως νόμῳ μόνῳ διδασκάλῳ χρησάμενοι. Διὰ πενίας γὰρ ἅπαντες τὴν ἠθικὴν κατώρθωσαν ἀρετὴν, καὶ ταῦτα τῶν θείων οὐκ ἐπακούσαντες λογίων, τῶν ἄντικρυς βοῶντων· «Ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής.» Ἄλλ' ὅμως ἤρκεσεν αὐτοῖς εἰς διδασκαλίαν ἢ φύσις. Καὶ γὰρ ὁ θεῖος λόγος οὐ καινὰ προσφέρει παιδεύματα, ἀλλὰ τῶν τῆς φύσεως νόμων ἀναμιμνήσκει, καὶ ἃ διέφθει ρεν ὁ χρόνος διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ῥαστώνην τῆς φύσεως γράμματα, ταῦτα ὁ τῆς φύσεως Ποιητῆς διὰ τῶν οἰκείων ἀναγράφει κηρύκων. Εἰ τοίνυν καὶ Σωκράτης, καὶ Διογένης, καὶ Ἀνάξαρχος καὶ οἱ τούτοις παραπλήσιοι, τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς τὴν κτῆσιν ποθήσαντες, τοῦ πλούτου τὴν κτῆσιν ἀπώσαντο, καὶ πενίαν τῆς ἀγαθῆς κτήσεως ἔλαβον συνεργόν, καὶ ταῦτα τυφλώττοντες περὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν οὐ προσμένοντες, καὶ τὸ ὄν ἀγαθὸν ἀκριβῶς οὐκ εἰδότες, τί τῆς πενίας, ὧ φιλότης, κατηγορεῖς, δι' ἣν εὐπορος τῆς ἀρετῆς ὁ δρόμος, καὶ ἡ τραχεῖα καὶ προσάντης ὁδὸς εὐπετής καὶ ῥαδίᾳ τοῖς ἀνύουσι γίνεται; 83.652 Καὶ ταῦτά φαμεν, οὐ τοῦ πλούτου κατηγοροῦντες, οὔτε κακῷ τὸ κακὸν ἰώμενοι· εἰ γὰρ πονηρὸς ὁ πλοῦτος, ἢ βλασφημία κατὰ τοῦ δεδωκότος χωρεῖ· ἀλλὰ πλοῦτον μὲν καὶ πενίαν, οἷον ὕλας τινὰς, ἢ ὄργανα, τοῖς ἀνθρώποις παρὰ τοῦ Πεποιηκότος προκεῖσθαι φαμεν, διὰ δὲ τούτων τοὺς ἀνθρώπους, οἷον τινὰς δημιουργοὺς, ἢ τὸ τῆς ἀρετῆς ἄγαλμα διαπλάττειν, ἢ τὸν τῆς κακίας ἐκτυποῦν ἀνδριάντα. Ἄλλὰ διὰ μὲν πλούτου μόλις ἂν ὀλίγα τις ἀρετῆς εἰς κάλλος διαγλύψει μόρια, διὰ δὲ πενίας καὶ πολλοῖς καὶ πάντα δημιουργεῖν ἔστι δυνατόν. Μὴ τοίνυν σκώπτωμεν τὴν πενίαν τῆς ἀρετῆς τὴν μητέρα, μήτε μὴν τὸν πλοῦτον διαβάλλωμεν, ἀλλὰ τῶν οὐκ εἰς δέον τούτῳ κεχημένων κατηγορήσωμεν. Ἐπεὶ καὶ ὁ σιδήρος ἐδόθη μὲν τοῖς ἀνθρώποις, οἰκοδομίας, καὶ γηπονίας, καὶ ναυτιλίας συνεργός, καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπίκουρος. Οἱ δὲ κατ' ἀλλήλων λυττώντες, οὐκ ἔωσι τοῦτον μόνον ταῖς ἀναγκαίαις χρεῖαις ὑπηρετεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλλήλων σφαγὴν δι' αὐτοῦ μηχανῶνται. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο τοῦ σιδήρου κατηγοροῦμεν, ἀλλὰ τῶν κακῶς κεχημένων τὴν πονηρίαν διαβάλλομεν. Οὕτως ἢ τοῦ οἴνου χρήσις ἐδόθη μὲν τοῖς ἀνθρώποις εἰς εὐφροσύνην, ἀλλὰ οὐ παραφροσύνην καρδίας· οἱ δὲ τὴν ἀμετρίαν τιμώντες, καὶ οἰνοφλυγία προστετηκότες, τὸν εὐφροσύνης γεννήτορα, παραφροσύνης ποιῶσι πατέρα. Ἄλλ' ἡμεῖς τῇ δικαίᾳ ψήφῳ δικάζοντες, τοὺς μὲν κακῶς τῷ θεῷ δῶρω χρωμένους, οἰνόφλυγας, καὶ μεθύσους, καὶ πονηροὺς ἀποκαλοῦμεν, τὸν δὲ οἶνον ὡς θεόσδοτον δῶρον θάυμαζομεν. Οὕτω τοιγαροῦν τῷ πλούτῳ καὶ τοῖς χρωμένοις δικάζομεν, καὶ τὸν μὲν, τῆς κατηγορίας ἐξέλωμεν, τοὺς δὲ, εἰ μὲν οἰκονόμοι τούτου δίκαιοι γένοιτο, ταῖς μεγάλαις στεφανώσωμεν εὐφημίαις· εἰ δὲ τὴν τάξιν ἀμεΐψαντες, δοῦλοι τοῦ πλούτου φανεῖεν, πᾶν τὸ κελευόμενον δρῶντες, καὶ πᾶσαν πονηρὰν διακονίαν μετιόντες, τὴν πονηρίας γραφὴν κατ' αὐτῶν εἰσενέγκωμεν, ὅτι

δεσπύται χειροτονη θέντες, τήν ήγεμονίαν διέφθειραν, καί τήν δουλείαν τής δεσποτείας ήλλάξαντο. Άλλ' ίσως άν τις είποι τών μόνον τοίς καλώς λεγομένοις άντιλέγειν έπισταμένων· Τίνος χάριν ου πάσιν άνθρώποις του πλούτου τήν κτήσιν ο Ποιητής έδωρήσατο, αλλά τοίς μόνον πλοῦτον συνέζευξε, τοίς δέ πενίαν συνεκλήρωσε, καί πολλής άνωμαλίας πλήρη τόν βίον πεποίηκεν; Όν ήδέως άν έροίμην, τί δήποτε τοίς του σώματος μέλεσιν, ου τήν αυτήν άπασι δέδωκεν ο Δημιουργήσας ένεργειαν, άλλ' όφθαλμοίς μόνον χρωμάτων καί σχημάτων διάκρισιν ένεχείρισεν, άκοαίς δέ φωνών καί ψόφων είδέναι δια φοράν, τας δέ ρίνας άτμών άντιλαμβάνεσθαι, καί του ήδέος τού δυσώδες διακρίνειν, τήν δέ γλώτταν ταίς τών γεύσεων ποιότησι δικάζειν, καί γλυκέος καί όξέος, δριμέος τε καί πικρού, καί πιμελώδους τού διάφορον είδέναι, καί τοίς μόνον ποσά τήν βαδιστικήν δέδωκε δύναμιν, ταίς δέ χερσά τήν παντοδαπήν άπ ένεμειν έργασίαν, καί γαστέρα μόνον τροφής δοχεάον, 83.653 ήπαρ δέ τροφής καθαρτήριον, έγκέφαλον δέ μυελών θησαυρόν, πηγήν δέ θερμότητος τήν καρδίαν, καί ταίς μόνον άρτηρίαις έναπέκλεισε τού πνεῦμα, τας δέ φλέβας άγωγούς άπέφηνεν αίματος, καί άλλω άλλην ένεργειαν ένεψυσε μορίω; Καί μόνον άπαντα τά ειρημένα, καί όσα σεσίγηται, είς ένός σώματος συντελεά τελειότητα· άλλ' όμως έκαστον καί ιδίόν τι πεπίστευται, καί τώ κοινώ συντελεά. Όψις γάρ ποδηγεί μόνον τούς πόδας, καί τού λεάον αυ τοίς ύποδείκνυσι, καί τών τραχυτέρων άποτρέπει χωρίων, φέρεται δέ ύπό ποδών. Καί άκοή δέ κτύπους δεχομένη, διεγείρει τήν όψιν είς θεωρίαν, δια δέ τής όψεως μανθάνει τών κτύπων τούς ποιητάς. Καί ίνα τή άποστολική μαρτυρία τούς ειρημένους βεβαιώσωμεν λόγους, «Ού δύναται όφθαλμός είπειν τή χειρά· Χρειάν σου ουκ έχω· ή πάλιν ή κεφαλή τοίς ποσά· Χρειάν ύμών ουκ έχω· αλλά πολλώ μάλ λον τά δοκοῦντα μέλη του σώματος άσθενέστερα ύπάρχειν άναγκαά έστι, καί ά δοκοῦμεν άτιμότερα είναι, τούτοις περισσοτέραν τιμήν περιτίθεμεν.» Καί ουδεις έδυσχέρανε πώποτε, διάφορον βλέπων έν τοίς μέλεσι τήν ένεργειαν, εί μόνον κομιδή παραπαίσι· άλλά καί στέργει καί θαυμάζει τόν Ποιητήν, ουτω σοφώς έκαστα διακρίναντα, καί έκάστω τήν άρμότ τουσαν άπονειμάντα χρειαν, καί τήν ιδίαν κοινήν ποιησάμενον. Ούτε γάρ όψις μόνον τών όρατών άπο λαύει, ουτε άκοή τών άκουστών, ουτε τού στόμα τών γεύσεων, ουτε ή ρίν τών όσφρήσεων, ουτε οί πόδες βαδίσεως, ουτε έργασίας αί χείρες, ουτε τροφής ή γαστήρ, ουτε θερμότητος ή καρδιά, ουτε αισθήσεως ο έγκέφαλος· άλλ' ιδιάζουσαν μόνον έκαστον έχει τήν ένεργειαν, τώ δέ κοινώ συνεισφέρει τήν ώφέλειαν. Καί τού μόνον άπαν θερμαίνει τού σώμα, τού δέ άπαν τρέφει· τού δέ άλλον τινά φόρον παντί προσφέρει τώ ζώω· καί τού ποικίλον τής ένεργείας είς άπαντα μόνον τού σώματος μεμέρισται μόρια, άπολαύει δέ άλλήλων πάντα, καί γίνεται ή χρειά κοινή. Καί ουτε άκοή άγανακτεά μόνον όρώσα, ουτε όφθαλμός δυσχεραίνει τώ μόνον άκούειν, άλλ' έκαστον στέργει τούς όρους τής φύσεως, καί τήν εισφοράν άποδίδωσιν, ήν έξ άρχής φέρειν έτάχθη. Συ δέ λίαν άγανακτεά, ότι μόνον πάντες οί άνθρωποι τοίς του πλούτου ρεύμασι περικλύζονται, καί οίκίας οικόουσι λαμπράς, καί χιτώνων καί έφεςτριδων περιφανεία κοσμοῦσι τού σώμα, καί έφ' ίππων καί ήμιόνων όχού μενοι, πολλούς έχουσι τούς ήγουμένους, καί έπομέ νους, καί θεραπόντων έσμόν ταίς θεραπειαις διακο νοῦντα, καί κλίνας χρυσοπάστους, καί στρωμνήν μαλακήν καί διαρβρέουσαν, καί όψοποιών μαγγανείας, καί ήδονών έπινοίας, καί χλιδήν πανταχόθεν προσ φερομένην, καί τας ήδονάς έξάπτουσαν. Καί πώς άν τις έκτήσατο σωφροσύνην τοσοῦτους αυτήν πο λεμίους έγειρών, έξ άπάντων αυτήν τών τής ψυχής καί του σώματος έξελαύνων μορίων; Πώς δ' άν φρονήσεως έν έξει γενοιτ' άν άνθρωπος, τοσοῦτοις 83.656 φορτίοις τού λογικόν καταχωννύς; Καί τί δεά λέγειν σωφροσύνην, καί

δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρείαν, καὶ φρόνησιν, ὧν οὐδὲ τὰς προσηγορίας ἀκούειν ἀνέχονται; Πῶς ἂν ὁ πλοῦτος ὑφ' ἀπάντων ἐκτήθη, πάντων ὁμοτιμία τετιμημένων; Πῶς δ' ἂν ἴσων μίας οὐσης, καὶ χρημάτων ὁμοίως ἅπαντες εὖπο ροῦντες, τῶν ἀναγκαίων ἀπήλαυσαν; ἢ τίς ἂν δια κονεῖν ἠνέσχετο, τὴν αὐτὴν ἔχων περιουσίαν; Τίς ἐσχάρα προσεδρεύειν, καὶ ὄψα κατασκευάζειν, οὐκ ἀναγκαζούσης ἐνδείας; Τίς ἀρτοποιεῖν, ἢ μύλη τὸν σῖτον ἀλήθειν, καὶ διακρίνειν κοσκίνῳ τὰ ἄλευρα, καὶ μάττειν, καὶ πέπτειν, καὶ πυρὸς ἂν ἔχεσθαι φλέγοντος; Τίς δ' ἂν βοῦς ἀροτῆρας ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγε, καὶ γῆν ἐνεοῦργησε καὶ σπέρματα κατέβαλε, καὶ βλαστήσαντα καὶ ἀκμάσαντα τεμῶν, τῇ ἄλῳ παρέδωκε, καὶ τῶν ἀχύρων ἀπέκρινε, μὴ τῆς πενίας ἐπὶ τοὺς πόνους ὠθούσης; Τίς ἂν λιθοτο μίαις προσήδρευσε, καὶ τῶν λίθων τὰς ὕλας ταῖς οἰκοδομίαις προσήνεγκε, καὶ εὖ καὶ καλῶς συν αρμόσας τὰς οἰκίας ἐτεκτῆνατο, μὴ τῆς ἐνδείας νυττούσης, καὶ πρὸς ἐργασίαν κινούσης; Τίς ἂν ναυτικὴν μετελήλυθε τέχνην; τίς δὲ κυβερνητικὴν ἐμπορίαν, καὶ ναυτικὴν φιλοπονίαν; τίς ὑφαντικὴν καὶ σκυτοτομικὴν; τίς κεραμευτικὴν καὶ χαλ κευτικὴν; Εἰ γὰρ ἴση ἦν τῶν χρημάτων ἢ κτῆσις, οὐκ εἶα διακονεῖν ἐτέρῳ τὸν ἕτερον· ἀλλὰ δυοῖν θά τερον ἀνάγκη, ἢ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος πᾶσαν μετὰ σπουδῆς μετῆι διὰ τὴν χρεῖαν τέχνην, ἢ ἅπαν τες ἂν κατὰ ταυτὸ τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων δι εφθάρημεν Ὅτι δὲ πάσας ἀνθρωπον ἕνα μετελθεῖν τέχνας τῶν ἀδυνάτων, οὐ δεῖ λόγων, μαρτυρούσης τῆς πείρας. Δύο γὰρ εἴ τις κατὰ ταυτὸ μαθεῖν ἔθε λήσειεν, ἀμφοτέρας ἀπόλλυσι, θατέρας τῇ ἐτέρᾳ λυμαιομένης. Εἰς ἄμφω γὰρ ἡ διάνοια μεριζομένη, καὶ ἀμφοτέρων ἐπιλαβέσθαι μὴ δυναμένη, τινὰ μὲν ἐξ ἀμφοῖν ἐκμάττεται μόρια, ἀκριβῆ δὲ καὶ τελείαν οὐδὲ μιᾶς τὴν γνῶσιν εἰσδέχεται. Ὑπελείπετο τοίνυν ἅπαντας πανολεθρίαν ὑπομείναι, διὰ τὴν ἴσην τῶν χρημάτων εὐπορίαν, καὶ συμβῆναι ταυτὸν τοῖς τῷ κόρῳ τῶν σιτίων τὴν ἡδονὴν ἀφανίζουσι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τῇ συνεχείᾳ τῶν ὄψων τὰς ὀρέξεις ἀμβλύνουσι· καὶ οὗτοι, διὰ τὸν τῶν χρημάτων ἔρωτα, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδειεῖς γίνεσθαι ποθοῦσι, καὶ τὸν μετὰ χρημάτων ὄλεθρον τῆς μετὰ πενίας προτιμῶσι ζωῆς. Ἀλλὰ τούτους μὲν ληρεῖν καταλίπωμεν, ἡμεῖς δὲ κἀνταῦθα τὴν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν ἐπιδείξωμεν, καὶ τὴν καλουμένην παρ' αὐτῶν ἀνωμαλίαν, ζωῆς θυμήρους ἀφορμὴν, καὶ πολιτείας ἀρίστης ὑπόθεσιν ἀποφῆνωμεν. Ὁ γὰρ τῶν ὄλων πρῦτανις ἰσότητα κἀνταῦθα πρυτανεύων δειχθήσεται. 83.657 Πρῶτον μὲν γὰρ κοινὸν ἅπασι τὴν γῆν ἔδαφος ἔδωκε, κοινήν ἐστίαν, καὶ τροφὸν, καὶ μητέρα, καὶ τάφον, μίαν διαπλάσεως ἀφορμὴν, τὸν χοῦν τὸν προπάτορα, κοινὸν ὄροφον τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινεν. Ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους φωστήρας, οἷόν τινας λαμπαδηφόρους, κοινούς ἐδωρήσατο· ἀέρα μέσον ἐξέχεε, κοινόν τινα καὶ τοῦτον πλοῦτον πᾶσιν ὁμοίως προτεθεικῶς. Οὔτε γὰρ σπῶσιν αὐτὸν πλέον τῶν πενήτων οἱ πλούσιοι, ἀλλὰ τὴν ἴσην μοῖραν κἀνταῦθα ἢ πενία λαμβάνει, μᾶλλον δὲ πλείονα· πλείους γὰρ ταύτης οἱ τρόφιμοι, καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐρῶμενεστέρας ἔχοντες, καὶ τῶν περιττῶν φορτίων ἀπηλλαγμένας. Ποταμοὶ καὶ πηγαὶ, κοινὰ πάλιν ἅπασιν ἀναβλύζουσι νάματα· καὶ τὰ σώματα δὲ πᾶσιν ἴσα καὶ τούτοις κάκεινοις ἐδημιούργησε· μᾶλλον δὲ κἀνταῦθα πλεονεκτοῦσιν οἱ πένητες· ἐρῶμενέ στερα γὰρ τὰ τούτων. Ἐνδεια γὰρ μήτηρ ὑγείας, κατὰ τὸν σοφώτατον τῶν ἰατρῶν· καὶ πόνοι, καὶ γυ μνασίαι, συνεργοὶ ὑγείας, κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον διδάσκαλον. Καὶ αἱ ψυχαὶ δὲ καὶ τούτων κάκεινων, τὴν αὐτὴν φύσιν ἂν ἔχουσι· μία κυήσεως ἀφορμὴ καὶ τούτοις κάκεινοις, μιᾶς δημιουργίας ὁ γάμος ὑπόθεσις, ἴσοι τῆς κυήσεως οἱ μήνες. Οὐ γὰρ αἰδεῖται τῶν χρημάτων τὴν περιουσίαν ὁ χρόνος, οὐδὲ ἀνέχεται, τὸν πλοῦτον αἰσχυνόμενος, πρὸ τῶν κει μένων ὄρων παραπέμψαι τὸ βρέφος, ἢ πλείονα χρόνον ἐγκαθεῖρξαι τῇ μήτρᾳ· ἀλλ' ὁμοίως καὶ τὸ τοῦ πλουτοῦντος καὶ τὸ τοῦ πενομένου προέρχεται. Ὡδὶ νες

ήγοῦνται καὶ τούτου κάκεινου, μᾶλλον δὲ, εἰ τῇ πείρᾳ πιστεύεις, ῥάων ὁ τόκος τῆς πενομένης, καὶ μείους αἰ ὠδίνες. Ἡ γὰρ περὶ τὸ πονεῖν συνήθεια δωρεῖται τὴν εὐκολίαν. Διὸ καὶ ταῖς τρυφώσαις ἰατρῶν παῖδες ἐν ταῖς πρὸ τῆς κυήσεως ἡμέραις ἀναγκαῖον ἐπιφέρουσι πόνον. Οὐκοῦν ὁμοίως μὲν κύουσιν, οὐχ ὁμοίως δὲ τίκτουσιν, ἀλλ' ἔνθα μὲν ἢ τοῦ πλούτου παραμυθία, πλείων ἢ δυσκολία, ἔνθα δὲ τῶν ἀναγκαίων ἢ ἔνδεια, ἢ φύσις ἐπικουρεῖ τῇ εὐκολίᾳ ψυχαγωγούσα· μᾶλλον δὲ, ὁ τῆς φύσεως Ποιητῆς οὕτω κεράσας τὰ ἄνισα, καὶ τῇ μὲν ἔξ εὐπραγίας γινομένη περὶ τὸν τόκον δυσκολία, τὴν ἐκ τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν φαρμάκων παραμυθίαν προσφέρων, τῇ δὲ διὰ τὴν πενίαν τῆς ἐπικουρίας ταύτης σπανίζουσα, παρέχων τῆς φύσεως τὴν βοήθειαν. Βλέπε τοῦ δικαίου κριτοῦ τὰ ζυγὰ, καὶ κίνησον εἰς εὐφημίαν τὴν γλώτταν· βλέπε δὲ καὶ τὰ τικτόμενα, ὁμοίως γυμνὰ προΐόντα· οὐ γὰρ τὸ τοῦ πλουσίου βρέφος ἀλουργίδα περιβέβληται, τὸ δὲ τοῦ πένητος ῥάκια περικείται, ἀλλ' ἄμφω γυμνὰ προέρχεται, τοῦ Δημιουργοῦ κηρύσσοντος τὴν ἰσότητά. Ὅμοίως σπᾶ τὸν ἀέρα, ὁμοίως ἔλκει τὴν θηλήν· οὐχ ἑτέρω γάλακτι τὸ τοῦ πένητος τρέφεται, ἕτερον δὲ τῷ τοῦ πλουσίου προσφέρεται, ἀλλ' ἴσης καὶ τοῦτο κάκεινο καὶ τῆς αὐτῆς ἀπολαύει τροφῆς. Οὐ μόνον δὲ τὴν εἰς τὸν βίον εἴσοδον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχομεν ἅπαντες, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξοδον ἴσην. Εἷς γὰρ ἡμᾶς ὑποδέχεται θάνατος· οὐ γὰρ φοβεῖται τὸν 83.660 πλοῦτον ὁ θάνατος, οὐδὲ δειμαίνει τοὺς δορυφόρους, οὐ φρίττει τὴν ἀλουργίδα, καταφρονεῖ καὶ τείχους, καὶ πύργων, καὶ βασιλείων, καὶ ἐντὸς τῶν θαλάμων γίνεται, οὐκ ἐλεεῖ δακρύνοντα, οὐκ οἰκτερεῖ παρακαλοῦντα, οὐ διαφθεῖρεται δώροις, τῆς ἰατρικῆς οὐκ ἀνέχεται τέχνης, ἀργὰς δείκνυσι τὰς τῶν φαρμάκων δυνάμεις, οὐδὲ ἐπισκῆψαι πολλάκις συγχωρεῖ, καὶ δῆλον ποιῆσαι τὸν τοῦ κλήρου διάδοχον, ἀλλ' ἀρπάζει, σύρει, χωρίζει τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν. Καὶ τὸ τέλος τοιγαροῦν κοινὸν ἔχουσιν οἱ πλούτῳ κομῶντες, καὶ οἱ πενία συζῶντες, καὶ τὰ μετὰ τὸ τέλος δὲ καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν. Ὅμοίως γὰρ σηπεδῶν ἔπεται, καὶ ἰχώρ καταρβῆι, καὶ σκώληκες ἀποτίκτονται, καὶ τὸ βλοσυρὸν ὄμμα σβέννυται τε καὶ διατήκεται, καὶ τὸ ἀκόρεστον στόμα, καὶ ἡ λυττώσα γλῶσσα, σκωλήκων γίνεται παρανάλωμα. Καὶ ὁ γαυριῶν τράχηλος οὐ κάμπτεται μόνον, ἀλλὰ καὶ διαλύεται· καὶ ἡ φυσωμένη γνάθος, οὐ συστέλλεται μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλίγην κόνιν συνίσταται· καὶ τὸ τῆς παρειᾶς ἄνθος μαραίνεται, καὶ φροῦδον παντᾶ πασι γίνεται· καὶ οἱ γράφοντες τὴν πονηρίαν δάκτυλοι, κείνται τῆς ἀρμονίας παντελῶς ἐσκεδασμένοι. Οὐκοῦν ταῦτα μὲν ἅπαντα κοινὰ καὶ πλουσίοις καὶ πένησι πρόκειται. Ὑπολείπεται τοίνυν καὶ πενία καὶ πλοῦτος, ἃ σὺ μὲν νομίζεις ἴδια, δείξει δὲ ὁ λόγος, σὺν Θεῷ φάναι, κοινά. Ὅμοίως γὰρ τῆς τῶν πλουσίων περιουσίας οἱ πενία συζῶντες τυγχάνουσιν. Ὁ γὰρ τούτων κάκεινων Δημιουργός, τέχναις παντοδαπαῖς τὴν πενίαν ἐκόσμησε, δι' ἃς παρὰ τὰς τῶν πενήτων θύρας φοιτῶσιν οἱ πλούσιοι, καὶ χρήματα διδόντες, τὰς ἀναγκαίας παρ' αὐτῶν κομίζονται χρεῖας, καὶ πλειόνων διὰ τὸν πλοῦτον δεόμενοι, πάσης σπανίζουσι χρεῖας. Καὶ παρὰ μὲν τούτων, ἄρτους, παρὰ δὲ ἐκείνων, ὄψα ὠνοῦνται· ὑποδήματα ἕτεροι τοῖς ποσὶ προσαρμόττουσιν, ἄλλοι χιτῶνας, καὶ ἀμπεχόνας, καὶ ἐφεστρίδας κατασκευάζουσιν· ἄλλοι τάπητας, καὶ στέμματα, καὶ περιβόλαια· καὶ οἱ μὲν οἰκίας, οἱ δὲ κλίνας καὶ θρόνους, οἱ δὲ λαχάνων γένη, καὶ ὄπωρων εἶδη μυρία, οἱ δὲ πυροὺς καὶ κριθὰς, καὶ τὰ ἐκ γεωργίας ἀγαθὰ, ὧν δίχα διαβιώναι τῶν ἀδυνάτων, κἂν ἔχη τις τὸν Κροίσου καὶ Μίδου χρυσόν. Τῷ δὲ πένητι, καὶ ἄρτος ἀπόχρη κεγχριδίας, καὶ πιτυρίας, καὶ τὸ τυχόν ὄψον ἀρκεῖ. Τίνα οὖν ὀρθῶς καὶ δικαίως δικάζων καλέσεις ἐνδεῆ καὶ πένητα, καὶ τῶν ἀναγκαίων σπανίζοντα, τὸν τῶν ὀλίγων δεόμενον, ἢ τὸν παμπόλλων; τὸν ἐν ταῖν χεροῖν ἔχοντα τῆς ζωῆς τὰς ἀφορμὰς, ἢ τὸν χρυσῷ τῷ ἀπίστῳ πιστεύοντα, ὃς καὶ

σφραγίδας υπερβαίνει και σήμαντρα, και κλείθροις και θύραις ἐβρώσθαι φράσας, ταῖς τῶν τοιχωρύχων χερσίν ἐναπέρχεται; Καὶ τὴν μὲν τέχνην τοῦ πένητος οὐδεὶς ἂν λάβοι ληστής, τὸν δὲ πλοῦτον, οὐ ληστής μόνον, ἀλλὰ καὶ συκοφάντης ἀφαιρεῖται τοὺς κεκτημένους. Καὶ ὁ μὲν πένης ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς κάθηται, σκυτοτομῶν, ἢ χρυσοῦν ἐλαύνων, ἢ ἄργυρον, ἢ ἐσθῆτα, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀναγκαίων ἀποδιδόμενος. Ὁ δὲ ἐπὶ τῷ πλούτῳ γὰρ 83.661 ριῶν, καὶ τὸ σῶμα ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αἴρων, καὶ τὰς χεῖρας περιφέρων, μετὰ τῶν πολλῶν δορυφόρων παρὰ τοῦτον φοιτᾷ· καὶ ὁ μὲν, ὡς εἰκὸς, κάθηται, ἢ τὰ δέρματα ράπτων, ἢ διαγλύφων τὸν ἄργυρον, ἢ ἄλλο τι δρῶν ἧς μετέρχεται τέχνης· ὁ δὲ ἐστὶν προσδιαλεγόμενος, καὶ τὴν χρεῖαν τῇ παρουσίᾳ σημαίνων. Τί τοίνυν ἀγανακτεῖς, καὶ τῆς πενίας κατηγορεῖς, ὁρῶν τὸν πλοῦτον ταύτης μάλα δεόμενον, καὶ τοὺς τοῦτον ἔχοντας ταύτης ἄνευ διαβῖω ναι μὴ δυναμένους; Θαύμασον τὸν οὕτω ταῦτα σοφῶς πρυτανεύσαντα, καὶ τούτοις μὲν χρήματα, τούτοις δὲ τέχνας ὀρέγοντα, καὶ εἰς ὁμόνοιαν καὶ φιλίαν διὰ τῆς χρεῖας συνάγοντα. Οἱ μὲν γὰρ χορηγοῦσι χρήματα, οἱ δὲ παρέχουσι τὰ τῆς τέχνης βλαστήματα. Ἀντιφιλοτιμεῖται γὰρ ἡ πενία, καὶ νικᾷ τοῖς δώροις τὸν πλοῦτον. Ἄ γὰρ ἐκεῖνος ὡς ἄχρηστα ἔχει, ταῦτα διὰ τῆς τέχνης αὕτη μεταποιούσα, ἀναγκαστὰ δεικνύσει, καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπιτήδεια χρεῖαν. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς καταμάθοι, καὶ αὐτὰς τοῦ πλούτου τὰς ὕλας ἢ πενία συλλέγει· αὕτη γὰρ μεταλλεῖ τὸν χρυσοῦν καὶ τὸν ἄργυρον, χαλκόν τε καὶ σίδηρον, δι' ὧν ὁ πλοῦτος συνίσταται. Ἐκ πάσης γὰρ τέχνης ἐρασιζόμενος γίνεται, αἱ δὲ τέχναι τῆς πενίας ἴδιαι. Καὶ ταύτας δὲ πάλιν τὰς ἀμόρφους ὕλας ἢ πενία λαβούσα, εἰδοποιεῖ καὶ μορφοῖ, καὶ κατασκευάζει δακτυλίους, ἔρματα, περιδέραια, ἔπιπλα, κύκλους, ἐκπώματα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα τῶν πλουσίων τὴν γνάθον φυσᾷ. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ πλοῦτος διὰ τῆς πενίας συνίσταται, καὶ ἡ πενία τὸν πλοῦτον ἔχει τῶν τεχνῶν ἐπίκουρον, τί ἀνισότητα κατηγορεῖς τῆς ἰσότητος; Τί δὲ ἐναντία τὰ φίλα προσαγορεύεις; Τί δὲ πολιτείαν διαβάλλεις, δι' ἧς καὶ τοῖς πένησι καὶ τοῖς πλουσίοις ὁ βίος ἐστὶ θυμηρέστερος; Παρ' ἄλλων γὰρ καὶ οὗτοι κάκεινοι τὸ ἐνδέον λαμβάνοντες, ἀναπληροῦσι τὴν χρεῖαν. Ἄλλ' ἴσως ἂν εἴποις· Τί δήποτε τῶν εὐπόρων οἱ πλείους ἀδικία συζῶσι; διὰ τί δὲ οὐχ ἅπαντες δικαιοσύνης ὑπάρχουσι τρόφιμοι; Ἀλλὰ πάλιν κἂν ταῦθα τὸ αὐτεξούσιον ἀφαιρῇ, καὶ ἀποστερεῖς τὸ ζῶν τιμῆς, ἦν παρὰ τοῦ Πεποιηκότος ἐδέξατο. Ἄλλως τε δὲ καὶ πολλὴν ἂν χώραν ἀπολογίας ἔλαβον οἱ τῆς κακίας ἐργάται, εἰ κατὰ τὸν παρόντα βίον μόνοις τοῖς δικαίοις τὸν πλοῦτον ἀπένειμεν ὁ κριτής. Εἶπον γὰρ ἂν, ἅπερ αὐτῶν ὁ διδάσκαλος κατὰ τοῦ Ἰωβ ἐφθέγγετο· «Ὅτι σὺ περιέφραξας τὰ ἔσωθεν καὶ τὰ ἔξωθεν τῆς οἰκίας αὐτῶν πάντα, σῖτον καὶ οἶνον ἐπλήθυνας αὐτοῖς· ἀλλ' ἀπό στείλον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἅψαι πάντων ὧν ἔχουσιν, 83.664 ἢ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσουσι.» Ταῦτα ἂν εἶπον οἱ τῆς κακίας συζῶντες, εἰ μόνοι οἱ τῆς ἀρετῆς τρόφιμοι τοῦ πλούτου τὸ δῶρον ἐδέξαντο. Ἐπειδὴ δὲ προὔθηκε μὲν πενίαν καὶ πλοῦτον εἰς μέσον, οἷόν τινας ὕλας, ὁ Ποιητής, χρῶνται δὲ τοῦ τοῖς τινὲς μὲν εἰς ἀρετῆς κτήσιν, τινὲς δὲ εἰς κακίας ὑπόθεσιν, οὔτε πλουσίοις, οὔτε πένησι κακία συζῶσιν ὑπολείπεται συγγνώμης πρόφασις. Οἱ τε γὰρ τὸν πλοῦτον εὖ καὶ καλῶς οἰκονομήσαντες, καὶ μήτε συμφοραῖς ἀλλοτρίαις τοῦτον αὐξήσαντες καὶ κοινωνοὺς τῆς εὐπορίας τοὺς δεομένους λαβόντες, ἀποχρῶσιν εἰς κατηγορίαν τῶν ἀδίκως καὶ πλεονεκτικῶς χρησαμένων τῷ πλούτῳ· οἱ τε τὴν πενίαν φιλοσοφία κεράσαντες, καὶ καρτερικῶς αὐτῆς καὶ γενναίως τὰς προσβολὰς ἐνεγκόντες, ἀληθεῖς κατηγοροὶ τῶν ἐν πενίᾳ τὴν κακουργίαν μεμαθηκότων γενήσονται. Βλέπε δὲ καὶ τὴν ἄλλην τοῦ Κυβερνήτου οἰκονομίαν, ἵνα θερμότερον αὐτῷ προσενέγκῃς τὴν ὑμνωδίαν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὴν εἶδε περὶ τοὺς πλουτοῦντας τὴν θεραπείαν, ὑγίαν συνεκλήρωσε τῇ πενίᾳ. Καὶ ὁ

μὲν φέρεται φοράδην, ὁ δὲ βαδίζει πο δῶν ἀλλοτρίων μὴ δεόμενος. Καὶ ὁ μὲν, ἐπιθυμεῖ τῆς τοῦ πένητος ὑγείας, ὁ δὲ, ἔλεει τοῦ πλούτου τὴν ἀρρώστιαν. Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ ἐν ταῖς νόσοις, τὸν μὲν, ὑπὸ μυρίων θεραπευόμενον, καὶ πικρῶς ἀλγυ νόμενον, καὶ φέρειν οὐ δυνάμενον τὴν τοῦ νοσήματος προσβολήν. Καὶ ἐν ὥρᾳ μὲν χειμῶνος, ἐν ἄλλοις νοῖς οἴκοις κατάκειται, ἐπὶ στρωμνῆς μαλακῆς καλινδούμενος, ἱματίοις πολλοῖς καὶ θερμοῖς ἐνεὶ λημ[μ]ένος, ἐσχάρας ἔχων περικειμένας, καὶ τῷ κρυμῷ πολεμούσας, φάρμακα μυρία τῇ νόσῳ μαχόμενα, ἰατρῶν ὑποσχέσεις ψυχαγωγούσας, φίλους παρ ὄντας, καὶ τῶν παθῶν τὰς ἀκίδας τῇ διαλέξει συλῶντας. Εἰ δὲ θέρους εἶη καιρὸς, ἕτεροι τοῦτον οἴκοι πάλιν ὑποδέχονται, ἀναπεπταμένοι, καὶ τὰς τῶν ἀνέμων αὔρας ῥαδίως ὑποδεχόμενοι· εἰ δὲ καὶ αὐταὶ λήξαιεν, σοφίζονται ταῖς ῥίπῃσι τὸν ἄνεμον οἱ θεράποντες. Κλάδοι πανταχόθεν περίκεινται, κῆπον σχεδὸν διάζοντες, καὶ ἄλλοις τὴν οἰκίαν ἀποφαίνοντες. Ὑδατος μηχανῶνται κρουνοὺς ἐν τριωρόφοις, τὸν ὕπνον αὐτοῦ τοῖς βλεφάροις ἐπιθεῖναι βουλόμενοι. Καὶ τὸς αὐτῆς πανταχόθεν θεραπείας προσφερομένης, οὐδὲν ἥττον ἐκεῖνος ἀλγύνεται, γυμνούμενος, περιστρεφόμενος, τῇ κινήσει τῶν χειρῶν τὴν κεκρυμμένην σημαίνων πυράν. Ὁ δὲ πένης, ἕνα μὲν οἱ κίσκον ἔχει, καὶ τοῦτον πολλακῶς ἐπὶ μισθῷ. Εἰσὶ δὲ, οἱ μισθὸν παρέχοντες οὐ δυνάμενοι, τὴν ἀγορὰν ἔχουσι οἰκίαν, καὶ κλίνην τὸ ἔδαφος, καὶ στρωμνὴν τὸν φορυτόν· καὶ οὔτε ἰατρὸς παρίσταται, οὔτε ὀψοποιὸς τοῖς τοῦ ἰατροῦ διακονῶν ἐπιτάγμασιν, οὐκ οἰκέτης, οὐ θεράπεινα, τυχὸν δὲ οὐδὲ γυνὴ σύνευνος. Πάντα δὲ αὐτῷ γίνεται ἢ τοῦ Θεοῦ προμήθεια, ἀμβλύνοσα μὲν τῶν παθῶν τὰς ἀκίδας, ἀμαυροῦσα δὲ τὰς ὀδύνας, σβεννύσα δὲ φαρμάκου 83.665 δίχα τὴν τοῦ πυρὸς φλόγα, ἀπείργουσα δὲ τὴν βλάβην, τὴν ἀπὸ κρυμοῦ, τὴν ἀπὸ φλογμοῦ, τὴν ἀπὸ τῆς ὑποκειμένης νοτίδος. Οὐδεὶς ἐκεῖνον διδάσκει, τίνα τῶν ἐδεσμάτων τρέφει τὴν νόσον, τίνα τῇ ὑγείᾳ συναγωνίζεται, ἀλλὰ ἀδιορίστως καὶ ἀδιακρίτως τὸ τυχὸν ἐσθίει, καὶ τὸ βλαβερόν ὠφέλιμον γίνεται, καὶ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ πινόμενον φάρμακον ἀναφαίνεται, καὶ ὁ ξηρὸς ἄρτος τὴν φλόγα κατασβέννυσιν, οὐ δεῖται τῶν ἄνωθεν μαλαττόντων, ἢ τῶν κάτωθεν ἐνιεμένων ὑπηλατῶν. Ἀναπληροῖ γὰρ ἢ φύσις τὴν ἔνδειαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἰατρῶν βοήθειαν αὕτη προσφέρει τῷ κάμνοντι. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν τὸν ἐπὶ ἐδάφους ἐρριμμένον ῥᾶον φέροντα τὴν νόσον, ἐκείνων τῶν προειρημένης θεραπείας ἀπολαύοντων. Ὁρῶν τοιγαροῦν ἐν ἐκάστῳ τῶν γινομένων τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν, μὴ πολυπραγμόνι τῶν γινομένων ἕκαστον. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο θέλεις ποιεῖν, λάβε τῆς πολυπραγμοσύνης συνεργὸν τὴν εὐσέβειαν. Αὕτη σου τῆς πορείας ἡγείσθω, αὕτη σε πρὸς τὴν τῶν ζητούμενων ἔρευναν ποδηγεῖτω. Ταύτη πειθόμενος, λάβε πᾶσαν ἀφορμὴν εἰς ὑμῶν ὠδίαν τοῦ Κτίσαντος· μίμησαι τοὺς τρεῖς ἐκείνους παῖδας, οἱ καμίνῳ παραδοθέντες, καὶ τὴν ἄψυχον κτίσιν εἰς κοινωνίαν τῆς δοξολογίας ἐκάλεσαν, καὶ τὸν ὠμῶς τῇ καμίνῳ παραδεδωκότα τύραννον, εἰς θεωρίαν τοῦ θαύματος εἴλκυσαν, καὶ τὸν πολεμηθέντα Θεὸν προσκυνῆσαι τῇ θαυματουργίᾳ κατηνάγκασαν. Ἐκείνους μὲν οὐκ οὔτε κάμιμος εἰς βλασφημίαν κινήσαι τὴν γλῶτταν ἠνάγκασεν, ἀλλὰ καὶ τὸσαύτη παραδοθέντες φλογί, ὕμνοις τὸν εὐεργέτην ἐγέραιρον. Σὲ δὲ οὔτε κάμιμος, οὔτε λέοντες βλασφημεῖν ἀναγκάζουσιν, ἀλλὰ τοῖς θεοσδότοις ἀγαθοῖς ἐντροφῶν, οὐκ αἰσθάνη τῶν δωρεῶν. Εἰ δέ μοι πείθοιο, τὴν γλῶτταν εὐσεβείᾳ κοσμήσεις, καὶ τὴν μὲν κτίσιν ἐπαινέσεις, τὸν δὲ Κτίστην ὑμνήσεις, καὶ τὴν παροῦσαν αὐτοῦ πανταχοῦ προμήθειαν προσκυνήσεις, ὅτι αὐτῷ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

“Οτι δουλεία και δεσποτεία πρόσφοροι τῷ βίῳ. Οὐ δεῖται τῆς μὲν ἀνθρωπίνης γλώττης εἰς ὕμνων χορηγίαν τῶν ὄλων ὁ Ποιητής· οὐδὲ γὰρ τὴν τῶν ἀγγέλων δοξολογίαν ὡς δεόμενος δέχεται, ἀλλὰ τὴν εὐνοίαν ὀρών, τὸ εὐγνωμον ἀποδέχεται· καὶ τὰς θυσίας δὲ τὰς νομικὰς ἡνίκα προσέφερον οἱ προσφέροντες, οὐχ ὡς χρεῖαν δήπουθεν ἀναπληροῦντες ἔφερον, ἀλλ’ ὑπὲρ τῶν μυρίων εὐεργεσιῶν, ὧν 83.668 ἐδέχοντο, τὴν δυνατὴν χάριν ἐκτίνειν πειρώμενοι. Αὐτίκα τοίνυν ἔστιν ἰδεῖν, οὐδὲ πάντας μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θυσίαν προσφέροντας. Ὁ μὲν γὰρ, ἔθνε μόσχον, ὁ δὲ ἄμνον, ὁ δὲ χίμαρον· καὶ ὁ μὲν πλείω τὰ θύματα, ὁ δὲ ἐλάττω· ὁ δὲ τούτων ἀπορῶν, καὶ πενία συζῶν, ζευγὸς τρυγόνων, ἢ νεοτ τοὺς περιστερῶν· ὁ δὲ καὶ τούτων σπανίζων, σεμίδαλιν ὀλίγην, καὶ βραχὺ τι λιβανωτοῦ. Ποιότητι τοιγαροῦν γνώμης, οὐχὶ ποσότητι δώρων προσέχειν τὸν δίκαιον κριτὴν ἐντεῦθεν δήπουθεν διδασκόμεθα. Καὶ τοὺς εὐτελεῖς ἡμῶν προσφερόμεν λόγους, οὐχ ἵνα τῇ βραχυτάτῃ σταγόνῃ τὴν ἄβυσσον τῆς σοφίας ἀυξήσωμεν, ἀλλὰ τὴν οἰκέταις πρέπουσαν εὐνοίαν ἐπιδείξει πειρώμενοι, καὶ τῶν ὁμοδούλων διελέγξαι τὸ θράσος, καὶ τὸν δεσποτικὸν αὐτοῖς ἐπιθεῖναι ζυγὸν προμηθεύμενοι. Κομιδῇ γὰρ ἀσχάλλομεν τὴν τὰ πάντα κυβερνώσαν τοῦ Θεοῦ σοφίαν ὑπ’ αὐτῶν συκοφαντούμενην ὀρώντες· οὐ χάριν καὶ τὸν παρόντα τοῦ λόγου πόνον ἐδεξάμεθα, καὶ παῦσαι τοῖς ἐλέγχουσιν τὴν βλασφημίαν πειρώμεθα. Ὅτι μὲν οὖν λίαν ἀνοήτως κατατιτῶνται τὴν δοκοῦσαν ἀνωμαλίαν τοῦ βίου, καὶ παραπαίοντες τὸ δέον οὐ συνορῶσιν, ἰκανῶς ὁ πρὸ τούτου λόγος ἐδίδαξε, καὶ τῆς πενίας ὑποδείξας τὸ χρήσιμον, καὶ τοῦ πλοῦτου διελέγξας τὴν ἔνδειαν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον τῆς πενίας κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν δουλείαν ὀλοφύρονται, καὶ τοὺς βασιλικούς ἀποδύρονται φόρους, καὶ ἕτερα τὰ τῷδε τῷ βίῳ λίαν ἀρμόττοντα· φέρε, καὶ περὶ τούτων μικρὰ διεξέλθωμεν, καὶ τοὺς ἀρίστους τῶν ἰατρῶν μιμησώμεθα, οἱ τοὺς ἀρρώστους ἀποσίτους ὀρώντες, καὶ τὰ προσφερόμενα σιτία πάντα βδελυττομένους, τέχναις τισὶν ἰατρικαῖς τὸ δυσάρεστον αὐτῶν εὖ μάλα κατασοφίζονται. Τὰ γὰρ ξηρότερα καὶ στρυφνότερα τῶν ἡδυσμάτων παραμεινύοντες, τὸ βδελυκτὸν τῷ ἀρρώστῳ φαινόμενον ἡδιστὸν ἀπεργάζονται. Καὶ οὗτοι δὲ ὁμοίως ἐκείνοις, πᾶσι τοῖς ὀρωμένοις καὶ γινομένοις ἐπιμέμφοι. Ἄλλ’ ἐκείνοις μὲν ἡ νόσος παρὰ γνώμην συμβαίνει, καὶ ἀλγυνόμενοι λίαν τῶν σιτίων ἀπέχονται, καὶ μεταλαβεῖν ποθοῦντες ὑπὸ τῆς νόσου κωλύονται· τούτοις δὲ ἐκούσια καὶ αὐθαίρετα πολεμεῖ τὰ πάθη, καὶ τὸ δυσάρεστον ἔχουσιν, οὐ περὶ σιτία καὶ ὄψα, ἀλλὰ περὶ πάντα τὰ σοφῶς καὶ δικαίως ὑπὸ τῆς θείας προμηθείας οἰκονομούμενα. Καὶ σπείροντες μὲν τῶν ὄμβρων ἐπιθυμοῦσιν, ὄδοιποροῦντες δὲ τῶν ὄμβρων κατηγοροῦσι. Χρήζουσι δὲ θερμότερας τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος, ἵνα πέποντας τῶν σπερμάτων τοὺς καρποὺς ἀπεργάσῃ· καὶ δυσχεραίνουσι πάλιν, καὶ τὸν φλογμὸν αἰτιῶνται. Πάντα πόνον ὑπὲρ τῆς γαστρὸς καταδέχονται, καὶ γηπονίας, καὶ ναυτιλίας, καὶ μακρὰς ὄδοιπορίας· καὶ πάλιν αὐτῆς πικροὶ κατ’ ἡγοροὶ γίνονται· ὥσπερ οὐ δουλεύειν τοῖς τῆς ψυχῆς νεύμασιν, ἀλλ’ ἄρχειν τεταγμένης. Μέμφοιται σκηπτοῖς, καὶ χαλάζαις, καὶ ταῖς τοιαύταις παιδείαις, 83.669 καὶ πάλιν τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας κατηγοροῦσι· καὶ οὔτε τὸ δίκαιον αὐτοῦ, οὔτε τὸ μακρόθυμον καταιδεῖ. Ἄλλ’ αὐτοὶ μὲν τῆς μακροθυμίας ἀπολαύειν, καὶ μεγάλα πλημμελοῦντες, προσεύχονται· τοὺς δὲ σφᾶς αὐτοῦς λευπηκότας ἄκρατον δέχεσθαι θέλουσι τοῦ δικαίου τὴν προσβολήν. Εἶδον πένητα, εὐθύς τὴν γλῶτταν κατὰ τῆς Προνοίας ἐκίνησαν, καὶ πολλοῖς τὴν πενίαν κατέχωσαν σκώμμασιν. Ἐθεάσαντο πλούσιον ἐπ’ ἄκρων ὀνύχων βαδίζοντα, λεόντειον βλέποντα, τῆδε κάκεῖσε τοὺς ὤμους περιφέροντα, ἢ ἐπ’ ὀχημάτων φερόμενον, καὶ πολλοῖς οἰκέταις καὶ ῥα βδοφόροις κυκλούμενον, μεταφέρουσι κατὰ τῶν χρημάτων τὴν βλασφημίαν. Δυσχεραίνουσι τὸν

βίον, ὡς ἀνωμαλίας ἀνάπλεω, καὶ μισοῦσι τὸν θάνατον, τὸν τὴν ἀνωμαλίαν παύοντα, καὶ τὴν ἰσοτιμίαν τοῖς σώμασιν ἀπονέμοντα. Καὶ μὴν ἔδει τὸν βίον θαυμάζειν τοὺς τῷ θανάτῳ μεμφομένους, ἢ τὸν θάνατον εὖ φημεῖν τοὺς τὸν βίον αἰτιωμένους. Ἐναντία γὰρ ἐκ διαμέτρου θάνατος καὶ ζωὴ. Οἱ δὲ, φύρδην ἅπαντα βλασφημοῦσι, καὶ πάντων ὁμοίως κατηγοροῦσι· καὶ παῖδες μὲν ὄντες, μακαρίζουσι τοὺς ἄνδρας, ἄνδρες δὲ γενόμενοι, ζηλωτοὺς ἀποκαλοῦσι τοὺς παῖδας. Καὶ τί δεῖ πάντα λέγειν, τὰ ὑπὸ τῆς πονηρᾶς ταύτης νόσου συκοφαντούμενα; Οὐδὲν γὰρ ἔστι τῶν γινομένων, ὃ μὴ δέχεται λοιδορίας βέλος ὑπὸ τῆς τούτων γλώττης πεμπόμενον. Φέρε τοίνυν, ταῖς ἰατρικαῖς μεθόδοις χρῆσάμενοι, δεῖξωμεν αὐτοῖς ἥδιστα τὰ τέως αὐτοὺς ἀποκναίοντα. Περὶ μὲν οὖν πλοῦτου καὶ πενίας, καὶ τῆς ἐν τούτοις δοκούσης ἀνωμαλίας, ἀποχρώντως ἐν τῷ πρὸ τοῦδε λόγῳ διεξήλθομεν, καὶ ταύτης καὶ τούτου δεικνύντες τὸ χρήσιμον. Ὅτι δὲ εἰς δουλείαν καὶ δεσποτείαν οὐκ αὐτὸς ὁ Ποιητῆς ἐξ ἀρχῆς τὴν φύσιν διέκρινεν, αὐτίκα δηλώσομεν. Δεῦρο τοίνυν παρὰ ταύτην ἡμῶν τὴν πρώτην διάπλασιν, καὶ βλέπε ἓνα μὲν ἄνδρα πλαττόμενον ἀπὸ γῆς, γυναῖκα δὲ ὁμοίαν οὐκέτι ὁμοίως ἀπὸ γῆς. Πλευρὰν γὰρ μίαν ἐξ ἐκείνου λαβὼν ὁ Ποιητῆς, οὕτω τὸ γένος τοῦτο διέπλασεν, ὅπως μὴ φύσεως ἐτέρας αὐτὴ νομίζεται διὰ τὸ τοῦ σχήματος ἕτεροῖον. Εἷς τοιγαροῦν ἀπὸ γῆς διεπλάσθη, καὶ ἐξ ἀνδρὸς ἢ γυνῆ, καὶ ἐξ ἀμφοῖν ἅπαντα τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις. Οὐ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ Ποιητῆς, τοῖς μὲν δουλείαν, τοῖς δὲ δεσποτείαν ἀπένειμεν, ἀλλ' ἐν ἀπάντων ἐδημιούργησε γένος. Καὶ τῷ Νῶε δὲ κιβωτὸν κατασκευάσαι κελεύσας, καὶ μισθὸν αὐτῷ τῆς δικαιοσύνης τὴν σωτηρίαν πορίσας, αὐτὸν καὶ τὴν ὁμόζυγα σὺν τοῖς υἱέσι, καὶ ταῖς ἐκείνων γαμεταῖς, εἰς τὴν κατασκευασθεῖσαν εἰσελθεῖν προσέταξε κιβωτὸν, καὶ δοῦλος οὐδεὶς εἰσελήλυθε. Οὐδέπω γὰρ ἡ φύσις ταύτην ἐδέδεκτο τὴν διαίρεσιν· ἀλλὰ 83.672 μόνον τὰ τῷ ὄντι δοῦλα, τῶν ἀλόγων τὰ γένη, ἃ τοῦ του χάριν τῶν ὄλων ὁ Ποιητῆς εἰς τόνδε τὸν βίον παρήγαγεν. Ἐπειδὴ δὲ πολλὴν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν ἀκοσμίαν εἶδεν ἐκ τῆς ἀναρχίας γεγεννημένην, καὶ πᾶσαν ἀδεῶς παρανομίαν ἐκτελουμένην, εἰς ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους διεῖλε τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, ἵνα τῶν ἀρχόντων τὸ δέος σμικρύνῃ τῶν ἀμαρτημάτων τὸ πλῆθος. Οἶδε γὰρ φόβος χαλινοῦν τῶν ἀλόγων παθῶν τὰς ἀφορμὰς, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ἀμβλύνειν ῥοπήν· καὶ πολλάκις ἂν λόγος οὐκ ὤνησεν, ὁ φόβος κατῶρθωσεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ φύσις πρὸς τὸ χεῖρον ἐξώκειλε, καὶ ὁ νοῦς τοῖς πάθεσι περικλυσθεῖς, ὑποβρύχιός τε γενόμενος, οἷόν τι σκάφος ἀνερμάτιστον, ἀτάκτως φέρεσθαι τὸ σῶμα κατέλιπεν, ἀναγκαίως ἐδεήθημεν νόμων, καθάπερ τινὸς ἀγκύρας, ἰστώσης τὸ σκάφος, καὶ τὴν ἐπὶ πρόσω φορὰν κωλυούσης, καὶ συγχωρούσης ἀναδύναι τὸν κυβερνήτην, καὶ τῶν οἰάκων ἐπιλαβέσθαι. Τούτων δὲ τῶν νόμων γενέσθαι τὴν θέσιν οὐχ οἷόν τε ἦν, ἰσοκρατίας οὔσης, καὶ πολιτευομένης ἰσονομίας. Οὐδὲ γὰρ ἐν ταῖς δημοκρατουμέναις πόλεσιν, ἔνθα ὁ δῆμος ἔσχε τῶν πραττομένων τὸ κύρος, τῶν ἴσων ἅπαντες μετελάχανον· ἀλλ' οἱ μὲν ἦσαν θεσμοθέται, οἱ δὲ νομοθέται, οἱ δὲ στρατηγοὶ, οἱ δὲ τῶν ἀρχομένων ἐπλήρου τὴν τάξιν· ὁ δὲ δημαγωγὸς, καὶ τῶν ἀρχόντων ἐκράτει, καὶ τῶν ἀρχηγῶν. Καὶ ἐν ταῖς ὀλιγαρχουμέναις δὲ πόλεσιν, οἱ μὲν πολλοὶ, τὸν τῶν ὑπηκόων ἐπλήρου κατάλογον· οἱ δὲ ὀλίγοι, καὶ φρονήσει προὔχοντες, καὶ ἀρετῇ διαλάμποντες, τὰ τε κοινὰ διακονεῖν καὶ τὰς ἡγεμονίας διελάχανον· καὶ οἱ μὲν ἔφοροι, οἱ δὲ ναύαρχοι, οἱ δὲ ἄρμοσταί· καὶ ἦγον τὸ πλῆθος ἢ ἂν αὐτοῖς ἄριστα ἐδόκει. Οὐκοῦν ἢ μὲν ἀμαρτία τῶν νόμων τὴν χρεῖαν εἰσήγαγεν· οἱ δὲ νόμοι τῆς τῶν τιθέντων ἐξουσίας ἐδέοντο, οὐ μόνον δὲ τῶν τιθέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν κολάζειν τοὺς παραβαίνοντας δυναμένων. Καὶ ἢ μὲν ἀμαρτία τὴν ἀταξίαν εἰσήγαγεν· ὁ δὲ τῶν ὄλων Πρύτανις τῇ ἀταξίᾳ τὴν τάξιν ἐπέθηκε, καὶ τῆς ἀμαρτίας τὴν ῥύμην, οἷόν

τινι χαλινῶ, τοῖς νόμοις ἀνέστειλε· τούτου δὲ τοῦ χαλινού τὰς ἡνίας, καθάπερ ἡνιόχοις, τοῖς ἄρχου σιν ἐνεχείρισεν. Ὑπὸ τούτων καὶ πόλεις κο σμοῦνται, καὶ κῶμαι, καὶ στρατεῖαι· τίς γὰρ ἂν ἤνεγκε τῶν ἀδίκων τὰς χεῖρας, εἰ μὴ τῆς πλεον εκτικῆς αὐτῶν φλογὸς τὴν ἐπὶ τὸ πρόσω φορὰν ἐπέιχε τῶν νόμων τὸ δέος; Δίκην γὰρ ἰχθύων κατ ἔφαγον ἂν οἱ μείζους τοὺς ἐλάττους, εἰ μὴ τὸ ξίφος ὁ νόμος τεθηγμένον ἐδείκνυε, καὶ τὴν πυρὰν ἀπτομένην, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πρὸς τιμωρίαν τῶν κακουργία συζώντων ἐπενοήθη τοῖς ἄρχουσιν. Εἰ γὰρ καὶ τῶν νόμων ἀπειλούντων, καὶ τῶν ἀρχόντων κο λαζόντων, εἰσὶ τινες, οἱ θηρίου παντὸς ἀγριώτεροι περὶ τοὺς πέλας διάκεινται, καὶ ἄττουσιν ὡς σκορπίοι, καὶ δάκνουσιν ὡς ὄφεις, καὶ λυττώσιν ὡς κύνες, καὶ βρύχονται κατὰ τῶν ὁμοφύλων, ὡσπερ κατὰ τῶν ἀλλογενῶν οἱ λέοντες, τί οὐκ ἂν ἔδρασαν νόμων 83.673 οὐκ ὄντων, καὶ ἀρχόντων μὴ κολαζόντων; Νῦν δὲ, τολμῶνται μὲν ὑπ' ἐνίων παρανομίαί, λαν θάνειν δὲ ὅμως οἱ τολμῶντες πειρῶνται, τοὺς νόμους δειμαίνοντες, καὶ τὴν ἀδικίαν τῆ δεινότητι τῶν λόγων συγκαλύπτειν ἐπιχειροῦσι· καὶ ὁ ἀδικούμενος ἀδεῶς πρόσσει τοῖς δικάζουσι, καὶ τὴν τῆς ἀδικίας εἰσάγει γραφὴν, καὶ τὴν τοῦ ἡδίκηκότος οὐ δέδοικε δυνα στείαν, οὐδὲ φρίττει τοῦ πλούτου τὴν περιφάνειαν· ἀλλ' ὡς εἰς λιμένα εἰς τὸ δικαστήριον τρέχει, καὶ τῆς ἀδικίας διηγεῖται τὰ εἶδη, καὶ τοὺς νόμους εἰς μέσον ἀχθῆναι παρακαλεῖ, καὶ κατὰ τούτους δικάζειν τὸν δικαστὴν ἰκετεῦει. Ὁ δὲ τὴν ψῆφον ἐκφέρει, καὶ τὴν ἀρπαγεῖσαν οἰκίαν, ἢ τὸν ἀγρὸν, ἢ τὸ σκεῦος ἀποδοθῆναι τῷ ἡδίκημένῳ κελεύει· κολάζει δὲ πολ λάκις καὶ ζημίᾳ χρημάτων τὸν τὴν ἀδικίαν τετολμηκότα. Διὰ τοῦτο τὸ δέος, καὶ τοιχωρύχοι, καὶ λω ποδύται, οὐ προφανῶς, ἀλλὰ κρύβδην τὴν ἀδικίαν μετίασι, καὶ τῷ πειρᾶσθαι λανθάνειν, τὸ δέος κηρῦτ τουσιν. Ἡ γὰρ ἂν ἐγχειρίδια λαβόντες, ἅπαντας τοὺς προστυχόντας κατέσφαξαν, καὶ τὰς ἐκείνων κτῆσεις διείλοντο. Ἐπειδὴ δὲ δειμαίνουσιν, οἱ πολλοὶ μὲν ἡσυχάζουσιν, οἱ δὲ τῆς πονηρίας κατατολμῶντες, ἢ τῶν ὁδῶν τὰς ἐρημοτέρας καταλοχῶσιν, ἢ νύκτωρ ἐν ταῖς πόλεσι κακουργοῦσι, τὸ σκότος, καὶ τὸν ὕπνον, καὶ τὴν ἀπάντων ἡσυχίαν, εἰς συμμαχίαν τῆς ληστείας λαμβάνοντες. Καὶ δύο δὲ τούτων ἢ τρεῖς φωραθέντες, καὶ κολασθέντες ὑπὸ τῶν νόμων, ἱκανὸν τοῖς ἄλλοις ὠφελείας ὑπόδειγμα γίνονται, καὶ τῶν ὁμοτρόπων τὴν τιμωρίαν ὀρῶντες, μισοῦσι τὴν πονηρίαν, ὡς θανάτων τοιούτων μητέρα. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς τούτους ἐξέβην τοὺς λόγους, τὴν τῆς δουλείας αἰτίαν διεξελεθῆν ἐθελήσας· ἐπανελεθῆν οὖν ὅθεν ἐξέβην καιρός. Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς, μίαν εἰργάσατο πάντων τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, καὶ ἐξ ἐνὸς ἀνδρὸς καὶ μίας γυναικὸς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην τοῦδε τοῦ γένους ἐπλήρωσε, μάρτυς ἢ θεία Γραφή· μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ φύσις τῆ θεία Γραφῆ. Οἷ τε γὰρ τὰ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα καὶ δυόμενον, οἷ τε τὰ νότια καὶ τὰ βόρεια μέρη διειληχότες, καὶ οἷ τὰ μέσα δὲ ταύτης οἰκοῦντες, ἐν ἔχουσι τὸ τῆς διαπλάσεως εἶδος, τὸν αὐτὸν τῶν αἰσθητηρίων ἀριθμὸν, ἐν μόνοις ἦθεσι καὶ χρώμασι δια φέροντες. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἦθη τὰ ἔθη ποιεῖ, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς αὐτεξούσιον. Ταύτην δὲ καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἔστιν εὐρεῖν τὴν διαφοράν. Τὸ δὲ τῶν χρωμάτων ἕτεροῖον ἢ τῶν χωρίων ἀπεργάζεται θεσίς. Οἷ μὲν γὰρ πόρρω τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος οἰκοῦντες, λευκοτέραν ἔχουσι τὴν τοῦ σώματος ἐπιφάνειαν. Οἷ δὲ τοῖς ἐφίοις καὶ ἐσπερίοις τμήμασι κατὰ τὸ νότιον τοῦ πόλου μέρος ἐνδιαιτᾶσθαι λαχόντες, πλησιέστεροι τῆς ἀκτίνος γενόμενοι, μελαίνονται τὸ σῶμα, 83.676 ξύλων τινῶν δίκην τῆ πλείονι τοῦ πυρὸς ὀμιλία ἐπαν θρακουμένων, καὶ τὴν μέλαιναν χροιάν ἐνδυομένων. Οὐκοῦν μία μὲν τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις, καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, καὶ ὑπηκόων καὶ βασιλέων, καὶ δούλων καὶ δεσποτῶν. Μία δὲ οὖσα ἢ φύσις, τοῦ Δημιουργοῦ κηρῦττει τὸ δίκαιον· διαιρεθεῖσα δὲ τῷ χρόνῳ εἰς δουλείαν καὶ δεσποτείαν, καὶ τούτοις

καί κείνοις τὸν αὐτὸν φυλάξασα χαρακτῆρα, κατηγορεῖ μὲν τῆς ἀμαρτίας, ταύτην εἰσαγούσης τὴν χρεῖαν, τοῦ δὲ Ποιητοῦ καὶ ἐνταῦθα τὴν ἰσότητα δείκνυσιν. Ἐφύλαξε γὰρ μέχρι τέλους τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα, τὴν δὲ ἀταξίαν τῆς ἀμαρτίας τῇ τάξει τῆς ἡγεμονίας ἐξέλασε, καὶ τὴν ἐκείνης πλεονεξίαν τῷ κανόνι τῆς νομοθεσίας ἐρρύθμισεν, οἷόν τις ναυπηγὸς σπαρτίῳ τινὶ σανίδας ἀπευθύνων, καὶ τὸ περιττὸν ἀφαιρούμενος. Μὴ τοίνυν τοῦ Δημιουργοῦ κατηγορεῖ τὴν δουλείαν θεώμενος, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν καὶ βλασφημίαν φεῦγε, δι' ἣν εἰς δουλείαν καὶ δεσποτείαν διηρέθη τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Σὺ δὲ, σκάφος μὲν ὄρων ἐξ οὐρίων φερόμενον, καὶ τοὺς μὲν πλωτῆρας ἡσυχῇ καθημένους, τοὺς δὲ ναύτας, ἢ ταῖς κώπαις ἐρέττοντας, ἢ τὰς προτόνους ἔλκοντας, ἢ ἄλλο τι τῶν κελευομένων ἐργαζομένους, τὸν δὲ πρωρῆα σκοπέλους καὶ βράχη καὶ σπιλάδας περισκοποῦντα, καὶ τῷ κυβερνήτῃ μηνύοντα, τὸν δὲ κυβερνήτην πᾶσιν ἐπιστατοῦντα, καὶ τοῖς πηδαλίοις τὸ σκάφος ἰθύνοντα, θαυμάζεις τὴν τάξιν, καὶ οὐ κελεύεις εἶναι πάντας κυβερνήτας, οὐδὲ πᾶσι τὴν τῆς νηὸς ἡγεμονίαν πιστεύεις· καὶ τοὺς μὲν ἡσυχὰ ζοντας βλέπων, τοὺς δὲ τὸ κελευόμενον δρῶντας, τὸν δὲ προλέγοντα τὸ φαινόμενον, τὸν δὲ πάντων ὁμοῦ προστατεύοντα, οὐκ ἀγανακτεῖς, οὐδὲ κατηγορεῖς ἀκοσμίαν, ἀλλὰ μάλα θαυμάζων τὴν τάξιν διατελεῖς· τὰς δὲ οἰκίας οὐκ ἐθέλεις ταῖς ὀλκάσι παραπλησίως κυβερνᾶσθαι, ἀλλὰ δυσχεραίνεις, τὸν μὲν ἡγούμενον βλέπων τῆς οἰκίας, τοὺς δὲ ἀγομένους. Καὶ μὴν οἰκία καὶ ναὺς κατὰ τὴν οἰκονομίαν λίαν ἀλλήλαις ἐοίκασιν. Ὁ μὲν γὰρ δεσπότης, καθάπερ τις κυβερνήτης, τῶν τῆς οἰκίας οἰάκων ἐπειλημμένος, τοῖς πᾶσιν ἐφέστηκεν· ὁ δὲ τῶν οἰκετῶν πρωτεύων, ὁ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὴν κηδεμονίαν πεπιστευμένος, τὸν πρωρῆα μιμούμενος, διδάσκει τὸν δεσπότην ἃ νομίζει συμφέρειν. Τῶν δὲ ἄλλων οἴκετῶν, οἱ μὲν ναύταις παραπλησίως, μερικὰς ἐγκεχειρισμένοι φροντίδας, τὰ κελεύόμενα πράττουσιν· οἱ δὲ λοιποὶ, δίκην πλωτῆρων, ἐν μέσῳ τούτων εἰσὶν, ὑπὸ τούτων ἰθύνόμενοι, καὶ τῶν ἀναγκαίων διὰ τούτων τυγχάνοντες. Τί δήποτε τοίνυν σκάφος μὲν οὕτω κυβερνώμενον ἐπαινεῖς, οἰκίαν δὲ τὴν αὐτὴν δεχομένην οἰκονομίαν σκώπτων διατελεῖς; Ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι σε καὶ στρατιάν ἐπαινεῖν, ἣς ἡγεῖται μὲν ὁ στρατηγὸς, φυλάττουσι δὲ τοὺς λόχους οἱ λοχαγοὶ, ἐν κόσμῳ δὲ τὰς τάξεις ἄγουσιν οἱ ταξίαρχοι· ἑκατόνταρχοι δὲ καὶ χιλίαρχοι τὰ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ συνθήματα τούτοις διαπορθμεύουσι, καὶ νῦν μὲν εἰς φάλαγγα καθιστώσι τὴν στρατιάν, νῦν δὲ ἐν πλινθίῳ, 83.677 ἄλλοτε ἐπὶ κέρας ἄγουσιν. Ἔστι δὲ ὅτε κέρας ἑκάτερον ἐπὶ πλείστον ἐκτείναντες, κυκλοῦσι μὲν τοὺς πολεμίους, οὐδὲ φυγεῖν ἐπιτρέποντες, ἀλλὰ πάντοθεν ὁμοίως ἀφιέντες τὰ βέλη, καὶ ἄρδην ἅπαντας ἀναίρουσιν. Τούτων δὲ οὐδὲν ἐγεγόνει, μὴ τῆς στρατιᾶς εἰς ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους διηρημένης· πολυαρχία γὰρ ἐν στρατιᾷ πάντων μάλιστα βλαβερῶτατον, εἰς πολλὰ κατατέμνουσα, καὶ τὴν ὁμόνοιαν διασπῶσα, καὶ πολλαῖς βουλαῖς ἰθύνειν μὲν πειρωμένη, βλάπτουσα δὲ μᾶλλον ἢ κυβερνῶσα. Πῶς τοίνυν οὐκ ἄτοπον, καὶ ἐν νηὶ σε θαυμάζοντα τὴν τοῦ ἐνὸς προστασίαν, καὶ στρατιᾶς ἐπαινοῦντα τὴν τάξιν, ἣν οἱ τῶν στρατηγῶν ἐργάζονται νόμοι, μέμφεσθαί σε οἰκίαν τοῦτον ἀγομένην τὸν τρόπον; Ἀλλὰ πικρὸν, φησὶ, τὸ δουλεύειν, κἂν τῇ ἐξουσίᾳ τῶν δεσποτῶν ἔχειν τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπόλαυσιν, καὶ πόνοις διηνεκέσι ταλαιπωρεῖσθαι. Ἄλλ' εἰ φιλαλήθως τῶν εἰρημένων ἕκαστον σκοπῆσαι θελήσεις, ἐρρώσθαι φράσας τοῖς ἐριστικοῖς λόγοις, εὐρήσεις, τὰ μὲν ἀθυμίας, τὰ δὲ πολλῆς ὠφελείας μεστά. Ὁ μὲν γὰρ τῆς οἰκίας δεσπότης, πολλαῖς πολιορκεῖται φροντίσι, σκοπούμενος ὅπως τοῖς οἰκείοις πορίσῃ τὰς χρεῖας, ὅπως βασιλεῦσι τὴν τεταγμένην εἰσφορὰν εἰσενέγκῃ, ὅπως ἀποδῶται μὲν τῶν προσόδων τὰ περιττά, ὠνήσῃται δὲ τὰ ἐνδέοντα. Ἀγνώμων ἢ γῆ περὶ τοὺς γηπόνους ἐγένετο, τὴν τῶν

ἀνθρώπων περὶ τὸν Ποιητὴν ἀγνωμοσύνην οὕτω πως μιμουμένη· ὁ δὲ ἀνιᾶται, καὶ δανειστὰς περισκοπεῖ, καὶ γραμματεῖα διαγράφει, καὶ τὴν αὐθαίρετον ἐπισπᾶται δουλείαν. Ἦνεγκεν ἡ γῆ τοὺς καρπούς, καὶ βρίθει ταῖς ὠδίσι, καὶ τοῖς ληΐοις καλύπτεται, καὶ βαροῦσα τῷ πλήθει τοῦ καρποῦ τῶν δένδρων τοὺς κλάδους πρὸς ἑαυτὴν νεύειν καταναγκάζει· ὁ δὲ πάλιν ἐτέρως κεντεῖται· τῶν καρπῶν γὰρ τοὺς ὠνητὰς περισκοπῶν οὐχ εὐρίσκει, καὶ γίνεται αὐτῷ τῆς εὐκαρπίας ἡ εὐθηνία μικρῶ τινι ἀφορητοτέρα. Οὐ μόνον δὲ αὐτοῖς μεθ' ἡμέραν αἰφροντίδες ἐπίασι, καὶ τὴν ψυχὴν περιστοιχίζουσι καὶ κυκῶσιν, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ χαλεπώτερον πολεμοῦσιν. Ἦσυχάζουσα γὰρ ἡ ψυχὴ, καὶ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων ἀπηλλαγμένη, ἀκριβέστερον τῶν οἰκείων, ἢ ἀγαθῶν, ἢ κακῶν ἐπαίσθανεται. Ὁ δὲ οἰκέτης τῷ σώματι δουλεύων, ἐλευθέραν ἔχει τὴν ψυχὴν, καὶ τούτων ἀπάντων ἀπηλλαγμένην. Οὐ γὰρ ὀδύρεται γῆς ἀκαρπία, οὐδὲ ὠνίων ἀπρασίαν ὀλοφύρεται· οὐκ ἀλγύνεται τὸν δανειστὴν θεωρῶν, οὐ δέδιε πρακτόρων ἔσμον, δικαστηρίοις προσεδρεύειν οὐκ ἀναγκάζεται, οὐδὲ δειμαίνει τοῦ κήρυκος τὴν φωνήν, οὐδὲ δικαστὴν βλοσυρὸν δεικνύντα τὸ ὄμμα· μέτρῳ λαμβάνει τὸ σιτηρέσιον, ἀλλὰ φροντίδος ἀπηλλαγμένον. Ἐπ' 83.680 ἐδάφους καθεύδει, ἀλλ' οὐ μέριμνα τὸν ὕπνον ἐξελάνει, ἀλλὰ γλυκὺς αὐτοῦ τοῖς βλεφάροις ἐπιπέμενος οὐκ ἔα τῆς τοῦ ἐδάφους ἀντιτυπίας αἰσθάνεσθαι. Καὶ τοῦτο φυσιολογῶν ὁ Σοφὸς ἔλεγε· «Γλυκὺς ὁ ὕπνος τῷ δούλῳ.» Ἐνὶ χιτωνίῳ τὸ σῶμα καλύπτει, ἀλλὰ ῥωμαλέωτερον ἔχει τοῦ δεσπότη τοῦ σώματος. Ἄρτον ἐσθίει πιτυρίαν, οὐδὲ μικροῦ προσοψήματος ἀπολαύων· ἀλλ' ἡδίων τοῦ δεσπότη τῆς τροφῆς ἀπολαύει. Ὁ μὲν γὰρ διηνεκῶς γαστριζόμενος, καὶ τοῦ κόρου τοὺς ὄρους ὑπερβαίνων, ὠθεῖ τὰ σιτία, καὶ κατ' ἀνάγκην τῇ γαστρὶ παραπέμπει· ὁ δὲ τῇ χρεῖα μετρῶν τὴν μετάληψιν, καὶ τὸν χοίνικα τὸν διδόμενον οἰκονομικῶς διαιρῶν, ὀρεγόμενος τὴν τροφήν ὑποδέχεται, καὶ πέττει ῥαδίως, συνεργὸν λαβῶν τὸν πόνον. Σὺ δὲ τὴν μὲν δουλείαν βλέπεις, τὴν δὲ ὑγίαν οὐ βλέπεις· καὶ τὴν μὲν διακονίαν ὄρα, τὴν δὲ θυμηδίαν οὐ θεωρεῖς· καὶ τοῦ μὲν πόνου κατηγορεῖς, τὸν δὲ ἀφρόντιδα βίον οὐ μακαρίζεις· καὶ τὴν μὲν ὑπουργίαν διαβάλλεις, τὸν δὲ ἡδιστὸν ὕπνον οὐ βλέπεις. Καὶ μὴν ἔδει κἀντεῦθεν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν κατιδεῖν, καὶ τὴν τῆς οἰκονομίας ἰσότητά θεωρῆσαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῆς ἀμαρτίας ἀνάγκη εἰς ἡγεμονίαν καὶ δουλείαν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν διένειμε, τῇ μὲν μετὰ τῆς ἡγεμονίας καὶ τὰς φροντίδας συνέζευξε, καὶ ἀγρυπνίας συνεκλήρωσε, καὶ νόσους πλείους ἀπένειμε· τῇ δὲ δουλείᾳ, πλείονα δέδωκε τὴν ὑγίαν, καὶ ἡδίω τῆς τροφῆς τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ ὕπνον ἡδὺν καὶ μακρότερον, λῦσαι τοῦ κόπου τὸ σῶμα δυνάμενον, καὶ πρὸς τοὺς πόνους αὐτὸ τῆς ὑστεραίας ἐρρωμενέστερον ἀποφῆναι. Μὴ τοίνυν μόνους ὄρα τοὺς πόνους, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν πόνων θεώρει παραμυθίας, καὶ τὸν τῶν ὄλων Πρύτανιν διὰ πάντων ἀνύμνει. Τί δήποτε δὲ διαβάλλεις τοὺς πόνους ὅτι πάντα ῥαδίως συκοφαντῶν; Τί τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν δίχα πόνου κατορθοῦται; Ποίαν εὐκληρίαν τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις οὐ διὰ πόνων καρποῦται; Τὰ ἐκ γηπονίας ἀγαθὰ διὰ πόνων καρπούμεθα, καὶ τοὺς τῆς ἐμπορίας καρπούς· πόλεις οἰκοδομοῦμεν, μετὰ πόνου ταύτας κατασκευάζοντες· πόνων ἡγουμένων, οἰκιῶν ἀπολαύομεν, ἐσθίῃ τὸ σῶμα καλύπτομεν, ὑποδήματα τοῖς ποσὶ περιτίθεμεν, σιτία παντοδαπὰ προσφερόμεθα. Καὶ τί δεῖ πάσας καταλέγειν τῶν ἀνθρώπων τὰς χρεῖας, ὧν οἱ πόνου δημιουργοί; Ἄλλ' ἔοικας κηφὴν τις εἶναι, καὶ ἀργία συντετραμμένος, καὶ τῶν ἀλλοτρίων πόνων δρεπόμενος τοὺς καρπούς, οὐδὲν δὲ αὐτὸς συνεισφέρων τῷ βίῳ, ἀλλὰ γλῶτταν μόνην, πάντα σκώπτειν πεπιστευμένην. Ἄλλὰ καὶ τοῦτον τὸν ὕθλον, καὶ τὴν πολλὴν ἀδολεσχίαν, ἡ ἀργία γεγέννηκεν. Ὁ γὰρ πόνου ἐσχολακῶς, ὀλίγα μὲν φθέγγεται, πολλὰ δὲ λίαν ἐργάζεται. Εἰ τοίνυν πόνῳ τῶν ἀγαθῶν

ἕκαστον κατορθοῦται, μὴ διαβάλλῃ 83.681 λης διὰ τοὺς πόνους τὴν δουλείαν, ὃ φίλος· σκόπησον δὲ, ὡς καὶ πολλοὶ τῶν δεσποτῶν οὐκ ἔλαττον πονοῦσι τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν πλείω, εἰ καὶ τοῖς ἔργοις τὰς φροντίδας συναριθμήσεις. Σὺ μὲν οὖν τῶν νῦν ὄντων τοὺς σπουδαίους θεώρησον, ἐγὼ δὲ σοὶ τοὺς παλαιοὺς ὑποδείξω πλείω τῶν οἰκετῶν πεπονηκότας. Βλέπε τὸν μὲν μακάριον Νῶε, ξύλα τέμνοντα, καὶ ταῦτα τῶν σκεπάρνων καθαίροντά τε, καὶ πρὸς γωνίαν εὐθειᾶν ἐξομαλίζοντα, καὶ τὴν κι βωτὸν ὡς προσετάχθη ἐκ ξύλων τετραγώνων κατασκευάζοντα, καὶ γόμφους τὰς ἀρμονίας συνδέοντα, καὶ τούτῳ τῶν τρόπων πᾶσαν ὑφαίνοντα, καὶ τῇ ἀσφάλτῳ καὶ τῇ πίσσῃ καταχρίοντα, καὶ τοῖς ὕδασι τὴν εἰσορὴν ἀποτεριχίζοντα. Τὸν δὲ μέγαν Ἀβραάμ τὸν πατριάρχην, τὸν ὀκτωκαίδεκα καὶ τριακοσίων οἰκογενῶν δεσπότην, αὐτουργοῦντα, καὶ τοῖς ξένοις διακονοῦντα, καὶ εἰς τὰ βουκόλια τρέχοντα, καὶ τὸ μοσχάριον ἔλκοντα, καὶ τὴν ὁμόζυγα πρὸς τὴν ἄρ τοποίαν ἐπέιγοντα· κάκεινὴν δὲ ὡσαύτως μάττουσαν τὰ ἄλευρα, καὶ τοὺς ἐγκρυφίας ὀπτῶσαν, καὶ ταῖς θεραπαίνας τὴν διακονίαν οὐκ ἐπιτρέπουσαν· αὐτὸν δὲ τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον πρεσβύτην παρ εστῶτα τοῖς ξένοις, καὶ τραπέζης μὲν οὐ κοινωνοῦντα, τὴν δὲ διακονίαν πληροῦντα. Βλέπε τὴν Ῥεβέκκαν, τὴν τοῦ Βαθουήλ θυγατέρα, τοῦ Ναχώρ τὴν ἕγγονον, ἡλικίαν μὲν ἔχουσαν γάμου, ὥρα δὲ λάμπουσαν, καὶ θαλάμοις ἐμφιλοχωρεῖν οὐκ ἀνεχομένην, ἀλλ' αὐτουργοῦσαν καὶ ὑδροφοροῦσαν, καὶ εἰς τὴν πρὸ τῆς πόλεως πηγὴν διαθέουσαν· καὶ οὐ μόνον οἴκαδε τὸ ὕδωρ κομίζουσαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀφικνουμένοις τὴν αὐτουργίαν παρέχουσαν, καὶ ἀνιμωμένην τὸ ὕδωρ, καὶ αὐτοῖς τε καὶ ταῖς καμήλοις προσφέρουσαν, καὶ τῆς σωφροσύνης τὸ καλὸν κτῆμα σῶον διαφυλάττουσαν, καὶ τὴν παρθενίαν ἀκήρατον διασώζουσαν, καὶ τοὺς πόνους μετὰ πάσης αἰρουμένην προθυμίας, καὶ τούτοις ὠραίζομένην μᾶλλον, ἢ τῶν κάλλει λαμπρυνομένην. Ἐν τούτοις ὁ ταύτης υἱός, ἄτε δὴ ταύτης υἱός, ὁ μέγας Ἰακώβ, εἴκοσι διετέλεσεν ἔτη, ποιμαίνων καὶ θηρίοις παλαίων, καὶ τῶν τῆς ἀκτίνος λυπηρῶν ἀνεχόμενος, καὶ ὕπνου κόρον λαβεῖν οὐδὲ νύκτωρ δυνάμενος· καὶ τὰς τούτου δὲ γαμετὰς, δι' ἃς καὶ τῶν πόνων ἠνέσχετο, πρόβατα νεμούσας ἐν ταῖς ἱστορίαις εὐρίσκομεν. Καὶ οἱ τούτου δὲ παῖδες κτηνοτρόφοι τε ἦσαν, καὶ αὐτουργοὶ, καὶ ποιμένες, καὶ πολλαπλάσιον τῶν οἰκετῶν ὑπομένοντες πόνον. Καὶ ὁ θειότατος δὲ Μωϋσῆς τεσσαράκοντα ἔτη τοῦτον διετέλεσε βιοτεύων τὸν τρόπον. Καὶ ἡ τούτου δὲ γαμετὴ, ἱερέως οὕσα θυγάτηρ, πρόβατα νέμουσα, καὶ τῶν ἀδίκων ποιμένων διὰ τῆς τούτου βοηθείας ἀπαλλαγεῖσα, τὴν μνηστειᾶν ἐδέξατο. Ἀλλὰ γὰρ περιττὸν μηκύνειν τὸν λόγον, καὶ πάντας εἰς μέσον ἄγειν τῆς θείας Γραφῆς τοὺς μετὰ πόνων τοῦ βίου διαδραμόντας τὸν δίαυλον. Εἰ τοίνυν οὐκ οἰκετῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ δεσποτῶν ἴδιον τὸ πονεῖν, τίνος χάριν τῆς δουλείας διὰ τοὺς πόνους κατηγορεῖς; Τῶν 83.684 μὲν γὰρ πόνων οἱ δοῦλοι κοινωνοὺς ἔχουσι τοὺς δεσπότης, τῶν δὲ φροντίδων τοῖς δεσπότηταις οὐ κοινωνοῦσιν. Εἰ δ' ὁ μὲν πόνος κοινὸς δούλων καὶ δεσποτῶν, ἡ δὲ φροντίς ἴδια τῶν δεσποτῶν, πῶς οὐ μακαρίους κρίνομεν τοὺς τῶν φροντίδων ἀπηλλαγμένους, ἀλλὰ τοῖς ἀθλίοις ἐγκαταλέγομεν; Ἐπειδὴ τοίνυν ἀντικρὺς ἐδείχθη κἀνταῦθα τοῦ τῶν ὅλων κηδεμόνος ἢ πρόνοια, φέρε τῶν εἰρημένων ἕκαστον εἰς ἓν συναγαγόντες, ἀνακεφαλαιωσώμεθα τε, καὶ σαφεστέραν αὐτῶν τὴν κατανόησιν ποιησώμεθα. Ἀπεδείξαμεν τοίνυν, ὡς μίαν ἐξ ἀρχῆς ὁ Ποιητὴς ἐδημιούργησε φύσιν, καὶ ταύτην αὐτεξουσίας λόγῳ τετίμηκεν· εἶτα ὅτι εἰς οὐ δέον αὕτη τῶν αὐθαίρετῳ τῆς γνώμης χρησαμένη ἔρρεψεν ἐπὶ τὸ χεῖρον, εἰς μυρία τε πλημμελημάτων ἐξώκειλεν εἶδη. Ἔδει τοιγαροῦν νόμοις ἀναχαιτίσαι τῆς ἀμαρτίας τὴν ῥύμην, οἱ δὲ νόμοι τῶν τιθέντων ἐδέοντο. Διηρέθη τοί νυν ἀναγκαίως διχῆ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις· καὶ οἱ μὲν ἄρχειν

ἐτάχθησαν, οἱ δὲ τοῖς ἄρχουσιν ὑπακούειν· ἵνα τῶν νόμων ὁ φόβος, καὶ τῶν ἀρχόντων τὸ δέος, τὴν πολλὴν τῆς κακίας καταπαύσῃ φορὰν. Ἄρχουσι τοὶ γαροῦν πόλεων μὲν, ἄρχοντες· κωμῶν δὲ, κηδεμόνες· στρατηγοὶ, στρατείας· καὶ τούτων δὲ κάκεινων οἱ βασιλεῖς· τῆς νηὸς, ὁ κυβερνήτης· τῶν ἀθλητῶν, οἱ παιδοτρίβαι· ὁ γραμματιστής, τῶν μειρακίων· ὁ σκυτοτόμος, τῶν φοιτητῶν· ὁ χαλκοτύπος ὡσαύτως τῶν παρ' αὐτοῦ μαθεῖν βουλομένων τὴν τέχνην. Ἄρχει τοιγαροῦν καὶ τῆς οἰκίας ὁ δεσπότης. Οὔτε γὰρ οἶόν τε δεσπότην δίχα πράττειν καλῶς οἰκίαν· καὶ μαρ τυροῦσιν αἱ τούτων ἐστερημέναι, παντάπασιν ἔρη μούμεναι. Ταύτην τὴν ἡγεμονίαν ἔχουσι καὶ τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι· διδασκόμεθα γὰρ ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὡς οὐκ ἀγγέλους ἔχει μόνους, ἀλλὰ καὶ ἀρχ ἀγγέλους οἰκῆτορας ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν οὐρανός· καὶ οἱ μὲν προστατεύουσιν, οἱ δὲ ὑπακούουσιν. Εἰ δὲ καὶ τὸ παρανομίας ἐλευθέρον χωρίον, καὶ ἡ σωμάτων καὶ παθῶν ὑπερτέρα φύσις, ταύτην οὐκ ἠρνήθη τὴν τάξιν, ἀλλ' οἱ μὲν εὐπειθῶς ὑπακούουσιν, οἱ δὲ κοσμίως ἡγεμονεύουσι, τί δυσχεραίνεις, ἄνθρωπε, παρ' ἀνθρώποις βλέπων, ἔνθα πολλὴ περὶ τὸ χεῖρον ἢ ῥοπή, τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον; Οἶον γὰρ τι φάρμακον ἀλεξίκακον τοῖς τῆς ἀνομίας ἔλκεσι, τὴν τῶν ἀρχόντων οἰκονομίαν ὁ Ποιητῆς ἐπιτέθεικεν. Ἄρχει καὶ παίδων πατήρ, καὶ παιδεύει τοὺς παῖδας ἀκολασταίνοντας, καὶ ἐπ' αἰνεῖ σωφρονουῦντας. Ἄρχει παιδίων ὁ διδάσκαλος, καὶ τῆς ὁμόζυγος ὁ ἀνὴρ, καὶ τῶν οἰκετῶν ὁ δεσπότης, τοὺς μὲν εὐνουστέρους ἀποδεχόμενος, καὶ τι μῆς ἀξίων, καὶ θεραπείας, καὶ ἐλευθερίας πολ' λάκις· τοὺς δὲ νωθεῖς καὶ κακουργεῖν εἰθισμένους παιδεύων, καὶ καλοκαγαθίαν διδάσκων. Ταύτην τὴν τάξιν καὶ τοῖς ἱερεῦσι δέδωκεν ὁ τῶν ὄλων Θεός· καὶ τοὺς μὲν ἱερωσύνης ἠξίωσεν, τοῖς δὲ τὴν τοῦ τῶν ἡγεμονίαν ἐπίστευσε· καὶ ἄλλα δὲ εἶδη ταγματῶν ὑπ' ἐκείνους πεποίηκεν. Εἰ δὲ βλέπων ἐνίους τῶν δεσποτῶν, ἄγαν ὤμους, καὶ λίαν ἀκολάστους, 83.685 καὶ τινὰς τῶν ἀρχόντων δώροισι ἀπεμπολοῦντας τὸ δίκαιον, προσπταίεις, καὶ τὴν ἀντιλογίαν ὠδίνεις, ἐγὼ σου προλαμβάνω τὸν πονηρὸν τῆς διανοίας τό κον, καὶ φημι, ὡς τοῖς τοιούτοις οὐχ ὁ Θεὸς τὴν ἡγεμονίαν ἐπίστευσε, ἀλλ' ἡ τῶν ἀρχομένων πονηρία τὴν τούτων ἀρχὴν ἐπεσπάσατο. Ὅνησιν γὰρ οὐδεμίαν παρὰ τῶν εὖ καὶ καλῶς εἰσηγησαμένων ἐλκῦσαι θελήσαντες, ἀλλὰ τῇ μοχθηρίᾳ τοῦ τρόπου τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν ὑβρίσαντες, τῆς θείας ἐπιμελείας σφᾶς αὐτοὺς ἀπεστέρησαν· εἶτα τῆς θείας γυμνωθέντες οἰκονομίας, τῶν τοιούτων ἡγεμόνων ἀπήλασαν, ἵνα τῇ πείρᾳ τῶν χειρόνων εἰς μνήμην ἔλθωσι τῶν κρειττόνων, καὶ τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς ἐκείνων ἀναμνησθῶσι παιδαγωγίας. Εὐρίσκομεν δὲ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, δι' ὑπερβολὴν τῆς τῶν ἀνθρώπων πονηρίας τὰς ἡνίας ἔωντα πολλακίς καὶ φέρεσθαι τῶν ἀνθρώπων ὡς ἂν θέλωσι συγχωροῦντα τὸ γένος. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς αὐτὸς διὰ τοῦ προφήτου διδάσκων, καὶ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ἔλεγε· «Καὶ εἶπον· Οὐ ποιμανώ ὑμᾶς· τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνησκέτω, καὶ τὸ ἀπολλύμενον ἀπολλύσθω, καὶ τὰ κατάλοιπα κατ' εσθιέτω ἕκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ.» Χρὴ τοιγαροῦν, ἀρχόντων πονηρῶν ἡγουμένων, καὶ δεσποτῶν ὤμων καὶ πικρῶν οἰκίας κυβερνώντων, τὸν τῶν ὄλων Πρύτανιν ἰκετεύειν, καὶ τῇ τοῦ βίου μεταβολῇ, καὶ τῇ τῶν τρόπων ἐναλλαγῇ, ἵλεώ τε ποιεῖν, καὶ εἰς ἐπικουρίαν ἐγείρειν, καὶ θερμῶς ἰκετεύειν τὴν τοῦ καιροῦ δυσκολίαν μεταβαλεῖν. Ὅτι γὰρ ὑπακούει ῥαδίως τοῖς εἰλικρινῶς ἀντιβουλοῦσιν, ἀγαθός τε ὢν, καὶ ἐλεεῖν πεφυκώς, μᾶλλον δὲ ἐλέους τυγχάνων πηγῇ, αὐτὸς μάρτυς τοῖς οὕτως ἰκετεύουσιν ὑπισχνούμενος, καὶ λέγων, ὅτι «Καλέσεις, ἐγὼ δὲ σου ὑπακούσομαι· ἔτι λαλοῦντός σου ἔρω· Ἴδού πάρειμι.» Ὅτι δὲ οὐδὲ οἱ λίαν παράνομοι, καὶ δυσσεβεῖα πάντας ἀποκρύψαι φιλονεικῆσαντες, οἶόν τε λωβᾶσθαι τοὺς τὸ λογικὸν ἐρρωμένους, καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπάρχοντας ἐραστάς, διὰ τοῦ μετὰ ταῦτα λόγου, σὺν Θεῷ φάναι,

δηλώσομεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος τὸν καὶ κοινὰς καὶ ἰδίας τοῖς ἀνθρώποις δωρεὰς χορηγοῦντα, καὶ μυρίοις ὄσοις ἀγαθοῖς τὸ ἡμέτερον περικλύζοντα γένος, ὑμνήσω μεν. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η΄.

Ὅτι τοὺς εὖ φρονοῦντας οὐδὲ τὸ πονηροῖς δουλεύειν δεσπότης λυμαίνεται. Μεγάλῃ μὲν, εὖ οἶδα σαφῶς, δεῖ καὶ γλώττης καὶ διανοίας, τῷ μεγάλῃ οὕτω λόγων ὑπόθεσιν ἀναδέχεσθαι πειρωμένῳ· πέφυκε γὰρ πως κινδυνεύειν ἐν τοῖς λόγοις τῶν πραγμάτων ἡ δόξα· τῇ γὰρ τοῦ τῶν ἀσθενείᾳ καὶ ῥώμῃ φιλοῦσι κρίνειν τὰ πράγματα, οἱ μὴ τῇ φύσει τούτων, ἀλλὰ τῇ δεινότητι τῶν λόγων προσέχειν ἐθέλοντες. Ἐγὼ δὲ τῇ τῆς ὑποθέσεως δυνάμει θαρρήσας, οὐκ ἐμέτρησα ταύτη τὰ 83.688 τῆς ἐννοίας κυήματα, οὐδ' ἐλογισάμην τὰς μικρὰς αὐτῆς καὶ ἐξιτήλους ὠδῖνας, ἀλλ' ἐσκόπησα μόνον, ὡς δῆλόν ἐστι τοῖς εἰδέναι θέλουσι τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, καθάπερ ἥλιος τοῖς ἐρρώμενοις τὰς ὄψεις. Καὶ μηδενὸς γὰρ συνηγοροῦντος, βῶα τοῦ Ποιητοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ πρόνοια. Οὐδὲν οὖν ἀπείκοις δρᾶν ὠήθη, οὐδὲ μέμψεως ἄξιον, παρασχὼν εἰς ὑπουργίαν τὴν γλῶτταν, τῇ πάντοθεν φερομένη φωνῇ, καὶ ταύτην ἐνηχῶν τοῖς βεβυσμένοις τῶν ἀχαρίστων ὡσίν. Ὅτι μὲν οὖν καὶ πενία καὶ πλοῦτος ἀναγκαῖα τῷ βίῳ καὶ χρήσιμα, καὶ δουλείαν δὲ τίνα καὶ δεσποτείαν, καθάπερ τινὰ φάρμακα, τοῖς ἔλκεσι τῆς ἀμαρτίας ὁ τῶν ψυχῶν προσήνεγκεν ἰατρὸς, τὴν θεῖαν χάριν συνεργὸν ἐσχηκότες, ἰκανῶς ἀπεδείξαμεν. Ὅτι δὲ οὐ λωβᾶται δουλεία τοῖς χρωμένοις, ἀλλὰ καὶ λίαν τοὺς βουλομένους εὐεργετεῖ, αὐτίκα, σὺν Θεῷ φάναι, δειχθήσεται· τοῦτο γὰρ χθὲς ἐρεῖν ὑπεσχόμεθα. Δυνατὸν μὲν γὰρ τῷ βουλομένῳ, καὶ δίχα τῶν παλαιῶν παραδειγμάτων τοὺς συνδουλεύοντας ἐξετάσαι, καὶ θεωρῆσαι πολλοὺς ἀρετῆς φροντιστὰς, καὶ τὴν δουλείαν εὐνοία κοσμοῦντας, καὶ τῆς μὲν ἀνάγκης οὐ δεομένους, γνώμῃ δὲ τὸ δέον ἐργαζομένους, καὶ τῶν δεσποτῶν τὴν θεραπείαν προαιρουμένους, καὶ τούτου χάριν καὶ ἐλευθερίας ἀξιομένους, καὶ χρημάτων πολλῶν κυρίους γινομένους, καὶ τῆς καλῆς δουλείας τὰ ἐπίχειρα δρεπομένους. Οὐ παρέλκον δὲ ἴσως καὶ τῶν πάλαι δεδουλευκότων ὀλίγους εἰς μέσον παραγαγεῖν, καὶ γυμῶσαι τῆς εὐσεβείας τὸν θησαυρὸν, ὃν ἐκεῖνοι συνήγαγον, εἰς ἔλεγχον τῶν τὴν δουλείαν διαβάλλειν ἐπιχειρούντων, καὶ τῆς μεΐζονος βλασφημίας ταύτην ἀφορμὴν ποιουμένων, καὶ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐντεῦθεν ἀφιέναι τὰ βέλη τολμώντων. Παρίτω τοιγαροῦν πρῶτος ἀπάντων, ὁ πρῶτος Ἀβραάμ τοῦ πατριάρχου θεράπων. Οὗτος τοίνυν, ἡνίκα γεγηρακῶς ὁ πατριάρχης ὤφθη, τῆς φύσεως τὸν ὄρον εἰδὼς, καὶ τοῦ βίου τὸ τέλος ὄρων, γῆρας γὰρ θανάτου προοίμιον, περὶ τοῦ υἱέος ἐνετέλλετο. καὶ φέρειν αὐτῷ γυναῖκα προσέταττεν ἐκ τῆς οἰκείας φυλῆς, καὶ φεύγειν τὴν τῶν Χαναναίων συγγένειαν παρηγγύα, ταῖς παλαιαῖς ἀραῖς καὶ εὐλογίαις πιστεύων· τῆνικαῦτα ὁ θαυμαστός οὗτος οἱ κέτης, πρῶτον μὲν ἀκριβῶς ἅπαντα βασανίζει τοῦ δεσπότη τὰ ῥήματα, καὶ τὸν προσφερόμενον δεδιὼς ὄρκον, καὶ τὸν τῶν ἀπάντων ἐπόπτην ὀρῶδων ὀφθαλμὸν, πυνθάνεται πρῶτον, εἰ δεῖ τὸν υἱὸν εἰς τὴν πατρῶαν ἀπαγαγεῖν οἰκίαν, τῆς γυναικὸς τὴν ἐκδημίαν παραιτουμένης. Τοῦ δὲ Ἀβραάμ ἀπαγορεύσαντος, καὶ φήσαντος μὴ δεῖν ἀπάγειν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ κεκληκῶτι θαρρήειν, καὶ τοῖς ἐκείνου πηδαλίοις πιστεύειν, ἀπαίρει μὲν ὁ παῖς ἐκ τῆς δεσποτικῆς οἰκίας, πολλοὺς δὲ σταθμοὺς ὁδεύσας, εἰς τὴν 83.689 Χαβρᾶν ὀψὲ τῆς ἡμέρας παρεγένετο· καὶ τὰς μὲν καμήλους καθίζει, φάρμακον τῶν πόνων τὴν ἀνάπαυαν προσφέρων, αὐτὸς δὲ μακρὰ χαίρειν εἰπὼν οἷς ἐκόμιζε δώροις, καὶ πάσῃ τῇ τοῦ πλοῦτου περιφανείᾳ, εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἐκτείνας, τὸν Θεὸν ἰκετεύει, προμνήστορα τοῦ τροφίμου γενέσθαι,

καὶ κατεγγυῆσαι κόρην αὐτῷ τοῖς δεσποτικοῖς συμβαί νουσαν ἤθεσιν. Ἄξιον δὲ καὶ αὐτῶν ἐκείνων τῶν εὐ σεβῶν ἀκοῦσαι ῥημάτων. «Κύριε, γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ, ἰδοὺ ἐγὼ ἔστη κα ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος, αἱ δὲ θυγατέρες τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν ἐκπορεύονται ἀντλήσαι ὕδωρ, καὶ ἔσται, ἢ παρθένος ἢ ἂν ἐγὼ εἶπω, Ἐπί κλινον τὴν ὕδριαν σου, ἵνα πίω, καὶ εἶπη μοι, Πίε καὶ ταῖς καμήλοις σου ὑδρεύσομαι ἕως ἂν παύσωνται πίνουσαι, ταύτην ἠτοίμασας τῷ παιδί σου Ἰσαάκ· καὶ ἐν τούτῳ γινώσομαι, ὅτι ἐποίησας ἔλεος τῷ κυρίῳ μου Ἀβραάμ.» Τίς οὐκ ἂν ἀγασθεῖη τῆς εὐσεβείας τὸν ἄνδρα; μᾶλλον δὲ τίς ἂν ἀξίως τῶν εἰρημένων ἕκαστον εὐφημήσειεν; Ἔστι γὰρ ἰδεῖν κατὰ ταῦτόν πίστει καὶ σοφίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ τὴν εὐχὴν κοσμουμένην. Τὸ γὰρ πᾶσιν ἐρῶσθαι φρά σαντα καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ προμηθείᾳ τὴν τῆς ἐκ δημίας ὑπόθεσιν ἀναρτῆσαι, πῶς οὐκ εὐσεβείας ἐστὶ καὶ σοφίας τῆς ἀνωτάτω; Τὸ δὲ τῇ τοῦ δεσπότη θάρρησαι δικαιοσύνη, καὶ τούτου καλέσαι Θεὸν τὸν κοινὸν ἀπάντων Θεὸν, καὶ δι' ἐκεῖνον ἐλπῖσαι τέ λος πάντως λήψεσθαι τὴν εὐχὴν, καὶ τὴν αἴτησιν εἰς πέρας ἀχθήσεσθαι, ποῖαν πίστεως ὑπερβολὴν καταλεί πει; Τετυχηκῶς δὲ ὧν ἤτησε, θεοφιλῆς ἀποδέδεικται. Οὐ γὰρ ἂν οὕτω ῥαδίως ἔτυχεν, εἰ μὴ λίαν ἦν εὖνους τῷ δεδωκότι· τὴν εὖνοιαν δὲ ἢ τῆς ψυχῆς ἐδημιούργη σεν ἀρετή. Ὅτι τετύχηκε, καὶ παραυτίκα τετύ χηκεν, ἢ ἱστορία διδάσκει. Εἰς γὰρ τῆς εὐχῆς τὸ τέλος ἔφθασεν ἢ ῤεβέκκα, καὶ τὸ τῆς φιλοξενίας ἐπιδεί κνουσι σημεῖον· καὶ σμικρὸν ὕδωρ αἰτηθεῖσα, καὶ τὰς καμήλους ἀπάσας ποτίζειν ἐπέιγεται· καὶ μετὰ πόνου τὸ ὕδωρ ἀνιμωμένη, λογικῶν καὶ ἀλόγων θε ραπεύει τὸ δίψος, ἀνδριαν ὁμοῦ καὶ φιλανθρωπιαν ἐπιδεικνυμένη, καὶ τῆς ἐν τῷ λόγῳ τῆς εὐχῆς ζω γραφηθείσης κόρης ἀρχέτυπον φαινομένη, καὶ τῆς Ἀβραμιαίας οἰκίας ἀξία δεικνυμένη, καὶ τῷ φιλοξένῳ κηδεστῇ συνομολογοῦσαν κεκτημένη τὴν γνώμην. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πιστὸς ἐκεῖνος οἰκέτης ἤτησεν ἴκε τεύων, οὐκ εἶδος, οὐ μέγεθος, οὐ παρειῶν ἄνθος, οὐκ ὀφθαλμῶν κάλλος, οὐκ ὀφρύων εὐθέτους γραμ μὰς, οὐ γένους περιφάνειαν, οὐ πλούτου περιουσίαν, ἀλλὰ φιλόξενον γνώμην, ἥπιον τρόπον, φθέγμα πρᾶον καὶ μέτριον, ἥθος ἐπεικὲς καὶ φιλάνθρωπον, ἄξιον τῆς δεσποτικῆς οἰκίας, τῆς πᾶσι ξένοις ἠνεωγμένης, τῆς εἶδη ποικίλα δεχομένης, καὶ πᾶσι προσφερούσης τὰ πρόσφορα. Ταῦτα ἤτησε, ταῦτα ἔλαβε. Καὶ οὐδὲ 83.692 εὐθὺς ἀβασανίστως ἔλαβεν, ἀλλ' ἐξετάζων τῶν γινομένων ἕκαστον, ἰδεῖν, φησὶν, ἐβούλετο, εἰ εὐ ὠδωκε Κύριος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ἢ οὐ. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαν τα εἶδεν ἂ ἤτησε σημεῖα, οὐδὲ οὕτως ἔδωκε πρὸ τῆς ὕμνωδίας τῆς μνηστείας τὰ σύμβολα, οὐδὲ ὑφ' ἡδὸ νῆς ἠττηθεῖς, ἐπελήσθη τοῦ δεδωκότος. Ἀλλὰ τὸ δῶρον βλέπων, βλέπειν ἐπίστευε καὶ τὸν τοῦ δῶρου δοτῆρα, καὶ πρότερον ἐκεῖνον εἰς δύναμιν ὕμνησεν, εἶθ' οὕτως τὸ δῶρον ἐδέξατο. Πυθόμενος γὰρ τίς τε εἶη, καὶ ἐκ τίνος ἔφω, καὶ μαθὼν ὅτι Βαθουῆλ μὲν ἔστι θυγάτηρ, ἔχει δὲ καὶ καταγωγὴν καὶ χιλὸν ταῖς καμήλοις ἀρκοῦντα, «Σπεύσας, φησὶν, ὁ παῖς προσεκύνησε, καὶ εἶπεν· Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ, ὃς οὐκ ἐγκατέλιπε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ κυρίου μου, ἐμέ τε εὐῶδωκεν εἰς οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου μου.» Ἐπειδὴ γὰρ ὧν ἤτησεν ἔλαβε πλείονα, οὐ γὰρ μόνον ὕδωρ ἔδωκεν ἢ κόρη, ἀλλὰ καὶ καταγώγιον δώσειν αὐτομάτως ἐπηγγείλα το, καὶ τροφήν καὶ αὐτῷ καὶ ταῖς καμήλοις παρέξειν ὑπέσχετο, καὶ τὴν συγγένειαν, ἣν οὐκ ἤτησε, μεθ' ὧν ἤτησεν εἶδε παραχθεῖσαν, ὕμνοις οἷς ἠδύνατο, τὸν τῆς χάριτος ἠμείβετο χορηγὸν, καὶ ταῖς θεαῖς ἐπαγγελίαις τὸ ἀψευδὲς ἐμαρτύρει. «Εὐλογητὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ, ὃς οὐκ ἐγκατέλιπε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ.» Δίκαιος μὲν γὰρ, φησὶν, ὑπάρχεις, πλείονα τῶν εὐσεβῶν ποιούμενος ἐπιμέλειαν, καὶ τὸν σὸν μὲν εὖνουν οἰκέτην, ἐμὸν δὲ χρηστὸν δεσπότην,

πάσης ἀξιῶν θεραπείας. Τὴν δὲ ἀλήθειάν σου τῶν λόγων κηρύττει τὰ πράγματα· ἐν παισὶ γὰρ τὰς ὑποσχέσεις βεβαιοῖς, ἅς τῷ κυρίῳ μου δέδωκας. Οὕτως ὑμνήσας τὸν μεγαλόδωρον, προσφέρει τῇ κόρῃ τῆς μνηστείας τὰ σύμβολα. Καὶ κοσμεῖ μὲν χρυσῶ τὰ ὦτα, ὡς εὐπετῶς καὶ μάλα ταχέως τῶν ξένων τὰς αἰτήσεις δεχόμενα· κοσμεῖ δὲ τὰς χεῖρας ὡσαύτως, ὡς καλῶς ὑπουργούσας τῇ μεγαλοψυχίᾳ τῆς γνώμης. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν οἰκίαν εἰσελήλυθε, καὶ τοὺς ἐκείνης γεννήτορας ἐθεάσατο, καὶ τοῦ δεσπότη τὰς ἐντολὰς ἀπεκάλυψε, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπικουρίαν ἐγνώρισε, καὶ θεραπείας, ἅτε δὴ γνώριμος, πλείστης ὄσης ἀπήλαυσε, ἄρα ἐπελάθετο τοῦ δεσπότη, καὶ κεντούμενος ὑπὸ φροντίδων τὸν δεσπότην παρεῖδε, καὶ τὴν οἰκίαν ἀνάπαυλαν τῆς ἐκείνου προτετίμηκε θεραπείας; Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ καὶ τοῦ τὴν κόρην φύσαντος, καὶ τῆς γεννησαμένης, καὶ τοῦ τῶν ὠδίνων κοινωνήσαντος μένειν ἀντιβολούτων, ἴν' ὡς ἐκδημούσης τῆς κόρης πρὸς ὀλίγας γούνας αὐτῆς ἀπολαύσωσιν ἡμέρας, οὗτος ἔλεγε· «Μὴ κατέχετέ με, ὅτι Κύριος εὐώδωκε τὴν ὁδόν μου· ἐκπέμψατέ με, ἵνα ἀπέλθω πρὸς τὸν κύριόν μου.» Καὶ πανταχοῦ τοὺς λόγους τῇ θείᾳ προσηγορίᾳ κο 83.693 σμεῖ, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκεῖθεν ἔλκει τὴν χορηγίαν, καὶ τὰ καθ' αὐτὸν ἐκείνης ἀνάπτει τῆς προμηθείας. Τί τοῦτον, εἶπέ μοι, παρέβλαψεν ἡ δουλεία; Τίς δὲ τῶν ἐν ἐλευθερίᾳ τετραμμένων, καὶ ἐπ' ἐλευθέρους γαυριώντων προγόνοις, τοσαύτης ἀρετῆς ἐπίδειξιν ἐποιήσατο; Ποίαν δὲ τῆς ἄκρας εὐσεβείας ὑπερβολὴν καταλίποι; Ἄλλ' ἴσως ἂν τις εἴποι τῶν συκοφαντίας ράπτειν ἐπισταμένων, καὶ τὰ καλὰ διαβάλλειν δεδιδασμένων, ὡς ἡ τοῦ δεσπότη φιλοσοφία τοῦτον οὕτως ἐπαιδοτρίβησε, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὁρῶν οἶόν τι κάτοπτρον, εἴλκυσε ἐκεῖθεν τοὺς τῆς ἀρετῆς χαρακτῆρας· οἱ δὲ πονηροὺς ἐσχηκότες δεσπότης, ἐκμάττονται πάλιν ἐκ τοῦ ἀρχετύπου τὸ μίμημα, καὶ τὰς τῆς πονηρίας ἀπαρχὰς ἐκεῖθεν λαμβάνοντες, ἐργάται γίνονται κακίας, ἐν ἑαυτοῖς τοὺς διδασκάλους δεικνύντες. Φέρε τοίνυν, τὸ ψεῦδος αὐτῶν διελέγξωμεν, καὶ δεῖξωμεν ὡς ἀυθαίρετος καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἡ κτήσις, καὶ τὸν οὐ βουλούμενον οἰκέτην κακία συζῆν, οὐδεὶς ἂν πονηρὸς ἀναγκάσειε δεσπότης. Ἀγέσθω δὲ εἰς μέσον ὁ θειότατος Ἰωσήφ, ὁ τῆς μὲν γυναικὸς ἐκείνης ἔκγονος, τοῦ δὲ πατριάρχου Ἀβραάμ ἀπόγονος, ἐν ἡρὶ, ἐν ἀκμῇ, ἐν ὥρᾳ (τῶν γὰρ ὠρῶν ἡ ἀκμαιότερα τὸ ἔαρ τυγχάνει), ἐν ἡρὶ μὲν ἦν τῆς ἡλικίας, εἶχε δὲ τὸ ἄνθος τοῦ χρόνου, ὥρα δὲ λάμπων κατὰ τὸ σῶμα, λαμπροτέραν εἶχε τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν. Ἐπέραστος δὲ ἦν τῷ πατρὶ, καὶ λίαν ἐράσμιος, οὐχ ὡς ὀψίγονος μόνον, ἀλλ' ὡς καὶ τοῖς τρόποις συμβαίνων, καὶ τῆς πατρῴας ἀρετῆς ἐκμαγεῖον ὑπάρχων. Οὗτος ἐπειδὴ τοὺς ὄνειρους εἶδεν ἐκείνους, καὶ τῷ πατρὶ διηγήσατο τῶν ἀδελφῶν ἀκουόντων, πολεμεῖται μὲν εὐθὺς ὑπὸ τοῦ φθόνου, καὶ δέχεται λοιδορίας, ἅς ὁ φθόνος ἐγέννησε. Χρόνου δὲ ὀλίγου διελθόντος, οἱ τῶν ὀνειρῶν τὴν εὐκληρίαν οὐκ ἐνεγκόντες, ἀφικνούμενοι πρὸς αὐτοὺς τὸ μειράκιον θεασάμενοι, ἐπιτρέχουσι μὲν ὡς θῆρες ἀρνίῳ ποιμνὸς κεχωρισμένῳ, καὶ τῆς τοῦ ποιμένος κηδεμονίας γεγυμνωμένῳ· καὶ μήτε τοῦ πατρὸς τὴν πολιὰν αἰδεσθέντες, μήτε τὸ γῆρας οἰκτεῖραντες, καθάπερ τινὶ βακτηρίᾳ τῷ νέῳ σκηριπτόμενον, μὴ τὴν τῆς φύσεως οἰκονομίαν, μὴ τῆς συγγενείας τὸ δίκαιον, μὴ τὴν τῆς ρίζης ταυτότητα, μὴ τῆς ἡλικίας τὸ ἄωρον, καὶ κακίας ἀπείρατον, μὴ τὴν ἀκούσιον ὡς ἐν ὀνειροῖς ἡγεμονίαν, καὶ τῆς σκιᾶς ἀπάσης ἀδρανεστέραν τέως ἀρχὴν, ἐπεχείρησαν μὲν αὐτὸν εὐθὺς παραδοῦναι σφαγῇ, καὶ μιᾶναι τὰς χεῖρας αἵματι συγγενεῖ. Εἶτα τοῦ Ῥουβὴν ἀπαγορεύσαντος τὴν σφαγὴν, καὶ φυγεῖν τὴν κηλῖδα ταύτην παρακελεύσαντος, ἐν λάκκῳ τινὶ βραχὺν αὐτὸν κατακρύψαντες χρόνον, ἀπεμπολοῦσι μικρὸν ὕστερον Ἰσραηλίταις ἐμπόροις, καὶ θεραπεύουσι τῇ 83.696 πράσει τὸν φόνον, οὐδὲ βλέπειν ἀνασχόμενοι τὸν κατ' ὄναρ ἡγεμονεύσαντα. Τοιαύτας τοιγαροῦν δίκας ὑπὲρ ἐνουπνίων

τίσας ὁ Ἰωσήφ, ἄγεται μὲν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀποδίδεται δὲ πάλιν τῷ Πεντεφρῆ· ἀρχὴ μάγειρος δὲ ἦν οὗτος τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ κἀνταῦθα γενόμενος, τὴν πατρῶαν ἐλευθερίαν ἐφύλαξε, καὶ τὴν τῶν προγόνων εὐγένειαν ἀκήρατον διετήρησε, καὶ οὐ συμμετέβαλε τῷ καιρῷ τὴν γνώμην, οὐδὲ ταῖς συμφοραῖς ἠκολούθει ἢ τῶν τρόπων ἐναλλαγῇ, οὐδὲ καθάπερ χρόαν ἐνήλλαξε τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον ἀμείψας, καὶ ἐξ ἐλευθερίας εἰς δουλείαν μεταπεσὼν, ἐπὶ τῆς προτέρας ἠρήρειστο γνώμης, καὶ λέγων ὅτι οὖν καὶ πράττων, προλάμπουσαν εἶχε τὴν αἰδῶ τῷ μετώπῳ. Τούτου χάριν καὶ παρ' αὐτίκα τιμῆς ἀπάσης ἀξιούται, καὶ τῆς δεσποτικῆς οἰκίας τοὺς οἴακας ἐγχειρίζεται. Καὶ τοῖς μὲν δεσπότησι τὴν εὐνοίαν, τοῖς δὲ ὁμοδόμοις τὴν ἐπιείκειαν διετέλει προσφέρων. Καὶ περὶ τοὺς τετιμηκότας εὐγνώμων γινόμενος, τῶν ἰθυνομένων ἐποιεῖτο τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν. Καὶ ἦν τούτοις κἀκεῖνοις ἐπέραστος. Σύμμετρον γὰρ τῇ ἀρετῇ τὴν χάριν θεόθεν ἐδέχεται, μᾶλλον δὲ πολλαπλασίους τῶν πόνων ἐδρέπετο τοὺς καρπούς. Διὰ τοῦτο ὅσα αὐτὸς ἐποίει, Κύριος εὐώδου ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ πάλιν αὐτὸν ἐντεῦθεν ἕτερος διεδέξατο κλύδων, καὶ τὴν τῆς δουλείας τρικυμίαν χαλεπωτέρα πάλιν ἐξεδέξατο ζάλη· καὶ τὸ μὲν ἔλιπεν αὐτὸν κύμα, τὸ δὲ κατέλαβε. Καὶ διὰ τοσοῦτων κυμάτων καὶ πνευμάτων ὁδεύων, ἀβάπτιστον τὸ σκάφος διέσωσεν. Ἦν, ὡς εἴρηται, νέος τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας κοσμούμενος, οἷόν τι ἄνθος ἄρτι τῶν καλύκων προκύψαν, τοὺς ἰούλους ἔχων ἐπὶ τὴν γένυν καθέρποντας, καὶ στεφάνου δίκην παρειὰν ταινιοῦντας· αἴγλην ὥρας ἀφίεις, κοσμιότητι μεμιγμένην, ἐλευθερίαν κεκραμένην· αἰδῶ τοῖς μετώποις ἔχων ἐγκαθημένην, πειθῶ τοῖς χεῖλεσιν ἐφιζάνουσαν. Ταῦθ' ἢ δέσποινα διηνεκῶς ὀρώσα, δέον ὠφέλειαν ἐντεῦθεν ἀρύσασθαι, εἰς τὸ τῆς ἀκολασίας βάραθρον ἐνέπεσεν. Ὡς δὲ τῇ ὕλῃ τῆς θεωρίας ἐνδοθεν τῆς ἐπιθυμίας ἢ φλόξ εἰς ὕψος ἠγείρετο, καὶ ὁ λογισμὸς παραυτίκα τὸν σπινθῆρα μὴ κατασβέσας, μεγίστην ὕστερον τὴν πυρὰν γενομένην οὐκέτι ἴσχυε σβέσαι, τηνικαῦτα σύμμαχον τὴν ἀναίδειαν ἐκείνη λαβούσα, σαγηνεύειν λόγοις ἐπειράθη τὸν νέον. Ὡς δὲ κρεῖττον ἐφάνη τῶν δικτύων τὸ θήραμα, καὶ ῥαδίως τοὺς παγέντας ὑπερεπήδησε στάλικας, καὶ οὐς ποτνωμένη προσήνεγκε λόγους ἐταιρικούς καὶ ἡδονῇ κεχρωσμένους, ἀπῆλθον ἄπρακτοι καὶ ἀνόνητοι, τηνικαῦτα λοιπὸν τοῖς λόγοις ἐρρώσθαι φράσασα, ἔργῳ προσφέρει τὴν πείραν, καὶ σύμμαχον λαβούσα τῶν θαλάμων τὴν ἐρημίαν, κατέχει τὸν νέον, δοῦλον αὐτὸν τῶν παθῶν, ἀλλὰ οὐ δεσπότην νομίσασα. Ὁ δὲ τῇ μὲν τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐθάρῃσεν ἐρημία, τὸν δὲ πανταχοῦ παρόντα ὀφθαλμὸν ἐθεάσατο· 83.697 καὶ οὔτε τὴν δουλείαν ἐπὶ νοῦν ἔλαβεν, οὔτε τὴν ἐκείνης ἔδεισε δεσποτείαν, οὔτε τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος, ἧς ὑπέμεινε, λογισάμενος, ἐφεῖναι τὰς τῶν παθῶν ἠθέλησεν ἡνίας, ὡς οὐδενὸς ἐφορῶντος τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ποινήν ἀπαιτοῦντος τοὺς ἀδικεῖν προαιρουμένους. Ἀλλ' ἀντέταξε τὸν λογισμὸν καὶ δουλείαν, καὶ δεσποτείαν, καὶ βίου μεταβολῇ, καὶ ἐπιθυμίας ὀρμῇ, καὶ ἡλικίας πυρπολουμένην, καὶ λόγους πιθανοῖς καὶ κωτίλοις δούλῳ παρὰ δεσποῖνῃς προσφερομένοις, καὶ κατηγορῶν ἐρημίαν, καὶ προσδοκωμένην συκοφαντίαν, καὶ μυρία ἐντεῦθεν συμφοραῖς φυομένας. Καὶ πρῶτον τοῖς τῆς δουλείας νόμοις χαίρειν εἰπὼν, καὶ τὴν τοῦ συμβούλου καὶ διδασκάλου τάξιν ἀναλαβὼν, γίνεται σωφροσύνης συνήγορος, καὶ ἀκολασίας κατήγορος. Καὶ τῇ πρεσβυτέρῃ ὁ νέος, καὶ τῇ δεσποίνῃ δοῦλος, καὶ τῇ ἀνδρὶ συνεζευγμένη, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐννόμως ἀναπιμπλάναι δυναμένη, ὁ γάμου ζυγὸν οὐδέπω δεξάμενος, ἀλλὰ σφοδρὰς δεχόμενος τῆς ἐπιθυμίας τὰς προσβολὰς, περὶ σωφροσύνης προσφέρει παραίνεσιν. Ἄξιον δὲ καὶ αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἱερῶν τοῦ σώφρονος ἀκοῦσαι ῥημάτων. «Εἰ ὁ κύριός μου, φησὶν, οὐ γινώσκει οὐδὲν δι' ἐμὲ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν αὐτοῦ δέδωκεν εἰς τὰς χεῖράς μου, καὶ

οὐχ ὑπάρχει ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, οὐδὲ ὑφεξαίρειται οὐδὲν ἐμοῦ πλὴν σοῦ, διὰ τὸ σὲ γυναῖκα αὐτοῦ εἶναι, καὶ πῶς ποιήσω τὸ ῥῆμα τὸ πονηρὸν τοῦτο; Ἡμαρτηκῶς ἔσομαι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ.» Οὐ βλέπεις, φησὶν, ὃν βλέπω· σὺ μὲν γὰρ μεθύεις τῷ πάθει, ἐγὼ δὲ ταύτην οὐκ ἔδεξάμην τὴν μέθην, ἀλλ' ὄρω τὸν τοῦδε τοῦ παντὸς Κυβερνήτην, ὄρωντα τῶν γινομένων ἕκαστον. Οὐ γὰρ ἐπέχουσιν ἐκεῖνον τὸν ὀφθαλμὸν ἃ βούλεται θεωρεῖν ὄροφος καὶ τοῖχος, καὶ θύραι κεκλεισμένα· οὐδὲ τῆς νυκτὸς τὸ ζοφῶδες ἐμπόδιον γίνεται τῇ θεωρίᾳ. Οἶδεν οὗτος σαφῶς καὶ τὰ τῆς διανοίας κυήματα, καὶ πρὸ τῶν ὠδίνων τοὺς λόγους ἔτι κυομένους ἀκριβῶς θεωρεῖ. Τοῦτον ὄρων δειμαίνω καὶ δέδοικα, καὶ ὑβρίσαι τὸν γάμον οὐκ ἀνέχομαι, τῆς φύσεως τὴν πηγὴν, τῆς εἰς τὸν βίον εἰσόδου τὴν θύραν, δι' ὃν οὐκ ἐπέλιπε τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, ὃς οὐκ ἔα σβεσθῆναι τῷ θανάτῳ τὴν φύσιν, ἀλλὰ νικᾷ τῇ φυτουργίᾳ τὰς τοῦ τέμνοντος χεῖρας, καὶ περιγίνεται τῇ βλάστῃ τῆς τοῦ ἀμῶντος δρεπάνης· ὃς τὸ ἔαρ μιμεῖται μετὰ τὴν τοῦ χειμῶνος ληστείαν ἀναφαινόμενον, καὶ τὰ ὑπὸ ἐκείνου γυμνούμενα πάλιν ἀμφιεννύντα. Ἐδέξω ζυγόν, ὦ γύναι· στέργε τὸν ζυγόν· μὴ διαβρῆξῃς τὴν ζεύγλην, μηδὲ τὰ ἐκτὸς περισκόπει, ἀλλὰ τῷ ὁμόζυγι πρόσεχε. Σὺν ἐκείνῳ τῆς γεωργίας ἔλκειν ἐτάχθης τὸ ἄροτρον. Μὴ ἀτιμάσης γαμηλίους νόμους, καὶ φύσεως ὄρους, μηδὲ ὑβρίση εὐνήν ὑπὸ Θεοῦ τετιμημένην. Ἐτέρων δεσπόμενος ἐτάχθης, μὴ γένη δούλη τῶν ἡδονῶν, μὴ 83.700 καθυβρίσης τῇ πονηρᾷ ταύτῃ δουλείᾳ τὴν δεσποτείαν· μὴ τὰς ἀνδραποδώδεις ἐπιθυμίας κυρίας τῆς ψυχῆς ἀποφῆνης, μηδὲ ἐναλλάξης τὴν τάξιν, μηδὲ ἀφέλη τὴν ἡγεμονίαν τῶν λογισμῶν, μηδὲ τὰς ἡνίας ἐγχειρίσης τοῖς πάθεσιν. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ σὲ βούλομαι τοῦ πάθους ἐλευθέραν γενέσθαι. Εἰ δὲ οὐ πείθῃ, οὐδὲ θέλεις ἀπαλλαγῆναι τῆς μέθης, ἀλλ' ἐγὼ παρνομεῖν οὐκ ἀνέξομαι· τὸ σῶμα γὰρ δούλος, ἀλλ' οὐ τὴν ψυχὴν ἐγενόμην. Μυσάττομαι δὲ καὶ ἄλλως τὸ τοῦ πράγματος ἄδικον. Πολλὰς ὑμῖν εὐεργεσίας ὀφείλων, ὦ κεκτημένη, οὐκ ἀνέξομαι τοῖς ἐναντίοις τὸν δεσπότην ἀμείψασθαι· ἀργυρώνητος γὰρ ὢν, τῶν οἰκογενῶν προτετίμημαι· καὶ χθὲς καὶ πρῶν εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑμετέραν οἰκίαν, ἀπάντων τὰς ἡνίας ἔδεξάμην· ἀπάντων με τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν κηδεμόνα κεχειροτόνηκεν ὁ δεσπότης, καὶ τὸν νεώνητον ἄνδρα ἡγεμονεύειν ἀπάντων ἐκέλευσε· σὲ μόνην εἴσω τῶν ὄρων τῆς δεσποτείας πεποίηκε, τοῦ γάμου τοὺς νόμους αἰδούμενος. Ποίοις τοίνυν ὀφθαλμοῖς ἴδω τὸν οὕτω τετιμηκότα, τοιοῦτοις αὐτὸν ἀμειψάμενος; Βδελυρὸν, ὦ κεκτημένη, καὶ λίαν βδελυρὸν, λήθη χαρίτων καὶ εὐεργεσιῶν ἀμνημοσύνη· χαλεπότερον δὲ τούτων καὶ λίαν παγχάλεπον ἀδικία, καὶ ἀδικία τοιαύτη κατ' εὐεργέτου γινομένη. Φυλάττειν, οὐ κλέπτειν ἐτάχθην τοῦ δεσπότη τὰ κτήματα. Οὐ γίνομαι ληστής ἀντὶ φύλακος ἀσφαλοῦς· οὐχ ἄπτομαι τῶν ἔξω τῆς ἐμῆς δεσποτείας μεμενηκότων, οὐδὲ μιμοῦμαι Ἀδὰμ τὸν προπάτορα, ὃς τῶν φυτῶν λαβῶν ἀπάντων τὴν ἐξουσίαν, εἰς ἐκεῖνο τὴν χεῖρα ἐξέτεινε, ὅπερ ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ δεσποτείας ἐτύγχανε, καὶ τοῦ ἐνὸς ἐπιθυμήσας τῶν ἀπάντων ἐξέπεσε. Τοιαῦτα ὁ δούλος ἐκεῖνος πρὸς τὴν πονηρὰν δέσποιναν ἐκείνην διεξείσι· καὶ οὔτε ἡ δουλεία αὐτὸν ἐλωβήσατο, οὔτε τῆς δεσποίνης ἡ πονηρία· μᾶλλον δὲ καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν, ὡςπερ χρυσὸν ἢ λίθον λαμπρότερον Ἐπειδὴ δὲ λέγων οὐκ ἔπεισε, καὶ βιασθεὶς ἀπέφυγε, καὶ τὸ ἱμάτιον ῥίψας γυμνὸς ἀπεπήδησε, μόνην ἔχων τῆς σωφροσύνης τὴν ἀμπεχόνην. Οὐ γὰρ ἠσχύνετο, καθάπερ Ἀδὰμ μετὰ τὴν παράβασιν, ἀλλ' ἦν εἶχεν ἐκεῖνος πρὸ τῆς παραβάσεως διάθεσιν περὶ τὴν γύμνωσιν τοῦ σώματος, ταύτην ἔχων οὗτος ἐξελήλυθε. Τηνικαῦτα συκοφαντεῖ μὲν ἐκείνη, καὶ πείθει τὸν ἄνδρα, καὶ σωφροσύνης ἐπίβουλον καλεῖ τὸν τῆς σωφροσύνης πρόμαχον· ὁ δὲ σιγῶν δέχεται τοῦ δεσπότη τὴν ψῆφον, καὶ οὐκ ἀνέχεται τῆς δεσποίνης γυμνωσάσθαι τὴν πονηρίαν· ἀλλ' εἴλετο βεβαιῶσαι τῇ σιγῇ τὴν

συκοφαντίαν, ἢ τὴν τῆς ἐπι βουλήs ἐξηγήσασθαι τραγωδίαν, καὶ δεσποτικὴν προφανῶs ἀκολασίαν ἐλέγξει. Συμβουλὴν μὲν γάρ, ἦν ἔδει, προσήνεγκε· γραφὴν δὲ τὴν οὖσαν οὐκ εἰσήνεγκεν· ἀλλ' ὥσπερ ἐρήμην ἀλοῦς, καὶ τῷ δι κάζοντι μὴ συμπαρῶν, μηδὲ τῆs κατηγορίας ἀκούων, τὴν ἐξενεχθεῖσαν τιμωρίαν ἐδέξατο, καὶ τὸ δεσμωτῆριον ὥκει, καὶ τοῖς κακούργοις συνεδεσμεῖτο, καὶ πάντα γενναίως ἔφερε τὰ δεινά. Καὶ τὸ πυκνὸν τῶν συμφορῶν καὶ ἐπάλληλον, τὴν τῆs ψυχῆs οὐκ ἔλή 83.701 στευσε ῥώμην, οὐδὲ τὴν ἀνδρείαν αὐτῆs εἰς δειλίαν μετέβαλε. Τοσαύτην δὲ εἶχε κὰν τοῖς δεινοῖς εὐ φροσύνην καὶ θυμηδίαν, ὡς καὶ τοὺς ἄλλους δεσμώτας ψυχαγωγεῖν, καὶ εἰ ἀδημονοῦντας ἑώρα, παραμυθοῦ μενος διετέλει. Τεκμηριοῖ γὰρ πολλάκις τὴν τῆs ψυχῆs διάθεσιν τῶν προσώπων ἢ θέσις, καὶ συνδιατί θεται τοῖς τῆs ἐννοίας κινήμασιν, οὐ χροά μόνον προσώπου, ἀλλὰ καὶ κινήσις ὀφθαλμῶν, καὶ ὀφρύων συναγωγή τε καὶ ἄνεσις. Καὶ τὴν μὲν τοῦ θυμοειδοῦς ἐπανάστασιν, τὸ βλοσυρὸν τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισημαίνει, τὸ δὲ χαλαρὸν τῆs ἀθυμίας, αἰ τῶν βλεφάρων παραδηλοῦσι στολίδες, ἐργαζόμεναι τὸ μειδιάμα· τὰς δὲ φροντίδας, ἢ τῶν ὀφρύων κατὰ τὸ μέσον αἰνίτ τεταί σύνοδος· τὸν δὲ τῦφον, ἢ τούτων αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἄνω καμπυλοειδῆs ἀναχώρησις. Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ πλεῖστα τῶν τῆs ψυχῆs κινήματων ἐν τοῖς προσώποις παραδηλοῦται, ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀθλητῆs, οἷόν τισιν ἀγγέλοις τῆs ψυχῆs χρώμενος τοῖς προσώποις, τοὺς ἀθυμοῦντας διετέλει ψυχαγωγῶν. Καὶ ποτε θεασάμενος δύο τοῦ βασιλέως οἰκέτας ἀθύμως διακει μένους, τόν τε ἀρχαιονοχόν, καὶ τὸν ἀρχισιτοποιόν· ἀμαρτημάτων γάρ τινων ἔνεκεν ἐκεῖσε καθεῖρ χθησαν· ἀμφοῖν πρόσεισι, καὶ πυνθάνεται, καὶ τῆs ἀθυμίας τὴν αἰτίαν ἀνερευνᾷ. Ἄνθρωπος τοσαύταις περικλυζόμενος συμφοραῖς, ἀπόγονος μὲν τοῦ Ἄβρα ἄμ, ἔκγονος δὲ τοῦ Ἰσαάκ, υἱὸς δὲ τοῦ Ἰακώβ, πάντων αὐτῶν προσφιλέστατος, φωτὸς δίκην ὀρώ μενος, ἀφορμὴ θυμηδίας ὑπάρχων, εἰς δουλείαν μετα πεσῶν, καὶ ταύτην ὑπομείνας τὴν συμφορὰν, οὐ βαρβάρων τινῶν ἀγρίων δορυάλωτον εἰληχότων, ἀλλὰ ἀδελφῶν φθόνῳ δεδουλευκότων, καὶ οὐδὲ ἀδικίαν τινὰ δεικνύντων, ἀλλὰ τοὺς ὄνειρους ἐφόδιον εἰς δυσμέ νειαν εἰληφόντων, οὐδὲν τούτων εἰς διάνοιαν λαμ βάνων, οὐδὲ τὰ μετὰ τὴν δουλείαν συμβεβηκότα, καὶ τοὺς ὑπὲρ σωφροσύνης ἀγῶνας, καὶ τὴν μετὰ νίκην καταδίκην, καὶ τὴν ἀντὶ στεφάνων τιμωρίαν, καὶ ἀντὶ ἀναρρήσεων δεσμωτῆριον, προσ ἦει τοὺς ἄλλους ἀθυμοῦντας παρηγορῶν, καὶ τῶν συν δεσμωτῶν ἐπυνθάνετο, λέγων· «Τί ὅτι τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυθρωπὰ σήμερον;» Τῶν δὲ φησάντων ὄνει ρους ἑωρακένας, καὶ τῆ τῆs ἐρμηνεῖας ἀγνοία κυ κᾶσθαι τὸν λογισμὸν, οὐκ ἐθρήνησεν ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ τῶν ὄνειρων ἀκούσας, οὐδὲ ὠλοφύρατο τῶν οἰκείων ἀναμνησθεῖς συμφορῶν, οὐδὲ ἀφῆκε δάκρυον ἀγεννές, οὐδὲ ἀνώμωξε, καὶ τῶν παθῶν τὴν τραγ ωδίαν εἰς μέσον παρήγαγε· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγέλασε μέγα, ὄνειρων ἀκούσας, ὧν τὸ ψεῦδος τέως προ φανές ἐθεώρει, οὐδὲ ἔφησε πρὸς τοὺς δεσμώτας ἐκείνους· Ἄγνοεῖτε τῶν ὄνειρων, ὡς ἔοικεν, ὦ φίλοι, τὸ ψεῦδος, ἀπείρατοι τῆs τούτων ἀπάτης, ὡς εἰκὸς, ὑπάρχοντες, τὴν τούτων ἐρμηνεῖαν 83.704 ποθεῖτε· ἐγὼ δὲ τὴν πείραν ἔχων διδάσκαλον, καταγε λᾶν ὑμᾶς τούτων παρεγγυῶ· οὐδὲν γὰρ οὔτοι μη νύουσιν ἀληθές, ἀλλὰ τάναντία πάντα τῆ ἀληθείᾳ προλέγουσιν. Ἥλιπσα τῶν ἀδελφῶν ἠγεμονεύσειν, καὶ τῆs πατρώας ἄρξιν οἰκίας, ὄνειροις ποτὲ πιστεύσας ἐγὼ· καὶ οὐ μόνον τῆs ἠγεμονίας οὐκ ἔτυχον, ἀλλὰ καὶ τῆs ἐλευθερίας ἐκπεσῶν, δοῦλος ὁ ταλαίπωρος ἐγενόμην. Καὶ οὐδὲ δουλεύων ἐξ οὐρίων ἠνέχθη, ἀλλὰ κἀνταῦθα μυρίαίς περιπεσῶν τρικυ μίαίς, δεσμωτῆριον οἰκεῖν ἀναγκάζομαι. Μὴ τοίνυν ὑμᾶς ταρραττέωσαν αἰ νυκτεριναῖ φαντασίαι· ἀλη θείας πόρρω τυγχάνει τῶν ὄνειρων τὸ γένος. Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἀλλὰ φησι πρὸς αὐτούς· «Οὐχὶ διὰ

τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐστίν; Ἀπαγγείλατε οὖν μοι.» Καὶ πανταχοῦ τὸ θεῖον ὄνομα περιφέρει, καὶ τούτῳ τὴν τε ψυχὴν ὁμοῦ καὶ τοὺς λόγους κατακοσμεῖ. Καὶ Θεοῦ λέγων εἶναι τὴν ἔρμηνείαν, καταθαῖ ρεῖ ταύτης, ἅτε δὴ θεῖον ἑαυτὸν κατασκευάσας νεῶν. Ἀπήγγελλον οὖν, ὁ δὲ ἡρμήνευε, καὶ τὰ αἰνίγματα τῶδε καὶ συνεσκιασμένα ἐγύμνου. Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἔρμηνείας, τῷ ἀρχαιονοχῶ φησὶν· «Ἄλλὰ μνήσθητί μου, ὅταν εὖ σοι γένηται, ὅτι κλοπῇ ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων, καὶ ὧδε οὐκ ἐποίησα οὐδὲν κακόν, καὶ ἐνέβαλόν με εἰς τὸν λάκκον τοῦ οἴκου τούτου.» Καὶ οὐδὲ τῆς ἀνάγκης καλεσάσης, τὴν τῶν ἀδελφῶν ἐγύμνωσε πονηρίαν, ἀλλὰ πρόσωπον ὑποδεικνύει τὸ τῆς κλοπῆς δράμα, καὶ τοὺς ἔργῳ δοῦλον πεποίηκότας, λόγῳ παροινεῖν οὐκ ἀνέχεται, ἀλλ' αἰδοῖ τῆς φύσεως συγκαλύπτει τὴν ἀδικίαν· οὐ μόνον δὲ τὴν τῶν ἀδελφῶν γραφὴν εἰσενεγκεῖν οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' οὐδὲ τῆς δεσποίνης τὴν πονηρίαν τοῖς ἀγνοοῦσι δήλην πεποίηκε· καὶ τοσαύτην αὐτῇ συνειδῶς λαγνείαν, ἀκολασίαν, ψεῦδος, συκοφαντίαν, ἐπιβουλήν, τούτων μὲν οὐδὲν εἰς μέσον παρήγαγεν, ἀπλῆν δὲ μόνην ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἀπολογίαν εἰσήνεγκεν· «Ὅτι κλοπῇ, φησὶν, ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων, καὶ ὧδε οὐδὲν κακόν ἐποίησα, καὶ ἐνέβαλόν με εἰς τὸν λάκκον τοῦ ὀχυρώματος τούτου.» Βλέπε ρημάτων φιλοσοφίαν, βλέπε διανοίας μεγαλοψυχίαν, βλέπε φρόνημα ἀδοῦ λωτον καὶ ἀκατάπληκτον, βλέπε ψυχὴν τὴν αὐτὴν αἰεὶ, καὶ μήτε ἐν εὐημερίαις ἐπαιρομένην, μήτε ἐν δυσκλήριαις ταπεινουμένην, ἀλλὰ πάντα γελῶσαν καὶ τὰ λυπηρὰ τοῦ βίου, καὶ τὰ τερπνὰ, μόνην δὲ ἀρετὴν θαυμάζουσαν, καὶ ταύτης μετιέναι σπουδάζουσαν. Τί τοῦτον ἡ τῆς δεσποίνης ἐλυμήνατο βδελυρία; Τί δὲ αὐτὸν ἡ ἐκείνης ἔβλαψε πονηρία; Μὴ τοῖνον ὀρίζου βλάβην εἶναι δούλων τῶν δεσποτῶν τὴν μοχθηρίαν· δυνατὸν γὰρ καὶ πονηροῖς δεσπόταις δουλεύοντα, φυγεῖν παντὶ σθένει τῆς πονηρίας τὴν μίμησιν. Ὅτι δὲ οὐ δεσποτεία πονηρίας διδάσκαλος, οὔτε πλοῦτος κακίας δημιουργός, βλέπε τοῦτον αὐτὸν, τῆς μὲν δουλείας ἀπαλλαττόμενον, καὶ τῆς βασιλείας τὰ δευτέρως λαμβάνοντα, καὶ τοῖς θρόνοις οὐκ ἐπαιρόμενον, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν ἠπιότητι κεραυνῶντα, καὶ τὴν ἡγεμονίαν κηδεμονίαν δεικνύοντα, καὶ τοὺς ἀδελφούς ὀρώντα μὲν φόνον ἀρτύοντα, οὐ φονῶντα δὲ· καὶ τῶν μὲν ὀνείρων ἀναμιμησκόμενον, τοῦ δὲ φθόνου τῶν ὀνείρων ἐπιλανθανόμενον. Ὁ μὲν γὰρ λιμὸς τοὺς ἀδελφούς εἰς τὴν Αἴγυπτον εἴλκυσε, ἡ δὲ χρεία προσκυνεῖν ἠνάγκαζεν ἀγνοοῦντας τὸν προσκυνούμενον· οἱ δὲ πολεμηθέντες ὄνειροι, διὰ τῶν ἐπιβουλευσάντων τὸ πέρας ἐλάμβανον. Καὶ οἱ τῶν ὀνείρων χάριν τὸν ἀδελφὸν ἀποδόμενοι, ἵνα μὴ προσκυνήσωσιν ὡς προεῖπον οἱ ὄνειροι, τῇ πράξει τὴν προσκύνησιν κατεσκεύασαν. Πραθεὶς γὰρ, ἐδούλευσε· δουλεύσας, τὴν τῆς δεσποίνης ἀκολασίαν ἐμίσησε· μισήσας, συκοφαντίαν ὑπέμεινε· συκοφαντηθεὶς, δεσποτικὸν ὄκησε· καθεῖρχθεὶς, τοῖς τοῦ βασιλέως οἰκέταις τοὺς ὀνείρους ἡρμήνευσε. Ἐκεῖθεν γίνεται γνῶριμος τῷ βασιλεῖ, ἀπαλλάττει θορυβούμενον ὑπὸ ὀνείρων· καὶ σαφῶς ἔρμηνεύσας, καὶ τὸ πρακτέον συμβουλεύσας, χειροτονεῖται λοιπὸν ὡς συνεβούλευσε οἴκου νόμος. Κεράννουσι τῇ φορᾷ τῶν καρπῶν τὴν προσδοκωμένην τῆς γῆς ἀκαρπίαν, καὶ τὴν εὐετηρίαν φυλάττει φάρμακον τῷ λιμῷ· καὶ γίνεται τροφεὺς, οὐκ Αἴγυπτιῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν, οἱ τροφὴν αὐτὸν ἐποίησαντο. Προσκυνοῦσι τοιγαροῦν αὐτὸν ἀληθῶς οἱ τῶν ὀνείρων φθονήσαντες, καὶ οἱ τὴν ἐν ὀνείρῳ προσκύνησιν οὐ δεξάμενοι, τὴν ἀληθῆ προσκύνησιν ἐποίησαντο. Ὁ δὲ τὴν μὲν προσκύνησιν δέχεται, τοῖς δὲ ἴσοις τοὺς ἀδελφούς οὐκ ἀμείβεται, ἀλλὰ καὶ τρέφει, καὶ θεραπεύει, καὶ προῖκα τὸν σῖτον δωρεῖται. Καὶ τὸ τελευταῖον, τὸν ὁμογάστορα θεασάμενος ἀδελφὸν, καὶ τὸ δράμα τῆς ἐπιβουλῆς ὑφήνας, ὡς εἶδεν αὐτοὺς ὑπερμαχοῦντας τοῦ νέου, καὶ τὴν τοῦ πρεσβύτου πατρὸς θεραπείαν τῆς σφῶν αὐτῶν προτιμῶντας ἐλευθερίας, τὸ προσωπεῖον

τῆς ἀπει λῆς ἀφελόμενος, καὶ πάντας ἕξω γενέσθαι τοῦ δικαστηρίου κελεύσας· «Ἐγώ, φησὶν, εἰμὶ Ἰωσήφ ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, ὃν εἰς Αἴγυπτον ἀπέδοσθε.» Καὶ ἵνα μὴ παραυτίκα τῷ δέει καταπλαγέντες, τὸν τῆς ἀποπληξίας ὑπομείνωσιν ὄλεθρον, εὐθύς ἐπήγαγε λέγων· «Καὶ νῦν μὴ φοβεῖσθε, μηδὲ σκληρὸν ὑμῖν φανήτω· εἰς γὰρ ζωὴν ἀπέσταλκέ με ὁ Θεὸς ἔμπροσθεν ὑμῶν.» Ἐπειδὴ γὰρ ἤδει πάσης αὐτοῦ ἀπολογίας γεγυμνωμένους, καὶ τὴν γλῶτταν αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας πεπεδημένην, αὐτὸς ὁ τὰ μυρία ἐκεῖνα πεπονθῶς δεινὰ, τὴν μὲν κατηγορίαν ἔᾶ, τὴν δὲ ἀπολογίαν εἰσφέρει. «Εἰς γὰρ ζωὴν ἀπέσταλκέ με ὁ Θεὸς ἔμπροσθεν ὑμῶν, ἵνα διατραφή λαὸς πολὺς.» Οὐχ ὑμῶν, φησὶ, τὸ ἔργον, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Μὴ δυσχεραίνετέ μου τὴν δουλείαν, θείαν οὖσαν οἰκονομίαν. Ἀπόθεσθε τὸ δέος· οὐδὲν ἐντεῦθεν γεγένηται χαλεπὸν. Πάσης τῆς Αἰγύπτου τὴν ἡγεμονίαν 83.708 ἔδεξάμην διὰ δουλείας· διὰ ταύτης ἔχω βασιλείας τὰ δεύτερα, καὶ τὰς ἡνίας κατέχειν ἔθνους τοσοῦτου περὶ στευμαί. Τοιοῦτος οὗτος, καὶ δουλεύων, καὶ βασιλεύων· τοιοῦτος ἐν εὐκληρίᾳ καὶ δυσκληρίᾳ· τοιοῦτος κακοπραγῶν καὶ λίαν εὐημερῶν. Οὐκοῦν οὐ πλοῦτος, οὐδὲ δεσποτεία, οὐ πενία, οὐδὲ δουλεία τὴν κακίαν γεννώσιν, ἀλλὰ πανταχοῦ κρατεῖ τὸ τῆς γνώμης αὐθαίρετον. Ὅτι δὲ οἰκετῶν ἀρετὴν δεσποτῶν οὐ λυμαίνεται πονηρία, καὶ ἀφ' ἑτέρων παραδειγμάτων καταμαθεῖν εὐπετές. Τίς ἀγνοεῖ τῶν τὰ θεία πεπαιδευμένων, τοῦ Ἀχαάβ τὴν πονηρίαν, καὶ τῆς Ἰεζάβελ τὴν δυσσεβείαν, καὶ τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ λύτταν; Ἄλλ' ὅμως τούτοις Ἀβδίου δουλεύων, καὶ παρὰ τούτων οἰκονομίαν τινὰ πεπιστευμένος, οὐ μόνον τοῖς δεσποτικοῖς οὐκ ἠκολούθησεν ἴχνεσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐναντίαν ἐκείνοις ὁδεύων διετέλεσεν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ προφητῶν μεμνηότες, ἅπαντας ἠπέιγοντο παραδιδόναι σφαγῇ, καὶ τρυφήν ἠγοῦντο τῶν τοῦ Θεοῦ θεραπευτῶν τὴν ἀναίρεσιν, παντελῶς τὸν τῆς εὐσεβείας σπινθήρα κατασβέσαι φιλονεικοῦντες. Ὁ δὲ, ταῖς τῶν δεσποτῶν ἀνοσιουργίαις ἀντηγωνίζετο, καὶ τῆς εὐσεβείας τὸν πυρσὸν σῶον φυλάττειν ἐσπούδαζε, καὶ προφήτας ἑκατὸν ἐν δύο σπηλαίοις κατακρύψας ἔτρεφε, λιμοῦ χαλεποῦ τὴν καῦτα τὴν οἰκουμένην κατέχοντος, ὃν ὁ μέγας Ἥλιος ἐπεστράτευσε τοῖς ἀνθρώποις, δίκας αὐτοῦ τῆς ἀσεβείας εἰσπραττόμενος. Καὶ οὔτε τῶν δεσποτῶν αὐτὸν ἢ θηριώδης ἐφόβησεν γνώμη, οὔτε τῶν εὐσεβῶν ἐξεδειμάτωσεν ἢ σφαγῇ, οὔτε ἢ τοῦ λιμοῦ τυραννίς, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἢ σπάνις, μικρολόγον αὐτὸν περὶ τῶν ἀγίων προφητῶν θεραπείαν ἀπ᾽ ἔφηνεν· ἀλλ' ἐκείνους μὲν τῆς ὠμότητος ἐβδελύττετο, τούτοις δὲ τὴν αὐτάρκη προσέφερε χρείαν, τῆς οἰκείας ἀσφαλείας τὴν ἐκείνων προαιρούμενος σωτηρίαν, καὶ θάνατον ἠγούμενος τὴν ἄνευ ἐκείνων ζωὴν. Καὶ ἐν οἷς μὲν οὐκ ἐπολεμεῖτο Θεὸς, οὐδαμῶς τὴν πρέπουσαν διακονίαν τοῖς δεσπότης προσέφερε· τοὺς δὲ κατὰ τοῦ πάντα πεπονηκότους τιθεμένους νόμους καταγελάστους ἠγούμενος, τοὺς μὲν τιθέντας ἐμίσει, τοὺς δὲ δρᾶν τὸ κελεύόμενον ἀναγκαζομένους ἠλέει· ὄλεθρίαν δὲ τὴν τοιαύτην διακονίαν ἠγούμενος, τοὺς ἀνααιρεῖσθαι κελευομένους σωτηρίας ἠξίου, τὴν μετ' εὐσεβείας τελευτὴν τῆς σὺν ἀσεβείᾳ ζωῆς τιμῶν ἠγούμενος. Οὐκοῦν οὐκ ἔβλαψεν αὐτὸν ἢ τῶν δεσποτῶν βδελυρία, ἀλλ' ἐπίσημον ἀπέφηνε καὶ περὶ βλεπτον τῶν κυρίων ἢ πονηρία. Οὐδὲν γὰρ γνώμης προαιρουμένης εὐσεβεῖν ἰσχυρότερον, οὐδὲν δυνατῶς τερὸν ψυχῆς κακία δουλεύειν οὐ βουλομένης. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα τί πάθω, τῆς τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν ἀρετῆς βιαζομένης τὸν λόγον, καὶ πέρα τοῦ μέτρου μηκύνειν ἀναγκαζούσης. Φέρε τοίνυν τοῦτον ἔλκύσαντες, ἐφ' ἕτερον μεταβῶμεν παράδειγμα. Σεδεκίας τις ἔσχατος ἐγένετο βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, πολλὴν καὶ αὐτὸς νοσήσας ἀσεβείαν, καὶ τῶν θείων χρησμῶν ἐπαΐειν οὐκ ἀνεχόμενος. Οὗτος τὸν θεϊότατον Ἰερεμίαν, τῆνικαῦτα προφητεύοντα, καὶ διαπορθμεύοντα τοῖς ἀνθρώποις τοῦ Θεοῦ τὰ θεσ 83.709 πίσματα, εἰς λάκκον καθῆκε

δυσώδη βόρβορον ἔχοντα, ὅτι λυπηρὰ λίαν καὶ ἀλγεινὰ προηγόρευεν. Ἄβδε μέλεχ δέ τις οἰκέτης Αἰθίοψ ἔκτομίας, οὐ τῆς βασιλείας τὸν ὄγκον εἰς νοῦν λαβὼν, οὐ τὴν κρατοῦσαν ἀσέβειαν, οὐ τὴν κατὰ τοῦ προφήτου μανίαν, οὐ τῆς δουλείας τὴν συμφορὰν, ἐλέγχει μὲν τοῦ βασιλέως τὴν ἄδικον ψῆφον, κατηγορεῖ δὲ τῆς κατὰ τοῦ προφήτου τολμηθείσης παρανομίας, καὶ τὸν τῶν γινομένων ἔφορον ὑποδείκνυσι, καὶ τῇ δικαίᾳ τιμωρίᾳ τὸν βασιλέα δεδίττεται. Καὶ γίνεται σύμβουλος τοῦ βασιλέως ὁ οἰκέτης, τοῦ ἀνδρὸς ὁ εὐνοῦχος, τοῦ ἡμεδαποῦ ὁ ὀθνεῖος, τοῦ Ἰσραηλίτου ὁ Αἰθίοψ, ὁ ἐκ τοῦ Χάμ τοῦ ἐκ τοῦ Σὴμ τὸ γένος κατ' ἀγοντος. Καὶ πείθει τοῖς εὐσεβέσι λόγοις τὸν βασιλέα, καὶ ἀνάγει τὸν προφήτην ἐκ τῆς πικρᾶς ἐκείνης καὶ ζοφώδους καὶ δυσώδους εἰρκτῆς, καὶ τὴν ἀναγκαίαν αὐτῷ χορηγεῖ τροφήν πάντα τῆς πολιορκίας τὸν χρόνον. Καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθὸν τῆς εὐσεβείας, τὴν εὐλογίαν· καὶ τῆς πόλεως ἀλούσης, καὶ τῶν οἰκούντων τὰ βασίλεια κατασφαγέντων, οὗτος ἀπολαύει τῆς σωτηρίας κατὰ τὴν θεῖαν ὑπόσχεσιν. Εὐδὴλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὐ λυμαίνονται μόνον τοῖς ἀγαθοῖς οἰκέταις οἱ πονηροὶ δεσπότηται, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἐξ ἐκείνων ὠφέλειαν καρποῦνται. Καὶ τοῦτο πάλιν καὶ ἐτέρωθεν ἔστι καταμαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνάστατος ἡ πόλις ἐκείνη διὰ τὴν πολλὴν παρανομίαν ἐγένετο, καὶ πολλοὺς μὲν ὁ λιμὸς ἐδαπάνησε, πολλοὺς δὲ ὁ πόλεμος θανάτῳ παρέπεμψε, τοὺς δ' ὑπολοίπους εἰς Βαβυλῶνα δορυαλώτους ὁ τῶν Χαλδαίων ἀπήγαγε βασιλεύς· εἶτα τοὺς ἐξ εὐγενῶν πεφυκότας, καὶ ὥρα σώματος λάμποντας, καὶ ἡλικίας ἀκμῆ νεανιευομένους ἀποκρίνας, ἔνδον ἐν τοῖς βασιλείοις διάγειν ἐκέλευσε, τὴν βασιλικὴν διακονίαν πληροῦντας. Πρότερον δὲ αὐτοὺς ἐκέλευσε τὴν ἐκ τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ὁδοπορίας ἀποδύσασθαι κακουχίαν, διαίτη λαμπρᾶ, καὶ σιτίοις καὶ ὄψοις ἐκ τῆς βασιλικῆς προσφερομένοις τραπέζης. Ἐνταῦθά μοι βλέπε τὴν τῶν θεῶν μειρακίων ἐκείνων εὐγένειαν· οὔτε γὰρ ἡ τῆς πόλεως ἄλωσις, οὐχ ὁ τοῦ θεοῦ νεὼ ἐμπρησμός, οὐχ ἡ τῶν ἀδύτων καὶ ἀψάυστων ἐρημία, οὐ τὰ θεῖα σκευὴ λάφυρα τῶν Βαρβάρων γεγενημένα, οὐχ ἡ τῶν βασιλέων ἀναίρεσις, οὐχ ἡ τῶν ἱερέων σφαγὴ, οὐχ ἡ πόρρωθεν τῶν ἁγίων οἴκησις, οὐχ ἡ ἐν τῇ ἄλλοτρίᾳ διατριβή, οὐχ ἡ ἐρημία τῶν διδασκόντων, οὐχ ἡ τῶν κρατούντων ἀσέβεια, οὐχ ἡ τῆς δουλείας ἀνάγκη, οὐχ ὁ βαρὺς τοῦ βασιλέως ζυγός, οὐ τὸ τῆς ἡλικίας ἄωρον, οὐ πόθος ζωῆς, οὐ φόβος τελευτῆς, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ἀνέπεισε μικρόν τι παραφεῖναι καὶ παραβῆναι τῶν τοῦ νόμου γραμμάτων. Ἀλλὰ παρακαλοῦσι μὲν τὸν κηδεμόνα σφῶν γεγενημένον, τὴν ἀπὸ σπερμάτων αὐτοῖς χορηγήσαι τροφήν, τὴν βασιλικὴν βδελυττόμενοι θοίνην, καὶ τὴν ποικίλην ἐκείνην μυσσαττόμενοι 83.712 πανδαισίαν· ἑώρων γὰρ αὐτὴν τῇ τῶν εἰδώλων μίαι νομένην προσηγορίᾳ. Τοσοῦτον δὲ εἶχον θάρσος, καὶ περὶ τὸν πατρῶον Θεὸν ἀγάπην καὶ πίστιν, ὡς ὑποσχέσθαι τῷ κηδεμόνι, τὴν ἀπὸ σπερμάτων τροφήν λαμπροτέρους αὐτοὺς ἀποδείξειν τῶν βασιλικῶν σιτίων. Καὶ οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος, ἀλλὰ τῆς πίστεως ἐδρέψαντο τοὺς καρπούς. Ἀπεφάνθησαν γὰρ, ὡς ἐπηγγείλαντο, πάντων ὁμοῦ τῶν λαμπρῶς ἐστιωμένων εὐπαθέστεροί τε καὶ εὐτραφέστεροι, καὶ ὥρα πλείονι λάμποντες, καὶ ῥώμη κοσμούμενοι σώματος. Ἐπειδὴ δὲ, ὁ χρόνος ὀδεύων, καὶ εἰς ἄνδρας τελεῖν αὐτοὺς παρεσκεύασε, καὶ πεῖραν τῆς σφετέρας ἀρετῆς δεδωκότας, ἄρχειν ἔλαχον τῶν ἐγχωρίων οἱ δορυαλωτοὶ, τῆνικαῦτα πάλιν ἔτερον αὐτοῖς ἀνοίγεται στάδιον. Ὁ γὰρ ἀλαζὼν ἐκεῖνος, καὶ τῷ τύφῳ τῆς μανίας τὸν πατέρα μιμούμενος, ἀνίστησι μὲν τὴν μεγίστην εἰκόνα ἐκείνην, τὴν ἐξ ὕλης καὶ χρυσοῦ κατασκευασμένην, παρακελεύεται δὲ πάντας ὡς Θεὸν προσκυνεῖν τὴν εἰκόνα· τοῖς δὲ προσκυνεῖν οὐκ ἐθέλουσι προὔθηκε τιμωρίαν, τὴν κάμινον ἐκείνην, ἀπληστία τροφῆς ταύτην ἐπὶ πλεῖον αὐξήσας. Τότε τοίνυν πολλοὶ μὲν τῷ βασιλεῖ χαρὶ ζόμενοι, τὸ

κελευόμενον ἐποίουν· πολλοὶ δὲ τὰ συν ἦθη δρῶντες, ὡς ἐνὶ τῶν ἄλλων εἰδώλων τὸ σέβας προσέφερον· ἦσαν δὲ, οἱ φόβῳ τῆς πυρᾶς προΐεντο τὰς ψυχὰς, καὶ ὑπὸ τοῦ συνειδότος κεντούμενοι, τὸ θεῖον σέβας ἐπὶ τὴν εἰκόνα μετέφερον. Οἱ δὲ γεννὰ δαι ἐκεῖνοι, Ἄνανίας, Ἄζαρίας, καὶ Μισαήλ, οἱ τοῦ νόμου τρόφιμοι, οἱ τῆς Ἀβραμιαίας πίστεως κληρο νόμοι, οἱ τῆς εὐσεβείας ἀθληταὶ, οἱ τῆς χάριτος πρόδρομοι, οἱ τῆς πίστεως πρόμαχοι, οἱ δοῦλοι τὰ σώματα, καὶ τὰ φρονήματα ἐλεύθεροι, οἱ αἰχμάλωτοι, καὶ βασιλέων τὰς ψυχὰς ὑψηλότεροι, οὐ μόνον ἐκόντες οὐ προσεκύνησαν τῇ εἰκόνι, ἀλλὰ καὶ κατ ἡγορηθέντες, ἅτε δὴ τὸ κελευσθὲν οὐ ποιήσαντες, ἀπολογία μὲν οὐδεμίαν προσφέρουσιν, ἀντικρυς δὲ ἀπαγορεύουσι τὴν προσκύνησιν, καὶ μεγάλη βοῶσι φωνῇ· «Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανῷ, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, ὃς δύναται ρύσασθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ρύσεται ἡμᾶς. Καὶ ἐὰν μὴ, γνωστὸν ἔστω σοι, ᾧ βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ, ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνοῦμεν.» Οὐ γὰρ ἐπὶ μισθῷ τῷ πεποιηκῶτι δουλεύομεν, οὐδὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν σωτηρίαν ὠνούμεθα, οὐδὲ ἐκ παντὸς τρόπου ζωῆς τυχεῖν ἐφιέμεθα· ἀλλὰ στέργομεν τοῦ Δεσπότη τοῦ βούλημα· κἂν ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν, χάριν ὁμολογοῦμεν· κἂν τούτοις περιπεσεῖν συγχωρήσῃ, προσκυνοῦμεν. Ὅτι μὲν γὰρ δύναται κρεῖττους ἡμᾶς ἀποφῆναι τῶν ἀπειλουμένων τιμωριῶν, ἴσμεν σαφῶς καὶ οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν· εἰ δὲ καὶ βούλεται, ἀγνοοῦμεν. Ἀνέφικτος γὰρ ὁ τῆς θείας Προμηθείας βυθός. Μὴ τοίνυν μέλλε, ἀλλὰ ταῖς ἡτρεπισμέ ναις παράπεμπε τιμωρίας· ἡδίων μὲν γὰρ ἡμῖν ὁ μετ' εὐσεβείας θάνατος, τῆς σὺν ἀσεβείᾳ ζωῆς. 83.713 Οἱ μὲν οὖν ταῦτα ἔλεγον, ὁ δὲ οὐκ ἔμελλεν, ἀλλὰ τῇ καμίνῳ τοὺς νεανίας πεπεδημένους παρέπεμπε. Τὸ δὲ πῦρ ἔλυσε μὲν τὸν ἐκ σιδήρου δεσμόν, τὴν εὐέμπρηστον δὲ τῶν τριχῶν ἐφύλαξε φύσιν· ἄψασθαι δὲ τῆς δοθείσης οὐκ ἠνέσχετο τροφῆς, ἔφυγε δὲ, καὶ τὰ νῶτα δέδωκε, καὶ κατὰ τῶν οἰκείων ἐχώρει προσκυνητῶν, τοὺς δὲ τοῦ Θεοῦ θεράποντας ἀκηράτους ἐφύλαττε. Καὶ καινὸν καὶ παράδοξον ἐγένετο θαῦμα. Οἱ μὲν γὰρ ἐν μέσῳ τῆς πυρᾶς ὄντες, καὶ ἐπ' ἀνθράκων βαδίζοντες, πείραν τῆς φλογὸς οὐκ ἐλάμβανον· οἱ δὲ περιστῶτες ἔξωθεν, καὶ τῇ καμίνῳ τὴν τροφήν χορηγοῦντες, τροφή τοῦ πυρὸς ἐγίνοντο. Καὶ οἱ μὲν ἀνώμωζον ἐμπιπράμενοι, οἱ δὲ ἔνδον ὑμνοῦντες ἐχόρευον, καὶ τὴν κτίσιν ἅπασαν εἰς κοινωνίαν τῆς ὑμνωδίας ἐκάλουν, καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἀνοήτων προσκυνουμένοις στοιχείοις ὑμνεῖν τὸν εὐεργέτην ἐκέλευον. Τοσαύτη δὲ ἦν τῆς θαυματουργίας ἐκείνης ἡ δύναμις, ὡς αὐτὸν ἐκεῖνον δραμεῖν παρ' αὐτοὺς τὸν ἀλαζόνα καὶ μεμνηνὸτα τύραννον, καὶ προσκυνῆσαι τοὺς τὴν τῆς εἰκόνας παραιτησαμένους προσκύνησιν, καὶ πᾶσιν ἐπιστεῖλαι τοῖς ὑπηκόοις, τὸν τούτων γεραίρειν Θεόν. Οὕτως ὁ μέγας Δανιὴλ τὴν αὐτὴν τούτοις συμφορὰν ὑπομείνας, καὶ δορυάλωτος γεγονώς, καὶ μετὰ βαρβάρων βιοτεύειν ἠναγκασμένος, τὸν πατρῶον ἀκριβῶς διεφύλαττε νόμον, καὶ κατ' ἐκεῖνον πολιτευόμενος, καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον ἐφύλαττε τὴν ψυχὴν, καὶ τοσαύτην ἠφίει τῆς ἀρετῆς τὴν αἴγλην, ὡς καὶ τὸν θηριώδη τύραννον ταῖς τοιαύταις ἀστραπαῖς καὶ ταπλῆξαι· καὶ πρῶτον μὲν δήλους τοὺς ἀγνοουμένους ὄνειρους καταστήσαι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ δέον εἰσηγήσασθαι, καὶ τὸ συνοίσειν μέλλον ὑποδείξαι καὶ παραινέσαι. Καὶ τί δεῖ πάντα λέγειν τὰ ὑπ' ἐκεῖνου γεγενημένα λαμπρῶς; Ὅπως μὲν ὁ βασιλεὺς τὸ προσεύχεσθαι καὶ τὸν Θεὸν ἰκετεύειν ἀπηγόρευεν· ὅπως δὲ οὗτος πρότερον ἐννόμως εὐχόμενος, καὶ κρύβδην τοῦτο ποιῶν, ἐπειδὴ δὲ ὁ δυσσεβῆς νόμος ἐτέθη, προφανῶς τὸν Θεὸν ἀντιβόλων διετέλει, τοῦ νόμου καὶ ταγελῶν, καὶ τοῦ νομοθέτου καταφρονῶν. Ὅπως παρεδόθη τοῖς λέουσιν· ὅπως κἀκείνους κατέπληξε ταῖς τῆς εὐσεβείας ἀκτίσι, καὶ οἷόν τισι κημοῖς τοῖς τῆς θείας εἰκόνας χαρακτῆρσιν ἐπέδησεν

αὐτῶν τὰ μεμνηότα στόματα· ὅπως εἴλκυσεν εἰς θεωρίαν τοῦ θαύματος τὸν δυσσεβῆ βασιλέα· ὅπως αὐτὸν ἐδίδαξεν, ὡς ὁ τῶν Ἑβραίων Θεὸς πάντων ἐστὶ ποιητῆς καὶ Δεσπότης· ὅπως τὴν τῶν εἰδώλων ἀπάτην διήλεγξε. Δυνατὸν γὰρ τούτων ἕκαστον ἐκ τῆς ἱστορίας κατα μαθεῖν, καὶ γινῶναι σαφῶς, ὡς δυνατὸν πονηροῖς δεσπόταις δουλεύοντας μηδεμίαν ἐκεῖθεν ἐκμάξασθαι πονηρίαν, ἀλλὰ τὴν ἄκραν τῆς ἀρετῆς καταλαβεῖν κορυφὴν, καὶ τούτους τῆς πλάνης ἐλευθεροῦν, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ποδηγεῖν, καὶ πολλοῖς ἑτέροις προκειῖσθαι σωτηρίας ἀρχέτυπον. Μηδεὶς τοίνυν μήτε τῆς δουλείας κατηγορεῖτω, μήτε τὴν πονηρὰν δεσποτείαν νικᾶν τῶν δούλων τὴν ἀρετὴν νομιζέτω, ἀλλὰ πανταχόθεν τοῦ Θεοῦ τὴν προ μῆθειαν ὀράτω. Ἀλλὰ γὰρ τυχὸν εἴποι τις ἄν· Τί δήποτε τοὺς παρανομία συνεζηκότας ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῷ Βαβυλωνίων παραδέδωκε βασιλεῖ, καὶ τοὺς δικαίους εἶασε δορυαλώτους γενέσθαι; Ποίας τοῦτο προνοίας ἔργον; ποίας ψήφου δικαίας; ποία δὲ οὐκ 83.716 ἔστιν ἐν τούτοις ἀταξία καὶ ἀκοσμία καὶ σύγχυσις; Ἀλλὰ ταῦτα λέγειν ἐπιχειροῦσιν οἱ τῆς θείας οἰκο νομίας τὴν ἄβυσσον ἀγνοοῦντες. Οἱ δὲ μεμνημένοι, καὶ τῶν θείων μυστηρίων γευσάμενοι, ἴσασι τούτων τὴν αἰτίαν καὶ ρίζαν. Κήδεται γὰρ τῶν πλημμελῶν των, καὶ παιδεύει ὁ φιλόανθρωπος, καὶ ἀτημέλητον οὐδένα ἀνθρώπων ἐθέλει καταλιμπάνειν. Οὐ χάριν καὶ πέμπων αἰχμαλώτους τοὺς παρανόμους, συν ἐπεμψεν αὐτοῖς οἶόν τινας παιδοτρίβας καὶ διδασκάλους τοὺς ἀρετῇ συζῶντας, ἴνα, καθάπερ τινὶ λύχνῳ φωταγωγούμενοι καὶ ποδηγούμενοι τῷ τούτων βίῳ καὶ λόγῳ, τὴν ἀπλανῆ τρίβον οὕτω πως ὀδεύωσιν. Ὅτι δὲ οὐ μόνον τοῖς ὁμοφύλοις σωτηρίας ἐγένετο πρόξενος ἢ τούτων αἰχμαλωσία, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλο φύλους ἐφώτισε τῷ τῆς θεογνωσίας φωτὶ, μάρτυς ἡ ἱστορία. Εἰ τοίνυν αὐτοὶ μὲν διὰ τῶν ἀγῶνων δι ἔλαμψαν, καὶ περιφανεῖς ἐγένοντο, καὶ περιβλεπτοί, καὶ τοῖς ὀψιγόνοις ἀρχέτυπον ὠφελείας κατέλιπον, καὶ τοῖς συναιχμαλώτοις ὑπόθεσις σωτηρίας ἐγένοντο, καὶ τοὺς βαρβάρους ὤνησαν, ἀκραιφνῆ φυλάξαντες τὴν εὐσέβειαν, καὶ δι' ἐκείνης μεγάλα θαυματουργήσαντες θαύματα, τί τῆς Προνοίας κατηγορεῖς τοιαῦτα προμηθουμένης; Τί δ' οὐχὶ μᾶλλον ὑμνεῖς τὸν τῶν ψυχῶν Οἰκονόμον, καὶ τῆς κτίσεως Κυβερνήτην, οὕτω σοφῶς ἅπαντα καὶ συμφερόντως ἰθύ ναντα; Ἐγὼ μὲν οὖν ἐκ τῶν θείων ὑπέδειξα λο γίων, ὡς δυνατὸν πονηρῷ δεσπότη δουλεύοντα, καὶ κακίαν φεύγειν, καὶ ἀρετὴν μετελθεῖν, καὶ τοῖς δεσπόταις πολλὰς προφάσεις παρασχεῖν ὠφε λείας. Σὺ δὲ τοὺς νῦν συνδουλεύοντας περισκόπησον, καὶ ὄψει πολλοὺς ἀκολάστοις μὲν δουλεύοντας, ἀκο λασίαν δὲ βδελυττομένους, καὶ σωφροσύνην τιμώντας, καὶ οὐδεμίαν ἐκ τῶν δεσποτῶν κακίαν ἐκματτομέ νους, ἀλλ' ὧν ἀρτίως διεξεληλύθαμεν ἀνδρῶν μιμου μένους τὸν βίον. Καὶ ἔκ τε τῶν εἰρημένων, ἔκ τε τῶν ὀρωμένων, καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως τὸ αὐτεξούσιον διδαχθεῖς, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας τὴν σοφίαν καταμαθῶν, παλινωδίαν ἄσον, καὶ τὴν νῦν ἀνακρουο μένην ὑπὸ σοῦ βλασφημίαν εἰς ὑμνωδίαν μετάβαλε, καὶ τὰ κρούματα τῆς γλώσσης τὰ νῦν κατὰ τοῦ Θεοῦ γιγνόμενα, ὑπὲρ Θεοῦ γιγνέσθω, καὶ τοῦ Ποιητοῦ τὴν πρόνοιαν ἀδέτω, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Θ΄.

Ὅτι οὐκ ἄκαρπος τῆς δικαιοσύνης ὁ πόνος, κἂν ἐν τῷ παρόντι βίῳ μὴ φαίνεται· καὶ περὶ ἀνα στάσεως, ἀπὸ φυσικῶν συλλογισμῶν. Εἰ τῆς ἀγαθῆς ἐκείνης παραινέσεως ἅπαντες ἦθε λον ἐπαίειν, τῆς διαβρόχην βοώσης· «Ἴσχυρότε ρά σου μὴ ζήτηι, καὶ βαθύτερά σου μὴ ἐρεῦνα, ἃ προσετάγη σοι ταῦτα διανοοῦ,» πολλῶν οὐκ ἂν ἐδεήθημεν λόγων, τὴν περὶ πάντα τοῦ 83.717 Θεοῦ προμήθειαν δεικνύναι βουλόμενοι. Λίαν γὰρ ἦν

εὐπετέες καὶ μάλα ῥάδιον, τῆς περιττῆς καὶ ματαίας πολυπραγμοσύνης ἀπηλλαγμένους, κατιδεῖν ταύτην τῶν τοῦ παντός οἰάκων ἐπειλημμένην, καὶ σοφῶς ἅπαντα κυβερνῶσαν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκόντες ὄρᾳ οὐκ ἐθέλουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς μύουσι, καὶ τὰ ὦτα βύουσι, καὶ τῆς παν ταχόθεν φερομένης φωνῆς ἐπαΐειν οὐκ ἐθέλουσι, καὶ τῶν εὖ καὶ καλῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γιγνομένων ἕκαστον κωμωδοῦσι, βλασφημοῦσι, διαβάλλουσι, καὶ μυρία ἄττα συνείρουσι τὰς ψευδεῖς κατηγορίας ὑφαίνοντες, εἰκότως, οἶμαι, τὸν κατὰ τῆς κατηγορίας ἀνεδεξάμεθα λόγον, συκοφαντίαν οὔσαν, ἀλλὰ οὐκ αἰτίαν ὅρ θὴν ἀποδείξει βουλόμενοι· καὶ τὴν πολεμουμένην ὑπ' αὐτῶν προμήθειαν καλέσαντες σύμμαχον, καὶ τοῦ τῆς ἀπολογίας προστησάμενοι λόγου, ὅκτῳ μὲν ἤδη διεξ ἐληλύθαμεν λόγους, τὴν τῶν ἀχαρίστων διελέγχοντες βλασφημίαν. Καὶ τῆς ἀχαριστίας αὐτῶν κατηγοροῦς ὁμοῦ καὶ μάρτυρας παρηγάγομεν εἰς μέσον, οὐρα νὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ ἀέρα, καὶ τὰ ἐν τοῦ τοις ἅπαντα σώματα, ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα, λογικά τε καὶ ἄλογα, πτηνὰ καὶ πεζὰ, καὶ νηκτὰ καὶ ἀμφίβια. Καὶ πρὸς τούτοις, τὴν τῶν ἀνθρωπείων σωματικῶν κατασκευῆν, τὴν ἐν ἑκάστῳ τῶν μορίων διαλάμπουσαν τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν καὶ προμήθειαν. Τὸ θεόδοτον τοῦ λόγου δῶρον, δι' οὗ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις καὶ γεωργίαν εὔρε, καὶ ναυτιλίαν, ἰατρικὴν τε καὶ γραμματικὴν ἐπιστήμην, καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας τέχνας καὶ ἐπιστήμας, αἵ τῶν ἀνθρώπων τὸν βίον ἡδὶω κατασκευάζουσιν. Ἀπεδείξαμεν δὲ, σὺν Θεῷ φάναι, καὶ τῶν ζώων ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων τὴν χρείαν, καὶ πλούτου καὶ πενίας τὸ χρησίμον, δουλείας καὶ δεσποτείας τὸ ἀναγκαῖον· εἶτα πρὸς τούτοις, ὡς μηδεμίαν πρὸς τῶν κακίᾳ συζώντων δεσποτῶν ἔλκουσι βλάβην, εἰ θέλουσι σωφρονεῖν, οἱ δουλεύοντες. Καὶ τούτων ἐκ μὲν τῆς θείας Γραφῆς τὰς ἀποδείξεις εἰς μέσον ἡγάγομεν· τοῖς δὲ πικροῖς τῆς Προνοίας κατ' ἡγόροις, τοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος δουλεύοντων τὴν ἐξ ἑτάσιν παρελίπομεν. Ἔστι γὰρ καὶ νῦν ἰδεῖν μυρίους πονηροῖς μὲν δεσπότης δουλεύοντας, οὐ μόνον δὲ τὴν δεσποτικὴν κακίαν οὐ μιμουμένους, ἀλλὰ καὶ κομιδῆ ταύτην βδελυττομένους, καὶ καλοκαγαθίαν ἀσπαζομένους, καὶ τὴν ἐναντίαν τοῖς δεσπότης ὀδεύοντας. Ἄλλ' ἴσως πάλιν ἐτέραν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν κατηγορίας κατὰ τῆς θείας λήψονται Προμηθείας, καὶ τοὺς τῆς ἀρετῆς τροφίμους μάταια πονεῖν φήσουσι, καὶ κατὰ πετρῶν σπεῖρειν, τὸ δὴ λεγόμενον, καὶ κοσκί νῶ ὕδωρ ἀντλεῖν, καὶ τοιαῦτα ἄττα δρᾶν, καρπῶν ἀγαθῶν οὐδαμῶς ἀπολαύοντας. Οἱ μὲν γὰρ, φασὶ, πενία συζῶσι, καὶ ταλαιπωρία συγκεκληρωμένοι πολλῇ, τὸν βίον ὀδεύουσιν· οἱ δὲ, τὸν βαρὺν ἔλκουσι τῆς δουλείας ζυγόν, καὶ διηνεκέσιν ὑπόκεινται πόνοις, καὶ τὸ τούτων πολλῶ χαλεπώτερον, πολλοὶ πονηρίαν, μυσαιττόμενοι, πονηροῖς δουλεύειν δεσπότης ἀνέχονται. Ποῖον οὖν ἔχουσι, φησὶν, οὗτοι μισθόν; ποίας τῆς ἀρετῆς τὰς ἀντιδόσεις; ποῖα τῶν 83.720 πόνων τὰ ἐπίχειρα; τίς ὁ τῶν ἰδρώτων καρπός, ποῖα τῶν ἀγώνων τὰ ἄθλα; Οὔτε γὰρ τοὺς δουλεύειν λαχόντας ἅπαντας ἐλευθερίας ἔστιν ἰδεῖν ἀπολαύοντας, οὔτε τοὺς πενία μὲν συγκληρωθέντας, ἀρετῆς δὲ φροντιστὰς γεγενημένους, εἰς τὸν τῶν πλουσίων μεταβάντας ὀρώμεν κατάλογον, ἀλλ' ἐν τῇ προτέρᾳ τοὺς πλείστους ταλαιπωρία διαμεμενηκότας. Ἄλλὰ σὺ μὲν, ὦ ταλαιπῶρε καὶ χαμαίζηλε, τῇ γαστρὶ, καὶ τῇ γνάθῳ, καὶ ταῖς ὀφρῦσι τὴν εὐδαιμονίαν μετρεῖς, καὶ ὄρον εὐπραξίας εἶναι νομίζεις ζεῦγος ὑψηλόν, καὶ δορυφόρους, καὶ ἐφεστρίδα λαμπρὰν, καὶ ἵππους ἡσκημένους εἰς κάλλος, καὶ προμετ' ὀπιδίοις καὶ προστερνιδίοις κόσμοις λαμπρυνόμενους, καὶ κήρυκα βοῶντα, καὶ οἰκίαν εἰς ὕψος ἐγὴ γερμένην, καὶ ἀνδρῶνας τοῖς ἐξ Εὐβοίας καὶ Θετταλίας λίθοις διηνηθισμένους, καὶ γραφικῇ τέχνῃ πεποικιλμένους, καὶ στιβάδας, καὶ κύκλους, καὶ ἔπιπλα, καὶ ἐκπώματα, καὶ οἶνους ἀνθοσμίας, καὶ πανδαισίαν Σικελικὴν τε καὶ

Συβαριτικήν, καὶ τᾶλλα ὅσα οἱ τὸν ὑγρὸν, καὶ ἀνείμενον, καὶ ἀβροδίατον ἐπι τηδεύουσι βίον. Ταῦτα δὲ πάντα τῶν εὖ φρονούντων ἕκαστος, οὐ μόνον οὐκ εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ καὶ κακο δαιμονίαν ἐσχάτην, καὶ δυσπραξίαν εἴωθεν ὀνομάζειν. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο δέδωκε τοῖς ἀνθρώποις τὸν πλοῦτον ὁ τῶν ὄλων Πρύτανις, ἴν' εἰς ἀκολασίαν αὐτὸν δαπανήσωσι, καὶ πονηρίας ἐφόδιον γένηται· ἀλλ' ὅπως αὐτὸν εὖ καὶ καλῶς οἰκονομήσαντες, καὶ αὐτοὶ τε ὧν δεῖ μεταλαβόντες, καὶ τοῖς δεομένοις τῶν περιττῶν μεταδιδόντες, σωφροσύνης αὐτὸν καὶ δι καιοσύνης ἀποφήνωσιν ὕλην. Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς οὕτω ταῦτα διέταξε, καὶ οἱ θεῖοι ἄνδρες, ἐπόμενοι τῷ Δεσπότῃ, τοὺς κειμένους στέργουσιν ὄρους, ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς, οἱ τὴν ἐσχάτην ἀχαριστίαν νενοσηκότες, τῶν κακῶς οὕτω τῷ πλούτῳ κεχηρμένων κατηγορεῖν εἴωθατε· μᾶλλον δὲ τούτους μὲν ἀξιοῦτε συγγνώμης, τὸν δὲ τῶν ὄλων Πρύτανιν βλασφημεῖτε, ὡς πονηροῖς ἀνθρώποις τοῦ πλοῦτου δεδωκότα τὴν ἐξουσίαν. Οὐκοῦν καὶ ὑμῖν αὐτοῖς συνδοκεῖ, μὴ τὴν τοιαύτην χλιδὴν εὐπραξίαν ὀρίζεσθαι, ἀλλὰ τὸν δίκαιον καὶ σώφρονα βίον ἐπαίνων ἄξιον εἶναι, καὶ εὐφημίας τῆς ἀνωτάτω, καὶ εἴτ' ἐν πενίᾳ, εἴτ' ἐν περισσίᾳ φανεῖν τῶν ἴσων στεφάνων ἀξιοῦν. Ἦγοῦμαι δὲ, ὅτι τοὺς ἐν πενίᾳ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελουμένους, ὡς μεῖζονα καρτερίαν ἐπιδεικνυμένους, διπλοῖς στεφάνοις καὶ ὑμεῖς ταινιώσετε. Ἀλλ' οὐ τοῦτον ἔχουσιν οἱ τὸν Θεὸν θεραπεύειν ἐσπουδακότες μισθόν, οὐδ' εἰς ταύτην ὁρῶσι τὴν ἀντίδοσιν οἱ περὶ τοὺς θεῖους νόμους ἐσπουδακότες. Εἶδε γὰρ πολλοὺς πολλακῶς καὶ λωβᾶσθαι τῶν ἀνθρώπων ὁ ἔπαινος. Χαυνοὶ γὰρ τὴν προθυμίαν, καὶ τῷ δρόμῳ λυμαίνονται· καὶ ἡγούμενός τις αὐτὸ κατειληφέναι τοῦ δρόμου τὸ τέρμα, τοῦτο γὰρ ὁ ἔπαινος ὑπαινίττεται, παύεται τοῦ τρέχειν, καὶ τὴν νίκην ἀπόλλυσι. Τοῦτο καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου παραδηλῶν, ἔλεγε· «Λαὸς μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐκταράττουσιν.» 83.721 Διαλύουσι γὰρ τοῖς ἐπαίνοις τῆς προθυμίας τὸ σύν τονον, καὶ καταλαβεῖν οὐκ ἔωσι τὴν νύσσαν. Οὕτως ὁ μακάριος ἔτρεχε Παῦλος, οὔτε τοῖς ἐπαινοῦσιν, οὔτε τοῖς βλασφημοῦσι προσέχων, ἀλλὰ τῶν ὀπισθεν μὲν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος καὶ κατὰ σκοπὸν διώκων ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. Οὐ τοίνυν μισθὸν ὀρίζονται τῶν πόνων τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον τῶν θεῶν νόμων οἱ φύλακες, ἀλλὰ τὰς θείας ἀναμένουσιν ὑποσχέσεις, τὸν τῶν ἄθλων ἀγωνοθέτην προσμένοντες, τοὺς ἀκηράτους ἀναμένουσι στεφάνους, τὰ θεόδοτα παραδοκοῦσι βραβεῖα, τοῦ δικαίου κριτοῦ τὴν ψῆφον προσδέχονται, τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν, τὴν μετ' ἀγγέλων χορείαν, καὶ πρὸ τούτων ἀπάντων, τὸ διηνεκῶς αὐτὸν ὁρᾶν τὸν ἐρώμενον, δι' ὃν τοῦ βίου τὸ πέλαγος διαπερῶντες, τῶν τῆς πονηρίας ὑπερέπλευσαν κυμάτων, καὶ μετὰ πολλῶν διανηχόμενοι πόνων, οὐκ ἠθέλησαν ὑποβρύχιοι γενέσθαι, ἀλλὰ τὴν τῶν λιμένων ἐπιθυμίαν τοῖς πόνοις συζεύξαντες, ὑπεστήριξαν τὴν ἀσθένειαν. Λιμένα δὲ ἔχουσιν οἱ τῆς ἀρετῆς εἰς ἄκρον ἐληλακότες, οὐ ζῶν, οὐκ ἀνάστασιν, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ποθούμενον, δι' ὃν τρυφήν ἡγοῦνται τὴν κακουχίαν, καὶ ὕπνον ἡδιστον τὴν ἐπίπονον ἐργασίαν, καὶ τὴν ἐν ἐρήμοις διατριβὴν τῆς ἐν πόλεσι θυμηρεστέραν, καὶ τὴν ἐν πενίᾳ ζῶν, τῆς μετὰ πλοῦτου λαμπροτέραν, καὶ τὴν πικρὰν δουλείαν, πάσης τυραννίδος ἡδίω. Τοῦτον οἱ τῆς ἀρετῆς ἐργάται προσμένουσι τὸν μισθόν. «Ἔστι γὰρ κληρονομία τοῖς θεραπεύουσι τὸν Κύριον,» ὡς ὁ προφήτης Ἡσαΐας βοᾷ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, εὐχαριστήριον ὕμνον ὑφαίνων τῷ δοτῆρι τῶν ἀγαθῶν, καὶ λέγων· «Ἐδωκας κληρονομίαν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου, Κύριε.» Ὅποσα δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τοιαῦτα διεξέρχεται· «Μακάριοι, λέγων, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν

ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν» καὶ τᾶλλα τὰ τούτοις ἐπόμενα, ῥά διον τῷ βουλομένῳ τὰς θείας ἀναπτύξαντι Βίβλους καταμαθεῖν. Εὐρήσει γὰρ ταῦτα καὶ ἐν τῇ τῶν τα λάντων διανομῇ, καὶ ἐν τῇ τῶν δέκα παρθένων παραβολῇ, καὶ ἐν τῇ τῶν ἀμνῶν καὶ τῶν ἐρίφων τροπικῇ διαιρέσει, καὶ ἐν τῷ σπόρῳ τῷ τὰ ζιζάνια δεξαμένῳ, καὶ ἐν τῇ σαγήνῃ, ἣν καθῆκαν μὲν οἱ χαλάσαντες εἰς τὸ πέλαγος, ἀορίστως δὲ τοὺς ἰχθύας θηρεύσαντες, οὕτω λοιπὸν ἀρίστην δὴ τὴν διαίρεσιν ἐποιήσατο. Μυρία δὲ τοιαῦτα καὶ ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς διδάγμασιν ἔστιν εὐρεῖν. Ταῦτα τοίνυν τοῖς φιλομαθέσι καταλιπὼν ἐρευνᾶν, ὡς μῆκος ἄπει 83.724 ρον ἐμποιοῦντα τῷ λόγῳ, ἐπὶ τὰ συνεχῆ βαδιοῦμαι τοῦ λόγου. Ἄλλως τε δὲ περιττὸν, καὶ λίαν παρέλκον, τῶν τῆς ἀρετῆς ἀντιδόσεων ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς τὰς ἀποδείξεις ποιήσασθαι. Οἱ τε γὰρ πιστεύοντες προνοεῖν τῶν ἀνθρώπων τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, τῶν ἡμετέρων οὐ προσδέονται λόγων, ἀλλ' ἀρκοῦνται τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς, καὶ τῇ τῶν θεοπνευστῶν λογίων διδασκαλίᾳ· οἱ τε μηδέπω πεπιστευκότες, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀπιστίας κατεχόμενοι ζόφῳ, καὶ τὴν κατὰ τοῦ Πεποιηκότος ἀχαριστίαν νενοσηκότες, τῶν τῆς θείας Γραφῆς ἐπαίειν οὐκ ἀνέχονται λογίων. Διὰ τοῦτο, τὰς ἐκεῖθεν ἀποδείξεις ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλιπόντες τοῖς φυσικοῖς αὐτοὺς διελέγξωμεν συλλογισμοῖς. Πυθόμεθα τοίνυν αὐτῶν, τὴν σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ τᾶλλα τῆς ἀρετῆς μόρια, πότερον ἀγαθὰ νομίζουσιν εἶναι, καὶ ἀγαθῶν αἴτια, ἢ τῇ κακίᾳ συγκαταλέγουσιν; Ἄλλὰ τοῦτο οὐδ' αὐτὸς εἰπεῖν ὁ τῆς κακίας πατὴρ ἀνάσχοιτ' ἂν πώποτε. Πῶς γὰρ ὁ τε τοῖς τούτων ἐργάταις ὡς ἐναντίοις ὄσημέραι πολεμῶν, καὶ τὴν μὲν ἀκολασίαν τῇ σωφροσύνῃ, τῇ δὲ δικαιοσύνῃ τὴν ἀδικίαν ἀντιτάττων ἀεὶ; Ἀνάγκη τοίνυν αὐτοὺς συνομολογεῖν τῷ διδασκάλῳ, καὶ μὴ πειραθῆναι νικᾶν ἐν κακίᾳ τὸν ταύτην γεγεννηκότα. Οὐκ ἔστι γὰρ μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Πάλιν τοίνυν αὐτοὺς προσερωτήσωμεν· Εἰ τοίνυν καλὰ ταῦτα, καὶ καλῶν κάλλιστα, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἀγαθῶν ἄριστα, καὶ οὐδεὶς ἀντείποι ταῦθ' οὕτως ἔχειν μὴ σφόδρα παραπαίων, καὶ τὸ φρονεῖν ἀφηρημένος, προσήκει δηλονότι τοὺς τούτων ἐραστὰς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὀνομάζεσθαι, καὶ καρπὸν ἔχειν, οὐ μόνον τῶν πόνων ἰσορροπὸν, ἀλλὰ καὶ πολλαπλάσιον. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, τὸν μὲν γηπόνον σπέρματα καταβάλλοντα πολλαπλάσια δρέπεσθαι τῶν πόνων τὰ ἐπίχειρα, καὶ τὸν φυτουργὸν ὡσαύτως δένδρα φυτεύοντα, παραψυχὴν ἔχειν τῶν καρπῶν τὰς ὠδῖνας· τοὺς δὲ τῇ ἀρετῇ κομῶντας, καὶ ἀλσοκόμους τοῦ θείου τούτου παραδείσου γιγνομένους, καὶ πολὺν μὲν ἰδρῶτα, πολὺν δὲ πόνον εἰς τὴν τῶν φυτῶν τούτων εἰσφέροντας ἐπιμέλειαν, μόνους ἄκαρπον ἔχειν τὸν πόνον, καὶ ἀγέραστον τὸν ἰδρῶτα; Καὶ τοὺς μὲν σωμασκοῦντας καὶ φωνασκοῦντας, καὶ στεφάνων ἀπολαύειν, καὶ βραβεῖα λαμβάνειν, καὶ τοῖς παρὰ τῶν θεατῶν ταινιοῦσθαι κρότοις· τὴν δὲ ἀρετὴν ἀθλητικῆς καὶ πυκτικῆς ἀτιμωτέραν φανῆναι· καὶ μήτε θεατὰς ἔχειν, μήτε ἀγωνοθέτην, μήτε γέρας, μήτε βραβεῖον, μήτε στέφανον, τὸν μέγιστον τοῦτον ἀγῶνα; Καὶ τραγωδίας μὲν καὶ κωμωδίας ὑποκριταί, ἔχουσιν εἰς ὃ βλέποντες τὴν τέχνην μετῴσιν, καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἐλπίδι τῶν πόνων ἀνέχονται· καὶ ἀρμάτων δὲ ἡνίοχοι κινδύνων κατατολμῶσιν τὴν νίκην προσμένοντες, καὶ τὴν παρὰ τῶν θεατῶν ἀναμένοντες εὐφημίαν· προσδέχονται δὲ καὶ τὸν παρὰ τῶν ἵππων 83.725 τρόφων μισθόν. Καὶ ὁ κυβερνήτης τοὺς λιμένας περισκοπῶν, τῶν κυμάτων κατατολμᾷ, καὶ τῇ τοῦ κέρδους ἐπιθυμίᾳ ψυχαγωγούμενος, φέρει τῶν κατ' αἰγίδων τὰς προσβολὰς. Καὶ ὁ σκυτοτόμος δὲ, καὶ ὁ χαλκοτύπος, καὶ ἅπασαν τέχνην τινὰ μεταχειριζόμενος, τὸ τέλος τῶν πόνων προσδέχεται, καὶ τὴν τῆς ὠφελείας ἐλπίδα τῇ περὶ τὴν τέχνην ταλαιπωρίᾳ παραζευγνύς, ἡδονὴν ἔχει τοῖς ἰδρῶσι

συγκεκριμέ νην. Μόνην δέ, ὡς ἔοικε, τὴν τῆς ἀρετῆς, εἴτε τέχνην τις ὀνομάζειν ἐθέλοι, εἴτε ἐπιστήμην ἐπὶ ἀγῶνας καὶ ἄθλους, εἴτε γεωργίαν καὶ φυτουργίαν, οὐκ ἔχειν τέλος χρηστὸν ἐν καιρῷ τῶν πόνων ψυχαγωγῆσαι δυνάμενον; Ἀλλὰ μάτην μὲν σωφρονοῦσιν οἱ σὼ φρονες, καὶ τοῖς πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἀνταγωνίζον ται πάθεσι, τὴν τούτων πυρὰν κατασβέσαι φιλονεικοῦντες; Μάτην δέ οἱ τῆς δικαιοσύνης ἐργάται τῇ ἀδικίᾳ πυκτεύουσι, τῶν τε ἀλλοτρίων ἀπεχόμενοι, καὶ τὰ οἰκεία προῖέμενοι; Ἀχρηστος δὲ καὶ τῆς ἀνδρείας ἢ κτῆσις τοῖς μετιοῦσιν· γενναίως γὰρ φέροντες τὰ προσπίπτοντα λυπηρὰ, τὸν ἀγωνοθέτην οὐκ ἔχουσιν; Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Ἀξιάγαστον γὰρ καὶ ἀξιοκτῆτον τῆς ἀρετῆς τὸ κτῆμα. Καὶ τοῦτο καὶ ὑμεῖς ἂν φαίητε, ὑπὸ τῆς τοῦ συνειδότος ἀνάγκης ὠθούμενοι. Ἐμπέφυκε γὰρ αὕτη τοῖς ἀνθρώποις ἢ γνώσις, καὶ οὐ δεῖται τῶν ταύτης λαχόντων τὴν κτῆσιν οὐδεὶς, λόγων ἐπεισάκτων, ἢ θεόθεν φερομένων, ἢ παρὰ ἀνθρώπων προσφερομένων· ἀπόχρη γὰρ ὁ ἔμφυτος λόγος εἰς τὴν τούτων διδασκαλίαν. Μαρτυροῦσι δὲ οἱ τῆς κακίας ἐργάται, καὶ κρύβδην αὐτὴν μετιόντες, καὶ ἔαν φωραθῶσιν, ἀπολογίας σφίσιν αὐτοῖς μηχανώμενοι. Καὶ γὰρ τοιχωρύχοι, καὶ τυμβωρύχοι, καὶ λωποδύται, καὶ μοιχοὶ, καὶ ἀνδροφόνοι, καὶ οἱ τὰ τούτων συγγενῆ μετιέναι τολμῶντες, σκοτῶ συνεργῶ κεκρημένοι, ταῦτα ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν. Εἰ δὲ καὶ μεθ' ἡμέραν τις πειραθῆι τούτων τι δράσαι, σύμμαχον λαμβάνει τῶν ἀνθρώπων τὴν ἐρημίαν. Οὐκοῦν, δι' ὧν λανθά νειν πειρῶνται, δηλοῦσιν ἢ ἔχουσι περὶ τῶν γινομένων διάκρισιν. Οὐ γὰρ ἂν ἔλαθον, εἰ καλὰ ποιεῖν ὑπέλαβον· λανθάνειν δὲ πειρώμενοι, καὶ τὸ φωραθῆναι δειμαίνοντες, ὁμολογοῦσιν ὡς πονηρὰ τὰ γινόμενα. Οὐκοῦν ἴστε καὶ ὑμεῖς, ὧ λίαν ἀχάριστοι, ὡς ἀγαθὴ τῆς ἀρετῆς ἢ κτῆσις, καὶ ὡς μάλα πολλοὺς ἔχει πόνους συνεζευγμένους. Προσῆκει τοίνυν τὴν παρὰ πάντων ἐπαινουμένην, καὶ τῶν οἰκείων, καὶ τῶν ἀντιπάλων, καὶ μετὰ πολλῶν πόνων καρπούμενην, ἀξίαν ἔχειν τὰς ἀντιδόσεις. Ἀλλ' ὀρώμεν κατὰ τὸν παρόντα βίον, πολλοὺς μὲν ταύτην αἰρουμένους, καὶ πολλῶν ὑπὲρ αὐτῆς πόνων ἀνεχομένους, οὐ πάντας δὲ ἐπαίνου τινὸς καὶ τιμῆς δι' αὐτὴν ἀπολαύοντας· ἀλλὰ τοὺς μὲν ὡς ταύτης ἐραστὰς ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασι περιφερομένους, καὶ πολυθρυλλήτους γινομένους, καὶ μετὰ τελευτὴν ἀείμνηστον ἐσχηκότας τὸ κλέος· τοὺς δὲ, παντάπασιν ἀγνοουμένους καὶ κρυπτομένους, καὶ μαργαρίτη προσεοικότας ἔτι τῷ βυθῷ καλυπτομένους, καὶ τῷ ὄστρεῳ καθειρῶ 83.728 μένω. Ταῦτα τοίνυν ὀρώντες, σκοπώμεθα παρ' ἡμῖν αὐτοῖς, τί δήποτε τῶν τὰ θεῖα περὶ πολλοῦ ποιούμενων, τινὲς μὲν εἰσὶ λίαν ἐπίσημοι, τινὲς δὲ παντελῶς ἄσημοι· εἴτα λογιζώμεθα, ὡς δίκαιος ὢν ὁ τῶν ὄλων Ποιητῆς καὶ Κριτῆς, τοῖς οἰκείοις ἀγωνισταῖς ἀγὼ νοθετῆσει δίκαιως, καὶ οὐκ ἀνέξεται παραφθεῖραι τὸ δίκαιον ἢ τοῦ δικαίου τρυτάνη. Ἐπειτα καὶ τούτους ἀκακίους τετελευτηκότας ὀρώντες, καὶ τοὺς μὲν μετὰ πολλῆς τῆς εὐκλείας, τοὺς δὲ λίαν εὐτελῶς, ὡς τῶν τυχόντων τινὰς, λογιζώμεθα πάλιν, ὡς ἕτερόν τινα βίον ἠυτέπισεν, ἐν ᾧ πρὸς ἀξίαν τοὺς εὖ βεβιωκότας ἀμείβεται. Δι' ὧν μὲν γὰρ ἐνίου περιφανείᾳ τετίμηκε, τοὺς τῆς ἀρετῆς παρεδήλωσε στεφάνους· τῷ δὲ μὴ πάντας κατὰ τὸν παρόντα βίον λαμπροὺς ἀποφῆναι καὶ περιβλέπτους, τὸν προσδοκώμενον βίον παραγυμνοῖ. Καὶ γίνεται ἢ μὲν περὶ ἐνίου τιμῆς, τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης σημεῖον· τὸ δὲ μὴ πάντας τοὺς τούτων ἐργάτας τῶν ἴσων μεταλαγχάνειν, τὸν μέλλοντα βίον τεκμηριοῖ, καὶ βεβαίωσιν τὴν τῶν προσδοκωμένων ἐλπίδα. Τούτου χάριν οὐ πάντας ἀνακηρύττει κατὰ τὸν παρόντα βίον, τοὺς εὖ καὶ καλῶς βεβιωκότας τῶν ὄλων ὁ Πρῦτανις, οὐδὲ πάντας ὡσαύτως κολάζει τοὺς κακίᾳ συνεζηκότας· ἀλλὰ τοὺς μὲν παραδίδωσι τιμωρία, καὶ τῆς ψήφου τὸ δίκαιον παραδεικνύς, καὶ διὰ τούτων τοὺς λοιποὺς δεδιττόμενος, καὶ εἰς μεταμέλειαν προκαλοῦμενος· μὴ πάντας δὲ

ἀφανίζων τοὺς τῆς πονηρίας ἐργάτας, πάλιν ἡμῖν τὸν μέλλοντα προσημαίνει βίον. Εἰ δὲ μηδεὶς ἕτερός ἐστι βίος μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν, ἠδίκηνται μὲν ἄντικρυς οἱ κολασθέντες ἐνθάδε, τῶν ἄλλων διαπεφευγόντων τὴν δίκην· ἠδίκηνται δὲ προφανῶς λίαν οἱ φιλοσοφίαν μὲν ἀσπαζόμενοι, θεραπείας δὲ διὰ ταύτην ἢ τιμῆς οὐ δεμιᾶς ἀπολαύοντες, τῶν ἄλλων ὅμοια μὲν ἐν βίῳ κατωρθωκότων, ἐν εὐκλείᾳ δὲ πολλῇ τὸν βίον διεξελθόντων. Ἄλλ' ἄδικον ὀνομάζειν τὴν τῆς δικαιοσύνης πηγὴν, πάσης ἐστὶ βλασφημίας ἐπέκεινα, καὶ οὐδε μίαν μανίας ὑπερβολὴν καταλείπει. Εἰ δὲ δίκαιος, ὡς περ οὖν καὶ δίκαιος, ὁ τῶν ὄλων Ἐφορος, καὶ ὄρα τὰ γινόμενα, καὶ κρίνει δικαίως, καὶ ἴσως κατέχει τὰ τῆς δίκης ζυγὰ, κἂν κλῖναι θελήσῃ, φιλάνθρωπίας ψῆφον, ἀλλ' οὐκ ἀδικίας προστίθῃσιν· ἔστιν ἕτερος βίος, ἐν ᾧ καὶ οἱ διαφυγόντες τὴν τιμωρίαν ἐνθάδε, τὰς ἀξίας τίσουσι δίκας, καὶ οἱ τιμῆς οὐδεμιᾶς κατὰ τὸν παρόντα βίον ὑπὲρ τῶν τῆς ἀρετῆς ἀπολαύσαντες πόνων, κοιμοῦνται τῶν ἰδρώτων τὰς ἀντιδόσεις. Ἀλλὰ τυχὸν καὶ ὑμεῖς ἂν συνομολογήσητε. Καὶ γὰρ Ἑλλήνων παῖδες, οὐ προφήτην, οὐκ ἀπόστολον, οὐκ εὐαγγελιστὴν δεξάμενοι κήρυκα, ὑπὸ τῆς φύσεως μόνης ποδηγηθέντες, ταῦτα οὕτως ἔχειν ὑπέλαβον, εἰ καὶ πολὺν ὑπέμειναν πλάνον, τὸ μυθῶδες ταῖς ἀληθείσιν ἐγκαταλέξαντες δόξαις· ἐπεὶ καὶ ποιηταί, καὶ φιλόσοφοι, καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων κολάσεις, καὶ δικαίων ἀνδρῶν θεραπείας μετὰ 83.729 τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν ἔσεσθαι, καὶ ἐπίστευσαν καὶ ἐδίδαξαν, καὶ τὴν τῆς διδασκαλίας μνήμην διὰ τῶν συγγραμμάτων κατέλιπον. Εἰκὸς τοίνυν καὶ ὑμᾶς, καὶ τῇ φύσει πειθομένους, κάκεῖνα δεδιδραγμένους, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρτίως εἰρημένων συνωθουμένους, συμφῆσαι, καὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν ὁμολογήσαι· μόνων δὲ τῶν ψυχῶν, ἢ ἄνεσιν, ἢ κόλασιν ὑποπεῦσαι γενήσεσθαι, τὸ δὲ σῶμα οὕτως ἐρρίφθαι, τῇ σὴν πεδόνι παραδεδομένον, ὡς ἄχρηστον παντελῶς καὶ ἄλογον. Καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον, μετὰ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν ἀγωνισαμένην καὶ νικήσασαν, μόνην στεφανωθῆναι, ἢ τούτου ἕστερημένην, μόνην κολάσει παραδοθῆναι; Εἶποι γὰρ ἂν εἰκότως πρὸς τὸν κριτὴν ἢ κολαζομένη· οὐ μόνη τοὺς σοὺς, ὦ Δέσποτα, παραβέβηκα νόμους, ἀλλὰ μετὰ τοῦ σώματος εἰς τοὺς τῆς κακίας σκοπέλους ἐξώκειλα· μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τᾶληθές εἰπεῖν, ἐκεῖνό με εἰς τὸ τῆς ἀμαρτίας παρέσυρε βάραθρον· ὑπὸ τῶν ἐκείνου δελεασθεῖσα ὀμμάτων, εὐνάς ἀλλοτρίας ἐσύλησα, ὥραν περιεργασάμην ἐτέρῳ προσήκουσαν· κτημάτων καὶ χρημάτων ἐπεθύμησα, τούτων με βλέπειν ἀναγκαζόντων· ἐντεῦθεν εἰς τὸν τῆς ἀδικίας ἐξέπεσα βυθόν· τὰ γὰρ τούτου με κατεδούλωσε πάθη, καὶ ἦν ἔδωκας ἐλευθερίαν ἀφείλοντο· θεραπεύειν γὰρ ἠναγκαζόμενην ὡς ὁμοφύες καὶ ὁμόδουλον, καὶ ταῖς τούτου χρεῖαις ὑπηρετεῖν. Ἡ γαστήρ πρὸς γαστριμαργίαν κατήπειγεν, ἢ δὲ γαστριμαργία τὴν ἀδδηφαγίαν εἰργάζετο, ἢ δὲ ἀδδηφαγία τὰς τῆς ἀδικίας ὠδινεν ἐπινοίας. Δυσχεραίνουσα πολλάκις ταῖς τῆς σαρκὸς ἀνάγκαις ὑπήκουσα, καὶ ἀδημονοῦσα καὶ λίαν ἀλγοῦσα τὰς ταύτης ἐπιθυμίας θεραπεύειν ἠναγκαζόμενην. Καὶ πολλάκις μὲν ἀντέσχον, καὶ τὰς ἐκεῖθεν προσβολὰς γενναίως ἀπεκρουσάμην· ἢ δὲ τοῦ πολέμου συχνότης κατηγωνίσατό μου πολλάκις, καὶ ἐάλων ἢ ταλαίπωρος ἀδελφῇ πειθομένη, καὶ τοῦτο κατατρύχουσα ἠνιώμην. Ἐγὼ γὰρ πάλιν τὴν ὀδύνην ὑπεδεχόμενην, καὶ τρέφουσα ἐπεβουλευόμενην· τὰ γὰρ ἐντεῦθεν σκιρτήματα πάλιν ὑπεδεχόμενην, καὶ τὸ πρακτέον ἠγνόουν· ἢ τε γὰρ ταλαιπωρία τούτου πολλὴν μοι τὴν ἀνίαν εἰργάσατο, καὶ ἡ θεραπεία σφοδρτέραν ἀπετέλει τὴν μάχην, καὶ τὴν παράταξιν ἀνερρίπιζε. Μὴ τοίνυν με μόνην, ὦ Δέσποτα, παραδῶς τιμωρία, ἀλλ' ἢ μετ' ἐκείνου τῶν δυσχερῶν ἐλευθέρωσον, ἢ κάκεῖνο σὺν ἐμοὶ τῇ κολάσει παρά πεμψον. Εἶποι δ' ἂν καὶ τὸ σῶμα, τὸ καλῶς τοῖς τῆς ψυχῆς ὑπηρετήσαν βουλευμασιν, ὁμοίως πρὸς τὸν δίκαιον κριτὴν, εἴ τινος μεταλάβοι φωνῆς· Εὐθύς με δημιουργήσας, ὦ Δέσποτα,

τὴν ψυχὴν ἐνεφύσησας· εἰ δὲ δεῖ τῇ ἀρχῇ πᾶσαν τῆς φύσεως τὴν ὁδὸν τεκμηριῶσαι, πρότερον ἐγὼ τῆς δημιουργίας ἀπήλαυσα, εἶθ' οὕτως τὴν ζωτικὴν μοι τῆς ψυχῆς ἐνέθηκας δὺ ναμιν. Ἀπήλαυσα καὶ τῆς ἐν παραδείσῳ διαίτης μετ' αὐτῆς ἐγὼ κοινῇ τὸν τῆς κυήσεως ἐν τῇ μήτρᾳ συνδιηγάγομεν χρόνον. Κοινῇ τῶν ὠδίνων λυθέντων εἰς τόνδε τὸν βίον ἐξεληλύθαμεν, καὶ τοῦδε τοῦ φωτὸς 83.732 ἀπηλάυσαμεν, καὶ τοῦ ἀέρος τὴν χρεῖαν ἐσπάσαμεν κοινῇ τὸν βίον ὠδεύσαμεν. Οὐδὲν αὐτὴ καθ' αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν εἰργάσατο πώποτε, ἀλλ' ἐμοὶ τῇ σαρκὶ συνεργῶ κεκρημένη, τὸν τῆς ἀρετῆς συνήγαγε πλοῦτον. Ἐγὼ τὰς ἀπὸ νηστείας ἀγρυπνίας τε καὶ χαμευνίας, καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης κακουχίας τηκε δόνας δεχομένη, τὸν ἐντεῦθεν αὐτῇ συνήθροισα πλοῦτον. Ἐγὼ δάκρυον ἐχορήγουν προσευχομένη· ἐγὼ τὴν καρδίαν αὐτῇ πρὸς ὑπουργίαν πνεύματος παρ εἰχόμην στένειν ἐπειγομένη. Διὰ τῆς ἐμῆς γλώττης ὑμνοῦσά σε διετέλεσε· τοῖς ἐμοῖς χεῖλεσιν ὄργανοις κεκρημένη, σοὶ τὰς αἰτήσεις προσέφερε· τὰς ἐμὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐκτείνουσα, τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδρέπετο τοὺς καρπούς· ἐπὶ τῶν ἐμῶν φερομένη ποδῶν, ἔτρεχε πρὸς τοὺς ἱερούς σου σηκούς. Ἐγὼ παρείχον αὐτῇ τὰς ἀκοὰς, εἰς τὴν τῶν σῶν λογίων ὑποδοχὴν· τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς κεκρημένη, ἥλιον ὀρῶσα καὶ σελήνην, καὶ τὸν τῶν ἀστέρων χορὸν, καὶ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ πᾶσαν τὴν ὀρωμένην κτίσιν, πρὸς τὴν σὴν θεωρίαν ἐποδηγεῖτο, καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ ἐκ τοῦ κάλλους τῶν ὀρωμένων, σὲ τὸν Δημιουργὸν ἐφαντάζετο. Διὰ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν, τὸν ἐν τοῖς Γράμμασι κεκρυμμένον ἐλήστευσε θησαυρὸν. Τοῖς ἐμοῖς δακτύλοις ὄργανοις κεκρημένη, τὰς θείας σου διδασκαλίας γράμμασιν ἐνεχάραξε, καὶ ἀθάνατον τὴν τούτων καταλέλοιπε μνήμην. Διὰ τῶν ἐμῶν χειρῶν, τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εὐκτηρίους οἴκους ἀνέστησεν. Ἐμοὶ συνεργῶ κεκρημένη, τοὺς τῆς ἀγάπης ἐπλήρωσε νόμους· διὰ τῶν ἐμῶν χειρῶν, τῶν ἀγίων τοὺς πόδας ἔνιψε· διὰ τῶν ἐμῶν χειρῶν θλιβομένοις ἐπήρκεσε, τὰ πεπονηκότα σώματα θεραπείας ἤξιωσε. Μὴ τοίνυν με, Δέσποτα, χωρίσης ὁμόζυγος ἄνωθεν συζευχθείσης μοι, μηδὲ διαζεύξης συζυγίαν, οὐχ ἀπλῶς οὕτως ἐκ τοῦ συμβάντος γεγεννημένην, ἄνωθεν δὲ ὑπὸ τῆς σῆς κληρωθεῖσαν δημιουργίας· ἀλλ' ἕνα στέφανον τοῖς ἕνα δρόμον δεδραμηκόσιν ἀπόδος· τοῦτο γὰρ τῆς σῆς ἰσότητος ἴδιον· τοῦτο πρέπει τῇ δικαίᾳ σου ψήφῳ. Ταῦτα ἂν εἴποι καὶ τὸ σῶμα, τὸ καλῶς τῇ ψυχῇ συναγωνισάμενον, εἴ τις μεταλάβοι φωνῆς. Ἄλλ' οὔτε τὸ σῶμα ταῦτα ἐρεῖ, οὔτε ἐκείνη ἢ παρανομία συνεζηκυῖα ψυχῇ. Οὐ δεῖται γὰρ ἰκετείας τοιαύτης ὁ κριτής· ἀλλ' ὥσπερ ἰθύνει σοφῶς, οὕτω δικάζει δικαίως· καὶ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς ἀποδιδοὺς, οὕτως ἀπονέμει τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπάσαις. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ἀριστεὰ μὲν ἐν παρατάξει νίκην νενικηκότα τινὰ, εἰκόνην παρὰ τῶν ὁμοφύλων τιμῶμενον, μετὰ τῆς σκευῆς ἐκείνης, ἢ χρώμενος τοὺς πολεμίους ἐτρέψατο, ἢ γράφεσθαι, ἢ πλάττεσθαι, ἢ διαγλύφεσθαι, εἴτε λίθος, εἴτε χαλκὸς εἴη, εἴτε σάνις, τῆς εἰκόνης ἢ ὕλης· καὶ εἰ μὲν τόξοις κεκρημένος ἐνίκησε, μετὰ τῶν τόξων αὐτῶν ἐκτυποῦσθαι· εἰ δὲ αἰχμῇ, καὶ κράνει, καὶ ἀσπίδι, μετὰ ταύτης αὐτῆς πᾶ 83.733 λιν τῆς σκευῆς· τὴν δὲ ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος ἀγωνισαμένην, καὶ τῶν ἀοράτων πολεμίων περιγενομένην, καὶ ζωγράφου τυχοῦσαν τοῦ τῶν ὄλων Δημιουργοῦ, γυμνὴν στήναι, τῆς πανοπλίας ἐστερημένην; Οὐ μόνον δὲ στρατηγὸν ἔστιν ἰδεῖν οὕτω τιμῶμενον, ἀλλὰ καὶ ἀθλητὴν, καὶ πύκτην, καὶ δρομέα, καὶ τραγωδίας ὑποκριτὴν, καὶ ἀρμάτων ἠνίοχον. Τούτων γὰρ ἕκαστος μετ' οὗ ἐνίκησε σχήματος, τὴν στάσιν ἐν ταῖς εἰκόσι λαγχάνουσι. Καὶ ὁ μὲν, ἔστηκε μετὰ τῶν ἀκριβάντων, καὶ τῆς στρατηγικῆς στολῆς, Οἰνομάου τινός, ἢ Κρέοντος προσωπεῖον ἔχων, μονονουχὶ λέγων πρὸς ἅπαντας, ὅτι μετὰ τούτων ὑπὲρ ἐκρινάμην, καὶ μετὰ τούτων νενίκηκα. Ὁ δὲ γυμνὸς τρέχει, διδάσκων τοῦ ἀγῶνος τὸ εἶδος· ὁ δὲ παλαίειν δοκεῖ, ἢ καὶ

κατέχει τὸν στέφανον, καὶ διδάσκει τοὺς ἀγνοοῦντας, ποῖον ἀγῶνα ἠγώνισται· ὁ δὲ πυκτεύει, καὶ τὸν ἀντίπαλον παίει· ὁ δὲ δηλοῖ διὰ τοῦ σχήματος καὶ τῆς μάστιγος, ὁποῖαν μετιῶν τέχνην τῆς νίκης ἔτυχε. Μὴ τοίνυν τούτων ἀπάντων ἀτιμοῦ τέραν ἀποφήνης τὴν φύσιν, δι' ἧς τούτων ἕκαστον κατορθοῦται· μηδὲ τῶν ἀνθρώπων ἀδικώτερον τὸν Θεὸν ὑπολάβης, δικαιοσύνης ὄντα πηγὴν· μηδὲ τοῖς ἀνθρώποις αὐτὸν παραπλησίως τοὺς οἰκείους νικητὰς ὑποπεύσης γεραίρειν. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι πολὺ λάκις, οὐδὲ τὸ δίκαιον περὶ πολλοῦ ποιούμενοι, ἀλλὰ καὶ τούτου λίαν ὀλιγωροῦντες, τοὺς ἐν τοῖς εὐτελέσι τούτοις καὶ ἀκερδέσιν ἀγῶσιν οὕτω τιμᾶν εἰώθασι, πολλῶ μᾶλλον τοὺς λαμπροὺς καὶ μεγάλους τῆς ἀρετῆς ἀγωνιστὰς, ὁ ταύτης καὶ νομοθέτης, καὶ ἀγωνοθέτης τιμήσει, καὶ στεφανώσει, καὶ τὸ δίκαιον νικήσει τῷ μεγέθει τῶν δωρεῶν. Ἄλλ' οἶδα πόθεν εἰς ταυτηνὴν τὴν βλασφημίαν ἐξώκειλας· ἀπὸ γὰρ τῆς σῆς ἀσθενείας τὰ θεῖα τεκμαίρη, καὶ τὴν σὴν ἀσθένειαν ὄρον ποιεῖς τῆς θεῖας δυνάμεως, καὶ τὰ σοὶ λίαν ἀδύνατα παραπλησίως εἶναι Θεῷ νομίζεις ἀδύνατα. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Οὐτε γὰρ ταῦτόν ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ δύναται, καὶ μὴν ἄμφω μιᾶς ὑπάρχουσι φύσεως· ἀπὸ γὰρ γῆς καὶ οὗτος καὶ κείνος. Καὶ μάρτυς ὁ τῷ Ἰώβ προσδιαλεγόμενος ἄνθρωπος· «Ἐκ τοῦ αὐτοῦ διήρτισαι, λέγων, πηλοῦ σὺ ὡς καὶ ἐγώ.» Ἄλλ' ὅμως καὶ μιᾶς φύσεως οὐσίας τοῦ τε πηλοῦ καὶ τοῦ κεραμέως, οὐ τὴν ἴσην δύναμιν ἐν ἀμφοῖν ἔστιν εὐρεῖν. Ὁ μὲν γὰρ κινεῖ ὁ δὲ κινεῖται, καὶ ὁ μὲν πλάττει ὁ δὲ πλάττεται, καὶ ὁ μὲν κεράννυσιν ὁ δὲ κεράννυται, καὶ ὁ μὲν εἰδοποιεῖ ὁ δὲ εἰδοποιεῖται καὶ ὡς ἂν ὁ κεραμεὺς ἐθέλοι, μετασχηματίζεται. Εἰ δὲ ἔνθα μία ἡ φύσις, οὐκ ἴση ἡ δύναμις, πολλῶ μᾶλλον ἔνθα διάφορος ἡ φύσις, διάφορος καὶ ἡ δύναμις· ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ συγκρίναι δυνατὸν τὰ ἀσύγκριτα. Πῶς γὰρ ἂν παραβληθεῖ τὸ ἐκ μὴ ὄντων τῷ αἰεὶ ὄντι; τὸ ἐν χρόνῳ τῷ πρὸ αἰώνων; τὸ ἐκ πηλοῦ τῷ οὐρανοῦ καὶ γῆς Ποιητῆ; Μὴ τοίνυν τὰ σοὶ λίαν ἀδύνατα, νομίσης εἶναι ἀδύνατα καὶ Θεῷ· πάντα γὰρ ἐκείνη τῇ φύσει δυνατὰ καὶ λίαν εὐπόρα. Δύναται τοιγαροῦν, καὶ τὴν ἅπαξ εἰς ἰχώρα διαβρῦεισαν τοῦ σώματος φύσιν, εἶτα κόνιν γεγεννημένην, καὶ πανταχοῦ διασπαρεῖ σαν, ἐν ποταμοῖς, ἐν πελάγεσιν, ἐν οἰωνοῖς, ἐν θηρίοις, ἐν πυρὶ, ἐν ὕδατι (πάντα γὰρ σου τὰ τῆς ἀπιστίας εἰς μέσον φέρω κηῖματα), συναγαγεῖν, σὲ 83.736 θέλων πάλιν, καὶ εἰς τὸ πρότερον καὶ μέγεθος καὶ κάλλος ἐπαναγαγεῖν. Ἠθέλησε γὰρ μόνον, καὶ ἐγένετο οὐρανός· καὶ ἐκυρτώθη τοσοῦτον, ὅσον ἠθέλησεν. Ἠβουλήθη, καὶ ὑπεστορέσθη ἡ γῆ, καὶ κρέματα μόνον τοῦ Θεοῦ τὸν ὄρον θεμέλιον ἔχουσα. «Εἶπε, καὶ ἐγένετο φῶς.» Ἐκέλευσε, καὶ παρήχθη τῶν ὑδάτων ἡ φύσις· προσέταξε, καὶ τῆς γῆς ἀπεκρίθη· ἔνευσε, καὶ ἐκοσμήθη ἡ γῆ, λειμῶσι, καὶ ἄλσεσι, καὶ ληΐοις παντοδαποῖς· εἶπε, καὶ παρ' ἠχθη ζῶων εἶδη μυρία, χερσαῖα, ἔνυδρα, καὶ ἀέρια. Ὁ ταῦτα λόγῳ πεποιηκώς, ῥᾶον κάκ τούτων πολλῶ τὴν τοῦ σώματος ἀνίστησι φύσιν· ῥᾶον γὰρ πολλῶ τὸ παλαιωθὲν καινουργῆσαι, ἢ τὰ μὴ ὄντα δίχα ὕλης ποιῆσαι. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, ἐρεῖ σοὶ Παῦλος ὁ μέγας τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος· «Ἄφρον, σὺ ὁ σπεῖ ρεις, οὐ ζωογονεῖται ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ.» Καὶ ὁ σπεῖ ρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γεννησόμενον σπεῖ ρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον εἰ τύχοι σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ Θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς ἠθέλησεν. Εἰ δὲ καὶ τὴν τούτου διδασκαλίαν λῆρόν τινα καὶ μῦθον νομίζεις, δέξαι τὴν φύσιν διδάσκουσαν καὶ κηρύττουσαν τὴν ἀνάστασιν. Ὁ γὰρ γηπό νος τέμνει μὲν πρότερον τὰς αὐλάκας, καὶ οἷόν τι νας τάφους ὀρύττει, εἶτα καταβάλλει τὰ σπέρματα, καὶ ὡς περὶ σώματα τάφῳ παραδιδούς, καταχώννυσι· καὶ τούτων πλέον οὐδὲν ἐκεῖνος ἰσχύει ποιεῖν· ἀλλὰ κἂν ὕδατος εὐπορῆ, προσφέρειν τοῦτο δύναται μόνον· ὁ δὲ Θεὸς, ἢ οὐρανόθεν ὕει, ἢ τὸ ἐκ πηγῶν καὶ ποταμῶν ὕδωρ τοῖς σπέρμασι χορηγεῖ· εἶτα ἀρδεύων ταῦτα καὶ διαβρέχων, καὶ οἷόν τι σιδηροῦν τοῖς ἀνθρωπέοις σώμασι

παραπλησίως παραδιδούς, ἄχρηστα μὲν λοιπὸν τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἐδωδὴν ἐργά ζεται, χρήσιμα δὲ λίαν τοῖς ἐξ αὐτῶν τικτομένοις σώμασιν. Ὑποδεχόμενα γὰρ τὴν νοτίδα, καὶ εὐρυ νόμενα, καὶ οὕτω πως διασηπόμενα, γεννᾶ μὲν τὰς τῶν ῥιζῶν προβολὰς, ἐπιλαμβάνεται δὲ ταῦτα τῆς παρακειμένης γῆς, εἶτα τὴν ἐκ ταύτης νοτίδα, καθάπερ δι' αὐλῶν τινῶν τῶν ῥιζῶν ἔλκει πρὸς ἑαυτὰ, καὶ τίκτει τὴν ἄνω φυομένην βοτάνην· καὶ κατὰ μέρος δὲ τῷ προειρημένῳ τρέφει λόγῳ, καὶ τὴν τε καλάμην εἰς ὕψος παραπέμπει, καὶ τὸν μὲν ἄσταχυν ἐκφέρει, κεκρυμμένον ἔχοντα τὸν καρπὸν, οἶον δὲ τινὰς δορυφόρους τοὺς ἀνθήρικας περι κείμενον. Μὴ τοίνυν ἀπιστήσης τῇ τῶν σωμάτων ἀναστάσει, διηνεκῶς βλέπων τῆς ἀναστάσεως τὰ μι μῆματα, καὶ διηνεκῶς ἀκούων τῶν τῆς ἀναστάσεως κηρυγμάτων. Ἵνα δὲ βεβαίαν δέξῃ τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως πίστιν, ἐλθέ μοι πάλιν ἐπὶ τὴν τῶν φυτῶν ἱστορίαν, καὶ βλέπε τὰ κλήματα τῶν ἀμπέλων, καὶ τῶν ἄλλων δένδρων, ἢ τὰς καλουμένας ἀποσπὰ δας, ἢ τὰς ἀπὸ τῶν ῥιζῶν χελώνας, τῇ μὲν τομῇ, τὴν οἶονεὶ τελευτὴν δεχόμενα, τῇ δὲ ἐν τῷ βόθρῳ θέσει, καθάπερ τινὶ τάφῳ παραδιδόμενα· εἶτα χῶν 83.737 νύμενα καὶ σηπόμενα, ἔπειτα τῷ θεῖῳ βουλήματι, καὶ ῥίζας κάτω γεννῶντα, καὶ βλαστοὺς ἄνω φύοντα, καὶ ἠβῶντα, καὶ εἰς ὕψος αἰρόμενα, καὶ βρίθοντα τῷ καρπῷ, καὶ τῶν ταφέντων κλημάτων εὐπρεπέστερα τὰ τεχθέντα γινόμενα. Καὶ τί λέγω κλήματα, καὶ δένδρα, καὶ σπέρματα; Ἐλθέ μοι παρ' αὐτὸ τὸ τῆς σῆς φύσεως ἐργαστήριον. Βλέπε τῆς σῆς διαπλάσεως τὰς ὕλας, πῶς εὐτελεῖς, καὶ μικραὶ, καὶ κορυζῆς οὐδὲν διαφέρουσαι. Ἄλλ' ὅμως τὸ εὐτελὲς ἐκεῖνο, καὶ σμικρὸν, καὶ ἄψυχον, καὶ ἄπνουν, καὶ παντελῶς ἀναίσθητον, Θεοῦ νεύσαντος, ἄνθρωπος γίνεται, καὶ ἐν ἔχον εἶδος, εἰς μυρίας ἰδέας μεταποιεῖται, τὰς μὲν στεγὰς καὶ ἀντιτύπους, τὰς δὲ εὐεῖκτους καὶ μαλακάς, καὶ τὰς μὲν μανὰς καὶ πολυπόρους, τὰς δὲ συχνὰς καὶ πυκνάς, καὶ τὰς μὲν παχεῖας καὶ λείους, τὰς δὲ λεπτάς καὶ ἠτρίους καὶ ὑμενώδεις, καὶ τὰς μὲν αὐλοειδεῖς καὶ σφραγγώδεις, τὰς δὲ ναστάς καὶ οὐδὲν σφραγγώδεις ἐχούσας. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς βραχείας ἐκείνης ὕλης γινομένους καὶ αἵματος ὄχε τοὺς, καὶ πνεύματος ἀγωγούς, καὶ συνδέσμους στε γανούς, καὶ σαρκῶν μαλακότητα, καὶ ὀστέων στερῶς ῥότητα, καὶ ὀφθαλμῶν λαμπρότητα, καὶ κόρης καθαρότητα, καὶ παρειᾶς λειότητα, καὶ τρι χῶν λεπτότητα, καὶ ἄλλα μυρία ὅσα σῶμα τὸ ἀνθρώπειον ἔχει γένος· ὧν τὴν χρεῖαν καὶ τὴν ἐνέργειαν, πολλοὶ μὲν τῶν περὶ ταῦτα δεινῶν διεξελθεῖν ἐπειράθησαν, ἠττηθέντες δὲ τῆς τοῦ Δημιουργοῦ σοφίας, εἰς ὑμνωδίαν τὸν λόγον ἐπέραναν· καὶ ταῦτα οὐδὲ τῆς ἡμετέρας ὄντες αὐλῆς, ἀλλὰ τῶν ἕξω πλανωμένων προβάτων. Ἄλλ' ὅμως τὴν ἀγαθὴν πόαν νεμόμενοι, καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως μόνης κινούμενοι καὶ παιδαγωγούμενοι, τὸν ποιμένα καὶ κηδεμόνα καὶ Ποιητὴν τοῦ παντός, ὡς ἐχώρησαν, ὕμνησαν. Σὺ δὲ πρὸς τῇ φύσει καὶ νόμον ἔχων διδάσκαλον, καὶ προφήτας τὰ θεῖα παιδεύοντας, καὶ τῶν ἀποστόλων τὸν χορὸν, περὶ τε τῶν ὄντων διδάσκοντα, καὶ περὶ τῶν μελλόντων κηρύττοντα, δέξαι παντὰ χόθεν τῆς ὠφελείας τὸν ἔρανον. Ἀπόχρη δὲ καὶ μόνη τῶν ἐμβρύων ἢ φύσις, καὶ ἡ πρώτη τῶν ἀνθρώπων διάπλασις, ὑποδείξαι σοὶ τὴν τῶν κειμένων σωμάτων ἀνάστασιν. Πίστευσον εἶναι γαστέρα μητρῶν τὴν γῆν, μήτραν τὸν τάφον, σπέρμα δὲ τῆς φύσεως τὸ βραχύτατον ἐκεῖνο καὶ χνοῶδες τοῦ σώματος λείψανον, ὃ καὶ παντάπασιν ὄν ἀφανὲς πᾶσιν ἀνθρώποις, θεωρητόν ἐστι τῷ Θεῷ, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἐκεῖνον οὐδεὶς πέφουγεν. «Ἐν γὰρ τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς.» Καὶ, «Αὐτὸς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ τὴν γῆν πᾶσαν δρακί.» Καὶ ῥάδιον αὐτῷ θεάσασθαι τὰ ἐν τῇ χειρὶ· Καὶ γὰρ καὶ σοὶ 83.740 τοῦτο λίαν εὐπετέες· κἂν ἀναμίξαι θελήσης κέγχρον καὶ φακὸν, καὶ πυρούς καὶ κριθὰς, πάλιν αὐτὰ διακρίσεις εὐμαρῶς, ὡσπερ ἐθέλεις. Εἰ τοίνυν ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς,

ῥᾶστον αὐτῷ κομιδῆ, καὶ τὰ παντελῶς ἀναμιγένητα εὐκρινῆ καταστῆσαι. Πίστευσον τοίνυν μήτραν εἶναι τὸν τά φον, σπέρμα δὲ τὸ ἀποκείμενον λείψανον, πλάστην δὲ τὸν Πλάστην, ὠδῖνας δὲ τὴν ἐσχάτην τοῦ βίου ἡμέραν, καὶ τὴν φοβερὰν τοῦ ἀρχαγγέλου φωνήν. «Σαλπίζει γὰρ, φησὶ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι.» Τότε τῶν βεβιωμένων τὰς εὐθύναις εἰςπραχθησόμεθα· τότε τῶν καλῶς ἡμῖν ἢ κακῶς εἰργασμένων τὸν λόγον ἀποδώσομεν· τότε τὰ κεκρυμμένα τῆς διανοίας ἡμῶν βουλευματα δῆλα πᾶσι γε νήσεται· τότε πάντες παραστησόμεθα τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν. Ταῦτα δεῖσαντες, ὧ ἄνθρωποι, ἀπόθεσθε τὴν κατὰ τῆς Προνοίας ἀπέχθειαν· φύγετε τὴν πονηρὰν ταύτην δυσμένειαν· παύσασθε βλασφημίας ἀπολογίας ἐστερημένης. Σπεισασθε πρὸς τὸν Πεποικηκότα φιλιαν, ἵν' ὡς φίλους ἡμᾶς κυβερνήσῃ, καὶ μὴ ὡς πολεμίους ἔξωβάλλῃ τοῦ σκάφους. Ὑμνήσατε τὰ τῆς Προνοίας πηδάλια, ἵν' ὑπὸ τούτων κυβερνώμενοι, τοῦ παρόντος βίου τὰ κύματα διαφύγητε, καὶ τῶν λιμένων ἐκείνων τῶν ἀπηνέμων ἀπολαύσητε, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. ΛΟΓΟΣ Ι΄. Ὅτι ἄνωθεν ὁ Θεὸς οὐκ Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπάντων ἀνθρώπων κηδόμενος διετέλεσε· καὶ περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρωπήσεως. Ἄπλωτον μὲν εὖ οἶδα σαφῶς τῆς θείας σοφίας καὶ Προμηθείας τὸ πέλαγος. Καὶ μέμνημαί γε τοῦ θειοτάτου Προφήτου βοῶντος· «Τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή.» Μέμνημαί δὲ καὶ τοῦ μεγάλου κήρυκος τῆς ἀληθείας, τοῦ θεσπεσίου Παύλου, τοῦ αὐτὴν πάλιν ῥήξαντος φωνήν· «Ἦ βάθος πλοῦτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ!» Οὐ τοίνυν ἀνοήτως τῶν ἀνεφίκτων κατατολμῶμεν, ἀλλ' εἰς δύναμιν τὰ θεῖα θαυμάζομεν, καὶ ὅσον χωροῦμεν, ὑμνοῦμεν. Ἰσμεν γὰρ καὶ τοὺς τὸν ἥλιον πλέον ἢ δεῖ κατιδεῖν φιλονεικοῦντας, οὔτε ὧν ποθοῦσιν ἀπολαύοντας, καὶ τὴν ὄψιν λυμαιομένους, καὶ οὐ μόνον φῶς ἐκείθεν οὐχ ἔλκοντας, ἀλλὰ καὶ σκότος ἐπισπωμένους. Ταῦτ' οὖν καὶ τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον ἔστιν ἰδεῖν ὑπομένοντα. Ἐρευνησαὶ γὰρ πολλάκις ὑπὸ ἀβελτηρίας φιλονεικῶν, τί τὸ τὴν γῆν ὑπερεῖδον, καὶ τίς αὐτὸ πάλιν ἢ ἐκείνου κρηπίς, καὶ ἐπὶ τίνος αὐθις κάκεινο φέρεται, ἢ ποῖα τὰ ἄνω τῶν οὐρανῶν, τί δὲ τὰ ἔξω τοῦ σύμπαντος κόσμου, οὐ μόνον οὐδὲν εὐρίσκει τῶν ζητούμενων, ἀλλὰ καὶ 83.741 ζόφου πολλοῦ καὶ ἀπορίας ἀναπλησθεῖς ἐπανέρχεται. Ταύτην εἰδὼς τοῦ νοῦ τὴν ἀσθένειαν ὁ μακάριος Παῦλος παρεγγυᾷ λέγων «Εἰ δέ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνω καθὼς δεῖ γινῶναι.» Καὶ πάλιν· «Ἐκ μέρους γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.» Καὶ ἐτέρωθι· «Ἄρτι βλέπω ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη.» Καὶ αὐθις· «Ὅτε ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος, ἐφρόνουν ὡς νήπιος, ἐλογιζόμην ὡς νήπιος· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήρ γηκα τὰ τοῦ νηπίου.» Ταῦτα δὲ πάντα διέξεισιν ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, πείσαι βουλόμενος ἅπαντας, καὶ χαλινοῦν τοῦ νοῦ τὴν ἀπληστίαν, ἵνα μὴ τῶν ἀδυνάτων κατατολμᾷ, καὶ ἀναμένειν τὴν ἐσομένην ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ τῶν πραγμάτων ἀκριβῆ κατανόησιν. Διὰ τοῦτο νηπιώδη καλεῖ τὴν νῦν ἡμῖν δεδομένην γνῶσιν. Καὶ τῇ μὲν νομικῇ διδασκαλίᾳ ταύτην παραβάλλων, τελείαν αὐτὴν ὀνομάζει· τῷ δὲ ἀπαθεῖ βίῳ καὶ ἀθανάτῳ συγκρίνων, μειρακιώδη προσαγορεύει. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς θείας Προμηθείας τεκμήριον. Ὁ γὰρ σοφῶς ἅπαντα πρυτανεύων, εἰδὼς ἡμῶν τῆς ἀλαζονείας τὸ φύσημα, οὐδὲ τοῖς ἀγίοις ἀκριβῆ δέδωκεν τῶν θείων τὴν γνῶσιν. Φυσιῶ γὰρ ἢ γνῶσις, ὡς μακαρίῳ Παύλῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ. Ἄλλ' ἄθλον αὐτὴν προτέθεικεν ἀρετῆς, ἵνα κατὰ τὸν παρόντα βίον καλῶς

ἀγωνισάμενοι, καὶ τὰ πάθη παντελῶς ἀποδυσάμενοι, καὶ φθορᾶς καὶ παθῶν ἐλεύθερον ἐνδυσάμενοι τὸ σῶμα, τηνικαῦτα τελείαν τὴν γνῶσιν ὑποδεξώμεθα· οὐδεμίαν λοιπὸν, ἄτε δὴ παθῶν ἀπηλλαγμένοι, καὶ τῶν ἀγῶνων ἔξω γινόμενοι, δεχόμενοι τὴν βλάβην. Μὴ τοίνυν τῶν ἀνεφίκτων κατατολμήσωμεν, ἀλλ' οἷς εἰλήφαμεν στέρξωμεν, καὶ ὡς χωροῦμεν, τὸν ἀγαθὸν ἡμῶν Δεσπότην ὑμνήσωμεν, καὶ οἷς ἔχομεν, τὸν εὐεργέτην αἰνέσωμεν. Ὅρωμεν ἄνδρας ἀρετῆς ἐργάτας ἐν εὐκλείᾳ ζῶντας καὶ τιμῇ καὶ θεοραπείᾳ; Προσκυνησωμεν τὸν τῆς ἀρετῆς νομοθέτην, καὶ ἀγωνοθέτην, ὀρθῶς αὐτὴν καὶ δικαίως ἀνακηρύττοντα. Θεωροῦμεν ἄλλους, τὸν αὐτὸν μὲν βίον προαιρουμένους, οὐ τῶν αὐτῶν δὲ παρὰ ἀνθρώποις ἀπολαύοντας; Μὴ δυσχεράνωμεν, ὡς φιλότης, ἀλλὰ πιστεύσωμεν αὐτοὺς μὲν καλῶς ἀγωνίζεσθαι τῆς καρτερίας τὸν ἄθλον, ἀνακηρύττεσθαι δὲ διὰ τούτου εἰς τὸν προσδοκώμενον βίον, ὡς ἐν τῷ πρὸ τοῦδε διεξιηλύθαμεν λόγῳ· καὶ μὴ βλασφήμους κατὰ τῆς Προνοίας ἀκοντίσωμεν λόγους. Ἄτοπον γὰρ, καὶ πολλῆς 83.744 γέμον ἀβελτηρίας, μᾶλλον δὲ μανίας ἐσχάτης, αὐτοὺς μὲν ἐκεῖνους διὰ τρικυμιῶν πλέοντας, καὶ ὑπὸ καταιγίδων βαλλομένους, καὶ μετὰ πολλῆς δυσκληρίας τὸν βίον ὀδεύοντας, τὸν κυβερνήτην ὑμνεῖν· τοὺς δὲ ἔξω βελῶν, τὸ δὲ λεγόμενον, καθημέρους, καὶ θεατὰς μᾶλλον ἢ ἀγωνιστὰς γενομένους, τὸν ἀγωνοθέτην λόγοις βάλλειν βλασφήμοις, ἐπειδὴ τοῖς ἔργοις οὐ δύνανται. Ὅτι δὲ τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι, οὐκ ἐξ οὐρίων μόνον φερόμενοι, ἀλλὰ καὶ κλύδωνι καὶ χειμῶνι παλαίοντες, τὸν τῶν ὄλων ὑμνοῦσι Θεὸν, ἔστιν ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου βοῶντος Δαβὶδ, ἀνδρὸς ἐν πολέμοις τὸν βίον ἅπαντα καταναλώσαντος, καὶ μυριάς ὄσας προσπαλαίσαντος συμφοραῖς· «Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκέ μοι;» Ἔστι δὲ ἀκοῦσαι καὶ τοῦ θεσπεσίου Δανιὴλ, καὶ τῶν ἁγίων ἐκεῖνων μεираκίων, ἐν αὐτῇ τῇ τῶν δεινῶν ἐκείνων προσβολῇ τὸν Θεὸν ἀνυμνούντων, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων, ὧν οὐκ ἦσαν ἐργάται, τὴν μνήμην εἰς μέσον φερόντων, καὶ δίκας τίνειν ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν ὁμολογούντων, ἀλλὰ οὐ στεφάνων σφᾶς αὐτοὺς ἀξιῶς εἶναι λεγόντων, οὐδὲ δυσχεραίνοντων τὰ τῆς δίκης ζυγά. Λιμῶ πιεζόμενος ὁ μέγας Ἀβραάμ ὁ πατριάρχης, ὁ τὰς ὑποσχέσεις ἐκεῖνας θεόθεν δεξάμενος, ἔφερε γενναίως τὴν τοῦ λιμοῦ προσβολήν. Δὶς τῆς ὁμόζυγος στερηθεὶς, καὶ παρὰ βαρβάρους ἀνθρώποις ταύτην ὄρων, χάριν τῷ καλέσαντι ὁμολογῶν διετέλεσε, καὶ τῶν ὑποσχέσεων ἀναμένων τὸ τέλος, ἀσμένως ὑπερέπλεε τῶν κυμάτων. Καὶ τίς ἂν ἐφίκοιτο λόγος τῆς τούτου μεγαλοψυχίας; Τίς δὲ αὐτοῦ τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν πρὸς ἀξίαν θανατάσειε; Τοῖς φιλομαθεῖσι τοίνυν καταλιπὼν τὴν τῆς ἱστορίας ἀνάγνωσιν, καὶ καταμαθεῖν ἀκριβῶς τὴν τούτου καὶ τὴν ἐκ τούτου ἀνδρίαν, καὶ καρτερίαν, καὶ σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, φιλοπονίαν τε καὶ φιλοθείαν, καὶ ἀπαξιαπλῶς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς, ἐπὶ τοὺς τῆς Νέας Διαθήκης βαδιοῦμαι τῷ λόγῳ. Βλέπε τοίνυν τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, τοὺς πύργους τῆς εὐσεβείας, τοὺς στύλους τῆς ἀληθείας, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομήν ὑπερείδοντας, ὑπὸ μὲν Ἰουδαίων μαστιγουμένους, χαίροντας δὲ καὶ γεγηθότας, «Ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι.» Ὁ γὰρ ταῦτα συγγεγραφώς, εἰρηκῶς ὅτι ῥάβδοις ἠκίσθησαν, οὐκ ἔφη καρτερῶς αὐτοὺς φέρειν καὶ γενναίως τὰς μάστιγας, ἀλλὰ χαίροντας ἐξεληλυθέναι, καὶ γαννυμένους. Διαφορὰν δὲ πολλὴν ἔχει τὸ χαίρειν πρὸς τὸ φέρειν. Φέρει μὲν γὰρ τις πολλάκις τὴν τῶν ἀνιαρῶν προσβολήν, ἀλλ' ὀδυνώμενος καὶ ἀνιώμενος· ὁ δὲ χαίρων κηρύττει τὴν τῆς ψυχῆς θυμηδίαν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐβόα, ἡ μεγίστη τοῦ κηρύγματος σάλπιγξ· «Εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν 83.745 ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς καὶ στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ.» Καὶ οὐκ εἶπε, Φέρω, ἢ Καρτερῶ, ἀλλ' «Εὐδοκῶ,» ὅπερ πολλὴν σημαίνει τῆς ἡδονῆς τὴν ἐπίτασιν. Καὶ ἐτέρωθι

δέ· «Νῦν χαίρω, φησίν, ἐν τοῖς παθήμασιν ὑπὲρ Χριστοῦ.» Καὶ αὐθις· «Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς.» Καὶ πάλιν· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.» Ἄλλ' ἐπιλείπει με ἡμέρα, τοῦ μεγάλου παιδοτρίβου τῶν τῆς εὐσεβείας ἀθλητῶν τοὺς τοιοῦτους λόγους συλλέγοντα. Εἰ τοίνυν οἱ πᾶν εἶδος ἄρε τῆς συνειληχότες, καὶ τὴν ἀκροτάτην αὐτῆς κορυφὴν κατειληφότες, οὐ μόνον οὐ δυσχεραίνουνσι τῆς τοῦ βίου θαλάττης τὴν ζάλην, ἀλλὰ καὶ τοῦ ῥοθίου ζέοντος, καὶ πνευμάτων καὶ καταγιγῶν προσηγγυμένων, καὶ στροβίλων διακυκλώντων τὸ πέλαγος, ὡς ἔξ οὐρίων φερόμενοι διετέλεσαν εὐφραϊνόμενοι, καὶ ἔργον ἦν αὐτοῖς, οὐ πολυπραγμονεῖν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ τὸν κυβερνήτην ὑμνεῖν. Τί δήποτε ὑμεῖς ἔξω τῶν κυμάτων ὄντες, καὶ ἠπειρῶται μᾶλλον, ἢ θαλάττιοι, σκώπτετε τὰ γινόμενα, καὶ τοὺς μὲν ἀγωνιστὰς ἐπαινεῖτε, τοῦ δὲ ἀγνωθέτου κατηγορεῖτε; Καὶ μὴν προσήκει τοὺς τὴν τῶν ἀθλητῶν θαυμάζοντας ἀρετὴν, στέργειν ἐκείνων τὴν ψῆφον· ἐκεῖνοι δὲ ὡς εὐεργεσίαν μεγίστην ἐδέχοντο τὴν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος δυσκληρίαν, τὰς σφαγὰς, τὰς καταλεύσεις, τοὺς ἐμπρησμούς, τὰς αἰκίας, τὰς λοιδορίας, τὰ δεσμοκτήρια, τοὺς κινδύνους, τοὺς ἐν γῆ, τοὺς ἐν θαλάσσει, τοὺς ἐν πόλεσι, τοὺς ἐν ἀγροῖς, τοὺς ἐκ τῶν οἰκείων, τοὺς ἐκ τῶν ἀλλοτριῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τούτους ἐξέβημεν τοὺς λόγους, φέρε καὶ περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως μικρὰ διεξέλθωμεν, ὃ κεφάλαιόν ἐστι μέγιστον τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τοὺς ἀνθρώπους κηδεμονίας. Οὐδὲ γὰρ οὕτως αὐτοῦ δείκνυσι τὴν ἀμέτρητον ἀγαθότητα οὐρανός, καὶ γῆ, καὶ θάλαττα, καὶ ἀήρ, καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες, καὶ πᾶσα ἡ ὀρωμένη καὶ ἀόρατος κτίσις, λόγῳ μόνῳ δημιουργηθεῖσα, μᾶλλον δὲ ἅμα τῷ βουλευθῆναι τῷ λόγῳ φανεῖσα, ὡς τὸ αὐτὸν τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, (τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, τὸν χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως, τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα, καὶ Θεὸν ὄντα, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο 83.748 νετο), τὴν τοῦ δούλου λαβόντα μορφήν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενέσθαι, καὶ σχήματι ἀνθρώπου εὑρεθῆναι ὡς ἄνθρωπον, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθῆναι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαβεῖν, καὶ τὰς νόσους βαστάσαι. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος τοῦτο τεκμήριον οἶδε μέγιστον τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπης, καὶ βοᾷ λέγων· «Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε.» Καὶ πάλιν· «Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρ ἔδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;» Συνομολογεῖ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχειν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης· «Οὕτω γὰρ, φησίν, ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, οὐ μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον.» Ὅς τοίνυν οὐχ ἀπλῶς κήδεται τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀγαπῶν κήδεται. Τοσαύτη δὲ ἡ τῆς ἀγάπης ὑπερβολή, ὡς τὸν Υἱὸν τὸν μονογενῆ, τὸν ὁμοούσιον, τὸν ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου γεννηθέντα, ᾧ συνεργῶ κεχηρμένος τὴν κτίσιν ἐδημιούργησεν, ἰατρὸν ἡμῖν ἀποφῆναι καὶ Σωτῆρα, καὶ δι' αὐτοῦ τῆς υἰοθεσίας ἡμῖν τὸ δῶρον χαρίσασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ Ποιητὴς πρὸς τὸν πικρὸν αὐτομολήσασαν τύραννον, καὶ εἰς αὐτὸ τῆς κακίας καταπεσοῦσαν τὸ βάραθρον, καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους ἀδεῶς πατουμένην, καὶ τὴν κτίσιν φαινομένην τε καὶ φθειρομένην, καὶ τὸν Δημιουργὸν κηρύττουσαν, πείσαι δὲ οὐ δυναμένην τοὺς εἰς ἀναλ

γῆσιαν ἐσχάτην ἐκπεπτωκότας, σοφῶς καὶ δικαίως τὴν ἡμετέραν πραγματεύεται σωτηρίαν. Οὐ γὰρ ἠθέλησεν ἐξουσία μόνη τὴν ἐλευθερίαν ἡμῖν χαρὶ σασθαι, οὐδὲ ἔλεον μόνον ὀπλίσει κατὰ τοῦ ἔξανδρα ποδίσαντος τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, ἵνα μὴ ἄδικον ἐκεῖνος προσαγορεύη τὸν ἔλεον, ἀλλὰ μηχανᾶται πόρον καὶ φιλανθρωπίας γέμοντα, καὶ δικαιοσύνη κεκοσμημένον. Αὐτὴν γὰρ ἑαυτῷ τὴν ἦτ τηθεῖσαν φύσιν ἐνώσας, εἰς τοὺς ἀγῶνας εἰσάγει, καὶ παρασκευάζει τὴν ἦτταν ἀνακαλέσαι, καὶ τὸν κακῶς πάλαι νενικηκότα καταγωνίσασθαι, καὶ τοῦ πικρῶς δουλωσαμένου καταλῦσαι τὴν τυραννίδα, καὶ τὴν προτέραν ἐλευθερίαν ἀναλαβεῖν. Τούτου χάριν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, τίκτεται μὲν ἐκ γυναικὸς ὁμοίως ἡμῖν, εἶχε δέ τι πλεον ὁ τόκος, τὴν παρθε νίαν. Παρθένος γὰρ ἦν ἡ κυήσασά τε καὶ ὠδίνασα τὸν Δεσπότην Χριστόν. Χριστὸν δὲ ὅταν ἀκούσης, νόει τὸν πρὸ αἰῶνων ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα μονο γενῆ Υἱὸν Λόγον, ἀνθρωπείαν περικείμενον φύσιν, καὶ μὴ νομίσης εὐτέλειαν τοῦ Θεοῦ τὴν κηρυττο μένην οἰκονομίαν· οὐδὲν γὰρ μολύνειν δύναται τὴν ἀκήρατον φύσιν. Εἰ γὰρ τὸν ἥλιον, σῶμα ὄντα, ὁρατός 83.749 τε γὰρ ἔστι, καὶ λύσιν ἐπιδέχεται, διὰ σωμάτων παριόντα νεκρῶν, καὶ ἰλύος δυσώδους, καὶ πολλῶν ἐτέρων δυσσομίαν ἀφιέντων, οὐδὲν ἰσχύει μιᾶ ναι, πολλῶ μᾶλλον τοῦ ἡλίου τὸν Ποιητὴν, καὶ τὸν τῶν ἀπάντων Δημιουργόν, τὸν ἀσώματον, τὸν ἀό ρατον, τὸν ἀναλλοίωτον, τὸν αἰὶ ὡσαύτως ἔχοντα, οὐδὲν τῶν τοιούτων μολῦναι δύναται. Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, νοήσωμεν οὕτως. Ἀπεριόριστον αὐτοῦ τὴν φύσιν εἶναι καὶ φαμέν καὶ πιστεύομεν. Ἦκουσα γὰρ τοῦ λέγοντος· «Μὴ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος;» Καί· «Ὁ οὐ ρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου.» Καί· «Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;» Καὶ ὅσα τοιαῦτα μαρτυρεῖται.» Καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐβόα· «Ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς.» Καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· «Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν.» Εἰ τοίνυν ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, οὐδὲν ἔστι τῆς κτίσεως μό ριον ἔστερημένον Θεοῦ. Ἄλλ' ἐν τῇ κτίσει τὰ μὲν ἔστιν ἅγια, τὰ δὲ βέβηλα, καὶ τὰ μὲν εὐωδίας, τὰ δὲ δυσωδίας μεστά· καὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν εὐσεβεῖα κοσμοῦνται, οἱ δὲ ἀνοσιουργία ἐγκαλινδοῦνται· ὁ δὲ πάντα πληρῶν, «Εὐδοκεῖ μὲν ἐν τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, μισεῖ δὲ πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, καὶ ἀπολεῖ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος, καὶ ἄνδρα αἱμάτων καὶ δόλιον βδελύσεται Κύριος, καὶ οὐ παροικεῖ αὐτῷ πονηρευόμενος.» Οὐδὲν τοι γαρ οὖν τῷ ἀκηράτῳ λυμαίνεται. Εἰ γὰρ οἱ τὴν ἰατρικὴν μετερχόμενοι τέχνην, οὐ μεταλαμβάνουσι τραν μάτων τραύματα θεραπεύοντες, ἀλλ' ὑγίειαν μὲν πραγματεύονται τοῖς ἀρρώστουσι, βλάβην δὲ οὐδε μίαν ἐκεῖθεν πορίζονται, πολλῶ μᾶλλον ὁ ἀριστο τέχνης Θεὸς ἀπαθῆ τὴν φύσιν ἔχων, καὶ τροπῆς ὑπερ τέραν, καὶ ἀλλοίωσιν οὐ δεχομένην, οὐδένα παν τελῶς ἐκ τῆς ἡμετέρας ἰατρείας εἴλκυσε μολυσμόν. Θαυμάσωμεν τοίνυν αὐτὸν οὐκ ἀγγέλοις τὴν ἡμετέ ραν ἐπιτρέψαντα θεραπείαν, ἀλλ' αὐτὸν τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀναδεξάμενον ἰατρείαν. Οὕτω τοιγαροῦν γεννηθεὶς ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ἔλκει μὲν μητρῶαν θηλὴν παραπλησίως ἡμῖν, τίθε ται δὲ ἐπὶ φάτνης τῆς τῶν ἀλόγων τραπέζης, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀλογίας κατηγορῶν, καὶ τὴν οἱ κείαν φιλανθρωπίαν παραδηλῶν, ὅτι τροφεὺς ὑπάρ χων ὡς Θεός, καὶ τροφή γίνεται κατὰ τὸ ἀνθρώπειον τῶν ἀνθρώπων, τῶν τὴν πολλὴν ἀλογίαν νενοση κόντων. Ἄλλὰ νῦν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὴν ἀλο γίαν ἀποβαλοῦσης, καὶ τὸ λογικὸν ἀναλαβούσης, ἡ μυστικὴ αὐτὴν ὑποδέχεται τράπεζα, τύπος ἐκείνης γινομένη τῆς φάτνης, καὶ διδάσκουσα τοὺς ἀνθρώ πους, ὡς «Ἦνίκα ὁ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ἦν οὐ συν ἦκεν, ἀλλὰ παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοή τοις, καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς.» Φάτνη τὴν θείαν ἐκεῖ 83.752 νην καὶ πνευματικὴν

τροφὴν ὑπεδέξατο. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἑαυτὴν ἐπανῆλθεν ἡ φύσις, καὶ τὴν εἰκόνα τὴν θεϊὰν περικεῖσθαι σαφῶς ἐπέγνω, τὴν καὶ λοιπὸν ἐπὶ τὴν λογικὴν μετέβη τράπεζαν ἢ τροφήν. Ἐδέξατο δὲ καὶ περιτομήν, καὶ θυσίας προσ ἐνήνοχε· καὶ γὰρ ἄνθρωπος ἦν· ἔδει δὲ τῆ φυλακῆ τοῦ νόμου, τὴν νίκην ἀποδοῦναι τὴν φύσιν. Φεῦ γοι δὲ καὶ ἀνθρωπίνως εἰς Αἴγυπτον, πανταχοῦ παρῶν ὡς Θεὸς, καὶ τοῖς πᾶσι παριστάμενος, ὡς φησὶν ἡ θεία Γραφή. Ἀφικνεῖται δὲ καὶ πρὸς Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, καὶ ἁμαρτίας οὐ δεξάμενος ῥύπον, ἀνέχεται τοῦ βαπτίσματος, ἵνα πληρῶσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Καὶ κηρύττεται ἄνωθεν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος δείκνυται. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ ἄνωθεν ἐβόα· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.» Τὸ δὲ πανάγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς φαινόμενον, εἶλκε πρὸς ἑαυτὸν τὴν φωνὴν, καὶ τοὺς παρόντας ἐδίδασκε τίς ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν δεξάμενος. Ἐντεῦθεν πρὸς τοὺς ἀγῶνας λοιπὸν κατὰ τοῦ τυράννου χωρεῖ· καὶ γίνεται στάδιον μὲν τῶν ἀγώνων ἡ ἔρημος, θεαταὶ δὲ τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι, ἀντίπαλος δὲ, ὁ τῆς ἀληθείας ἀντίπαλος· ὃς πρῶτον μὲν τῆς φωνῆς ἀκούσας, καὶ τῶν προφητικῶν ἀναμνηθεὶς προρρήσεων, ἐδεδίει τὴν πάλην· καὶ φέρειν μὲν αὐτοῦ τὴν τῆς ἀρετῆς οὐκ ἴσχυεν ἀστραπὴν, ἀλλὰ καταπαλαίειν ἠπείγετο, ἐδεδοίκε δὲ τὸν ἀγῶνα τῆς φωνῆς με μνημένος. Ἄλλ' ὁ τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ δημιουργοῦ, καὶ πρόμαχος, καὶ στεφανίτης, καὶ ἀγωνοθέτης, οὐ δεδίττεται τὸν ἀνταγωνιστὴν, οὐδὲ ἀποσοβεῖ τὸν θῆρα, ἀλλὰ παραθάρρυνει καὶ προτρέπει πρὸς πάλην, ἵνα τὴν προτέραν νίκην ἀφέληται· καὶ παρὰ χωρεῖ πεινᾶσαι τῷ σώματι, τεσσαράκοντα ἡμερῶν νηστεύσαντι μῆκος. Καὶ οὐκ ἔα τῶν ἤδη νενηστευκῶ των ὑπερβῆναι τὸ μέτρον, ἵνα πιστευθῆ τὸ ἀνθρώπινον. Εἶδεν ὁ δυσμενὴς τὴν πείναν, καὶ τὴν νίκην ἤλπισε, καὶ τὴν πάλην ἐθάβρησε, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐκεῖνον βλέπειν ἐνόμιζε, τὸ τῆς πείνης θεασάμενος πάθος. Ἀλλὰ προσελήλυθε μὲν ὡς τῷ Ἀδὰμ, εὔρε δὲ τὸν τοῦ Ἀδὰμ Ποιητὴν τὴν τοῦ Ἀδὰμ περικείμενον φύσιν, καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.» Καὶ παρὰ ἀγει μὲν εἰς μέσον τὴν οὐρανόθεν ἐναχθεῖσαν φωνὴν βεβαιωθῆναι, ἐμπεδωθῆναι δὲ ταύτην αἰτεῖ τῆ τῶν ἄρτων θαυματουργία. Ἐντεῦθεν ἔστι καταμαθεῖν ἀκριβῶς, ὡς παρὰ ἡμῶν αὐτῶν ὁ πολέμιος λαμβάνει τοῦ πλάνου τὰς ἀφορμάς. Πείνην γὰρ θεασάμενος, ἐκ ταύτης ἀκροβολίζεται· ἀλλ' ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος, καὶ πεινῶντος τοῦ σώματος, καὶ δεομένου τροφῆς, θαυματουργεῖν οὐκ ἀνέχεται. Γραφικῶ δὲ λόγῳ κατατοξεύει τὸν τύραννον, καὶ φησὶ· «Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι ἐκ πορευομένων διὰ στόματος Θεοῦ.» Ἀνθρωπίνως δὲ 83.753 τὴν ἀπόκρισιν ἐποίησατο, καὶ τὴν θεότητα τέως ἀποκρύπτων, καὶ τοῖς ἀνθρώποις τῷ ὁμοίῳ τὴν νίκην πραγματευόμενος. Οὐ γὰρ μόνος, φησὶν, ἄρτος συνεργός ἐστι τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς, ἀλλὰ καὶ πᾶς λόγος ὑπὸ Θεοῦ προσφερόμενος, ἀπόχρη ζωὴν τοῖς πεινώσιν ἀνθρώποις πορίσαι. Πιστεύομεν ὡς καὶ ἄρτου δίχα διαβιῶναι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν δυνατὸν τὸν βουλομένου Θεοῦ. Οὕτω διαλύσας τοῦ ἀντιπάλου τὰ μηχανήματα, καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ καὶ τὴν τρίτην προσβολὴν ἀνόνητον δείξας, καὶ ὡς ἄνθρωπος τὰς ἀποδείξεις ποιησάμενος, ἵνα τὴν ἀπολυτῶσαν τοῖς ἀνθρώποις ἀνακτήσῃ νίκην, τρέπεται μὲν τὸν ἀλιτήριον, καὶ τὸν κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ἀλάστορα παύει τῆς τυραννίδος, ὑπὸ δὲ τῶν τὴν νίκην θεασαμένων ἀγγέλων ἀνακηρύττεται. «Προσελθόντες γὰρ, φησὶν, οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.» Ἐκεῖθεν μυρία ὅσα θαυματουργήσας. Καὶ οἶνον μὲν ἐξ ὕδατος κλημάτων δίχα καὶ γῆς δημιουργήσας, ἐκ πέντε δὲ ἄρτων πολλὰς χιλιάδας κορέσας, καὶ λόγῳ χωλοὺς μὲν ἀρτίποδας ἀποφήνας, λεπτῶν δὲ τὴν λέπραν ἀποξέσας, καὶ χειρὰς ἀργὰς γοργοὺς ἐργασάμενος, καὶ ὀφθαλμοῖς τὸ βλέπειν ἀφηρημένοις ὑγιᾶ τὴν αἴσθησιν

δωρησάμενος, καὶ τάφους ἀνοίξας, καὶ πεπεδημένον καὶ δυσώδη νεκρὸν τρέχοντα δείξας, φεύγοντα μὲν τοῦ θανάτου τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸν καλέσαντα Δημιουργὸν ἐπειγόμενον, καὶ μὴθ' ὑπὸ τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν, μὴθ' ὑπὸ τῶν δεσμῶν κατ' εχόμενον. Ταῦτα καὶ μυρία ἕτερα ἐργασάμενος, βασκαίνεται μὲν ὑπὸ Ἰουδαίων, δέχεται δὲ τὴν ἐπιβουλήν ἐθελοντῆς, τὴν ἐκ ταύτης ἐσομένην τοῖς ἀνθρώποις προορῶν σωτηρίαν. Καὶ ταῦτα ἄνωθεν διὰ τοῦ προφήτου, προὔλεγεν· «Ἐγὼ δὲ, φησὶν, οὐκ ἀπειθῶ, οὐδὲ ἀντιλέγω, ἀλλὰ τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων.» Ταῦτα προειπὼν, ταῦτα παθὼν, τῷ σταυρῷ προσηλοῦται, οὐχ ἁμαρτημάτων δίκας τίνων (ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ), ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐκτί νων τὸ χρέος. Ὁφείλε γὰρ αὕτη παραβεβηκυῖα τοῦ Πε ποιηκότος τοὺς νόμους. Ἐπειδὴ [δὲ] ὀφείλουσα ἐκτίνειν οὐκ ἴσχυσεν, αὐτὸς ὁ Δεσπότης σοφῶς μηχανᾶται τὴν τοῦ ὀφλήματος ἐκτίσιν, καὶ ταύτης οἷόν τινα κτήματα τὰ μέλη λαβῶν, καὶ ταῦτα σοφῶς καὶ δι' αἰῶς οἰκονομήσας, ἀποπληροῖ τὸ χρέος, καὶ τὴν φύσιν ἐλευθεροῖ. Καὶ τούτων μάρτυρες Ἡσαΐας καὶ Παῦλος, ὁ μὲν πρὸ τοῦ πάθους ταῦτα θεοσίσας, ὁ δὲ μετὰ τὴν ἔκβασιν ἐρμηνεύσας τὴν πρόρρησιν· τὸ αὐτὸ δὲ ἀμφοτέροις ἐφθέγγατο Πνεῦμα. Καὶ Ἡσαΐας μὲν πρόρρωθεν βοᾷ· «Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν.» Ἀπὸ γὰρ τοῦ ὀρωμέ νου προσαγορεύει, ἐπειδὴ τὸ ὀρώμενον ἔπασχεν. «Οὗτος, φησὶ, τὰς μαλακίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ 83.756 ἡμῶν ὀδυνάται· ἡμεῖς δὲ ἐλογισάμεθα αὐτὸν ἐν πόνῳ εἶναι, καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἐν κακῷ σει.» Ὑπελάμβανον γὰρ αὐτὸν οἱ τῷ ξύλῳ προσηλωμένον ὀρώντες, ὑπὲρ πλείστων ἁμαρτημάτων κολά ζεσθαι, καὶ δίκας τίνειν ὑπὲρ οἰκείων πλημμελημάτων. Διὸ καὶ μέσον αὐτὸν δύο κακούργων οἱ Ἰουδαῖοι προσήλωσαν, πονηρὰν αὐτῷ δόξαν κατασκευάσαι βουλόμενοι· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου διδάσκει, ὅτι αὐτὸς ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Καὶ σαφέστερον τοῦτο διὰ τῶν ἐξῆς ποιεῖ· «Παιδεία γὰρ, φησὶν, εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.» Ἐχθροὶ γὰρ ὄντες Θεοῦ, ἅτε δὴ προσκεκρουκότες, παιδείαν καὶ τιμωρίαν ὠφείλομεν. Ἀλλὰ ταύτης ἡμεῖς μὲν οὐκ ἐπειράθημεν, αὐτὸς δὲ ταύτην ὑπέμεινεν ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος· ὑπομείνας δὲ ταύτην, τὴν εἰρήνην ἡμῖν τὴν πρὸς Θεὸν ἔδωρήσατο. Σαφέστερον δὲ τοῦτο δηλοῖ τὰ ἐξῆς· «Πάντες γὰρ, φησὶν, ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη. Διὰ τοῦτο ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος.» Ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, τῷ ὁμοίῳ θεραπεῦσαι τὸ ὅμοιον, καὶ διὰ τοῦ προβάτου τὴν τῶν προβάτων ἀνακαλέσασθαι πλάνην. Γίνεται δὲ πρόβατον, οὐκ εἰς πρόβατον μεταβληθεὶς, οὐδὲ τροπὴν ὑπομείνας, οὐδὲ τῆς οἰκείας οὐσίας ἐκστάς· ἀλλὰ τοῦ προβάτου τὴν φύσιν σαφῶς ἐνδυσάμενος, καὶ οἷον ὁ ἡγούμενος τῆς ποιμνῆς κριδός, κτίλος τῆς ποιμνῆς γενόμενος, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ πάντα παρασκευάσας τὰ πρόβατα. Ὡς πρόβατον τοι γαροῦν καὶ ἱερεῖον ἐγένετο, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ γένους προσηνέχθη θυσία. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ὁ προφήτης καὶ σφαγῆς ὁμοῦ καὶ κουρᾶς ἐμνημόνευσεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ Θεὸς ἦν καὶ ἄνθρωπος, τοῦ δὲ σώματος σφαττομένου, ἀπαθῆς ἔμεινε ἡ θεία φύσις, ἀναγκαστικῶς καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας, καὶ τοῦ προβάτου τὴν σφαγὴν, καὶ τοῦ ἀμνοῦ τὴν κουρὰν ἡμῖν ὑπέδειξεν. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, ἐσφάγη, ἀλλὰ καὶ ἀπέκεῖρατο. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον τὸν θάνατον ὑπέμεινεν· ὡς δὲ Θεὸς ζῶν καὶ ἀπαθῆς διαμένων, τὸν τοῦ σώματος πόκον τοῖς κείρουσιν ἔδωκεν. Οὕτως ὁ μακάριος Ἡσαΐας καὶ τὰ σωτήρια ἡμῖν ὑπέδειξε πάθη, καὶ τῶν παθῶν τὰς αἰτίας ἐδίδαξε. Καὶ ὁ θειότατος δὲ Παῦλος ἀντικρὺς βοᾷ· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς

κατάρως τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρως. Γέγραπται γάρ· Ἐπι κατάρως πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.» Εἰπὼν δὲ, ὑπὲρ ἡμῶν, ἔδειξεν, ὡς ἀνεύθυνος ὢν καὶ πάσης ἀμαρτίας ἐλεύθερος, τὸ ἡμέτερον ἀπέδωκε χρέος, καὶ μυρίοις ἡμᾶς ὀφλήμασιν ὑποκειμένους, καὶ τούτου χάριν δουλεύειν ἠναγκασμένους, ἐλευθερίας ἠξίωσεν ἡμᾶς, καὶ πριάμενος, καὶ τιμὴν τὸ οἰκεῖον αἶμα καταβαλὼν. Διὸ 83.757 καὶ ἐτέρωθι ὁ αὐτὸς ἀνὴρ βοᾷ λέγων· «Τιμῆς ἠγοράσθημεν.» Καὶ πάλιν· «Ἀπόλλυται, φησὶν, ὁ ἀσθενὴς ἀδελφὸς ἐν τῇ σῆ γνώσει, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανε.» Τούτου χάριν καὶ τὸν διὰ σταυροῦ κατεδέξατο θάνατον· ἐπειδὴ κατάρως ἦν κατὰ τὸν νόμον τούτου τοῦ θανάτου τὸ εἶδος· κατάρως δὲ ἦν καὶ ἡ φύσις, ὡς παραβεβηκυῖα τὸν νόμον· «Ἐπικατάρως γάρ, φησὶ, πᾶς ὃς οὐκ ἐμ μένει τοῖς ἐγκειμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά.» Τούτου χάριν τὴν κοινὴν ἀναδέχεται κατάρως, καὶ λύει ταύτην τῇ ἀδίκῳ σφαγῇ. Μὴ ὑποκείμενος γὰρ τῇ κατάρῳ (ἀμαρτιᾷ γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος), τὸν τῶν ἀμαρτωλῶν ὑπέμεινε θάνατον, καὶ δικάζεται τῷ ἀλάστορι τῷ κοινῷ τῆς φύσεως δυσμενεῖ, πρόμαχος ὁμοῦ καὶ συνήγορος τῆς ἡμετέρας φύσεως γεγονώς, καὶ φησὶν εἰκότως πρὸς τὸν πικρὸν ἡμῶν τύραννον· Ἐάλως, παμπόνηρε, καὶ τοῖς σαυτοῦ δικτύοις τεθήρασαι, καὶ ἡ ῥομφαία σου εἰσελήλυθεν εἰς καρδίαν σου, καὶ τὰ τόξα σου συνετρίβη· ὠρυξας βόθρον, καὶ ἐνέπεσας εἰς αὐτόν· τὰ ὑπὸ σοῦ ἀπλωθέντα θήρατρα τὰς σὰς ἐπέδησε χεῖρας. Εἰπέ γάρ, τί δήποτε μοι τὸ σῶμα τῷ σταυρῷ προσήλωσας, καὶ τῷ θανάτῳ παρέπεμψας; Ποῖον εἶδος ἀμαρτίας ἐν ἐμοὶ θεασάμενος; Ποῖαν τοῦ νόμου θεωρήσας παράβασιν; Ἐρεῦνησον νῦν γοῦν ἀκριβέστερον ἐν τῷ ξύλῳ γυμνὸν τοῦτο θεώμενος. Βλέπε καὶ γλῶτταν κηλίδος ἀπηλλαγμένην· καὶ ἀκοὴν βλάβης ἀπάσης ἐλευθέραν, καὶ ὀφθαλμοὺς λύμην οὐδεμίαν ἔξωθεν δεξαμένους· καὶ χεῖρας ἀδικίας μὲν πόρρω γεγενημένας, δικαιοσύνην δὲ πάσῃ κεκοσμημένας· καὶ πόδας, οὐκ ἐπὶ πονήριᾳ, προφητικῶς εἰπεῖν, δραμόντας, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀρετῆς δίαυλον ἐξανύσαντας. Ἐρεῦνησον ἅπαντα λίαν ἀκριβῶς τὰ τοῦ σώματος μόρια· ἐρεῦνησον τῆς ψυχῆς τὰ κινήματα· ἐὰν μικρὸν γοῦν εὐρεθῇ πλημμέλημα, καλῶς κατέχεις καὶ μάλα δικαίως· ἐπιτίμιον γὰρ τῶν ἡμαρτηκῶτων ὁ θάνατος· εἰ δὲ μὴ δὲν εὐρίσκεις, ὢν ὁ θεῖος ἀπαγορεύει νόμος, πάντα δὲ μᾶλλον, ὅσα ἐκεῖνος διαγορεύει, οὐκ ἔω σε κατέχειν ὃ μὴ θέμις κατέχειν. Μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνοίγω τοῦ θανάτου τὸ δεσμοπήριον, σὲ δὲ καθεῖρξω μόνον, ὡς τὸν ὄρον παραβεβηκότα τὸν θεῖον. Ὁ γὰρ θεῖος ὄρος τοὺς ἡμαρτηκότας τῷ θανάτῳ παρέπεμψε, σὺ δὲ καὶ τὸν ἀμαρτίας ἀμύητον παρέδωκας τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς· καὶ γέγονέ σοι ἡ ἀπληστία ἀπηνείας ἐσχάτης αἰτία· καὶ ἕνα λαβῶν ἀδίκως, πάντων ἐγυμνώθης τῶν ὑπηκόων δικαίως· καὶ φαγὼν τροφήν οὐκ ἐδώδιμον, πᾶσαν ἐμέσεις τὴν ἤδη καταποθεῖσαν· καὶ διδάξεις ἅπαντας τοῖς προσοῦσιν ἄρκεισθαι, καὶ τῶν μὴ προσηκόντων ἀπέχεσθαι. Ἄνα μνήσθητι τίνας ἔνεκεν ὁ γενεάρχης Ἀδὰμ παρεδόθη θανάτῳ. Πάντων ἐκεῖνος τῶν τοῦ παραδείσου φυτῶν 83.760 τὴν ἐξουσίαν λαβῶν, οὐκ ἠρκέσθη τοῖς δοθεῖσιν, οὐ δὲ ἀπέχρησεν αὐτῷ ἡ ἀφθονίας ἀπάντων ἀπόλαυσις· ἀλλὰ κατετόλμησε τοῦ τῆς γνώσεως φυτοῦ, οὗ τὴν μετάληψιν ὁ Ποιητὴς ἀπηγορεύκει. Καὶ ἀπληστίαν νοσήσας, καὶ τοῦ μὴ προσήκοντος ἐπιθυμήσας, παντὸς ἀπεστερήθη τοῦ παραδείσου. Τούτοις σε τοῖς ἐπιτιμίοις ὑποβαλῶ. Ἄδικον γὰρ, τὸν μὲν ἐξαπατηθέντα τοιαύτην ὑπομεῖναι ζημίαν, τὸν δὲ ἐξαπατήσαντα μὴ τοιαύτην ὑποστῆναι τιμωρίαν. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ σὺ, τὴν κατὰ τῶν ἡμαρτηκῶτων ἐξουσίαν λαβῶν, ἤψω σώματος ἀμαρτιᾷ οὐδεμίαν ἐργασάμενος, ἔκβηθι τῆς ἐξουσίας, ἔκβηθι τῆς τυραννίδος. Πάντας ἐλευθερώσω τοῦ θανάτου· οὐχ ἀπλῶς ἐλέω χρώμενος, ἀλλ' ἐλέω δικαίῳ, οὐδὲ τῇ τῆς δεσποτείας ἐξουσίᾳ, ἀλλ' ἐξουσίᾳ δικαίᾳ. Ἀποδέδωκα γὰρ ὑπὲρ τοῦ

γένους τὸ χρέος. Οὐκ ὀφείλων γὰρ θάνατον, θάνατον ὑπέμεινα, καὶ μὴ ὑποκείμενος θανάτῳ, ὑπεδεξάμην τὸν θάνατον, καὶ ἀνεύθυνος ὢν, ἐνεγράφην τοῖς ὑπευθύνοις, καὶ ὀφλήματος ὑπάρχων ἐλεύθερος, μετὰ τῶν ὀφει λόντων ἐτάχθην. Ἐξέτισα τοίνυν τὸ τῆς φύσεως ὄφλημα, καὶ θάνατον ἄδικον ὑπομείνας, καταλύω τὸν δίκαιον· τοὺς ἐνδίκως κατεχομένους, ἀδίκως κατασχεθεῖς, τῆς εἰρκτῆς ἀπολύω. Βλέπε τὸ γραμ ματεῖον τῆς φύσεως ἀπληρῶς, ὃ πικρὸ τῆς ἀμαρτίας δήμιε. Βλέπε αὐτὸ τῷ σταυρῷ προσ ηλωμένον, καὶ τῶν γραμμάτων τῆς ἀμαρτίας ἀπ ηλλαγμένον. Βλέπε αὐτὸ πονηρίας ὑπογραφὴν οὐ δεδεγμένον. Ἀπέδοσαν τοίνυν οἱ τοῦδε τοῦ σώματος ὀφθαλμοὶ, ὑπὲρ τῶν κακῶς θεασαμένων ὀμμάτων· αἱ τοῦδε ἀκοαὶ, ὑπὲρ τῶν ἀκοῶν τὸν μολυσμὸν δεξαμέ νων· ἡ γλῶττα ὡσαύτως, ὑπὲρ τῶν γλωττῶν τῶν παρανόμως κινήθεισων· αἱ χεῖρες ὑπὲρ τῶν ἄδικα ἐργασαμένων χειρῶν. Καὶ τᾶλλα μέρη, ὑπὲρ τῶν τιναοῦν ἀμαρτίαν διαπραξαμένων με λῶν. Τοῦ δὲ χρέους ἐκτιθέντος, προσήκει τοὺς τούτου χάριν καθειργμένους τῆς εἰρκτῆς ἀπαλλαγῆναι, καὶ τὴν προτέραν ἐλευθερίαν ἀπολαβεῖν, καὶ εἰς τὸ πατρῶον χωρίον ἐπανελθεῖν. Ταῦτα λέγων ὁ Κύριος, τό τε οἰκεῖον ἀνέστησε σῶμα, καὶ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὰς τῆς ἀνα στάσεως ἐλπίδας κατέσπειρεν, ἐχέγγυον ἅπασιν δεδωκὼς τοῦ οἰκεῖου σώματος τὴν ἀνάστασιν. Καὶ μὴ τις οἰέσθω ταῦτα ἡμᾶς μάτην ἀδολεσχεῖν· ἐκ γὰρ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν παιδευμά των, ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐπαιδευθῆμεν· ἠκούσαμεν γὰρ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Ἔρχεται ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρίσκει οὐδέν.» Οὐδὲν γὰρ ἔχω, φησὶ, τῶν τῆς ἀμαρτίας γνωρισμάτων, ἐλεύθερον ἔχω πάσης παρανομίας τὸ σῶμα· ἀλλ' ὅμως καὶ μηδὲν εὐρίσκων, ὡς μυρίοις ὀφλήμασιν ὑποκείμενον, παραδώσει τῷ θανάτῳ· ἐγὼ δὲ ἀνέχομαι, δι καίως ἐκβάλλειν αὐτὸν τῆς τυραννίδος ἐθέλων. Διὸ καὶ αὐθις ἐν ἐτέρῳ χωρίῳ φησὶ· «Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω.» Τῆς γὰρ κρίσεως καὶ τῆς διαδι κασίας γενομένης κατακριθήσεται, καὶ ὡς ἄδικον 83.761 κατ' ἐμοῦ τὴν ψῆφον ἐξενεγκῶν, τῆς τυραννίδος ἐκ βληθήσεται. Εἶτα ἐκδιδάσκων ὡς οὐ μόνον τὸ οἰκεῖον σῶμα τῆς τοῦ θανάτου δυναστείας ἐλευθερώσει, ἀλλὰ πᾶσαν ὁμοῦ τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, εὐθὺς ἐπ ἡγάγε λέγων· «Κἀγὼ, ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πᾶν τας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν.» Οὐ γὰρ ἀνέξομαι μό νον ἀναστήσαι ὃ ἀνέλαβον σῶμα, ἀλλὰ πᾶ σιν ἀνθρώποις πραγματεύσομαι τὴν ἀνάστασιν· τούτου γὰρ χάριν ἐλήλυθα, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορ φὴν ἀνέλαβον. Τούτου χάριν ἐπὶ σφαγὴν ἤχθην, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐ τὸν ἄφρονος. Ταῦτα καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησι, Κολοσσαεῦσι γράφων, καὶ δι' αὐτῶν ἅπασιν ἀνθρώ ποις· «Καὶ ὑμᾶς γὰρ, φησὶ, νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν αὐτῷ, χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἔξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγρα φον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν· καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ μέσου, προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παρῆρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.» Κάντεϋθεν τοιγαροῦν ἐδιδάχθημεν ὡς ἀπ ἔδωκε μὲν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ χρέος, ἐξήλειψε δὲ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ προσήλωσεν αὐτὸ τῷ σταυρῷ, καὶ ἐδειγμάτισε τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, τουτ ἐστὶ, τὰς ἐναντίας δυνάμεις, ἐν παρῆρησίᾳ θριαμβεύσας αὐτὰς ἐν αὐτῷ. Τουτέστιν, ἀναμάρ τητον αὐταῖς τὸ οἰκεῖον ἐπιδείξας σῶμά τε καὶ ψυ χὴν, καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ γενομένην ἄδικον αὐτῶν ψῆ φον ἐλέγξας· καὶ ταῦτα πεποικῶς, συνεζωοποίησε πᾶσαν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. Καὶ μυρίας δὲ ἐτέ ρας μαρτυρίας ἔστιν εὐρεῖν παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, ταῦτα οὕτως ἔχειν διδασκούσας. Ἄλλ' εἰ συλλέγειν ἀπάσας ἐθελήσοιμεν, καὶ τὴν προσήκουσαν ἐκά στη ἐρμηνείαν ποιήσασθαι, μῆκος ἄπειρον ἐργασό μεθα. Τοῖς φιλομαθέσι τοίνυν

αὐτὰς συλλέγειν κατα λιπῶν, ἐπὶ τὰ συνεχῆ βαδιοῦμαι τοῦ λόγου. Οὕτω τοίνυν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, καταλύσας τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἡμετέραν πραγματευσάμενος σωτηρίαν, εἰς τοὺς οὐρανούς ἀνελήλυθε, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας τροφίμοις τῆς αὐτῆς ἀνόδου τὰς ἐλπίδας κατέλιπεν. «Ὅταν γὰρ, φησὶν, ὑψωθῶ, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν.» Τοσαύτη τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἡ περὶ τοὺς ἀνθρώπους κηδεμονία. Τοσαύτην ὁ Ποιητῆς τῆς ἀχαρίστου δημιουργίας ἐποίησατο πρόνοιαν· τοσαύτη τοῦ ἀρχετύπου περὶ τὴν εἰκόνα τὴν οὐκ εἰκόναν ἢ προμήθεια. Ἐδημιούργησεν ἐξ ἀρχῆς, τῇ ὁμοιώσει τετίμηκεν· ἀλλ' ἀγνώμων αὐτὴ περὶ τὸν πεποιηκότα γεγένηται, καὶ τὴν εἰκόνα τὴν θεϊαν διαφθείρασα, τοὺς τῶν θηρίων χαρακτήρας ἐδέξατο, καὶ 83.764 ἀντὶ θεοειδοῦς θηριώδους ἐγένετο. Ἄλλ' οὐ περιεῖδεν αὐτὴν ὁ Δημιουργὸς τὰς τῶν θηρίων περικειμένην μορφάς, ἀλλ' ἐνεούργησεν αὐτὴν, καὶ εἰς τὴν προτέραν εὐπρέπειαν ἐπανήγαγε, καὶ τὴν παλαιάν ἀποδέδωκεν εὐμορφίαν, καὶ υἱοὺς τοὺς οὐδὲ δουλεύειν ἀξίους ἀπέφηεν. Ἄλλα γὰρ εἰσὶ τινες μηδὲν ἐργαζόμενοι, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἀλλὰ περιεργαζόμενοι, καὶ πολυπραγμονοῦντες ἢ μὴ θέμις, καὶ τῆς θείας σοφίας τὴν ἄβυσσον τοῖς οἰκείοις λογισμοῖς μετρήσαι φιλονεικοῦντες, καὶ φάσκοντες· Τίνος χάριν ταῦτα οὐκ ἐξ ἀρχῆς ὠκονόμησεν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ μετὰ πολλὰς ἐτῶν χιλιάδας; Ὅτι μὲν τὰ ταῦτα πολυπραγμονοῦν, λίαν ἐστὶ θρασὺ καὶ τολμηρὸν, καὶ μανίας ἀπάσης ἐπέκεινα, αὐτοὶ φαῖεν ἂν οἱ τὰ ταῦτα διερευνώμενοι. Ἴνα δὲ δεῖξωμεν, οὐκ ἐκ μεταμελείας ταῦτα τὸν Θεὸν οἰκονομήσαντα, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς οὕτω ταῦτα διαταξάμενον, φέρε, τὴν θεϊαν Γραφὴν εἰς μέσον παραγάγωμεν, καὶ ἀκούσωμεν πρῶτον αὐτοῦ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγοντος· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου.» Εἰ δὲ πρὸ καταβολῆς κόσμου τοῖς ἀποστόλοις, καὶ τοῖς δι' ἐκείνων πεπιστευκόσι, τὴν βασιλείαν ἠτύπησεν, εὐδὴλον ὡς ἄνωθεν μὲν ταῦτα βούλεται ὁ Θεός, καὶ οὐ νῦν μὲν ἄλλα, νῦν δὲ ἕτερα· οἰκονομεῖ δὲ ἐν ἐκάστῳ καιρῷ τὰ πρὸς φορα, καὶ τῇ δυνάμει τῶν ἀνθρώπων τὰς διδασκαλίας μετρεῖ. Τούτου χάριν τῷ Ἀδάμ, οἷον ἀρτιγενεῖ βρέφει, τὴν περὶ τοῦ ξύλου δίδωσιν ἐντολήν. Περιττὸς γὰρ ἦν ἐκείνῳ πᾶς νόμος περὶ μοιχείας, καὶ φόνου, καὶ ψευδομαρτυρίας, καὶ ἀδικίας διηγορευμένος. Τίνα γὰρ ἂν ἐμοίχευσε, μιᾶς οὔσης τῆς κάθε γυναικός; Τίνα δὲ ἂν ἐφόνευσε, οὐκ ὄντος τοῦ παροξύνοντος; Κατὰ τίνος δ' ἂν ψευδομαρτυρίαν ὑφήνηεν, ἢ ἀδικίαν ἐτεκτήνατο; Διὰ τοῦτο μόνον λαμβάνει τὸν περὶ τοῦ φυτοῦ νόμον, νηπιώδη τινὰ, καὶ βρέφειν ἀρτιτόκοις ἀρμόττοντα. Πάλιν δὲ τῆς φύσεως αὐξηθείσης, μετὰ πολλῶν ἐτῶν ἀριθμὸν, τῷ Νῶε περὶ βρωμάτων νομοθετεῖ, καὶ παρακελεύεται πάντων ἀφθόνως μεταλαμβάνειν κρεῶν, τῶν καὶ θαρῶν δηλαδὴ (καὶ γὰρ τούτων αὐτὸν τὴν διαφορὰν ἐξεπαίδευσε), μόνου δὲ ἀπαγορεύει τοῦ αἵματος τὴν μετάληψιν. Ἐκεῖθεν μετὰ χρόνου πολλοῦ περίοδον, καλεῖ μὲν τὸν Ἀβραάμ, καὶ κελεύει τὴν πατρῶαν καταλιπεῖν οἰκίαν, ἄγει δὲ αὐτὸν εἰς τὴν πάλαι μὲν Χαναanaίων, νῦν δὲ Παλαιστινῶν προσαγορευομένην χώραν, καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὴν τῆς περιτομῆς ἐντολήν, ἵν' ἔχη τὸ ἐκ τούτου γένος σημεῖον τῆς εὐσεβείας, τῶν περιττῶν τὴν ἀφαίρεσιν. Τοῦ δὲ λιμοῦ τὴν ἀνάγκην ἐπαγαγὼν, πανταχόσε παράγει κήρυκα τῆς εὐσεβείας, καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Παλαιστινοῖς ἀποφαίνων τὸν οἰκεῖον θεράποντα. Καὶ συγ 83.765 χωρεῖ μὲν ἀρπαγῆναι παρὰ τῶν Βαρβάρων τὴν τοῦδε ὁμόζυγα, ἀρπαχθείσης δὲ ὑπερήσπισε, καὶ τοὺς ἀρπάσαντας ἐμασίγωσε, καὶ τοὺς θηρευτὰς τῆς γυναικὸς γενομένους μεταλαμβάνειν τῆς θήρας οὐκ εἴασεν, ἀλλ' ἐντὸς τῶν δικτύων ἔχοντες ὧν ἤγρευσαν οὐκ ἀπήλασαν· αὐτοὶ δὲ ἄρκυσιν ἀοράτοις ἤγρευοντο, καὶ ἐμάνθανον διὰ τῆς πείρας τὴν τοῦ ξένου φιλοθεΐαν· καὶ μετεπέμποντο τὸν ξένον, τὸν ἐπήλυδα, τὸν

όθνεϊον, οί τῶν ἔθνῶν ἐκείνων βασιλεύοντες, καί ἰκέ ται τοῦ ξένου ἐγένοντο. Ὁ δὲ πρόφασιν λαμβάνων, προσέφερε τοῖς ἀγνοοῦσι τὰ τῆς εὐσεβείας παιδεύματα, καὶ ἡ ἀδικία τῆς εὐσεβείας τὴν ὁδὸν ἀνεώγνου, καὶ ἡ παράνομος πλεονεξία πρόξενος θεογνωσίας ἐγίγνετο. Οὕτω τὰ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὤκονόμησεν. Ὁ μὲν γὰρ, τὸν Ἀβιμελὲχ εὐηρ-γέτησεν, ὁ δὲ τῷ Λάβαν τὸν ὄντα Θεὸν ὑπέδειξε, καὶ τῶν οὐκ ὄντων μὲν, δοκούντων δὲ, τὴν ἀσθένειαν ἤλεγ ξεν. Οὕτω τὰ κατὰ τὸν Ἰωσήφ ὤκονόμησε. Καὶ δοῦλον γενέσθαι πρότερον συγχωρήσας, διὰ δουλείας καὶ συκοφαντίας καὶ δεσμῶν τῆς Αἰγύπτου αὐτῷ τὰς ἡνίας ἐνεχείρισε. Καὶ πρῶτον μὲν ἓνα Θεὸν τῷ οἰνοχόῳ κηρύττει· εἶτα τῷ βασιλεῖ τὴν αὐτὴν ταύτην διδασκαλίαν προσφέρει. Ἐκεῖθεν τοὺς οἴακας δεξάμενος, ἅπαν σοφῶς ἰθύνει τὸ σκάφος. Οὕτω τὸν Ἰσραὴλ αὐξηθέντα, τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀπαλλάξαι δουλείας ἐθελήσας, μετὰ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀπαλλάττει θαυμάτων, τὸ ἐπίσημον αὐτῶν ἐντεῦθεν μηχανώμενος. Τῶν γὰρ ἔθνῶν ἀπάντων τοῦτο τὸ ἔθνος θεογνωσίας ἐχειροτόνει δι δάσκαλον. Καὶ καθάπερ εἰς τοῦδε τοῦ ἔθνους ἐπιμέλειαν, νῦν μὲν ἐξελέξατο τὸν Μωϋσῆν, νῦν δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ πάλιν τὸν Σαμουὴλ, ἄλλοτε δὲ ἄλλον τῶν προφητῶν, καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου φιλοσοφίαν ἀσκοῦντος, ἅπαντας εὐηργέτει τοὺς ὁμοφύλους· οὕτω δι' ἑνὸς ἔθνους τοῦ Ἰσραὴλ, πάντα τὰ ἔθνη τὰ τὴν αὐτὴν ἔχοντα φύσιν, εἰς τὴν τῆς εὐσεβείας κοινωνίαν ἐκάλει. Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, μαρτυρεῖ μὲν Ῥαὰβ ἡ πόρνη, ἀλλόφυλος μὲν οὔσα καὶ πόρνη, ἀρκεσθεῖσα δὲ μόνη τῇ φήμῃ, καὶ διὰ ταύτης τὴν εὐσέβειαν δεξαμένη, καὶ τοὺς μὲν οἰκείους προεμένη, τοῖς δὲ ἀλλοτρίοις ἐαυτὴν ἐγχειρίσασα. «Ἦκούσαμεν γὰρ, φησὶν, οἷα ἐποίησε Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ ἔπεσεν ὁ φόβος ὑμῶν ἐφ' ἡμᾶς.» Διὰ τοῦτο συνθήκας πρὸς τοὺς κατασκόπους ποιεῖται, καὶ ὄρκω ταύτας βεβαίωσι. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ Ἀλλόφυλοι, δέισαντες τῆς κιβωτοῦ τὴν παρουσίαν, καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰρηκότες· «Οὗτος ὁ Θεὸς, ὁ πατάξας τὴν Αἴγυπτον· οὐαὶ ἡμῖν, ἀλλόφυλοι.» Τούτου χάριν ὁ Θεὸς παραδίδωσι μὲν τοῖς Ἀλλοφύλοις τὴν κιβωτὸν, τὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν ἐλέγχων· οὐ γὰρ ἔδει τὸν νόμον ποιήσασθαι πρόμαχον τοὺς προφανῶς παραβεβηκότας τὸν νόμον· παραδοθείσης δὲ φυλάττει τὸ σέβας, διδάσκων τοὺς Ἀλλοφύλους, ὡς οὐ Θεὸν ἐνίκησαν, ἀλλὰ ἀνθρώπων παρανομίαν. Διὰ τοῦτο τὸν Δαγῶν, 83.768 τὸν ὑπ' ἐκείνων ὡς Θεὸν προσκυνούμενον (εἶδωλον δὲ ἦν τοῦτο ἄφωνον καὶ ἀναίσθητον) πεσεῖν πρὸ τῆς κιβωτοῦ, καὶ τὸ τῶν προσκυνούντων ἐπιδειξάτω σχῆμα παρασκευάζει, ἵνα μάθωσιν οἱ Ἀλλόφυλοι τὸ διάφορον. Οἱ δὲ πάλιν μὲν ἀνοήτως ἀνορθοῦσι, πάλιν δὲ ὀρῶσι καταπεπτωκότα καὶ προσκυνοῦντα. Εἶτα πολλὴν ἄγοντες ἀβελτηρίαν, καὶ τὸ διάφορον ὀρᾶν οὐκ ἐθέλοντες, τῇ πείρᾳ σωφρονεῖν ἐδιδάχθησαν, καὶ παιδευθέντες ἀνένησαν, καὶ τῆς ἀγνοίας τὴν μέθην ἐξέβαλον, καὶ πέμπουσιν ὡς ἔδει τὴν κιβωτὸν τοῖς οἰκείοις θεραπευταῖς, καὶ ἀναθήμασι τετιμηκότες τὰς παιδείας κηρύττουσι, καὶ τοὺς ὑποδεχομένους αὐτὴν διδάσκουσι τῆς ἐπανόδου τὸν τρόπον. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Βαλτάσαρ πεποίηκεν ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς πολλὴν ἀσέβειαν ἐξωκείλαντα τὸν λαόν, δορυάλωτον ἐπεμψεν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ τὰ ἱερὰ σκευὴ λάφυρα τῶν πολεμίων ἐγένετο, ὁ μὲν Ναβουχοδονόσορ, ἅτε δὴ θεῖα, τῆς κοινῆς αὐτὰ πόρρω πεποίηκε χρήσεως, εἰς δὲ τοὺς νεῶς τῶν νομιζομένων ὑπ' αὐτῶν θεῶν εἰσκεκόμικεν. Ὁ δὲ ἐκείνου παῖς, Βαλτάσαρ φημί, ταῖς πατρῴαις οὐ παιδευθεὶς συμφοραῖς, οὐδὲ σκοπήσας ὁποίας ἐκεῖνος δίκας τῆς ἀλαζονείας ἐξέτισε, καὶ ταῦτα ὡς ἐνόμισε τὰ θεῖα σκευὴ τετιμηκῶς, φέρει μὲν εἰς μέσον τὰ ἅπαξ ἀφιερωθέντα Θεῷ, πίνει δὲ ἀπὸ τούτων ὁ ἀλιτήριος, προσφέρει δὲ καὶ τοῖς συμπόταις τὰ ἄψαυστα. Ἀλλὰ τούτων γινομένων, κατὰ τοῦ ἀλάστορος ἐξεφέρετο ψῆφος, καὶ χεῖρ ἀφανοῦς τινος ἐνέγραφε τῷ τοίχῳ τοῦ Θεοῦ

τήν ἀπόφασιν. Καί ὁ μὲν ἀπορία κατεῖ χετο, οὔτε ἀναγινώσκειν οὔτε γινώσκειν δυνάμενος τῶν γεγραμμένων τήν δύναμιν. Ἡ δὲ μήτηρ τὸν πολ λάκις τῷ πατρὶ τοιαύτας ἀπορίας διαλύσαντα ἤγεν εἰς μέσον τὸν Δανιήλ. Ὁ δὲ ἀνεγίνωσκέ τε καὶ ἦρ μήνευε, καὶ τῆς τιμωρίας τὴν αἰτίαν ἐδίδασκε, λέγων, ὡς Ἡμεῖς δίκας ἀμαρτημάτων τίνοντες δορυὰ λωτοὶ γεγενήμεθα· καὶ ταῦτα δὲ τὰ σκεύη, ἅτε δὴ παρ' ἡμῶν ἀνατεθέντα, τῷ ἔξανδραποδίσαντι παρ ἔδωκεν ὁ Θεὸς, διδάσκων ἡμᾶς, ὡς οὐ δεόμενος τοῦ των θυόντων ἠνείχετο. Ἀλλὰ μέχρι μὲν ἠύσεβου μὲν, ἐδέχετο ταῦτα παρ' ἡμῶν προσφερόμενα, θερα πεύειν ἡμᾶς ἐθέλων· ἠνίκα δὲ εἰς ἀσέβειαν ἐξωκεί λαμεν, καὶ τὰ προσενεχθέντα παρ' ἡμῶν ἀπέβριψε δῶρα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὔτω πως ὁ σὸς πατὴρ παι δευθεῖς, ἐτίμησεν ὡς ἐνόμισεν, ἀνθρωπείας μὲν αὐ τὰ χρείας πόρρω πεποιηκῶς, τοῖς δὲ νομιζομένοις ἀναθεῖς θεοῖς. Σὺ δὲ οὐδὲ τὴν ὑπ' ἐκείνου γεγενημέ νην λογισάμενος τιμὴν, εἰς τὸ τῆς ἀλαζονείας ἐξ ἔπεσας βάραθρον, καὶ τοῖς ἱεροῖς ἐνετρύφας ἐκπῶ μασι. Τούτου χάριν ὁ τούτων διδάσκει Δεσπότης οἷον τῆς ἀλαζονείας τὸ τέλος, οὐ τῶν ἀψύχων κηδόμε νος, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων προμηθούμενος, καὶ διὰ τῆς σῆς τιμωρίας πολλοῖς ἀνθρώποις εὐταξίας ὑπό θεσιν προτιθεῖς. Ταῦτα ὁ μὲν ἔλεγεν, ὁ δὲ νύκτωρ τὴν τιμωρίαν ἐδέχετο. Ἄθρει τοιγαροῦν, ὅπως ἀπάντων ἀνθρώπων 83.769 ἀεὶ προϋνόησε τῶν ὄλων ὁ Ποιητής, καὶ οὐ μόνον τῶν ἐξ Ἀβραὰμ καταγόντων τὸ γένος, ἀλλὰ πάντων τῶν ἐξ Ἀδάμ· καὶ διὰ τοῦ ἐνὸς ἔθνους, ἅπαντα ἐποδήγει πρὸς θεογνωσίαν τὰ ἔθνη. Καὶ οὐ μόνον ἠνίκα ἠύσέβει, τὴν διὰ τούτων διδασκαλίαν πᾶ σιν ἀνθρώποις προσέφερε, ἀλλὰ καὶ ὅτε τῆς παρα νομίας εἰσεπράττετο δίκας. Ἀμέλει τὸν Ναβουχοδονό σορ ἐκεῖνον, τὸν ἀλαζόνα, τὸν τύραννον, τὸν τὴν εἰ κόνα τὴν χρυσοῦν ἀνορθώσαντα, τὸν προσκυνῆσαι ταύτην πάντας κελεύσαντα, τὸν εἰπόντα· «Ἐπ ἄνω τῶν ἄστρον θήσω τὸν θρόνον μου, καὶ ἐπάνω τῶν νεφελῶν ἀναβήσομαι, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ, καὶ καταλήψομαι τῇ χειρὶ τὴν οἰκουμέ νην ὄλην ὡς νεοσσὴν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ·» οὐ δι' ἀγγέλων ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπαὶ δευσε σωφρονεῖν, ἀλλὰ διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δορυ αλώτων γεγενημένων. Ὡς γὰρ εἶδεν ἐκεῖνος τὰ τρία μειράκια, τὴν μὲν βασιλικὴν νομοθεσίαν μὴ τελέ σαντα, τῆς δὲ φοβεραῆς ἐκείνης πυράς ὡς ἀθυρμά των καταφρονήσαντα, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθράκων ἐκεῖ νων ὡς ἐπὶ ῥόδων βαδίζοντα, καὶ τοὺς τοιαύτη φλογὶ παραδεδομένους τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦντας, ἐκπλήττεται μὲν τὸ θαῦμα, καταπλήττεται δὲ τὸν τοῦ θαύματος ποιητὴν, κελεύει δὲ πᾶσι τὸν τούτων Θεὸν προσκυνεῖν, καὶ ὑψιστον αὐτὸν ὀνομάζει, καὶ τῶν ἀπάντων Θεὸν καὶ βασιλέα καλεῖ. Οὔτω τὸν Ἀσσύριον ἐκεῖνον κατ' αὐτοῦ λυττήσαντα, καὶ τοῖς μανικοῖς ἐκείνοις χρησάμενον ῥήμασιν· «Ὅτι οὐ μὴ ῥύσηται ὑμᾶς Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ χειρός μου, καὶ ποῦ εἰσὶν οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν;» τὴν οἰκειαν ἀσθένειαν ἐξεπαίδευσε, καὶ μόνον φυγεῖν κατηνάγκα σε, τὰς πολλὰς ἐκείνας χιλιάδας, ἐφ' αἷς ἐφρόνει μεγάλα, ἐν βραχεῖα καιροῦ ῥοπή δι' ἐνὸς ἀγγέλου παραπέμψας θανάτῳ. Οὔτω τὸν Ἰωνᾶν Νινευίταις μετανοίας ἀπέστειλε κήρυκα, καὶ τὸ κελευσθὲν ποιεῖν οὐ βουλόμενον, ἀλλὰ φυγεῖν ἀνοήτως ἐπιχει ρήσαντα, δεσμεῖ μὲν τοῖς κύμασι, καθάπερ δέ τινι δεσμωτηρίῳ, παραδίδωσι τῷ κήτει. Τὸ δὲ ἄλογον ἀπήγαγε τὸν λογικόν, ἔνθα κηρύττειν ἐτάχθη. Ἐπει δὴ δὲ ἔμελλε τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας ἐπιτε λεῖσθαι μυστήριον, καὶ τὸ διὰ τῆς θείας ἐναν θρωπήσεως εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κατασπεῖρε σθαι κήρυγμα, τῆνικαῦτα λοιπὸν τοῦτο τὸ ἔθνος, ὃ ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ἐξ ἀρχῆς ἐξελέ ξατο, εἰς πᾶσαν κατέσπειρε τὴν οἰκουμένην, ἴν' ἐθίσωσιν ἅπαντες ἀκούειν οἱ τῇ πολυθέῳ κατεχόμενοι πλάνη, ὡς εἰς ἐστὶ Θεὸς, οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητής, καὶ ῥᾶον τὸ κήρυγμα ἐντεῦθεν τοῖς θείοις ἀποστόλοις γένηται. Ἄλλ' ἴσως ἂν τις εἴποι, ὡς οὐ μόνον οὐ συνήργησαν Ἰουδαῖοι τῇ

περί τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀντ' ἐπραξαν, καὶ τοῖς ἐξ ἔθνῶν πείθεσθαι βουλομένοις ἐμποδῶν ἐγένοντο. Ἄλλ' εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσαι 83.772 θελήσειε, καὶ τὴν ἐναντίωσιν Ἰουδαίων σύμμαχον εὐρήσει τῆς τῶν ἔθνῶν πίστεως γινομένην. Ἡ γὰρ πρὸς Ἰουδαίους διάλεξις, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἀπόδειξις, σαφῆς μὲν ἔλεγχος τῆς τούτων ἀνοίας ἐγένετο, ὑπεδείκνυε δὲ τοῖς ἐξ ἔθνῶν ἄνωθεν τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κεκηρυγμένην. Καὶ ἡ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρία ἀξιόπιστον ἐποίει τὸν κηρυττόμενον λόγον. Ἔφερον γὰρ οἱ τοῦδε τοῦ λόγου κήρυκες εἰς μέσον, καὶ Ἄβραάμ τὸν πατριάρχην, ταύτας τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενον, καὶ Ἰσαὰκ τὸν τῆς ἐπαγγελίας καρπὸν, καὶ τὸν Ἰακώβ ταύτην τὴν εὐλογίαν παρὰ τοῦ πατρὸς κομισάμενον, καὶ τὸν Ἰούδαν, τὸν πατρῶον τῆς εὐλογίας κληρὸν διαδεξάμενον, καὶ τὸν Μωσῆα ταῦτα προειρηκότα, καὶ τὸν βασιλέα Δαβὶδ ταῦτα προθεσπίσαντα, καὶ Ἡσαΐαν καὶ Ἰερεμίαν ταῦτα προαγορεύσαντας, καὶ Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ ταῦτα διὰ τοῦ πνεύματος προκηρῦξαντας, καὶ ἅπαντα τῶν προφητῶν τὸν χορὸν τὰ ἡμέτερα σαφῶς προμηνύσαντα. Ὅρωντες δὲ οἱ ἀκούοντες, συνομολογοῦντας μὲν Ἰουδαίους θείας εἶναι ταύτας φωνάς, βλέποντες δὲ καὶ τὰς ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Χριστοῦ τελουμένας εὐεργεσίας, καὶ ἐχέγγυα λαμβάνοντες τῶν λόγων τὰ σημεῖα, ἐδέχοντο μὲν ῥαδίως τὸ κήρυγμα, ἐπίστευον δὲ τῷ κηρυττομένῳ Θεῷ, τὴν δὲ Ἰουδαίων ἐβδελύττοντο βδε λυρίαν. Οὐκοῦν οὐ μόνον ἐμποδῶν οὐ γέγονεν ἡ Ἰουδαίων ἀπειθεία τῷ θεῷ κηρύγματι, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἀντιτείνειν ἐπεχείρουν, ἀξιόπιστον τὸν λόγον εἰργάζοντο. Ἡ γὰρ ἀντιλογία τὰς Δεσποτικὰς μαρτυρίας εἰς μέσον ἄγεσθαι κατηνάγκαζεν· ἐκεῖναι δὲ τὸ ψεῦδος διήλεγχον, καὶ τῆς ἀληθείας τὸ φῶς ὑπεδείκνυσαν. Ἄνωθεν τοιγαροῦν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίαν διετέλεσε σωτηρίαν, καὶ ἐκάστῳ καιρῷ τὴν πρόσφορον προσήνεγκε θεραπείαν. Καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ μακάριος ἔλεγε Παῦλος· «Ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νηπιὸς ἐστίν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὢν· ἀλλ' ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμος, μέχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρὸς· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἦμεν νηπιοί, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰὸν θεσίαν ἀπολάβωμεν.» Ὅτι δὲ ἐπὶ ταύτην τὴν οἰκονομίαν οὐκ ἐκ μεταμελείας ἐλήλυθεν, ἀλλ' ἄνωθεν οὕτω διέταξεν, ὁ αὐτὸς διδασκῆτω μάρτυς, Κορινθίοις ἐπιστέλλων καὶ γράφων· «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν. Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ 83.773 ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.» Οὐ γὰρ ἂν φθοροῦντες τῇ τῶν ἀνθρώπων εὐημερίᾳ, πρόφασιν αὐτοῖς τῆς ἄγαν εὐκληρίας παρέσχον· ἀλλ' ἀγνοοῦντες τοῦ μυστηρίου τὸ τέλος, ἐπεμάνησαν μὲν τῷ Σωτῆρι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἄκοντες δὲ τῶν ἄκρων ἀγαθῶν ἡμῖν ἐγένοντο πρόξενοι. Οὐκοῦν ἀπεκρύπτετο μὲν τὸ μυστήριον, πρὸ δὲ τῶν αἰώνων προὐρίστο. Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, καὶ διὰ πάντων τὴν τοῦ Θεοῦ προμήθειαν καταμαθόντες, καὶ τὴν ἀστάθμητον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ὀρώντες, καὶ τὸν ἀμέτρητον βλέποντες ἔλεον, παύσασθε λυττώντες κατὰ τοῦ κτίσαντος, μάθετε τὸν εὐεργέτην ὑμνεῖν, λόγοις εὐγνώμοσι τὰς μεγάλας εὐεργεσίας ἀμείψασθε. Θύσατε τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως· μὴ μολύνητε βλασφημίᾳ τὴν γλῶτταν, ὄργανον ὑμνωδίας ποιήσατε τὴν εἰς τοῦτο γεγενημένην. Τῶν θείων οἰκονομιῶν τὰς μὲν φαινομένας προσκυνεῖτε, τὰς δὲ κεκρυμμένας μὴ πολυπραγμονεῖτε, ἀλλ' ἀναμείνατε τὴν μάθησιν εἰς καιρὸν ἔσομένην.

Όταν αποδυσώμεθα τὰ πάθη, τότε τὴν τελείαν γνῶσιν ληψόμεθα. Μὴ μιμήσηθε τὸν Ἄδὰμ, ὃς τῶν ἀπηγορευμένων καρπῶν κατετόλμησε· μὴ ἄψηθε τῶν κεκρυμμένων, ἀλλὰ τῷ προσήκοντι καιρῷ τὴν τούτων καταλείψατε γνῶσιν. Πείσθητε τῷ σοφῷ λέγοντι· «Μὴ εἴπης; Τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; Πάντα γὰρ εἰς χρεῖαν ἐγένετο.» Πανταχόθεν οὖν ὕμνων ἀφορμὰς ἐρανισάμενοι, καὶ μίαν ὕμνωδίαν κεράσαντες, προσενέγκατε μεθ' ἡμῶν τῷ Ποιητῇ, καὶ ἀγαθοδότῃ, καὶ Σωτῆρι Χριστῷ, τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν. Αὐτῷ ἡ δόξα, καὶ ἡ προσκύνησις, καὶ μεγαλοπρέπεια εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.